T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1920 – 1938 DÖNEMİ ANKARA'DA YAPILAN KAMU YAPILARI

KENAN DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ABDURRAHMAN DEVECİ

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....SANAT TARİHİ..... ANABİLİM DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Kenan DOĞAN..... tarafından hazırlanan

1920-1938 Dönemi Ankara'da Yapılan Kamu Yapıları

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca 22.04.2019..... günü saat .....14:00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ergin Ackın	Kabul edilmek	
Doç. Dr. Abdurrahman Dereci	Kabul edilmiştir	
Doç. Dr. Ayşe M. Yeliz Başaran	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10000793
Yazar Adı / Soyadı	KENAN DOĞAN
T.C.Kimlik No	22870647826
Telefon	5305605619
E-Posta	kenandogan1920@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1920-1938 DÖNEMİ ANKARA'DA YAPILAN KAMU YAPILARI
Tezin Tercümesi	1920-1938 IN PUBLIC BUILDINGS IN ANKARA
Konu	Sanat Tarihi = Art History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	215
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. ABDURRAHMAN DEVECİ
Dizin Terimleri	Müze mimarisi=Museum architecture ; Askeri mimari=Military architecture ; Mimari eserler=Architectural works ; Mimari projeler=Architectural projects ; Kamu kuruluşları=Public institutions
Önerilen Dizin Terimleri	

03.05.2019

İmza:.....

Tezin Adı: 1920-1938 In Public Buıldings in Ankara
Hazırlayan: Kenan DOĞAN

ÖZET

Savaşlardan, işgallerden, maddi olanaksızlıklardan kısacası imkânsızlığın içinden küllerinden doğan yeni bir devletin, genç Cumhuriyetin 1920-1932 döneminde ilk olarak ele aldığı, en önemli sorun kalkınma ve bayındırlık işleri olmuştur. Daha önce yerleşim ve imar durumu hemen hemen bulunmayan Ankara'ya, modern ve etkili bir ulusal mimari üslubun uygulandığını görüyoruz.

1932-1938 döneminde ise batılı akımlar ve Avrupalı mimarların etkileri görüldükten sonra, ulusal mimari üsluba değinilmiş olup daha sonraları bu zaman diliminde Avrupa'da ve Türkiye'de görülen neo-klasik üslubun özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu araştırmada 1920'den Cumhuriyetin temellerinin savaş meydanlarında atılan ilk temelleriyle beraber Türk Milleti'nin Ulu ve Aziz Önderi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın vefatının olduğu 1938 yılına kadar geçirmiş olduğu mimari evreler ve ortaya konulmaya çalışılan üslupsal akımların Ankara'da yapılan bir kısım kamu binaları ortaya konularak bunların planları, geçmiş dönemlere ait elde bulunan resimleri, mimari üslupları, yapım aşamaları, dönemin koşulları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise 1920-1938 döneminde genç Cumhuriyetin geçirmiş olduğu mimari üsluplar ve projeler ortaya konmuştur.

Name of Thesis: 1920-1938 In Public Buildings in Ankara
Prepared by: Kenan DOĞAN

ABSTRACT

Despite being a new state having risen from the ashes of wars, invasions and financial impossibilities, the young Turkish Republic gave priority to tackling the important problem of public works in the period of 1920-1932. One can observe that Ankara, with nearly no settlements and poor zoning status previously, was reconstructed in a modern and efficient national architectural style. In this study, the effects of the western trends and European architects in the period of 1932-1938 have been analyzed and then the national architectural style has been touched upon. This study has also laid emphasis on the features of the neo-classical architectural style in Turkey and Europe within this period. The study contains information about the plans, architectural styles and construction phases of the public buildings in Ankara and also about the conditions of that period and the situation of construction activities along with the old-dated illustrations of those buildings. In the final chapter, the architectural styles and projects which were produced by the young Turkish Republic in the era of 1920-1938 have been introduced.

ÖN SÖZ

Modern Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, bozkır ve daha önce eski uygarlıkların birkaç temsili eseri haricinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde de tam anlamıyla bir imar faaliyetinin olmadığı Ankara'dan günümüze kadar ulaşan anıtsal eser ortaya konulmuştur. Yeni Cumhuriyetin yeni bir takım mimari üsluplar ortaya koyması elbette olması gereken bir durumdur. Bu bağlamda var olan Osmanlı üslupları ele alınmakla beraber daha çok Selçuklu etkileri ortaya konmak istenmiştir.

Avrupa'dan özellikle de Almanya'dan gelen ve getirtilen sanatçılar ve mimarlar kamu yapılarının imarında önemli katkılar sağlamışlardır. Birtakım çevreler ve eleştirisel yaklaşımlara rağmen kütlesel ve kesme taş usluplarını ve mimari tekniğini benimseyen ve uygulayan yabancı mimarların anıtsal eserler kazanılmasında katkıları fazlaca olmuştur. Alman mimarların yanlarında ilk aşama imar faaliyetlerinin proje safhasında yardımcı olarak yeralan ve bulunan Türk mimarlar hem imar faaliyeti devam eden çalışmalara hem de Avrupalı meslektaşlarından öğrendikleri bilgi ve farklı üslup ve teknikler sayesinde ikinci mimarlık üslubuna, Türk Cumhuriyetin Mimarlığına önemli katkılar sağlamışlardır.

Başta; oldukça kapsamlı ve detaylı bu çalışmada bilgisini, yardımlarını ve gayretini tarafımdan esirgemeyen değerli Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın; Prof. Dr. Engin BEKSAÇ'a, Danışmanım Sayın; Doç. Dr. Abdurrahman DEVECİ'ye ve bu alanda emek sarf eden, faydalandığım-faydalanmadığım tüm kıymetli akademisyenlere, tarihçi yazarlara herkese teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....I
İÇİNDEKİLER……...II-IV
EKLER……...……...…V-VI
KISALTMALAR……...……..VII
Giriş.....1-2
I. 1920-1938 Yılları Arasında Ankara'da Yapılan Kamu Binaları 3-8
A. 20. Yüzyıl Başlarında Türk Mimarlığı ve Yabancı Mimarların Genç Cumhuriyete Katkısına Genel Bakış……...9-18
1. Mimarlarımızın Batı Kaynaklı Çalışmaları 19-24
a- Uluslararası Üslûp..... 19-21
b- Neo-Klasik Üslûp 21-24
B. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Oluşması..... 25-29
C. İkinci Ulusal Mimarlık Anlayışının Biçimsel Olarak Yansımaları……....30-36
II. KAMU YÖNETİM YAPILARI.....37-83
A. MECLİS BİNASI 37
İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası 37-40
B. BAKANLIK YAPILARI..... 41-61
Maliye Vekâleti Binası 41-42
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Binası 43-45
Hariciye Vekâleti Binası..... 46-48
Millî Müdafaa Vekâleti Binası 49-50
Dâhiliye Vekâleti Binası..... 51-52
Nafıa Vekâleti Binası (Bayındırlık Ve İskan Bakanlığı) 53-55
İktisat Ve Ziraat Vekâleti Binası (Yargıtay Ek Binası)..... 56-57
Adliye Vekâleti Binası (Adalet Bakanlığı)..... 58-61
C. GÜVENLİK YAPILARI..... 62-66
Adliye Vekâleti Binası (Adliye Sarayı)..... 62-64
Orman Çiftliği Jandarma Karakolu..... 65-66

D. TEKEL YAPILARI 67-72
İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük Binası 67-69
İnhisarlar Umum Müdürlük Binası 70-72
E. DİĞER KAMU YÖNETİM YAPILARI.....73-83
Divan-ı Muhasebat Binası..... 73-75
Erkânı Harbiye Reisliği Dairesi (Genelkurmay Başkanlık Binası).....76-77
Temyiz Mahkemesi Binası (Yargıtay Binası).....78-79
Devlet Demir Yolları Ve Limanları İşletme Umum
Müdürlüğü (D.D.Y. İşletmeleri Genel Müdürlük Binası).....80-83
III. KAMU HİZMET YAPILARI.....84-200
A. OKULLAR.....84-125
Gazi ve Latife Okulları Binası 84-85
Musiki Muallim Mektebi Binası 86-90
Ticaret Lisesi Binası..... 91-94
Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü (A.Ü. Ziraat Fakültesi) Binası..... 95-96
İsmet Paşa Kız Enstitüsü Binası..... 97-100
Hıfzıssıhha Okulu Binası 101-103
Polis-Jandarma Okulu Binası..... 104-106
Mülkiye Mektebi Binası..... 107-110
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Binası..... 111-114
Cebeci Ortaokulu Binası 115-117
A.Ü. Hukuk Fakültesi Binası 118-121
Halkevi Binası..... 122-125
B. MÜZELER..... 126-133
Etnografya Müzesi Binası..... 126-129
Sergievi Binası 130-133
C. SAĞLIK YAPILARI 134-141
Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Binası 134-137
Numune Hastanesi-İsmet Paşa Pavyonu Binası..... 138-141
D. İLETİŞİM VE ULAŞIMLA İLGİLİ YAPILAR..... 142-151
Orman Çiftliği Posta Telefon Telgraf (Ptt) Binası.....142-144
Gazi Çiftliği İstasyon Binası 145-147

Gar Binası 148-151
E. BANKALAR 152-180
Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası..... 152-156
Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi Binası 157-159
Türkiye İş Bankası İdare Merkezi Binası..... 160-162
Merkez Bankası Binası 163-165
Emlâk ve Eytam Bankası Binası 166-168
İlk Etibank Binası..... 169-172
Belediyeler(İller) Bankası Binası 173-176
Sümerbank Genel Müdürlük Binası (Sümer Holding A.Ş.)..... 177-180
F. OTELLER 181-187
Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas) Binası 181-184
Orduevi Binası 185-187
Ankara Haritası…….188-189
SONUÇ.....190-194
KAYNAKÇA/BİBLOGRAFYA.....195-197
DİZİN.....198-202

EKLER

Şekil, Resim, Fotoğraf, Belge, Harita, Sembol ve Benzeri Unsurların Listesi:

İkinci TBMM Binası Resimleri ve Planı.....38-40
Maliye Vekâleti Binası Resimleri.....42
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Binası Resim ve Planı.....44-45
Hariciye Vekâleti Binası Resim ve Planı.....47-48
Millî Müdafaa Vekâleti Binası Resim.....50
Dâhiliye Vekâleti Binası.....52
Nafia Vekâleti Binası Resimleri ve Planı.....54-55
İktisat ve Ziraat Vekâleti Binası Resim.....57
Adliye Vekâleti Binası Resim ve Planı.....60-61
Adliye Sarayı Binası Resim ve Planı……63-64
Orman Çiftliği Jandarma Karakolu Binası Resim ve Planı……...65-66
İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük Binası Resim ve Planı.....68-69
İnhisarlar Umum Müdürlüğü Binası Resim ve Planı.....71-72
Divan-ı Muhasebat Binası Resim ve Planı.....74-75
Erkanı Harbiye Reisliği Dairesi Binası Resim.....77
Temyiz Mahkemesi Binası Resim 79
D.D.Y ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü Binası Resimleri ve Planı.....82-83
Gazi ve Latife Okulları Binası Resim.....85
Musiki Muallim Mektebi ve Planı.....88-90
Ticaret Lisesi Binası ve Planı.....92-94
Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü Binası Resim.....96
İsmet Paşa Kız Enstitüsü Binası Resim ve Planı.....98-100
Hıfzıssıhha Okulu Binası Resim ve Planı.....102-103
Polis ve Jandarma Okulu Binası Resim ve Planı.....105-106
Mülkiye Mektebi ve Planı.....108-110

Dil ve Tarih Coğrafyası Binası Resim ve Planı.....113-114
Cebeci Orta Okulu Binası Resim ve Planı.....116-117
A.Ü. Hukuk Fakültesi Binası Resim ve Planı.....119-121
Halkevi Binası Resim ve Planı.....123-125
Etnografya Müzesi Binası Resim ve Planı.....127-129
Sergievi Binası Resim ve Planı.....132-133
Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Binası Resim ve Planı.....136-137
Numune Hastanesi ve İsmet Paşa Pavyonu Resim ve Planı.....139-141
Orman Çiftliği PTT Binası Resim ve Planı.....143-144
Gazi Çiftliği İstasyon Binası Resim ve Planı.....146-147
Gar Binası Resim ve Planı…….....149-151
Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası Resim ve Planı.....154-156
Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi Binası Resim 158-159
T. İş Bankası İdare Merkezi Binası Resim ve Planı.....161-162
Merkez Bankası Binası Resim ve Planı.....164-165
Emlak ve Eytam Binası Resim ve Planı.....167-168
İlk Etibank Binası Resim ve Planı.....170-172
Belediyeler (İller) Bankası Binası Resim ve Planı……174-176
Sümerbank Genel Müdürlüğü Binası Resim ve Planı.....178-180
Ankara Vakfı Oteli (Ankara Palas) Binası Resim ve Planı.....183-184
Orduevi Binası Resim ve Planı.....186-187
Ankara Haritası……..…188-189

KISALTMALAR

a.e.	aynı eser
a.y.	aynı yıl
Apt.	Apartman
A.Ş.	Anonim Şirketi
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
bk.	Bakın
Bkz.	Bakınız
D.D.Y.	Devlet Demir Yolları
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
C.	Cilt
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
Md.	Müdürlük
MTA	Maden Tetkik Arama
n.	No
Prof.	Profesör
Ptt	Posta Telefon Telgraf
res.	Resim
S.	Sayı
s.	sayı
ss.	Sayfa sayısı
Şek.	Şekil

t.	tablo
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
vb.	ve benzeri
y.e.	yayınlanan eser
vs.	vesaire
yy.	yüzyıl

Giriş

Bu çalışmada genç cumhuriyetin ilk çeyrek dönemdeki erken cumhuriyet dönemi olarak adlandırıla bilinecek mimari üslup ve gelişmesi başta başkent Ankara'da yapılan kamu yönetim ve kamu hizmet yapıları olmak üzere mümkün olduğunca çok yönlü olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

On altıncı yüzyıl da ekonomik olarak da zirve noktasına ulaşan Osmanlı imparatorluğu mimaride klasik üslubuna ulaşmış bulunmaktaydı. Mimaride en üst seviyeye ulaşan Osmanlı, zamanla batılı ülkelerle olan yakın ilişkileriyle beraber on sekizinci yüzyıl da mimaride etkilenme sürecine girmiştir. Bu yüzyıl da Neo-klasik, barok ve rokoko üsluplarını inşa edilen eserlerde görmekteyiz. On dokuzuncu yüzyılla beraber devletin dağılma sürecinin önüne geçilmek istenmiş, her alanda batılılaşma hareketlerine girilerek Avrupalı devletlerle yakın ilişkilere girilmiştir. Bu batılılaşma çabaları mimariyi de batı ekseninde biçimlendirmiştir. Sanayi devriminin olmasıyla beraber batı dünyasında oluşan ekonomik güç sayesinde üsluplar teknolojinin olanakları ile beraber ve mimarların, mühendislerin bilgi ve birikimleriyle oluşturulurken klasik üslupların süsleme sanatları sürdürülmeye devam edilmiştir. Osmanlı imparatorluğunda ise bu uygulamalar biraz gecikerek uygulanmıştır.

Barok ve rokoko üslubu yerini önce Neo-klasik üsluba bırakmış, sonra Rönesans ve barok tekrarı ile on dokuzuncu yüzyılla beraber seçmeci tutum görülmüştür. Özellikle Osmanlıda seçmeci üslup batı ve doğu üslupları uygulanmıştır. Doğu romantizmi içinde milli etkiler aranırken Neo-barok biçimleri kullanılmıştır.

On dokuzuncu yüzyılla beraber gelişen milliyetçilik hareketleri 1908 yılında ikinci meşrutiyetin ilanı ile daha da güçlenmiş ve mimarlığı da etkilemişlerdir.

Milli bilincin oluşturulması yönünde milliyetçi mimarlarca mimarinin batı üsluplarından arındırılması amaçlanmıştır.

Bununla beraber Osmanlı mimarlığının klasik değerlerini cephelerde de olsa gösterilmesi ve yaşatılması istenmiş, bu durum cumhuriyetin ilk yıllarında da devam edilmiştir.

Ele alınan bu dönem hakkında hem toplumsal yapı hem de ekonomi modeli hakkında bilgi ortaya konulması yerinde olacaktır. Halk; köylü, işçi ve orta sınıf nazarında kendini belirgin olarak ortaya koymaktadır. 1927 yılının verilerine göre 13 milyondan fazla olarak gösterilen nüfusunun %83'ü kırsal yerleşmelerde %17 dolayındaki nüfusunda kent yerleşimlerinde olarak ifade edilmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile 1932 yılına kadar liberal ekonomi modeli benimsenmişken zamanla beraber dünyadaki ekonomik koşullar ve kalkınma hamlesinin hızlıca tamamlana bilmesi adına 1932-1938 yılları arasında ise devletçi ekonomi modeli benimsenmiş her alanda uygulanmaya çalışıldığı görülmekle beraber kaynaklarda ortaya konmaktadır.

Fakat genç cumhuriyetin çağdaşlaşmayı hedef alması mimari üslubu zamanla modern akım çizgisine çekmiş ve bu yönde eserler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ancak ele alınan konunun oldukça detaylı olması evveliyatında yeterli materyal ve kaynağına zor ulaşılması akabinde ismi geçen eserlerin birçoğunun devletin önemli birimlerinin ve hücrelerinin konuşlandırıldığı yapılar olmasından dolayı hem görsel hem de yazılı arşiv ve belgelerine ulaşmamı zorlaştırmıştır.

Çalışmam da kıymetli bilgilerine fazlasıyla başvuru yapmak durumunda olacağım Prof. Dr. Sayın İnci Aslanoğlu Hanımefendi'nin Cumhuriyet Devri Mimarisi konulu eserinden ve diğer bazı konuyla bağlantılı makale ve diğer kaynaklardan yararlanabildim. Konuyla ilgili kurum ve kuruluşların önem mahiyetlerinden dolayı cumhuriyet yapılarının görsel ve yazılı olarak hakkında daha fazla bilgi ortaya koymayı pek mümkün kılmamıştır.

I. 1920 – 1938 Yılları Arasında Ankara'da Yapılan Kamu Binaları

Bu dönemde izlenen ekonomik, sosyal ve kültürel ve politik evreler doğrultusunda mimarlıkta görülen genel eğilim farklı iki üslûp biçimlenmesi yönünde olmuştur. Cumhuriyet'in devraldığı mimarlık biçimlenmesi ilk yılların içe dönük ve kendi içinde yeterli bir ulusçuluk anlayışı ile özdeşleşebildiği için bir süre etkili olmuştur.

Bu biçimlenmeyi gösteren kamu yapılarından Ankara'dakilerin büyük bir bölümünü Vedat Tek, Ahmet Kemalettin Bey, Arif Hikmet Koyunoğlu ve Giulio Mongeri tasarlamışlardır. Tahsin Sermet, Necmeddin Emre, Ahmet Kemal İzmir'de Falih Ülkü Konya'da adlarını duyuran ve eserler ortaya koyan mimarlardır. Dışa açılma politikası etkilerini mimarlık alanında hemen göstermiş önce Theodor Jost (1926) bir yıl sonra Clemens Holzmeister ve Ernst Egli gibi mimarlar tarafından Ankara'ya uygun görülen uluslararası üslûp kısa zamanda yerli mimarlar tarafından da benimsenmiştir.

Bu dönem içinde yerli mimarlardan yeni üslûpta kamuya ait yapı tasarlayana rastlanmamaktadır; bunlar ilk uygulamalarını konut alanında vermişlerdir.

Yurt bölgelerini birbirine bağlamak amacıyla başlatılan demiryolu yapımı dönemin çözülmesi gereken en önemli sorunu olmuştur. Bunun yanı sıra kamuya ait binaların yapımı da sürdürülmüş bunların çoğu Ankara'da inşa edilmiştir. Diğer kentlerde hükümet görevlerinin yürütüleceği yönetim yapılarından hükümet konakları, hizmet yapılarından okul ve hastaneler, ulaşım ve haberleşme için gerekli tren istasyonları ve postane binaları öncelikle ele alınmıştır.

Başkent oluşundan hemen sonra Ankara'da başlatılan yoğun inşa faaliyeti bazı gözlemcilerce şöyle anlatılıyor:

"Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taş han önünden Saman pazarı, Cebeci, Yenişehir ve Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalar üzerinde apartmanlar, evler, resmî binalar sanki yerden fışkırırmışçasına yükseliyordu."[1]

"Bu yapıcılık Selçuk Devleti'nin yapıcılığı ayarındadır. Onunla bunun arasında ve Selçuklulardan öte tam bin senelik bir devre içinde Anadolu toprakları böyle bir inşa fırtınasına takribi olarak dahi şahit olmamıştır."[2]

Falih Rıfkı Atay, 1923-1933 arası on yıl içinde Ankara'da kırk kadar resmî bina inşa edildiğini bunların bakanlık binaları ilim kuruluşlarına ait yapılar gibi idare makinesinin düzenli çalışabilmesini sağlayacak modern çatılar olduğunu yazmaktadır.[3] Cumhuriyet'in onuncu kuruluş yılına Yüksek Ziraat Enstitüsü, Hıfzıssıhha Enstitüsü gibi kuruluşlar yetiştirilmiş açılışları yapılmıştır.

Ankara'da imar uğraşları arasında 1924'de meclis karşısında Ankara Palas ve Anafartalar Caddesi üzerindeki Gazi ve Latife Okulları'nın yapımı gelir. Yurdun diğer bazı kentlerinde de (Konya, Denizli, Ödemiş, Yozgat gibi) ilköğretime ait aynı plan ve kütle düzeninin uygulandığı okullar yapılmıştır. Bu yapılar ilk ulusal mimarlık üslûbunda tasarlanmışlardır. Aynı yıl illere örnek olmak üzere daha yalın mimarlıklarıyla hastaneler yapılmıştır. Bağımsızlık Savaşı süresince ve sonrasında ilk birkaç yıl devlet daireleri bazı yapılarda birkaç devlet dairesi olarak fazladan kalabalık oldukları tabiri caizse sığıntı durumunda oldukları bazı kaynaklarda geçmektedir.

" Başbakanlık ve bazı Bakanlıklar Vilâyet Konağı'nda Millî Müdafaa Vekâleti Erkek Lisesi'nde bir yer işgal ediyordu.[4]"

Kendi yapısına başlanana kadar Maliye Vekâleti (Bakanlığı) Anafartalar Caddesi'ndeki Büyük Apartman adıyla anılan yapının üst katında yerleştiği belirtilmektedir. Adliye Sarayı ve Alman Sodet Firması'nın yapımını üstlendiği

---

[1] KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Ankar*a, s. 99.

[2] N. Von BISCHOFF, *Ankara-Türkiye'deki Oluşun Bir İzahı*, Ankara, 1936, s. 232.

[3] ATAY, Falih Rıfkı, "Ankara", s. 90.

[4] N.H. ULUĞ ve Ankara Kulübü, *Hemşehrimiz Atatürk*, İstanbul, s. 234.

haberleşmeyi sağlayacak Postane binası, bir sosyal yardım kuruluşu olan Himaye-i Etfâl (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Ankara Gazi Çiftliği İstasyon binası ilk ulusal mimarlık üslûbunun kamu yapılarında görülen tipik uygulamalarındandır. Bunlar köşe ve orta çıkmalarıyla simetrik kütleleri, geniş saçaklı çatıları, kemerli açıklıkları, cephelerindeki yapının bir süsleme sanatı olduğu düşüncesini kanıtlayan çini panoları ve Osmanlı bezeme motifleriyle dönemin ulusal mimarlıktan ne anladığının somut örnekleridir.

1926 yılında liberal ekonomi politikası sonucu kurulan bankalar için bina yapımına girişilmiştir; Ziraat Bankası Genel Müdürlük binası ile Osmanlı Bankası'nın Ankara'ya nakli olan yapıya başlanmıştır. Giulio Mongeri'nin tasarladığı bu yapılar ve İş Bankası İdare Merkezi binası diğer ulusal mimarlık örneklerine kıyasla süslemede daha abartılmış cephe düzenleri ile göze çarparlar. Cumhuriyet öncesinde dışa bağımlı olan ticaret ve iş hayatının ulusallaştırılması amacıyla aynı yıllarda İzmir'de merkezi iş bölgesinde yapılan bankalar, iş hanları ve borsa binası da ulusal üslûbun özelliklerini gösterir.

1926 yılında Alman mimarlarca ulusal üslûptan farklı anlayışta tasarlanan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti[5] ile Ankara Numune Hastanesi'nin ilk pavyonlarının[6] inşaatı da ilerlemektedir. Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne ait bazı binalar Hilal-i Ahmer[7] ve 1930'larda yapılan Hıfzıssıhha Okulu ve Merkez binası[8], Numune Hastanesi'nin İsmet paşa Pavyonun da olduğu gibi çatı biçimi ve cephe düzenleriyle benzer mimarlık özellikleri gösterirler. Yabancı mimarlar önemli devlet kuruluşlarına ait binaların tasarlanmasında 1926 gibi erken bir yılda görülmektedir. Bu yılın diğer mimarlık örneklerinden olan Konya'da Falih Ülkü'nün yaptığı postane binası, Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Ankara Etnografya Müzesi ile Ankara'da Kemalettin Bey'in tasarladığı Mimar Kemal İlkokulu ulusal mimarlık üslûbunda biçimlenmişlerdir. Türk folklorunu, etnik yapısını, sanatını tanıtma amacı güden müzenin ulusal üslûpta yapılması o yıllar için olması gereken bir durumdu.

[5] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
[6] Ek Bina/Müştemilat
[7] Kızılay Merkez Binası
[8] Halk Sağlığı Koruma Kurumu

Hariciye Vekâleti[9] eğitim kuruluşlarından Gazi Eğitim Enstitüsü, Devlet Demiryolları İşletme Binası, Musikî Muallim Mektebi, Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü yapımı ve Türk Ocağı Merkez Binası 1927 yılında başkentte başlatılan önemli kamu yapılarındandır.

Arif Hikmet Koyunoğlu'nun müze, Türk Ocağı ve bakanlık binası, Kemalettin Bey'in bu iki okulu ulusal mimarlık üslûbunda biçimlenmişlerdir. İki yıl önce İzmir'de yapılan ve Necmeddin Emre'nin tasarımı olan Türk Ocağı binası da Ankara'daki gibi ulusal üslûpta tasarlanmıştır. Yabancıların tasarımı olan diğer iki yapı ise aynı yıl yapılmalarına karşın süslemesiz yalın cepheleri, işlevin biçimlendirdiği kütleleri kemersiz düz açıklıkları ile çok farklı bir anlayışta yapılmışlardır.

Prof. Dr. İnci Aslanoğlu'na göre 1928 yılı imar konusunda Ankara için yeni atılımların yapıldığı senedir. Lansen planına göre kentin denetimli gelişmesi için çalışmalara başlanmış 28 Mayıs 1928'de bakanlıkların yapımı ile ilgili yasa onaylanmıştır. Aynı yıl mimar Mongeri'nin ulusal üslûpta tasarladığı Tekel Başmüdürlük Binası; yalın kütle ve cepheleriyle yeni mimarlığın erken örneklerinden olan Clemens Holzmeister'in Millî Müdafaa Vekâleti[10] ve yeni anlayıştaki Yüksek Ziraat Enstitüsü binalarının yapımına girişilmiştir. 17 Haziran 1927'de kabul edilen "Ziraat Tedrisatının Islahı" yasası ile tarım ve veteriner okulları, araştırma enstitüleri, tarım istasyonları Almanya'daki gelişmelere göre programlanarak tasarlanmışlardır.

1929 yılı henüz Dünya Ekonomik Bunalımı etkilerinin Türkiye'ye ulaşmadığı için kamu yapılarının inşasının aynı hızla sürdürüldüğü yıldır. Türkiye İş Bankası İdare Merkezi binası bu yılın ürünüdür. 1929'da Orduevi'ne, 1930'da Erkân-ı Harbiye Reisliği Dairesi[11] yapımına başlanmış, uluslararası mimarlık anlayışının en tutarlı örneklerinden olan İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ticaret Lisesi ve Ankara Kız Lisesi aynı yıl tasarlanmışlardır. Arif Hikmet Koyunoğlu'nun müteahhitliğini yaptığı ulusal üslûptaki Divan-ı Muhasebat[12] binası birkaç yıl

[9] Dışişleri Bakanlığı
[10] Milli Savunma Bakanlığı
[11] Genel Kurmay Başkanlığı Binası
[12] Sayıştay

hizmetten sonra değiştirilmiş yerini modern anlayıştaki cepheleriyle yeni bina almıştır.

Harp Okulu, Merkez Bankası bu bunalım dönemi içinde Ankara'da başlatılan ya da inşaatı sürdürülen önemli yapılardır. Tasarımları Alman mimarlar Clemens Holzmeister ve Ernst Egli'ye ait olan bu yapılarla başkent artık farklı bir görünüm almaktaydı. Sayıca bu kadar çok yapının tasarımlarının yabancılara verilişi ilk ulusal üslûptaki bazı binaların cephelerinin modernleştirilmesi (Divan-ı Muhasebatın yanı sıra Ulus'taki Postane binası ve Lozan Palas gibi) Ankara'nın mimarlıkta da 'yeni' kavramını simgelemesi gereğine olan inancı göstermektedir.

Dönemin endüstri alanındaki iki önemli kuruluşu 1926 yılında işletmeye açılan Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarıdır. Henüz bu alandaki girişimler bir sonraki devletçi yaklaşımın getirdikleri yanında çok sınırlı kalmıştır.

İlk ulusal mimarlık üslûbunda yapılan binalar yığma, kütlesel, kesme taş ya da betonarme karkas yapı şekli gösterirler. Çelik veya ahşap makaslı, kiremit kaplı çatıları olan bu yapılarda alt katın duvarları genellikle moloz taşla, üst katınkiler ise tuğla ile örülmüşlerdir. Özellikle ön cephede kaba taş sıralar yapıların bodrum katlarının yüzey kaplamasını oluştururlar.

Bu Rönesans'ta yapı subasmanına[13] uygulanan rustik[14] kaplama geleneğinin yansımasıydı. Üst katlarda taş taş sıralar görünümünde sunî taş, sıva ya da bazı örneklerde (Ankara Halkevi, Etnografya Müzesi gibi) yer yer kaplama malzemesi olarak mermer kullanılmıştır. Kemerler, silmeler, bazen de kütle çıkmalarını belirleyici dikey sınırlar kesme taştandır. Uluslararası üslûpla biçimlenen yapılarda ise mimarlar betonarme karkas sistemini uygulamışlardır. Sonraki dönem yapılarının bir dış cephe kaplaması olan edelputz[15] sıva bu yapıların bazılarında (Ticaret ve Kız liseleri, Divan-ı Muhasebat binası gibi) kullanılmıştır.

---

[13] Oturtmalık

[14] Duvarları yarı yontulmuş ya da taşın ilkel durumunu anımsatır biçimde yontulmuş taşlarla örülmüş olan

[15] Homojen renkte ve büyüklükte elenmiş özel çakıl ve en az söndükten sonra bir ay dinlendirilmiş beyaz kireç hamuru ve renkli çimento kullanılarak hazırlanan dekoratif amaçlı sıvalara denir.

Yapıların kütle ve cepheleri ilk bakışta farklı iki eğilimi ayırıcı özellikler gösterirler. İlk ulusal mimarlık üslûbunda yapılan binaların kütle ve cephe düzeninde daha önce de görüldüğü gibi belirli kurallar uygulanmış, Osmanlı mimarlığının yapısal ve dekoratif öğeleri kullanılmıştır. Süsleme bu üsluplu yapıların en belirgin özelliği olmuştur.

Görüldüğü gibi ilk dönemin son yıllarında kamu yapılarında hâlâ gelenek etkilerinden kopamayan Türk mimarları "Türk'e özgü tarz" olarak kabul ettikleri yeni-Osmanlı üslûbu uygularken yabancı mimarlar uluslararası ilkelerle binalar tasarlamışlardır. Bu kadar zıt iki anlayışın aynı anda uygulanması yerli ve yabancı mimarların o yıllar ne denli farklı yollar izlediklerini göstermektedir. Diğer kentlerde bir süre daha etkili olan ulusal üslûp zamanla yerini uluslararası anlatıma bırakmıştır.

A. 20.Yüzyıl Başlarında Türk Mimarlığı ve Yabancı Mimarların Genç Cumhuriyete Katkısına Genel Bakış

1930'lu yıllara geldiğimizde Türkiye'de mimarlık başlıca iki grup mimarın elinde farklı gelişmeler göstermiştir. Daha yaygın bir imar etkinliğinin yürütüldüğü bu dönemde bir yanda 1920'lerden başlayarak yurda çağırılan ve 1930'dan sonra sayıları artan yabancı mimarlar, diğer yanda teşvik görmeden kendi başlarına varlıklarını kanıtlamaya çalışan Türk mimarları. Yerli mimarlar, yabancıların yarattığı mimarlık ortamı içinde yaşayabilmek için dönem boyunca mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Yabancılar karşısında yerli mimarların tutumu ya ulusçuluk duyguları içinde bir ulusal mimarlık ya da devrimler koşulunda uluslararası mimarlık yaratma isteği biçiminde olmuştur. Yabancı mimarların ve bizde kendi getirdikleri mimarlık yöntemlerinin bir olumlu yanı buna karşı tepki olarak, Türk mimarının geçmişten kurtulup uyanarak yeni akımlara duyarlılığının belirmesi ve uluslararası mimarlık çabaları içine girmesine neden olmasıdır. Bununla birlikte bir aralık bazı yabancı mimarların biçimsel Neo-klâsik etkilerinin daha ağır bastığını fark edilmektedir

1932-1938 döneminde yabancı mimarlar anıtsallığı temel alan biçimsel Neo-klâsik nitelikte ve uluslararası üslûpta etkinlik göstermişlerdir. Yerli mimarlar ise genellikle ya batı kaynaklarına dönük uluslararası ilkeleri temel alan rasyonel bir tutumla ya da Türkiye'deki yabancı mimarların biçimsel, anıtsal yapı anlayışına paralel çalışmışlardır. Bazılarının ulusal mimarlığı oluşturma çabaları da olmuştur. Daha sonra ayrıntılarıyla incelenecek olan bu yaklaşımlardan uluslararası çağdaş üslûbun etkileri daha 1930'dan önce ülkeye girmiş dönem boyunca varlığını sürdürmüştür. Batılı mimarlık ilkeleri gerek konut, gerek kamu yapılarında Türk mimarlar tarafından oldukça başarıyla uygulanmışlardır.

Yerli mimarların biçimsel çalışmaları çoğunlukla yarışma sonucu kazanılan ya da uzun yıllar süren uyarılar sonunda devletçe verilen bazı kamu yönetim ve hizmet yapılarıyla sınırlanmıştır. Yerli mimarlık çalışmaları ise bu dönemde Sedat

Hakkı ELDEM' in kişisel çabaları ve uygulamalarında ve birkaç mimarın makalesinde kalmıştır.

Mimarlık alanında önce uygulamada sonra eğitimde yabancılardan yararlanılması on sekizinci yüzyılın ikinci yansında başlamış, bu tutum on dokuzuncu yüzyıl boyunca sürmüştür. Cumhuriyet döneminde yabancı profesörler üniversitelerde azımsanmayacak sayılarıyla 1950'lere dek eğitimcilik yapmışlardır. Başlangıçta yeni kurulmakta olan devletin kalkınma çabası içinde sadece eğitim ile ilgili değil pek çok kuruluşta yabancı uzman ve teknisyen kullanma eğiliminin sürdürüldüğü bilinmektedir.

Sonraki yıllarda bu eğilim bırakılmamış özellikle devletçi ekonomi görüşünün egemen olduğu 1932-1939 yılları arasında yabancı uzmanlardan her alanda yararlanma hızlandırılmıştır. Bu tutumu destekleyici yönde ilk girişimlerden biri 1927 yılında endüstriyi özendirici önlemler getiren Teşvik-i Sanayi Yasası'nın endüstri kesiminde yabancılara çalışma olanağı tanınmasıydı.[16] Daha cumhuriyet ilân edilmeden önce 23 Eylül 1923'te hükümet programı içinde yabancı uzman konusu şöyle ortaya konuyordu:

"...Bilumum vekâletlerde ihtisasa ihtiyaç gösteren işler için ecnebî mütehassısların celbini ve onların vukufundan istifadeyi düşünmekteyiz".[17]

Aynı tutumun 1937 yılında hâlâ geçerli olduğu hükümet programı içinde geçen şu sözlerden anlaşılıyor:

"Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeleri için kıymetli mütehassıslar da getireceğiz. Bu suretle muhtelif sahalardan millî eleman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız."[18]

Ele alınan dönem içinde bu tutum Bülent Özer'in de belirttiği gibi mimarlıkta ivedi yapı gereksinmelerinin gerçekleştirilmesi için uygulama alanında ve

---

[16] *Teşvik-i Sanayi Kanunu*, Ankara, 1969, s. 9.

[17] İ. ARAR, *a.e.* s. 18.

[18] *y.e.* s. 112.

sayıca az olan yerli mimar yetiştirmek üzere eğitimde yabancı mimar kullanımı biçiminde kendisini göstermiştir.[19] Uzun yıllar boyunca Almanya ile ılımlı politik ilişkilerin sonucu olarak 1930'larda kültürel anlaşmaların hızlandırıldığı bilinmektedir. Türkiye'nin katıldığı kültür anlaşmalarının hemen tümünde üniversite personeli, profesörler ve öğretmenlerin alışverişine olanak tanıyan maddeler bulunmaktadır.[20] 1934'te çıkarılan 2397 sayılı yasa Maarif Vekâleti' ne "İstanbul Üniversitesi'ne alınmış ve alınacak ecnebi mütehassıslarla müddeti on yılı geçmemek üzere lüzum görülecek müddetlerle mukavele yapabilmek"[21] yetkisini veriyordu. Bunlara dayanarak uzmanlardan birçok alanda ve bu arada üniversite eğitiminde yararlanılması, cumhuriyetin kuruluş yıllarında dönemin kısıtlı olanakları içinde belki gerekli idi. Bu kültürel ilişkiler içinde pek çok Türk genci 1930-1940 döneminde Almanya'da mimarlık ve özellikle mühendislik eğitimi görmüşler, dönüşlerinde Alman etkisinde yapılar ortaya çıkmıştır.

Yurda getirtilen mimarların çoğu bir yandan İstanbul'da eğitim görevi yaparlarken öte yandan özellikle yeni kurulmakta olan Ankara'da birçok yapıyı tasarlamışlardır. Giulio Mongeri, Ernst Egli, Bruno Taut, Martin Elsaesser bunlar arasındadır. Clemens Holzmeister ise 1927 yılından başlayarak Ankara'nın önemli yönetim yapılarının büyük bir bölümünü ülkesi Avusturya'da tasarlamış 1940 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'ne profesör olarak atanmıştır. İstanbul ve Bursa imar planlarının hazırlanmasında çalışan Henri Prost İstanbul üzerine raporlar hazırlayan Martin Wagner bir yandan da Akademideki şehircilik kurslarını yönetmişlerdir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Enstitüsünün kurulması için ilk girişimleri bir başka şehirci olan Ernst Reuter yapmıştır. Ayrıca yalnız eğitici olarak çalışan ya da Theodor Jost, Robert Örley, Paolo Vietti-Violi gibi yalnız bina yapan yabancı mimarlar da vardır. Cumhuriyet'in İlk yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi'nde İstanbul doğumlu İtalyan mimar Giulio Mongeri eğiticilik

---

[19] B. ÖZER, *Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme*, İstanbul, 1963, s. 51.

[20] A.G. ÖKÇÜN, *Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hürriyeti*, Ankara, 1962, s. 73.

[21] N. AYAS, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim, Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara, 1948, s. 464.

yapmaktaydı.[22] Akademiye giriş yılı belli olmayan ve 1930'a dek çalışan Mongeri zamanında da Alexandre Vallaury döneminin tutumunun sürdürüldüğü söylenir.[23] Mongeri ve Vedat Tek' in yönettikleri tarihsel mahiyette mimarlık yönünde çalışan atölyeler 1930'dan başlayarak yerlerini Ernst Egli yönetiminde uluslararası ilkeleri temel alan yeni bir tutuma bırakmıştır. Mongeri'nin mimarlıktaki çıkış noktasının biçim olduğu, "Planlan değil, evvela fasadları görelim", demesinden anlaşılıyor.[24] Böyle bir tutumla çalışmasına karşın, Behçet Ünsal onun iyi bir eğitici ve iyi bir mimar olduğunu, dönemin ulusal mimarlık akımına katıldığını, modern mimarlığı benimseyen eski kuşaktan sadece onun olduğunu ve Bursa'daki Çelik Palas için, "Modern yapayım dedim olmadı ben yapamıyorsam size de yaptıramam", diyerek 1930 yılında eğiticilikten ayrıldığını söylemektedir.[25] Mongeri yabancı kökenli olmasına karşın Ankara'daki yapılarında cumhuriyetin ilk yıllarında geçerli olan ve kendisinden beklenen ulusal üslûbu başarıyla uygulamıştır.

1930'ların başında hem Mühendis Mektebi hem de Akademide yenileştirme çabalarının başladığı görülür. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin 1928 yılında kabul edilen sekiz maddelik Yüksek Mühendis Mektebi hakkındaki yasa ile "Yüksek Mühendis Okulu" olarak adlandırılıp yeni bir statüye kavuşturulması eğitimde bir aşamaydı. Mimarlık bölümünün güçlendirilmesi gereğinin anlaşılmasıyla akademide ilk yenileştirme çabaları 1927 yılında Türkiye'ye gelen Ernst Arnold Egli'nin (1893-1974) öğretime katıldığı 1930-1936 yılları arasında olmuştur. Egli'nin olumlu yöndeki çalışmaları o zamana dek gerçekleştirilemeyen birçok ilerlemeyi sağlıyordu.

---

[22] 1907 ile 1910 yılları arasında İstanbul'daki İtalyan Büyükelçilik mimarı olarak çalışan Giulio Mongeri'nin Türkiye'ye tasarladığı başlıca binalar şunlardır:

İstanbul'da Sainte Antoine Kilisesi, Karaköy Palas, Maçka Palas, İtalyan Sefareti (Y. Tekniker Okulu), Katırcıoğlu Han, kendi evi (sonra Tevfik Remzi Doğum Kliniği), Ankara'da T.c. Ziraat Bankası Genel Md. Binası, bu bankaya ait gene Ankara'da lojmanlar ve çeşitli illerde şube binaları, Osmanlı Bankası AŞ Ankara Şube binası, T. İş Bankası A.Ş. Ankara Şube binası, Tekel Başmüdürlük binası ve Bursa'da Çelik Palas İstanbul'da Taksim Zafer Anıtının kaidesi de Mongeri tarafından tasarlanmıştır.

Bu konuda bk. SÖZEN, M. TAPAN, M. 50 Yılın Türk Mimarisi, İstanbul, 1973, s. 102, Not 22.

[23] C. ESAT, *Yeni Mimari*, İstanbul, 1931, ss. 12-13.

[24] B. Ünsal, *a.e.*, s. 37.

[25] y.e., a.e.

Bunu adını duyurmuş bazı mimarlarımız da doğrulamaktadır. Rebii Gorbon, "Prof. Egli ile birlikte eğitim programı o devirdeki Almanya'nın eğitim programına eşit hale getirildi. Onun Türkiye'de ki mimari eğitimine getirdiği yenilikleri ve yapmış olduğu hizmetleri burada şükranla anmak isterim",[26] derken Behçet Ünsal "Çağdaş mimarinin ne olduğunu anlayan araştırmacı genç bir hoca idi. Egli fonksiyonel mimariyi öngörüyordu; iyi bir plancı idi stil taraflısı değildi ama mahallî bir mimariyi öğütlüyordu; bunun için eski Türk mimarisinin ilmî bir şekilde araştırılmasını gerekli buluyordu. GSA millî mimari seminerini kurduran odur", diyor.[27] Gerçekten ulusal mimarlık yolunda Sedat Hakkı Eldem yönetişinde 1934 yılında düzenlenen seminerler Egli'nin akademide bulunduğu dönem içinde gerçekleşmiştir. Geleneksel Türk mimarlığına duyduğu ilgi ve Sinan'a hayranlığı sonradan yayınladığı bir kitapla kanıtlanmıştır."[28]

Ernst Egli, modern mimarlığın uluslararası ilim ve tekniğe dayandığını, yapıyı çevresi ile birlikte düşünmek gerektiğini ilk öğütleyen mimarlardandır. Bir makalesinde Egli şöyle yazıyordu:

"Benim kanaatime göre zevk meselesinde levanten devri artık kat'i olarak bertaraf edilmelidir. Genç nesle dürüst ve mantıkî fikirler, tabii şeklin ilâhi hüviyeti telkin edilmeli, gençlik buna alıştırılmalıdır.[29]

Bu sözlerle artık geçmiş üslûplarla uğraşmanın anlamsızlığını belirten mimar yapılarını bu düşünceleri koşulunda gerçekleştirmiştir. Yabancı mimarların yaptıkları değerlendirildiğinde Egli'nin üstünlüğü fonksiyonel uluslararası mimarlığın iyi örnekleri olmalarıyla kendilerini belli etmektedirler. Ankara'nın ilk uluslararası mimarlık örneklerinden olan Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) binasının dış biçimlenmesi o yılların ulusal mimarlık çizgilerini taşıyan çevredeki yapılarla örneğin, Ankara Palas'la kıyaslandığında "yeni görüş" ortaya çıkmaktadır. Ankara'daki İsmet paşa Kız Enstitüsü binası ve özellikle İstanbul'da Bebek'te

[26] R. GORBON, "Mimarlığımız 1923-1950", Mimarlık, n.2, (1973), s. 47.

[27] B. ÜNSAL, a.e., s. 38.

[28] Ernst, EGLI, Sinan, der Baumeister Osmanischer, Glanzeit, Zürich: architektur Erlenbach, 1954.

[29] E. EGLI, "Mimari Muhit", s. 36.

yaptığı villa bugün için bile geçerli yalın biçimleriyle uluslararası tutumun Türkiye'deki uygulamasının en tutarlı örneklerindendir. Egli eğitici olarak çalışırken Maarif Vekâleti tarafından modern okul yapıları için danışman olarak da görevlendirilmişti. Ankara'da 1920'lerin uluslararası mimarlık ilkeleriyle yaptığı okullar bu dönemine rastlar. Gene bakanlıkça mimarlık eğitiminde yenileştirme programlarının yapımı kendisine verilmişti. Fakat tasarladıklarının uygulanmamasını neden göstererek 1936 yılında istifasını verdi.[30] 1955'e dek Türkiye, İsviçre ve Lübnan'da çalışan Egli, Türkiye'de aralıklarla yirmi beş yıl (1927-1940) çalıştı. Yapılarıyla değerlendirildiğinde Ernst Egli fonksiyonu temel alan akılcı uluslararası mimarlığın Türkiye'deki en başarılı yabancı temsilcisidir".[31]

1936-1937 yıllarında birçok kuruluşa olduğu gibi, üniversite ve yüksekokullara yabancı, özellikle de Alman uzman getirtilmesi hızlandırılmıştı. 1938 yılında İstanbul Üniversitesi'nde kırk dört Türk, kırk iki yabancı profesör, yüz iki doçent, otuz sekiz yabancı uzman çalışmaktaydı.[32] Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde Burhan Toprak'ın müdürlüğü süresinde bu okul için Almanya'nın adı duyulmuş en iyi mimarları ile anlaşma yapılmıştır. Yabancı eğiticiler mimarlık, resim ve heykel bölümlerinin başkanlıklarına atanmışlardır. Örneğin mimarlık bölüm başkanı ve eğiticisi olmak üzere ünlü Alman mimar Hans Poelzig (1869-1936) ile 1936 yılı başlarında bir anlaşma yapılmıştı. Poelzig, hem Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaptığı fabrika binaları ve sonraki dışavurumcu mimarlık döneminin öncülerinden biri olarak ve hem de Charlottenburg Teknik Okulu'ndaki profesörlüğü ile Almanya'nın önemli mimar ve eğiticilerindendi.[33] Ancak Poelzig 1936 yılında,

---

[30] Enst Egli'nin işten ayrılışı şu yazı ile bildiriliyordu.

"Altı yıldanberi (1930-36) akademi'nin mimari şubesinin başında bulunmuş ve islâh etmiş olan mimar Dr. Prof. istifa etmiş, istifası Kültür bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. İstifaya sebep, profesör tarafından birkaç seneden beri mimari şubesinin islâhı için vermiş olduğu programın kabul olunmayarak mimari şubesine lâzım olan tahsisatın verilmemiş ve icraatın yapılmamış olmasıdır."

"Duyumlar, Prof. Egli'nin İstifası", Arkitekt, n.2, (1936), s. 64.

[31] Ernst Egli'nin mimarlık ve şehircilik alanlarında uygulamaları ve çalışmaları için bk.

İ. ASLANOĞLU, "Ernst A. Egli Mimar, Eğitimci, Kent Plancısı", Mimarlık, n. 11-12, (1984), ss. 15-19.

[32] "Kültür-Mesleki Tahsil, Yüksek Tahsil, Üniversite", Ulus 15. Yıl, s. 12.

[33] Hans Poelzig'in Türkiye ile ilişkisi ilkin 1916 da başlamıştır. İstanbul'da yapılması düşünülen Türk –Alman Dostluk Yurdu yarışmasına, sonradan Türkiye'ye gelecek olan Bruno Taut, Martin

Akademi'de eğitici olarak çalışmaya fırsat olmadan gittiği ülkesinde ölmüştür. Arkitekt dergisinde bu durum üzerine şu haber çıkmıştı:

"Hans Poelzig'in yerine şimdilik asistanı Mimar Zimmermann vekâlet etmektedir. Gelecek ders yılı başından itibaren Akademi'ye tanınmış Alman mimarlardan birinin getirilmesi düşünülmektedir.[34]

Bu tanınmış mimar Bruno Taut (1880-1938) oldu. Türkiye'de uygulayıcı ve eğitici mimar olarak çalışan Taut, 1936 yılının son aylarında ilk bölüm başkanı olarak Akademi'de işe başlamıştır. Akademi'de bölüm başkanlığına gidiş, yenileştirme hareketleri içinde önemli bir adım olmuştur. O yılları yaşamış mimarların çoğu kısa süreli eğiticiliğine rağmen Taut'un sağlam bir mimarlık eğitimi verdiğinde anlaşıyorlar. Diploma öğrencilerine verdiği bir toplu konut tasarımı, Taut'un, dönemin gerçeklerini gördüğünü kanıtlıyor.[35]

Bruno Taut eğiticilik görevinin yanı sıra Kültür Bakanlığı[36] Tatbikat Bürosunu da yönetmiş ve bu arada Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon'da bazı mimarlık uygulamaları olmuştur.[37] Taut'un Ankara'daki en önemli yapısı Dil ve

---

Elsaesser, Paul Bonatz gibi Poelzig de katılmıştı. Bu konuda ayrıntılı bilgi şu kaynakta verilmiştir:

S. ÖZKAN, "Türk-Alman Dostluk Yurdu Yarışması 1916", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, c. 1, n.2, (Güz 1975), ss. 192-196.

Hans Poelzig'in Türkiye'da katıldığı ve birincilik ödülü aldığı bir yarışma da 1934 yılında İstanbul Tiyatro ve Konservatuar binası için yapılanıydı. Bu konudaki kaynaklar:

"İstanbul Tiyatro ve Konservatuvarına ait Proje Müsabakası", Mimar, n. 1, (1934), ss. 1-31.

"İstanbul Tiyatro ve Konservatuvarına ait Uluslararası Proje Müsabakası", Arkitekt, n. 1, (1935), ss. 1-32.

"İstanbul Konservatuvar ve Tiyatro Binası Uluslar arası Proje Müsabakası", Arkitekt, n. 2, (1935), ss. 33-60.

[34] "Duyumlar, Prof. Poelzig'in Ölümü", Arkitekt, n.4, (1936), s. 128.

[35] "Tıp ve Sıra Evler", Arkitekt, n. 8, (1937), ss. 211-218.

[36] Milli Eğitim Bakanlığı, 28 Aralık 1923'ten 27 Aralık 1935'e kadar Maarif Vekâleti, 28 Aralık 1935'ten 21 Eylül 1941'e kadar Kültür Bakanlığı olarak adlandırılmıştır.

[37] Bruno Taut'un Türkiye'de yapı alanında uygulama ve tasarımları şunlardır:

Ankara'da: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (1937-39), Atatürk Lisesi (1937-38, Asım Kömürcüoğlu ile birlikte), Cebeci Ortaokulu (1938, Franz Hillinger'le birlikte), Atatürk Politekniği (1937, uygulanmamış), Ankara için uygulanmamış tiyatro tasarımı, TBMM yarışması için öneri, İstanbul'da Ortaköy sırtlarında kendisine yaptığı ev, gene Ortaköy'de Prof. G. Nissen için ev tasarımı, İzmir'de Kız Enstitüsü (1938), Trabzon'da Erkek Lisesi (1938) ve Atatürk için yaptığı

Tarih-Coğrafya Fakülte binasıdır. Anıtsal Ölçekli yapıda tarihe dönüklük bazı anlatımlar bulmuştur. Rönesans'ın cephecilik anlayışı ön yüzeyin arka ve yanlardan farklı olarak işlenmesinde görülüyor, ya da bir erken Osmanlı yapı tekniği olan taş ve tuğla sıraların değişmesinden oluşan duvar örgüsünün uzun ön cephenin bazı bölümlerinde kullanılması gene tarihe, bu kez Türk tarihine dönüşü kanıtlıyor. Trabzon'daki lise ve yurt binasında desteklerle taşınan geleneksel Türk evi saçağını kullanması da, bir önceki örnekte olduğu gibi, Taut'un yapılarına Türk mimarlığından bir şeyler katmak istemesi şeklinde yorumlanabilir.[38] Bu tutum, çoğu yabancı mimarın ulusal Türk mimarlığı üzerine yüzeyde kalmış kişisel çabalarından birisi olarak nitelendirilebilir. Bu ayrıntılar dışında, Taut'un yapıları akılcı fonksiyonel anlayışla biçimlenmişlerdir. Ankara'da yaptığı Cebeci Ortaokulu ve Atatürk Lisesi, özellikle kütle ve cephe düzeni yönünden aynı dönemde yapılan birçok okul binasını etkilemiştir. Taut'un Akademi'de görevliyken yazdığı, temel mimarlık kavramlarını içeren Mimari Bilgisi adlı kitabı genç kuşak mimarlar üzerinde mimarlıkta evrensel estetik değerleri irdelemesi yönünden etkili olmuştur. Burada yüzyılın mimarlık gelişmelerini eleştirirken, "proporsiyon mesleği" olarak tanımladığı mimarlığı kuru olmaktan kurtaracak ve güzel kavramına götürecek yolun oranlar (kendi deyişiyle, ölçülerin ahengi) olduğunu teknik, konstrüksiyon ve fonksiyonu oranlar sanatının araçları olarak gördüğünü, bunların tek başlarına mimarlığı yaratmaya yeterli olmadıklarını anlatır. Proporsiyon, Rönesans'ta anlaşıldığı biçimde salt matematiksel oranlardan öte soyut kavramları içermektedir.

Türkiye'de Ankara'daki Sümerbank Genel Müdürlük binasıyla adını duyuran Martin Elsaesser (1884-1957) bu tasarımın girişinde biçimci, saçak altı düzeninde geleneksel, gene alçak kütlede Ankara taşını kullanmasıyla bölgesel ve ofis kütlesinde ise uluslararası tutumuyla dikkati çekmektedir.

Kuruluş yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde de Akademide olduğu gibi yerlerini tutacak mimar ve şehirci yetişene dek yabancı

---

katafalk.

[38] Bruno Taut'un Franz Hilliger'le birlikte tasarladığı Trabzon lise ve yurt binasına ait bilgi ve resimler için şu kaynağa başvurulabilir.

K. JUNGHANNS, Bruno Taut 1880-1938, Berlin: Henschelverlag Kunst und Gesellschaft, 1970, s. 98 ve fotoğraflar bölümü.

eğiticiler görülmektedir. Bunlardan Avusturyalı Clemens Holzmeister (1886-1983) ve Alman Paul Bonatz (1877-1956) bir sonraki kuşağın mimarlık eğitiminde etkili iki mimardır. Egli'den sonra Türkiye ile en uzun süreli ilişkisi olan Holzmeister'in 1940'larda İTÜ'de birkaç yıl süren eğiticiliği vardır. Clemens Holzmeister Türkiye'de uygulamaya 1927 yılında Milli Savunma Bakanlığı binasını tasarlamakla başlamıştır. Önemli devlet yapılarının çoğu Holzmeister'in elinden çıkmadır.[39] 1938'de TBMM binası için açılan yarışmayı kazanmıştır. Türkiye'de bir üslûptan çok bir davranış getiren Holzmeister'in birçok yapısında görülen yüzey çıkmaları Viyana kübik mimarlığının bir uzantısı olarak düşünülebilir. Yapılarındaki diğer özellikler, devlet otoritesini yansıtmayı amaçlayan anıtsal ölçekli simetrik düzenlenmiş uzun kütleler ve neo-klâsik tutumdan yer yer uygulamalar, yalınlık, düz çatı görünümü altında saklanan kiremitli çatılar, eş büyüklükte pencere sıralarının oluşturduğu biteviyelik şeklinde Özetlenebilir. Mimar bir yanda çağın yalın mimarlık örneklerini verme çabasındayken, diğer taraftan devletin otoritesini belirtmek için yararlandığı neo-klâsik yaklaşımdaki bazı çabalarıyla seçmeci tutuma girmiş olmaktadır. Devlet Mahallesi'ndeki tasarımları bazı Türk mimarlarının diğer bakanlık ve yönetim yapılarının biçimlenmesinde etkili olan Holzmeister bazı bakanlık binalarının kütlelerini birleştirmede revakları kullanmıştır. Bayındırlık ve Ticaret Bakanlıkları arasındaki meydanı çevreleyen neo-klâsik anlam da revaklar ya da İçişleri Bakanlığı'nı önde üç yönde kuşatan kolonatlı düzenlemeler Akdeniz kökenli revak uygulamalarıdır.[40]

---

[39] Clemens Holzmeister'in Ankara'daki yapıtları şunlardır:

Milli Savunma Bakanlığı (1927-31), Genel Kurmay Başkanlığı (1929-30), İç İşleri Bakanlığı (1932-34), Bayındırlık Bakanlığı (1933-34), bugünkü Yargıtay ek binası (eski İktisat ve Ziraat Vekâleti, 1934-35), Yargıtay (1933-35), Cumhurbaşkanlığı Köşkü (1930-32), Orduevi (1929-33), TC Merkez Bankası (1932-33), Emlâk Bankası (1933-34), Harp Okulu (1928-1935), Avusturya Büyükelçilik binası (erken 30'lar), bir özel konut (Dr. Hakkı Saffet Bey için), TBMM binaları (1938-60) Güven Anıtı'nın Kaidesi (1930-1936), üç gerçekleşmemiş proje ve anıtkabir için önerisi.

[40] "Hükümet Mahallesi ve teşekküller hakkında gerekli izahat verilirken İç İşleri Bakanlığı'nın kuzeyindeki meydandan şu satırlarla bahsediliyor. 'Bu suretle orada 60x240 m büyüklüğünde yaya gelenlere mahsus ideal bir meydan vücuda gelecek ve burası Hükümeti takdis ve idare fikrini canlandırabilmek için (Vilâyetler) namını taşıyacaktır.' Burada totaliter zihniyete yer verildiği açıkça görülmektedir".

F. YAVUZ, *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Ankara, 1952, s. 46.

Mimar Ankara'daki banka binalarında yüksek sütunlu ön düzeni kullanmıştır. Bu, hem girişin bir belirtisi, hem de o dönemin bir anıtsallık ölçeğiydi. TBMM tasarımında simetrik kütle anlayışı ve sütunlu Neo-klâsik ön kütle düzeni doruğuna ulaşmıştır. Bu yapının yarışmasına katılan tüm yarışmacılar benzer anlatımda yani Reich stili koşutunda tasarılar sunmuşlardı.

Sağlık alanında Ankara'nın ilk önemli yapılarını (Numune Hastanesi Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne ait üç yapı Hilâl-i Ahmer binası) tasarlayan Avusturya'lı Robert Örley (1876-1945) ile spor tesislerinin yaratıcısı İtalyan Paolo Vietti-Violi de Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkentin gelişmesine katkıda bulunmuş değerli mimarlardır.

Yabancı mimarların özellikle yapı alanındaki çalışmalarına karşı büyük bir tepkinin olduğu ulusal bir mimarlığın gelişememesinin nedeninin onların varlığına bağlandığını Türk mimarlarına hiç olanak tanınmamasından yakınıldığı o yılların mimarlık dergilerinden izlenmekte olduğu belirtilmektedir.

Kıvılcımları bu denli üstlerine çekmelerinin nedeni, Türkiye'de özellikle kamu kesimi mimarlık alanını büyük bir güç halinde işgal edercesine ellerinde tutmuş olmalarındandır. Bununla birlikte bugün bile kabul edilen ülkelerinde hem eğiticilik yapmış hem de mimarlık alanında oldukça sivrilmiş kişiler olan bu deneyimli mimarların mimarlık eğitimine disiplin ve sağlam bir yapı bilgisinin yerleşmesini sağladıkları ifade edilir. Daha 1927'lerde Türk mimarı dış ülkelerde ne olup bittiğinin henüz bilincine varmadan yabancıların yalın örneklerini karşılarında bulmuşlardı. Bu yapılar Türk mimarını çağdaş üslûba yöneltici bir dürtü işlevi gördüğü düşünülebilir.

1. Mimarlarımızın Batı Kaynaklı Çalışmaları

a. Uluslararası Üslûp

Mimarlıkta ortak bir anlatıma gidiş, yani ilk uluslararası tutum, özellikle Fransa, Hollanda ve Almanya'da erken 1920'lerden başlayarak ilk örneklerini vermiş, sonra pek çok ülkede ve bu arada Türkiye'de de bu akımın temel ilkeleri yapılarda uygulanmıştır. 1930'a dek batılı mimarlık gelişmelerinden pek etkilenmeyen Türkiye'de bundan öteye yurt dışında varılan sonuçlar etkili olmuş ve biçimsel özellikler doğrudan uygulamaya konmuştur. 1930'lara değin, Avrupa'nın mimarlıkta üstte adı geçen lider ülkelerinin eriştiği yapı teknolojisi düzeyi ve mimarlığı hazırlayıcı ekonomik ve sosyal kültürel ortamın ve uzun gelişmelerin ürünü olan modern mimarlık anlayışı, çok farklı koşulları olan Türkiye'ye, batıdaki kuramsal altyapısı olmadan yalnızca biçimler olarak ithal edilmiştir. Buna hazır olmayan Türk yapı teknolojisi benzer standartlara erişebilmek için zorlanmış, dışarıdan sürekli malzeme getirilmesi gerekmiştir.

Geleneğin katı kurallarının bırakıldığı uluslararası etkilerle tasarlanan yapılar, süslemeden arınmış yalınlık, biçim-işlev birliği, iskelet sisteminin getirdiği olanaklarla, ilk ulusal mimarlık tutumundan tümüyle farklı bir anlatım bulmuştur. Simetri gibi katı bir kuralın dışına çıkamayan ulusal mimarlık üslûbunda cephelerin plan gereksinmeleriyle organik olmayan ilişkileri, ilk dönemin sonunda ve ikinci dönemde işlevcilik anlayışına uygun, plandan hareket eden bir gelişmeye dönüşmüştür. Bu yıllar İçinde yeni tutumu benimseyen yapıların yalınlığı bu anlayışı yansıtmaktadır. Betonarme iskelet sistemi tek katlı yapılarda bile kullanılmaya başlanmış, getirdiği olanaklardan yararlanılmıştır.[41] Uluslararası üslûbu belirleyen düz çatı, teras, serbest planlama, kübik kütle anlayışı, simetriden kaçış, geniş cam yüzeyler ve özellikle yatay şerit pencereler bu yapılar için de karakteristiktir. Düz çatı Türkiye'de yeğ tutulurken,[42] modern yaklaşıma karşı olan Nazi Almanya'sında

---

[41] Zeki Sayar bu durumu şöyle açıklıyor:

"… Yapı kanunlarımız, belediye nizamlarımız iki ailelik bir evin bile tam kâgir, döşemeler, çatı altı, saçaklar, putrel veya betonarme olmasını amirdir."

[42] "Düz dam urbanist için yeni bir zevk menbaı olmuştur: açık havada, restoran-kahve, dansing,

“düz çatı düz kafalılıktır” tanımı yapılıyordu.“...Düz çatı malzemesinin memleketimize girmemesi veya demir şerit pencerelerin bugün için kabili tatbik olmamasıyla Türk mimarisi daha lokal kalmaya mahkûm oluyor”,[43] gibi 1931 yılında mimarlıkta yeniliklerin bize henüz ulaşamadığı yargısına karşın, aynı yıl Mimar dergisinin ilk sayılarında birkaç yıl öncesine ait, konunun başında bir örneği verilen kübist-pürist anlatımda yapılara rastlanıyor.

Birinci Dünya Savaşı sonrası, ilkeleriyle uluslararası mimarlığa katkılarda bulunacak, 1925-1935 yıllan arasında etkin olan pürist akımın biçimsel özellikleri Türkiye’de de yankı bulmuştur. Yalın geometrik kutulardan oluşan düz çatılı kütlelerde pürist ilkelerin uygulandığı kübist mimari, dönem boyunca öncelikle konut, sonra da kamu yapılarında uygulanmıştır. Dönemin tipik pürist yapıları Sedat Hakkı Eldem tarafından tasarlanmıştır. İstanbul, Teşvikiye’de Bayan Firdevs evinde ve Fındıklı’da, bugün yıkılmış olan SATİE depo binasında pürist ilkeler en iyi anlatımlarını bulmuşlardır. Bu yapılar kübik kütle biçimlenmesi, açık-kapalı kısımların cephelerdeki oran ve biçimleri ile Le Corbusier ve Amedee Ozenfant’ın ortaya attıkları pürist-kübist estetiğin temsilcileri olmuşlardır.

Kütlelerde saf geometrik biçimler aranırken, bu yıllara özgü olarak yarım silindirin de kullanıldığı görülmüştür. Özellikle 1928-1934 yılları arasında yaygın olan bu biçimlenme, aynı yıllarda dış ülkelerdeki yapılarda da görülür. Ankara Gar binasının ve İngiltere’deki benzerinin yarım silindirik merdiven kuleleri aynı tutumun dönem sonundaki uygulamalarıdır. Bazı yönetim ve hizmet yapılarının dairesel planlı köşe girişleri de aynı etkinin görüntüsüdür. Biçimsel açıdan 1930-1938 dönemi yapılarında girişlerin tasarımlarında yaygın özelliklere de değinmek gerekir. Örneğin, bazı girişler önceden sözü edilen yarım silindirik uzantılar içindedir ve çok zaman çembersel merdivenlerle ulaşılır, ya da girintiler içine alınarak girişe yön verici şekilde bir veya iki tarafı yuvarlatılmıştır.

---

mağazada…”

B. ÜNSAL, “Zamanımız Mimarlığının Morfolojik Analizi”, Arkitekt, n.7, (1937), s. 204.

[43] B. ASAF, a.e., s. 365.

Bu tür giriş düzenlemesi gerek kamu yapılarında, gerekse de konutlarda kullanılmıştır. Tasarıma süreklilik ve dinamizm gibi kavramları getiren dışavurumcu mimarlardan Eric Mendelsohn'un eskiz ve yapılarında özellikle mimarın Almanya'daki büyük mağaza binalarındaki dairesel köşe dönüşleri, hatların sürekliliği ve özellikle uzun yatay şerit pencereler, iki dünya savaşı arası mimarlık ve endüstri tasarımında en çok yinelenen biçimler olmuştur.

Dönemin bir özelliği olan bazılarında saatleriyle kuleler; yatay kütlelerle karşıtlaşan öğeler olarak 1900'ler sonrası batılı örnekleri (Josef Hoffmann'ın Palais Stoclet'i, W. M. Dudok'un Hilversum kent merkezi binası) anımsatacak biçimde kullanılmışlardır. Bunlara örnek olarak Ankara'da Sergievi binası, Gar Gazinosu, Ankara Su Süzgeci binası ve İzmir Uluslararası Fuarı'ndaki Trakya Pavyonu verilebilir.

b. Neo-Klasik Üslûp

Birçok evreden geçerek ulaşılan uluslararası mimarlık 1930-1940 yılları arası batı dünyasında, özellikle Almanya'da yerini Neo-klâsik üslûba bırakmıştır. Neydi Neo klasisizminin anlamı peki? Mimaride sanatsal çalışmalarda karşımıza çıkan bu terim eskinin yeni yeninin eski olarak ortaya konmasıydı. Eski klasik üslupların yeni bazı ilave çalışmalarla ortaya tekrardan konmasıydı. Bu yıllar dünya mimarlığının en önemli belirtisi, ulusçuluğu simgeleyen Neo-klâsik üslûbun birçok ülkede kullanılmasıdır. "Sanatta milliyet aranmaya başlanması son birkaç seneden beri o kadar şümûllenmiştir ki bütün memleketlerde kuvvetli bir cereyan haline girmektedir", şeklinde Arkitekt dergisinde çıkan bir makaledeki satırlar o yıllardaki durumu özetlemektedir.[44] Gerçekten de hükümetler kendi politik ideallerini gerçekleştirmede, ya da otoritelerini somut örneklerle göstermede mimarlığı bir araç olarak kullanmışlardır. Tarihin hiçbir döneminde politika-mimarlık ilişkisi bu denli yakın olmamıştır. Albert Speer, Neo-klâsikçiliği o yılların bir özelliği şeklinde yorumlamakta ve totaliter rejimler için karakteristik bir üslûp olmadığını

[44] "Millî Mimari Meselesi ve Cereyanlar", Arkitekt, n.3, (1938), s. 95.

söylemekteyse de bu üslûbun birçok ülkede rejimi simgelediği gerçeği bilinmektedir.[45]

Totaliter rejimli ülkeler dışında diğer batı ülkelerinin çoğunda da Neo-klâsik üslûbun kamu yapılarında tutulduğu görülür. Amerikan mimarlar örgütü başkanı 1937 yılında Başkan Roosevelt'e yazdığı bir mektupta, resmî işler için bir mimari üslûbun kabul edildiğini bildiriyordu. Devlet başkanının görüşü de "Amerikan mimarisinin en yüksek bir tarz mimariyi ve inşaatı ifade etmesi lâzım geldiği" şeklindeydi.[46] On altıncı yüzyılın klâsik Rönesans döneminin "dev düzen" olarak bilinen yüksek sütunları güçlülük, ciddiyet, anıtsallık anlatımı olarak 1930'lar Neo-klâsik mimarlığının vazgeçilmez bir özelliği olmuştur. Simetrik düzenlenmiş büyük kütleler, yüksek sütunlu, merdivenli giriş düzeni, yapı malzemesi olarak taş kullanımı ve her şeyden önce ezici ölçek yapılardaki ortak özelliklerdendir.

Türkiye'deki biçimci (formalist) Neo-klâsik tutum yukarıda sözü edilen özellikleriyle yabancı mimarlarca ithal edilmiştir. Bu tutum 1930'ların son birkaç yılı ile 1940-1945 döneminde daha yaygınlaştığı görülmektedir. Yabancı mimarlar kendilerine tasarımları ısmarlanan devlet yapıları için Avrupa'da o yıllarda geçerli olan Neo-klâsik üslûbun anıtsal ifadesini uygulamayı belki de mimarlığın devletin otoritesini simgelemesi gerektiği düşüncesiyle şartlandıkları için önde tutmuşlardır. Yoksa Türkiye'de devlet güçleri hiçbir zaman yapılar için mimarlık üslûbunun ne olması gerektiğini -ilk dönemdeki ulusal mimarlığı özendirici çabalar dışında- mimarlara empoze etmemişlerdir. İstenen devletin yapı gereksinmelerinin yerine getirilmesiydi. Türk mimarları arasında, yönetim yapıları için ağırbaşlılık ifadesi taşıyan bir anlatımın yaratılması isteği olmuştur. Örneğin, "...Resmî binaların millî ve resmî bir mimarisi olmalıdır. Bir karakol bir maliye şubesi bir adliye binası temsil ettiği otoriteyi ifade edecek bir mimaride olmalıdır"[47] gibi bir istek yanında "İnkılâbın kendi karakterini ifade edebilecek, kuvveti ve kendi büyüklüğü ile

---

[45] A. SPEER, Inside The Third Reich, New York, 1970, s. 130.

[46] "Milli Mimari Meselesi ve Cereyanlar", Arkitekt, n.3, (1938), s. 95.

[47] Z. SAYAR, "Kiracı Devlet Müesseleri", Arkitekt, n. 1, (1938), s. 30.

mütenasip bir üslûbu olmalıdır",[48] şeklindeki düşünceler de gelişmiştir. Bu tür istekler dış ülkelerde resmî yapılar için kabul edilmiş bir üslûbun varlığına imrenmeyi de gösterebilir. Çünkü aynı yıllar Türk mimarlarının Rusya, İtalya ve Almanya'daki politikanın etkisinde gelişen mimarlıktan övgüyle söz eden yazılarına rastlanıyor.

Örneğin, Abdullah Ziya, "inkılâp ve Sanat" adlı yazısında,"...Bugün İtalya'da biraz geç olmakla beraber yeni sanat doğmuştur ve hükümetten teşvik gören genç İtalyan sanatçılarının elinde dev adımlarla ilerlemektedir" derken,[49] "Cumhuriyet'in On Yıllık Sanat Hayatı" adlı yazıda,"...Faşistlik, sosyalistlik gibi rejimlerin bile kendilerine göre hususiyetli eserlerle İtalyan, Rus sanatkârları tarafından eserlendirilen bir devirde, Türk inkılâbı da Türk sanatkârlar tarafından eserlendirilecektir", şeklinde görüşler belirtilmiştir.[50]

Yerli mimarlardan bazıları, çevrelerinde sayıları artan devlet yapılarının etkisinde kalmışlardır. Bunlar, çeşitli nedenlerle hem artık tipleşen devlet yapılarından ayrı bir şey yapmamak, aynı otoriter görünüşün sürekliliğini sağlamak ve belki de yabancılardan özellikle de Holzmeisterden geri olmadıklarını göstermek için dönemin son yıllarında benzer anlayışta o sırada olumlu eleştirileri yapılan devlet binaları tasarlamışlardır.

Bunlar arasında, ezici ölçekte simetrik kütlesi, yüksek ayak düzeni içindeki merdivenli girişi, taş ve suni taşla kaplı ön cephesi ile anıtsal Neo-klâsik Alman devlet yapılarını anımsatan DDY Genel Müdürlük binası, Isparta Hükümet Konağı bakanlık binalarının benzeri kütle ve cephe anlayışı içinde yapılan Polis-Jandarma Okulu ve İnhisarlar Umum Müdürlüğü binası daha sonra inşa edilen ve Holzmeister'in bakanlık binalarının bir tekrarı olan Adliye Vekâleti binası bu tarz çalışmalara örnektirler.

---

[48] S.H. ELDEM, "Milli Mimari Meselesi", Arkitekt, n. 9-10, (1939), s. 220.

[49] A. ZİYA, "İnkilâp ve Sanat", Mimar, n.8, (1933), s. 316.

[50] "Cumhuriyetin On Senelik Sanat Hayatı", Mimar, n.8, (1933), s. 264.

Bu son örnekte mimarın yapıya revaklarla anıtsallık kazandırmağa çalıştığı biliniyor. Sedat Hakkı Eldem'in İnhisarlar Umum Md. binası, çevresindeki bakanlık binalarına ilk görüşte hiçbir yabancılığı olmayan, büyük kütlelerin oluşturduğu bir yapı olarak algılanabilir. Ancak, çıkmalı ön kütle düzeni, daha tutarlı pencere biçimleri, kullanılan cephe malzemesi (Ankara taşı) ve tümde izlenen uyumlu oranlarıyla böyle bir yorum ancak bir Türk mimarından beklenebilirdi. Ankara Gar binasının da, kente girişi simgeleyeceği için anıtsal bir görünümde olması gerektiğine inanılmıştır. Uzun simetrik kütlenin önündeki yüksek sütunlar düzeni bunun bir ifadesidir. Türk mimarlarının kamu yönetim ve hizmet yapılarının önlerinde kullandıkları Neo-klâsik etkinin bir gereği olan revaklı motif, daha çok biçimci bir tutumun ifadesidir. Üç akslı, ortada iki sütunu olan üçlü giriş düzeni tipleştirilmiş hükümet konakları (Zonguldak, Aydın gibi), PTT binalarında banka ve belediye yapılarında uygulanmıştır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin üçlü yüksek ayak düzeni içindeki abartılmış girişi bu yapılara ilk örneği oluşturmuştur. Dönemin mimarlıktaki eğilimlerini gösteren İki ilginç örnek 1934 yılına ait GSA diploma projeleridir.

Holzmeister etkisinin yapılarda sık görüldüğü yılların bu iki ürününde simetrik ve aksiyal planlama, kübik kütleler, anıtsal ayaklar düzeni, yalın pencereler yanı sıra cephe çıkmaları izlenmektedir. Antalya Tekel İdare binasında da görüldüğü gibi, bu çıkmalar işlevsel nitelikte olmayabilir. Bu yapı da Holzmeister etkisi gösteren bir başka örnektir.

B. İkinci Ulusal Mimarlık Akımının Oluşması

Dünyada gelişen ulusçuluk milliyetçilik fikirlerinin mimarlıkta yansıması Türkiye'yi de etkilemiş, bir ulusal (yerli) mimarlık yaratma isteği belirmiştir. Bu istek yabancı mimarların varlığına bir karşı tepki olarak da görülebilir. Cumhuriyetimizin İkici kuşak yani takriben on yıllık ilk kalkınma zamanından sonraki dönemle başlamaktadır.

İstenen yeni yerli mimarlığın ne olması gerektiği konusunda somut fikirler kolay gelişemediği görülmektedir. Örneğin, Mimar Behçet ve Bedrettin'in "Türk İnkılâp Mimarisi" adlı yazısında bu yönde çalışmaların nasıl olması gerektiği şöyle açıklanıyor:

"Türk inkılâp mimarisi eski Osmanlı mimarlığından başka bir varlık olacaktır. O mimarinin kubbesi, alçılı penceresi, bütün bir şekil ve hayatı ile tarih olmuştur. ...Eski' den kuvvet almak faydalı olabilir, fakat bu günleri orta zamana sürüklemek manasızdır".[51]

Kastedilen görüş akılcı, tutarlı bir anlayışı benimsenmeye çalışıldığını göstermektedir. Eski mimarlığı yeniden yaşatmaya çalışmanın yersizliği de ilk dönem sonunda zaten anlaşılmıştı. Zeki Sayar' a göre yerli mimarlık, bizden olan, bize yabancı gelmeyen ve bir şeyler söyleyebilen mimarlıktı. "Mimaride milliyetçi detaylardaki ve heyet-i umumiyetlerdeki tesirlerde aramalıyız. Bunların bize yapacağı tesir yabancı değilse, o eser millîdir", diyordu.[52] Gene Zeki Sayar, Nafıa Vekâletince bazı kamu yapılarının belli tiplere sokulmasına karşı çıkıp, "Seri veya tip mahsulü birbirinin benzeri binaların çoğalması ile millî mimari yaratılmaz"[53] derken, Sedat Hakkı ELDEM, "Türk mimarisine bir çehre, Türk üslûbuna bir veçhe vermek için hükümetin müdahalesi şarttır. Binaenaleyh yapı işlerimiz için hükümet tarafından muayyen tipler tespit edilmesi çok doğru olur", gibi tam aksi yönde bir

---

[51] Mimar Behçet ve Bedrettin, "Türk İnkılâp Mimarisi", Mimar, n.8, (1933), s. 265.

[52] Z. SAYAR, "Devlet İnşaatında Tip-plan Usulünün Mahzurları", Arkitekt, n.9, (1936), s. 260.

[53] y.e., a.y.

tutum içinde bulunuyordu.[54] Bruno Taut ise, değil ülke Ölçeğinde, bir kentte bile tip yapı uygulamasının mimarlığı ortadan kaldırmaya yeterli olduğuna İnandığım belirtiyor.[55] Yabancılardan bazılarının Türkiye'de olduklarını kanıtlarcasına ulusal Türk mimarlığına doğru yüzeyde kalan kendi kişisel çabalan olmuştu. Fakat kuşkusuz ulusal mimarlık yabancıların yapılarına Türk geleneğinden bir şeyler eklemelerinden farklı bir şeydi. "Her halde mimarimize, Türk karakterini muhallebici kaşıklarındaki ay yıldız motiflerini taklit ile, hele duvarları, hacimlerini kopya ile, betonarme binalara ahşap saçak ve medreselerin tuğla ve taş işçiliklerini tatbik ile yaratmağa yeltenen ecnebi mimarlar verecek değildir", gibi sözlerle bu duruma değiniliyordu.[56]

Daha önce de belirtildiği gibi, yabancı mimarların egemen olduğu bir ortamda ulusal Türk mimarlığının oluşamamasının doğal olduğu yazılarda anlatılıyordu:

"Millî bir inkılâp mimarisinin meydana gelmediğinden şikâyetçiyiz. Şehirlerimiz yabancı eserleri ile dolarken, Türk mimarlarına yetişmek ve İnkişaf etmek fırsatını vermezken bunu beklemek beyhudedir".[57] "Ecnebi fen adamlarının bize yerli bir üslûp yaratmak hususunda da hiçbir yardımları olmamıştır. Bilâkis, ecnebi tesirleri bizdeki zevki şaşırtmış ve millî bir üslûbun doğmasına meydan vermemiştir".[58]

Sedat Hakkı Eldem 1939 yılında ulusal olan bir mimarlığın gelişememesinden yakınmaktaydı. Oysa kendisi SATİE gibi uluslararası ilkelerle biçimlenen binalar da yapmıştı. Eldem şöyle diyordu:

---

[54] S.H. ELDEM, "Yerli Mimariye Doğru", Arkitekt, n. 3-4, (1940), s. 73.

[55] B. TAUT, Mimari Bilgisi, İstanbul, 1938, s. 57.

[56] Z. SAYAR, "Yerli ve Yabancı Mimar", Arkitekt, n. 2, (1938), s. 65.

[57] y.e., a.y.

[58] S.H. ELDEM, a.e., a.y.

"Henüz yeni ve memleketimize mahsus bir yapı stili ve kültürü vardır denemez. Fakat şurada burada yapılan bazı binalarımızda yeni ve millî bir stilin tohumları atılmıştır denebilir."[59]

Eldem'in sözünü ettiği "bazı binalar" gerçekten kendisinin Türk sivil mimarlığını yaşatma amacı ile yaptığı çabalarla sınırlanmıştır. Eldem'in, bu amacın gerçekleşmesi için önerileri oldukça ilginçtir. Ulusal mimarlığın gelişebilmesi için mimarların kişisel çabalarının yeterli olmayacağını, ancak güçlü bir ideolojik akımın olduğu bir ortamda ve rejimin müdahalesiyle gerçekleşebileceğini söylüyor, "Büyük inkılâplar yeni stillerin doğması için büyük yardımcıdırlar", diyordu.[60] Yerli mimarlığın yaratılmasında teknik, maddî ve manevî koşulların gelişmesinin ise rejim konusu olduğunu yazıyor ve şunları ekliyordu:

"Manevî şartların vücut bulması biraz da rejim meselesidir. Bunlar daha ziyade kuvvetli rejimler ve milletler tarafından tatbik edilebilirler. Bu taktirde hükümetlerin oynayacağı rol çok büyüktür. ...Millî bir mimarinin bulunması için devletin müdahalesi şarttır."[61] Bu sözler 1930'lar süresince batı dünyasındaki politika-mimarlık bağımlılığının bize ulaşacak kadar yaygınlaştığım gösteriyor ve herhalde demokratik olmaktan uzak bir düşünceyi yansıtıyor.

1930-1940 dönemi içinde göze çarpan ulusal mimarlık özellikleri gösteren yapıların en başta gelenleri Sedat Hakkı Eldem tarafından yapılmıştır. Yerli mimarlığın yaşatılması istekleri Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1934 yılında bir "Millî Mimari Semineri" düzenlenmesiyle desteklenmişti. Bu atılımda çalışmalar Eldem tarafından yürütülmüş, öğrenciler o sırada İstanbul'da mevcut eski Türk evlerinin rölövelerini çıkararak mimarlık tarihi açısından yararlı dokümantasyon toplamışlardı. Bunun yeni mimari tasarımı etkileyen bir yönü olmuştur. Eldem'in Türk sivil mimarlığından esinlenerek 1931 yılında yaptığı yalı tasarımı Türk evine karşı gösterdiği ilginin ilk belirtilerindendir. Sonraki yıllarda gerek yapılarının büyük bir kısmında, gerekse seminerlerde düzenlediği çalışmalarda bu ilginin sürdüğü

---

[59] S.H. ELDEM, "Milli Mimari Meselesi", Arkitekt, n. 9-10, (1939), s. 220.

[60] y.e., a.y.

[61] S.H. ELDEM, "Yerli Mimariye Doğru", Arkitekt, n. 3-4, (1940), s. 69.

görülmektedir. İstanbul'da yaptığı yalı denemelerinin planlarında ve dış öğelerinin seçiminde eski Türk evinden yararlanmıştır. Dış sofalı, orta sofalı plan tipleri, köşk çıkmalar, pencere oranlan, geniş saçak uygulamaları bu konutlarda görülen geleneksel etkilerdir. Eldem yapılarında ulusaldan ne anladığını şu sözlerle açıklıyor:

"Kubbe mimarisinden ayrı, daha fazla ev mimarisi idi benim için".[62]

Geleneksel ev tasarımında odalar arasında işlev farklılaşması yoktur; her oda tüm aktivitelerin geçtiği birer "ev" anlamındadır. Yeni düzenlemelerde ise yeni sosyal düzene ve aile yapısına göre planlarında değişmeler yapılmıştır. Yapı sistemi ve malzemesi de geleneksel Türk evindekinden farklı olarak o yılların teknik gelişmelerini gösterir. Yani yerli görünüm yalnızca dış görünüşte ve bazı ayrıntılarda elde edilmeye çalışılmıştır. Bu konutlarda geleneksel Türk evinin, özellikle İstanbul'dakilerin önemli bir parçası olan kafes yoktur ve yapı dışa dönüktür. Yaşam değişiklikleri sonucu kaç-göçün kaldırılmasıyla bu yapılarda kafes uygulanmamıştır. Zaten 26 Şubat 1934'te İstanbul Belediye'si aldığı bir kararla evlerde kafesin kaldırılmasına karar vermişti.[63] Geleneksel Türk evinde yerli ve az mobilya kullanımı yanında, ikinci ulusal mimarlık akımının başlangıcını oluşturan bu yıllarda yapılmış evler batı yaşam biçimini gösterir; 1930'ların tipik çizgileriyle şekillenen mobilya kullanımı da önemli farklılıklardandır.

Sayıları çok az olan ulusal mimarlık örnekleri yapıldıkları yıllarda ilgi çekmiş ve bir umut ışığı olarak görülmüşlerdi. Cumhuriyet yılları boyunca bir ulusal mimarlığın yaratılması düşüncesi daima var olmuştur. Bunun belirtilen ortama göre değişmiştir. İlk dönemde, Osmanlı mimarlığı her tür yapıya giydirilen bir dış örtü olarak anlaşılmış, ikinci denemenin 1930'lu yılları ürünlerinde Türk sivil mimarlığı gene yüzeyde kalan benzerliklerden öteye gidememiş, bir tarihe geri dönüş ekseninden kurtulamamıştır. Bu istek daha sonraki yıllarda da sürecektir. Kısaca, ikinci dönem içinde ulusal mimarlık yaygın bir tanıma ve kabule erişememiştir. Bu durum, oluşumunu sağlayacak gerekli koşulların bulunamamasına ya da ne

---

[62] 1978 yılı Eylül ayında TRT'de Eldem'le yapılan söyleşiden.

[63] M. GÖKMAN, 50 Yılın Tutanağı, 1923-1973, İstanbul, 1973, s. 73.

olduğunun bilinmemesine bağlanabilir. Bu koşullar ise Abidin Mortaş tarafından 1941 yılında şöyle tanımlanmıştır:

"Memleketimizde yeni ve millî bir mimarinin hemen doğmasını istemek boşuna bir zahmettir. Bu işin tahakkuku yalnız Türk mimarının sanat kifayeti ile kaim değildir. Devirler durulmadıkça sanat istikrar bulmaz. Yapı sahipleri mimara kıymet verebilecek vaziyete gelecek, azamî kazanç hırsı ticaretle sanatın paylarını ayırabilecek, mahallî bir yapı sanayii teessüs edecek, anlayışlı ve zevkli yapı işçileri yetişecek, umumî bir hüsnüniyet Türk mimarının lüzum ve hakkını kabul edecek ve ancak ondan sonra Türk mimarı yeni millî mimariyi yaratacaktır".[64]

Bruno Taut kitabında bir ulusal mimarlığın oluşması için uzun zamana gerek olduğunu, insan ömrü gibi kısa bir zaman birimi içinde böyle bir mimarlığın yaratılmasının söz konusu olamayacağını söylüyor ve her iyi mimarlığı ulusal mimarlık olarak kabul ettiğini belirtiyor.[65]

[64] A. MORTAŞ, "Modern Türk Mimarisi", Arkitekt, n. 5-6, (1941), s. 116.

[65] B. TAUT, a.e., s. 336.

C. İkinci Ulusal Mimarlık Anlayışının Biçimsel Olarak Yansımaları

Bu dönem kamu yapılarında genel mimarlık eğilimi ya uluslararası ilkelerin benimsenmesi, ya da batının Neo-klâsik biçimciliğinin uygulanması yönünde gelişmiştir. Bu alanda egemen olan mimarlar Clemens Holzmeister, Ernst Egli, Bruno Taut ve Martin Elsaesser'dir. Yerli mimarlardan batıdaki gelişmeler doğrultusunda bina yapanlar arasında Seyfi Arkan[66], Şevki Balmumcu, Bedri Uçar, Sekip Akalın, Celâl Biçer, Sedat Hakkı Eldem'in adları sayılabilir.

Bu dönemde inşaat sanayii içinde oranı %42 ile %58 arasında değişen kamuya ait yapıların projelendirilme ve inşaları Nafıa Vekâletince sürdürülmüştür.[67]

Sanayi kesiminde yoğunlaşan çabaların yanı sıra devletçi tutumun el attığı diğer alanlar bayındırlık, eğitim, sağlık ve sosyal yardım konularıdır. Bir önceki dönemin son yıllarında başlatılan, uygar yaşantının kent ölçeğinde yaratılması, kent görüntüsünün ve altyapısının çağdaşlaştırılması yönündeki çalışmalar 1930'lu yıllar içinde sürdürülmüştür.[68] Dönemin ilk yılları içinde devlet işlerinin görüleceği yapılar öncelikle bitirilmeye çalışılmıştır.

Rejimin prestij yapıları olan TBMM binaları, bakanlıklar, hükümet konaklan, özel idarelerin belediye, adliye, bayındırlık, tekele ait yapılan, parti merkezleri, güvenlikle ilgili yapılar inşa edilen kamu yönetim yapılarındandır. Başkentin Devlet Mahallesi'nde Dâhiliye, Nafıa, İktisat ve Ziraat bakanlıkları binaları ile Temyiz Mahkemesi binası tamamlanmış, dönem sonunda İnhisarlar Umum Müdürlüğü ve Adliye Vekâleti binalarının yapımına başlanmıştır.

---

[66] Seyfi Arkan'ın mimariye yaklaşımı ve yapıları için bk.

Z. RONA, Z. GÜRAYMAN, "Mimar Seyfi Arkan (1904-1966)", Mimarlık, n.11-12, (1973), ss. 52-56.

Arredamento/DEKORASYON, 199203, Seyfi Arkan özel sayısı, ss. 84-99.

[67] "1935'te 3611 sayılı yasayla yurdun yapı ve imar işlerinin sevk ve idaresi diğer nafia vazifeleri meyanına alındı."

Z. SAYAR, "Bir Yapı ve İmar Politikamız var mıdır?", Arkitekt, n. 5-6, (1943), s. 98.

[68] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk.

İ. TEKELİ, İ. ORTAYLI, a.e., s. 91.

Bu binalar grubunun genel görünümünün yaptığı etkiler bir yabancı gözlemci tarafından şöyle anlatılmıştı: "Sade hacimlerden istifade ederek tebarüz ettirilen, mamafih hendesî kombinezonların tenevvünü ihmal etmeyen vekâr ve itidal. ...Anadolu inşaatının pek bariz vasıfları olan kübik hücreler kombinezonu, çıkıntı şeklinde katlan ve kat kısımlarını Türk saraylarının on sekiz ve on dokuzuncu asırlar saçaklarını andıran ve simarnâme ile yapılabilen büyük ufkî satıhları bilhassa zikretmeliyiz".[69]

Bu yapıların, yalın kütleleriyle o yıllarda modern mimarlığı simgelediği bir gerçek. Ancak, çıkmaların burada gereksiz eklemelere dönüştüğü eleştirileri görülmektedir. Türkiye'de bulunmuş eski bir yabancı devlet başkanına bu yapılar "büyüklük duygusu ile çizilmiş resmî daireler" olarak görünmüşlerdi.[70] Bakanlık yapılarının araziye yayılmış, devlet otoritesini yansıtmayı amaçlayan büyük simetrik kütleleri ve Nafıa ile İktisat ve Ziraat vekâletleri arasındaki bugün kullanılmayan revaklı geniş merasim alanı bu etkiyi uyandırmaktadır. Çevrenin o yıllardaki boşluğu ve yakındaki yapıların günümüzdekilerden küçük olan kütleleri, bakanlık binalarının ölçeğinin olduğundan da daha büyük gözükmesine neden olmuş olabilir. U, H, ya da O yapacak biçimde yerleştirilen bakanlık bloklarının mimarlık yönünden zayıf noktalarını gösteren eleştiriler zamanında basında çıkmıştır. Örneğin, Behçet Ünsal, "İklim ve Yapı Dertleri" adlı makalesinde, Falih Rıfkı Atay'ın 06/08/1939 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanan "İklim ve Bina" başlıklı yazısına yanıtında, İktisat ve Ziraat ve Nafıa vekaletlerini yönlendirme bakımından eleştirip şunları söylüyor:

"Bu binalarda cephe ve cihetler meselesi birbiriyle mücadele halindedir. Orta bloklarda şimal tarafına koridor getirilmiş ve cenuba binalar yerleştirilmiştir. Bürolar şimal tarafına konulmuş olmaktan kurtulmuş, fakat güneş altında yanmaktan kurtulamamıştır. Yan bloklarda büyük cadde üzerinde wc, merdiven ve servis odaları yerleştirilmiştir. Bu yan bloklarda ortada koridor ve iki tarafında çalışma büroları vardır. Büroların bir kısmı bu şekilde güneş vaziyetine nispeten müsait olmakla

---

[69] J.H. LAMBERT, (Çev. N. TUNALI), "Kemalist Ankara", Nafia İşleri Mecmuası, n.7. (1936), ss. 80-81

[70] "Yeni Türkiye'nin Eseri", Sabık Başvekil M. Herriot'nun 6 Birinci Kanun 1933'te verdiği konferans, Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi'si, Ankara, 1938, s. 38.

beraber diğer avlu tarafına düşen bürolar öğleden sonra güneş altında yanmaktan muzdaribtirler".[71] Uzun koridorlar boyunca sıralanan mekânların oluşturduğu bakanlık binalarında, planlamalarının sonucu ortaya çıkan bu tür yönlendirme aksaklıkları için ne güneş kırıcı önlemler, ne de pencere büyüklüklerinin farklılaşması düşünülmemiştir.

Bu dönemde kamu yapılarının hızla sürdürülen inşasına karşın, devlet kuruluşlarına yapıların yetmediği, bunlar için kira ile yer tutulduğu anlaşılıyor. Zeki Sayar bunun doğru bir tutum olmadığını, özümlediği resmiyetle bağdaşmadığı, bu nedenle de yönetim yapılarının "millî ve resmî" bir mimarlığı olması gerektiğini söylemekteydi.[72]

Birçok kamu yapısı Nafıa Vekâletince (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) tiplere sokulmuştu: hükümet konakları, postane binaları, okullar, bankalar ve sonra halkevleri. Adliye Vekâleti binası için de söz konusu olan bu duruma karşı şu yazı yayınlanmıştı:

"Devletin projelerini resmî bürolardan çıkarmağa gayret ve bunları sanki bir seri fabrikasyon matahı imiş gibi tipe sokarak proje hazırlamak eski ve iptidaî bir harekettir. Bu ise sanatta inhisar yapmak demektir. Meselâ halen Adliye Vekâleti binasının Nafıa Fen Heyeti tarafından hazırlanması doğru değildir. Bu bina için müsabaka açılmış olsaydı muhakkak yirmiden fazla müsabık iştirak edecekti".[73]

Bir yandan ya ideolojik nedenlerle ya da mimarlık yapma isteği ile Türk mimarı bu tür önemli kamu yapılarının projelendirilmesi olayının dışında kalmak istemezken, diğer taraftan Arkitekt dergisi, Adliye Vekâleti binasının, Devlet Mahallesi'ndeki diğer bakanlık binalarının mimarî karakteri ile uyum sağlamasının yani aynı tipe uymasının gerekli olduğunu, yoksa farklı bir tasarımın bazı sorunlar doğurabileceğini yazarak tip yapı fikrini haklı çıkarmaya çalışıyordu.[74]

---

[71] B. ÜNSAL, "İklim ve Yapı Dertleri", Arkitert, n. 7-8, (1939), s. 181.

[72] Z. SAYAR, "Kiracı Devlet Müesseseleri", Arkitekt, n.1, (1938), s. 30.

[73] Z. SAYAR, "Devlet İnşaatında Tip-plan Usulünün Mahzurları", Arkitert, n.9, (1936), s. 260.

[74] "Adliye Vekâleti Binası", Arkitekt, n. 1, (1941), s. 7.

Bayındırlık İşleri Dergisinden, 1933'ten öteye beş yıl içinde yurtta dört vali konağı, kırk beş öğretim kuruluşu, üç spor tesisi, on altı hastane, on dört hükümet konağı, beş halkevi yanı sıra tutuklu evleri ve tarımsal binaların yapıldığı öğrenilmektedir.[75]

Her alandaki genel ve teknik bilgi eksikliği, kalkınma çabaları içindeki Cumhuriyet'te eğitim hizmetinin önem ve ivediliğini bu dönemde de korumasına neden olmuştur. Eğitim hizmetlerine ait ilk dönemde girişilen hızlı bina yapımı sürdürülmüş, ilk, orta ve lise eğitiminin verileceği binalar, öğretmen okulları, teknik eğitim veren sanat okulları, kız meslek okulları (enstitüler), ziraat ve ticaret okullarının yapımının birçok ilde tamamlandığı görülmektedir. Bunlardan başka Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) dışındaki bakanlıklara bağlı memur yetiştirmeye dönük meslek okullarının yapımı da oldukça önemli bir yer tutmaktadır (ziraat, sağlık, maliye, ekonomi, ulaştırma gibi). 31/05/1931 tarihinde İstanbul Darülfününun kapatılarak yerine yeni üniversitenin açılması, dönemin kültür alanındaki en önemli olaylarındandır.[76]

İstanbul Üniversitesi ve Ankara'da açılan yüksekokulların fakülteleri için bina yapımı da bu dönemde görülmektedir. İstanbul Üniversitesi Observatoryomu Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte binası, Tıp Fakültesi Hariciye Pavyonu ile İ. Ü. Hayvanat ve Nebatat Enstitüsü binası bunlardandır. Mülkiye Mektebi de 1936-37 ders yılına yeni biten binasında başlamıştır. 26/01/1935 tarihli Times gazetesinde Türkiye'deki okullar konusunda aşağıdaki yazı çıkmıştı:

"Ankara'nın maddî inkışâfiyle beraber kültür ve fikir sahasında da terakki başladı. Yeni inşa edilen mekteplerde en son sistem terbiye metotları tatbik ediliyor. Bunlar meyanında Gazi Enstitüsü, ana dilinden sonra en ziyade İngilizceye ehemmiyet veren ilk Türk mektebidir. Bundan başka bir tıbbiye, bir hukuk ve bir de ziraat enstitüleri üniversitenin başlangıcını teşkil etmektedir.

---

[75] "Cumhuriyetin 15. Yıl Dönümünde Türkiye Bayındırlığı", Bayındırlık İşleri Dergisi, Sayı: 5, (1938), s. 438).

[76] İstanbul Üniversitesi 2252 sayılı yasa ile açılmıştır.

Tiyatro kumpanyaları dram ve komedi gibi temsiller vermektedir. Bu kış operalara başlanacağı söyleniyor".[77] Ernst Egli ve Bruno Taut'un okul tasarımlarının yanısıra, yurdun farklı bölgelerinde yapılan okul binaları rasyonel-fonksiyoncu çizgide, modern teknik ve cephe anlayışı ile ele alınmışlardır.

Ulusal bilincin doğmasına ve ulusal birliğin perçinlenmesine yardımcı olmak üzere kurulan halkevlerinin belli bir dönem halkı eğitme çabaları içinde önemli bir yeri olmuştur. İllerde yapılacak halkevleri binaları, bin beş yüz kişiyi alacak büyüklükte olacak, sinema ve tiyatro etkinlikleri için sahnesi olan bir salon, birkaç toplantı odası, kütüphane, bazılarında da kapalı spor salonları bulunacaktı.

Halkın batılı anlamda eğitilmesinin yanı sıra Türk kültür ve tarihinin araştırılma ve yayılması da amaçları arasında olan halkevlerinin binalarında o yıllar mimarlarca yaratılması şiddetle istenen ikinci bir ulusal mimarlık üslûbundan hiçbir iz yoktur.

Bu yapılar rasyonel-fonksiyoncu tutumla uluslararası mimarlık çalışmaları doğrultusunda anlatım bulmuşlar, rejimin çağdaşlaşmaya yönelik ideolojisi dış biçimlenmelerinde "yeni mimari tercihin uygulanması şeklinde yansımıştır. Dönemin sonunda Nafıa Vekâleti büyük ve küçük yerleşme merkezleri için halkevi tipleri geliştirmiştir.

Şevki Balmumcunun tasarladığı bir eğitim ve kültür yapısı olan Ankara Sergi evinin modern mimarlık alanında Türk mimarının neler yapabileceğinin bir kanıtı olarak önemli bir yeri vardır[78]. Bu dönemde özellikle başkentte yapılan spor tesisleri, batı dünyasında sağlıklı gençlik yetiştirmek için girişilen hareketlerin koşutunda girişimlerdendir. Sağlıklı yaşamın bir gereği olarak, bazı kentlerde geniş yeşil alanlarıyla büyük parkların düzenlenmesi bu dönemde ele alınmıştır. Bunlar arasında İzmir Kültür Parkı, Antalya, Adana, Gaziantep parkları ve Ankara Gençlik Parkı sayılabilir. Yurdun çeşitli bölgelerinde açılan hastaneler ve sağlık merkezleri

---

[77] "Türkiye'nin Bünyesi", 26 ikinci Kanun 1935, Times-Londra'dan, Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi, (1938), s. 53.

[78] Ankara Sergievi Binası 1947 yılında Paul Bonatz tarafından opera binasına uyarlanmıştır.

arasında modern tesislere kavuşturulan yirmi beş yataklı Antalya, elli yataklı Tokat hastaneleri ve daha birçokları sıralanabilir.

Demiryolu ağının geliştirilmesi işi bu dönemde de devletin başta gelen uğraşları arasında görülmektedir. Hizmet yapılarından ulaşımla ilgili olanların en önemlisi anıtsal kütlesiyle Ankara Gar binasıdır. Dönem sonunda DDY Umum Müdürlük binası büyük ölçeğiyle başkentin görkemli yapıları arasına girmiştir. PTT merkezlerinin olmadığı illerde yapılarının inşası sürdürülmüştür.

Bu dönem içinde yapılan önemli banka binalarından Ankara'da Merkez ve Emlâk bankalarında biçimci Neo-klâsik etkiler görülürken, İller Bankası ve Sümerbank bugün için bile geçerli mimarlıklarıyla tutarlı örneklerdir. Merkez Bankası'na ait yapı taş kaplı simetrik kütlesi, Neo-klâsik girişiyle devlet otoritesini yansıtma amacı ile biçimlenmiştir. Üslûp değişmeleri ilk ve ikinci dönemin banka yapılarında kolayca izlenebilmektedir.

Devletçi tutum sonucu Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na göre gerçekleştirilen fabrikalar endüstri yapıları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan katalog bölümüne alınanlar dışında yapımları gerçekleştirilen daha birçok fabrika binası vardır.[79] Fonksiyonun biçimlendirdiği bu fabrikalar, uluslararası mimarlık özellikleri gösteren tesisler içinde yer almışlardır. Endüstrinin tarım sektörü için tarım haşarat laboratuvarları, tahıl siloları, kent sağlığı düşünülerek yapılan mezbaha binaları, Tekel'e ait depo ve üretim merkezleri yapılmıştır. Enerji yapılarından en önemlisi 1936 yılında yapımı tamamlanan Ankara Çubuk Barajı'dır.

Rasyonel-fonksiyoncu çizgide tasarlanan kamu yapılarının ortak kütle özelliği salt geometrik formların simetrik, ya da asimetrik düzenlemesiyle oluşan kübik kütle biçimlenmesidir. Genellikle kullanılan strüktürel yöntem betonarme

---

[79] Fabrikalardan katalog bölümüne alınanlar dışında yapımları gerçekleştirilenler şunlardır. Keçiborlu kükürt fabrikası (1934-35, Sümerbank ve İş Bankası'nın yardımları ile), Isparta gül yağı fabrikası (1934-36, Sümerbank ve İş Bankası), Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi (1934-37), İzmit kağıt fabrikası (1934-36, Sümerbank), Malatya, Pamuklu Sanayii Müessesesi (1936-39, Sümerbank, İş ve Ziraat bankaları), Gemlik Sungipek (reyon) Fabrikası (1935-36, Sümerbank), Paşabahçe rakı ve ispirto fabrikası (1937-39), Karabük Demir ve Çelik Tesisleri (1937-38), Sümerbank Sivas Çimento Fabrikası (1935-36) yıllarında araştırmalar sonucu yeri saptanmış, inşaatına 1940 yılında başlanmıştır).

iskelettir. Asmolen döşemeler ortak bir yapı özelliğidir. Alt katlar için daha çok taş, üst duvarlarda tuğla kullanılmış, dış cepheler Ankara taşı, Ankara taşı görünümü veren yapay taş, ya da gri edelputz sıva ile kaplanmıştır. Çok kez saçak kornişleri, pencere söveleri, dış cephedeki ayaklar için Ankara taşı yeğlenmiştir. Bazen da bunlar koyu renk sıva ile karşıtlık yapacak biçimde beyaza boyanmışlardır.

Mermer kaplı giriş ve büyük merasim holleri, geniş rahat merdivenler, yalın bronz ayrıntılar önemli kamu yönetim ve hizmet yapılarında görülen özelliklerdendir. Mekânlar önemlerine göre parke veya linolyum, koridorlar ve ikincil mekânlar mozaik ile kaplanmıştır. Genellikle kullanılan üst yapı örtüsü, uzaktan düz çatı izlenimi vermek üzere, yükseltilmiş cephe duvarları arkasına gizlenen kiremit kaplı kırma çatıdır.

Bu dönem içinde devlet, yapı malzemesi ile ilgili bazı kurum ve kuruluşlar açmıştır. Bunlar:

Sanayi ve Kredi Bankası (1932),

Sümerbank (1933)
(Sümerbank, Sivas çimento fabrikası ile Kütahya tuğla-kiremit fabrikasının kurulmasını sağlamıştır.)
Etibank (1935)

MTA Enstitüsü (1935)

Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (1937)

II. KAMU YÖNETİM YAPILARI

A. MECLİS BİNASI

1. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası

Bugünkü İşlev : T.C. Kültür Bakanlığı Cumhuriyet Müzesi

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılı : 1924

Tasarım ve
Uygulama : Vedat Tek (1873-1942)

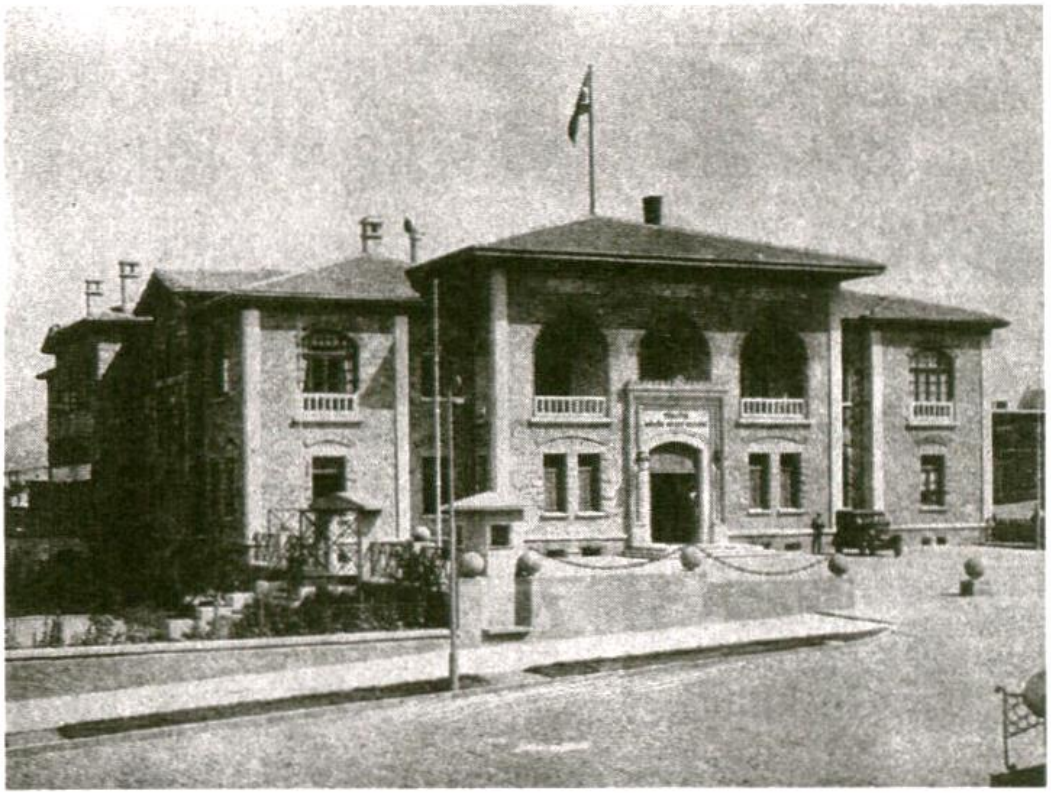
Birinci Meclis binasının bulunduğu arazi parçası üzerinde ve Ankara Palas'ın karşısında olan yapı ilk olarak mebus kulübü ve parti merkezi (Halk Fırkası Mahfeli) olarak düşünülmüştü. Atatürk, Mimar Vedat Tek' ten Halk Fırkası için bir mahfil tasarlamasını istemiş, mimarın İstanbul'da hazırladığı plan taslaklarını beğendikten hemen sonra binaya başlanmıştı. Kask adlı havuzu ile özenli bahçesi uzun yıllar halka açık tutulmuş, içinde konserler düzenlenmişti.

Bodrum üzerine iki katlı olan binada kütlenin uzun aksı ana caddeye dik olarak yerleştirilmiştir. Mekânlar iki kat yükselen ortadaki meclis salonunun üç kenarı boyunca koridorlar etrafına dizilmişlerdir. Girişten ulaşılan, uçlarında merdivenlerin yer aldığı uzun ve geniş geçit/koridor üst katta kalem işi Osmanlı süsleme motifleriyle bezeli bir tavanla örtülmüştür. Meclis salonunun duvarları ve tavanı da Selçuklu ve Osmanlı süsleme ögeleriyle kaplanmıştır; özellikle altıgen yıldız motiflerini içeren ahşap panoların oluşturduğu tavan salonun en ilginç yeridir.

Giriş ve uzun cephelerde orta ve köşe akslar dışarı taşırılarak simetri güçlendirilmiştir. Bahçe cephesinde dışa taşan orta bölümün iki katına da balkon sağlanmıştır. Girinti ve çıkmalarla hareketlenen cephelerde kullanılan sivri ve basık kemerler, çini bezemeler, geniş saçaklar, balkon altı destekleri, içte göbekli ve çıtalı tavanlar Osmanlı mimarlığından alıntılardır. Girişteki taç kapı düzenlemesi sonradan

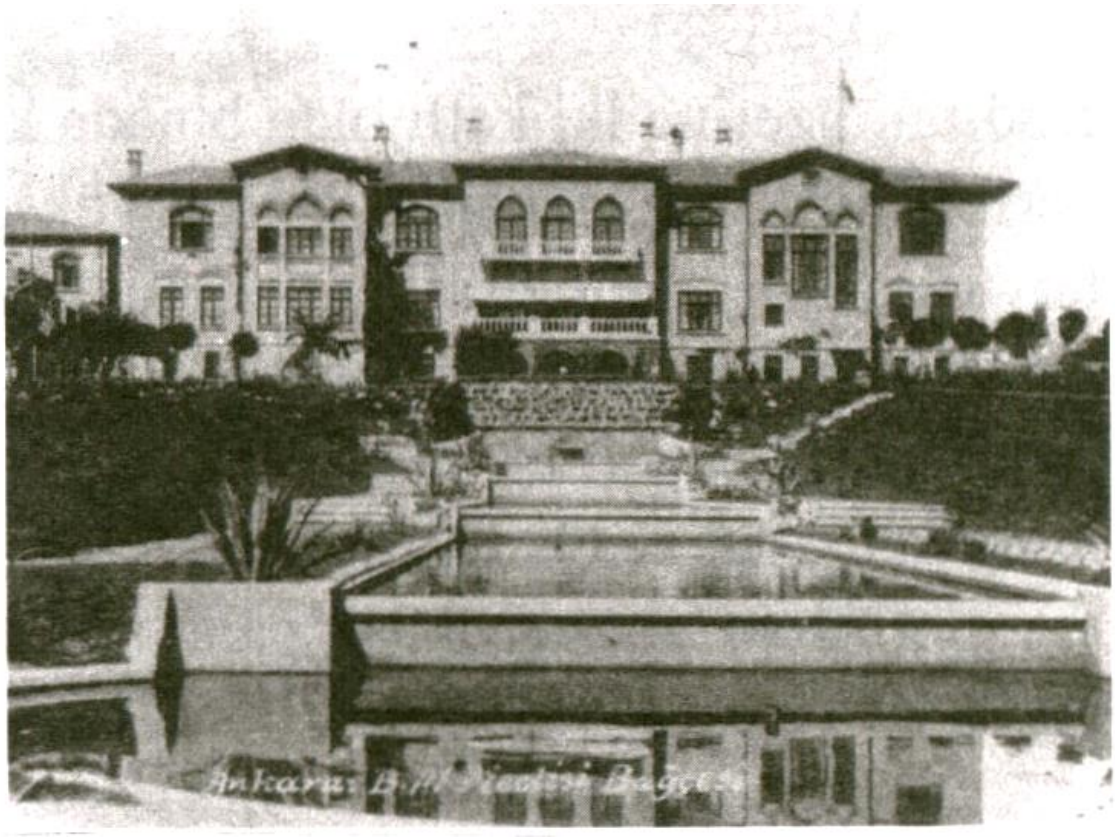
yapılmıştır. Hacimlerin köşelerini su basman düzeyine kadar sınırlandıran önceleri beyaza boyalı dikey şeritler yapıdan bir süre sonra eklenmişlerdir.

Yığma olarak inşa edilen yapının cepheleri farklı büyüklükteki kaba taşların oluşturduğu bir duvar örgü şekli göstermektedir. İki yüz bin liraya mal olan bina ihtiyaç nedeniyle bir yıl gibi kısa bir süre içinde tamamlanmıştır.

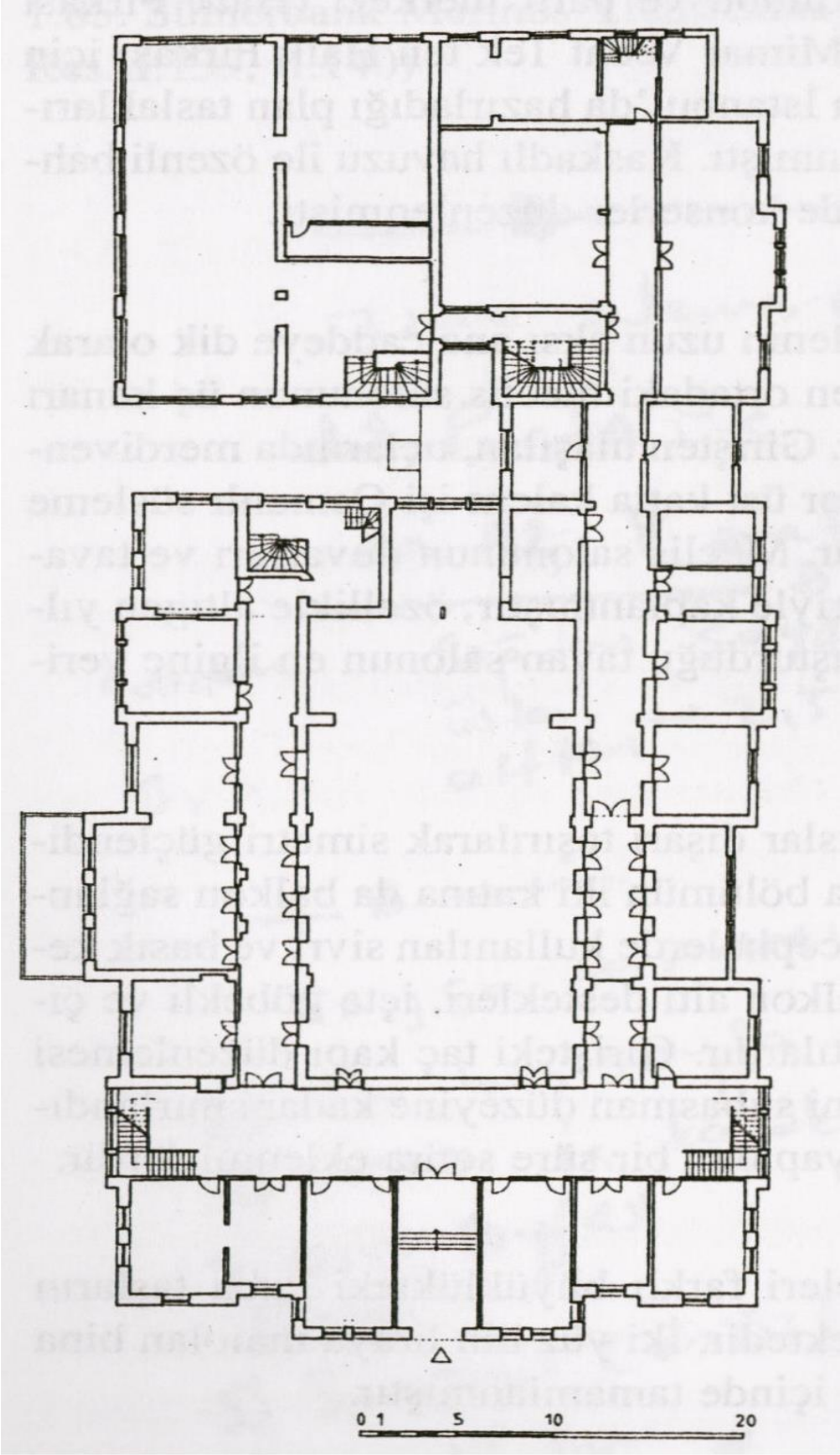
Resim 1 -İkinci T.B.M.M. Binası, Ankara, 1924,Vedat Tek (Eski Halk Fırkası Mahfeli) Kaynak: Tarih IV, İstanbul Devlet Matbaası, 1934, s. 77, Resim 89.

Kaynak: KANDEMİR, "Mektepli Türk Mimarlarının Piri Mimar Vedat", 7 Gün, Sene 4, No. 205, Cilt 8 (10 Şubat 1937), ss. 14-16

Resim 2 - İkinci T.B.M.M. Binası, Ankara 1924, Bahçe Cephesi

Kaynak: Ankara Posta Kartları ve belge Fotoğrafları Arşivi, Resim (04-08)

Şekil 1 - İkinci TBMM Binası (T.C. Kültür Bakanlığı Cumhuriyet Müzesi), Ankara, 1924, Zemin Kat Planı Kaynak: Kültür Bakanlığı Arşivi

B. BAKANLIK YAPILARI

1. Maliye Vekâleti Binası

Yeni Adı : Maliye Bakanlığı

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılı : 1925

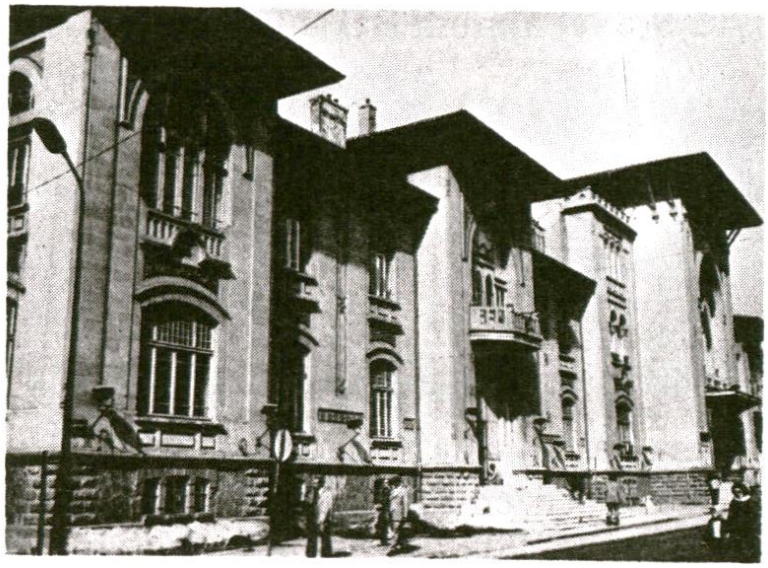
Tasarım : Müteahhit Mimar Yahya Ahmet Mühendis İrfan

Cumhuriyet'in ilk bakanlık binası olarak inşa edilen yapı önden Vilâyet Meydanı'na bakmaktadır. Arkası, heykelli, havuzlarıyla setler halinde Çankırı Caddesi'ne inen bir park olarak düzenlenmişti. Özgün durumunda yükseltilen ve dışa taşma yapan üç aks ve iki ara kanattan oluşan kütlenin soldaki kanadı Maliye Bakanlığı, sağdaki Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve 1950'lere kadar ortadaki bölüm Başbakanlık olarak kullanıldı.*

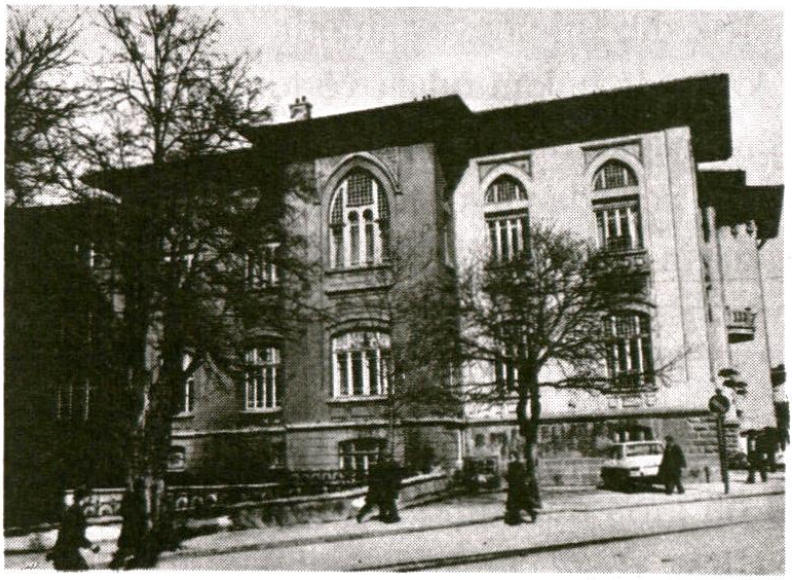
1927'den sonra yapılan eklentilerle oluşan bugünkü uzun kütlede dışarıya taşan ana girişin bulunduğu orta bölüm, köşeler ve merdivenli ikincil girişlerin bulunduğu akslar yükseltilerek birer kule görünümünü almışlardır. Bodrum üzerine iki yüksek katta mekânlar yapı boyunca uzanan paralel iki koridorun etrafına dizilmişlerdir. Simetri akşındaki ana giriş holü, anıtsal mermer merdiveni ve mukarnaslı kornişleriyle yapının en görkemli bölümüdür. Diğer kısımlar yer yer kullanılan süslü Bursa kemeri dışında oldukça yalındır.

Neo-klâsik üslûbun etkileri denilebilecek şekilde bodrumun rustik taşla ve üst katların düzgün kesme taşlarla kaplı olduğu cephelerde, geleneksel Türk mimarlığından alman öğeler kullanılmıştır. Örneğin, üst katın sivri ve alt katın basık kemerleri, kemer alınlıkları ve üstlerinde görülen girift Osmanlı motiflerinin olduğu bezemeler, turkuaz çiniler ve akslar arasındaki dikey geometrik Selçuklu desenleri bunlardandır. Kütlenin bölümleri geniş saçaklı kiremit kaplı çatılarla örtülmüştür. Orta kütleninkini ilk ulusal mimarlık üslûbunun özelliklerinden olan ahşap destekler taşımaktadır. Yapı, sonraki eklemelerle sekiz yüz bin liraya çıkmıştır.

* Yapının özgün kütle biçimlenmesini gösteren resim için bk. CENGİZKAN, A, "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Bakanlıklar", Ankara, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1944, s. 212.

Resim 3 - Maliye Vekâleti (Bakanlığı) Binası, Ankara, 1925, Müteahhit Mimar Yahya Ahmet, Mühendis İrfan Kaynak: Özel Çekim

Resim 4 - Maliye Vekâleti (Bakanlığı) Binası, Ankara, 1925 Müteahhit Mimar Ahmet Yahya, Mühendis İrfan Yan cephe Kaynak: Özel çekim

2. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Binası

Yeni Adı : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı

Yeri : Sıhhiye – Ankara

Yapım Yılları : 1926-1927

Tasarım : Theodor Jost

Yapı, Türkiye'de uluslararası mimarlığın ilk temsilcisi ve dönemine göre Ankara'nın ilk modern görünüşlü mimarlık örneğidir. 4 Temmuz 1927 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde bu yapı konusunda şu satırlar yer almıştır:

"...Vekâlet binası cidden Ankara'nın en asrî binası olmuştur. Avrupa'nın en son yapılan, en modern binalarına benzemektedir. Aynı zamanda binanın Yenişehir'de yapılmış olmasının ayrıca bir kıymeti vardır. Ankara'mızın imarı davasında Yenişehir ve Yenişehir'in amud-ı fıkarasını teşkil eden Gazi Caddesi üzerinde muazzam ve monumental binalar yapmayı prensip olarak kabul etmiştik. Sıhhiye Vekâleti bunu ilk evvel tahakkuk ettirmek suretiyle Yenişehir'in inkişafı davasına hizmet etmiş oldu."*

Bodrum üzerine üç katlı olan bina 1930'ların kamu yapılarının çoğunun ortak özelliklerinden olan simetrik düzenlemeye sahiptir. Zemin katta sütunlu ve merdivenli anıtsal giriş, üst katlarda bakan odası ve toplantı salonları ile arka merdiveni içeren ve dışa taşma yapan bir orta kütle ile yan kanatlardan oluşmuştur. Bu yan kanatlarda mekânlar uçlardan aydınlanan geniş bir koridor boyunca karşılıklı dizilmişlerdir. Odaların girişleri ilginç bir biçimde pahlandırılarak rahat geçiş sağlanmıştır.

Yapıda anıtsal görünümü, simetri akşındaki katlar boyunca uzanan ayaklar vermektedir. Bu merdivenli ön giriş düzeninde Ankara taşıyla kaplı ayaklar, uzantıları ve onları üstte birleştiren yatay çerçevede ışıklandırma için ikili yivler açılmıştır. Yapının dışarı çıkma yapan ikincil girişi arka cephedendir. Düz yalın pencereler girişin iki yanındaki bölmelerde boyuna, yan kanatlarda da enine uzayan

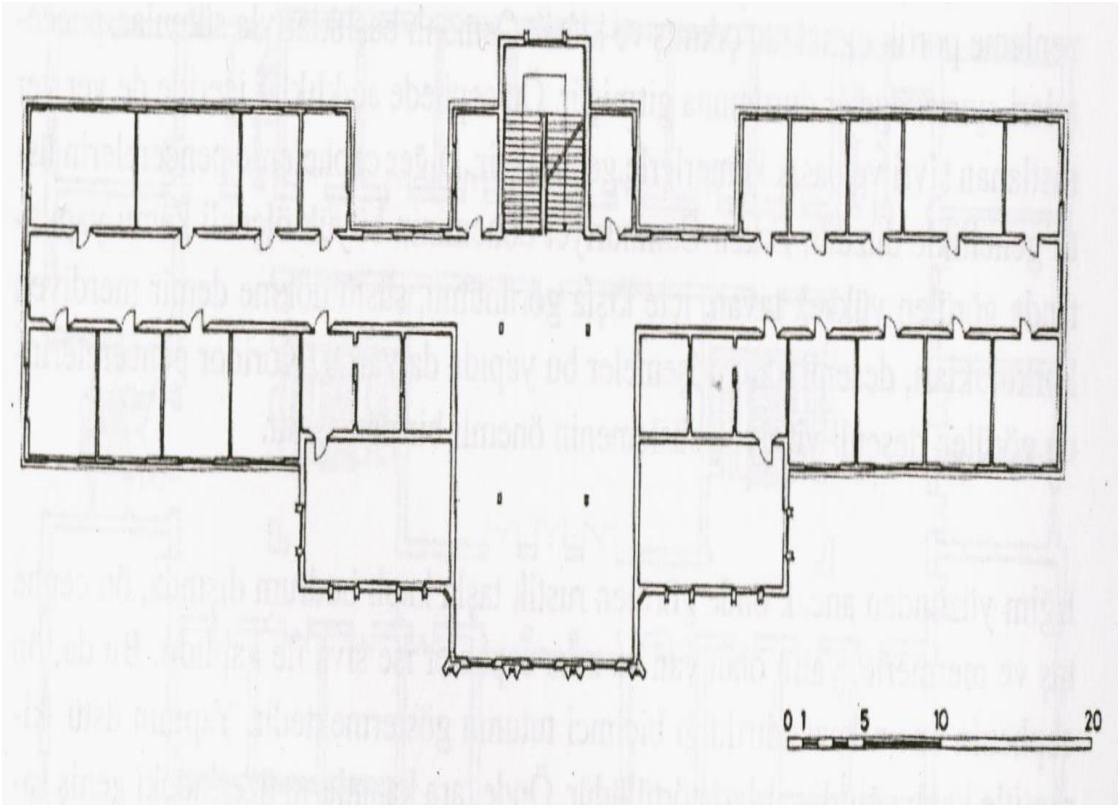
şeritlerden oluşan çerçeveler içine alınmışlardır. Böylece yanlarda yatay, üç orta kütlede dikey etki elde edilmiştir. Cepheler özgün durumda gri renkte sıva ile kaplanmıştı. Ön cephede zemin katı üst düzeyine dek kaplayan Ankara taşı, yukarıda belirtildiği gibi girişin ayak ve çerçeve düzeninde de kullanılmıştır.

* Y. YAVUZ, "Ankara'da Mimari Biçim Endişeleri", Mimarlık, n. 11-12 (1973), s. 29.

Resim 5 - Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) Binası, Ankara, 1926-1927 Theodor Jost

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 3 (October 1934), s. 2.

Şekil 2 - Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Binası, (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı), Ankara, 1926-1927, Birinci Kat Planı

Kaynak: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı proje arşivi

3. Hariciye Vekâleti Binası

Bugünkü İşlevi :T.C. Kültür Bakanlığı*

Yeri : Ankara

Yapım Yılı : 1927

Tasarım : Arif Hikmet Koyunoğlu (1889-1982)

Dikdörtgen planlı, bodrum üzerine iki katlı olan yapıda ortada, üstten aydınlanan geniş bir salon ve bunun çevresinde koridorlar üzerine sıralanmış mekânlar kütleyi oluşturmaktadır. Anıtsal iki merdiven bu salonun dar kenarlarına bitişmiştir. Simetrik düzenlemede önde orta kısım ve köşeler dışarı taşırılmış, üstleri bezeli mermerden öğelerle taçlandırılmış mermer merdivenle ulaşılan ana girişte Osmanlı mimarlığında görülenlerin benzeri ayakların taşıdığı, kemer alınlıklarında taş rozetleriyle bir portik yapılmıştır. Dışarı taşan köşelerin zemin katlarına girişteki portik motifi verilmeye çalışılmış, fakat bu kez üç açıklıklı düzenleme portik olmaktan çıkmış ve klâsik Osmanlı başlıklarıyla sütunlar, pencereleri ayırıcı öğeler durumuna girmiştir. Ön cephede açıklıklar içeride de yer yer rastlanan sivri ve basık kemerlerle geçilmiştir. Diğer cephelerde pencerelerin üstü genellikle düzdür. Erken Cumhuriyet döneminin büyük ölçekli kamu yapılarında görülen yüksek tavan, içte kışla görünümü, süslü dökme demir merdiven korkulukları, desenli karo döşemeler bu yapıda da vardır. Koridor pencerelerinde görülen desenli vitray iç süslemenin önemli bir parçasıdır.

Eğim yüzünden ancak önde görülen rustik taşla kaplı bodrum dışında, ön cephe taş ve mermerle, yalın olan yan ve arka cepheler ise sıva ile kaplıdır. Bu da, ön cephenin önem kazandırıldığı biçimci tutumu göstermektedir. Yapının üstü, kiremitle kaplı eğimli çatılarla örtülüdür. Önde ara kanatların üzerindeki geniş saçakları ahşap destekler taşımaktadır. Binanın yapımını Avusturyalı Rella Şirketi üstlenmiştir.

* Maarif Vekâleti olarak tasarlanan yapı sırasıyla Hariciye Vekâleti, sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve Dış İşleri Bakanlığı'nın hizmetine verilmiştir.

Kaynaklar:

"Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi", Mimarlık, n. 1 (1977), s. 12.

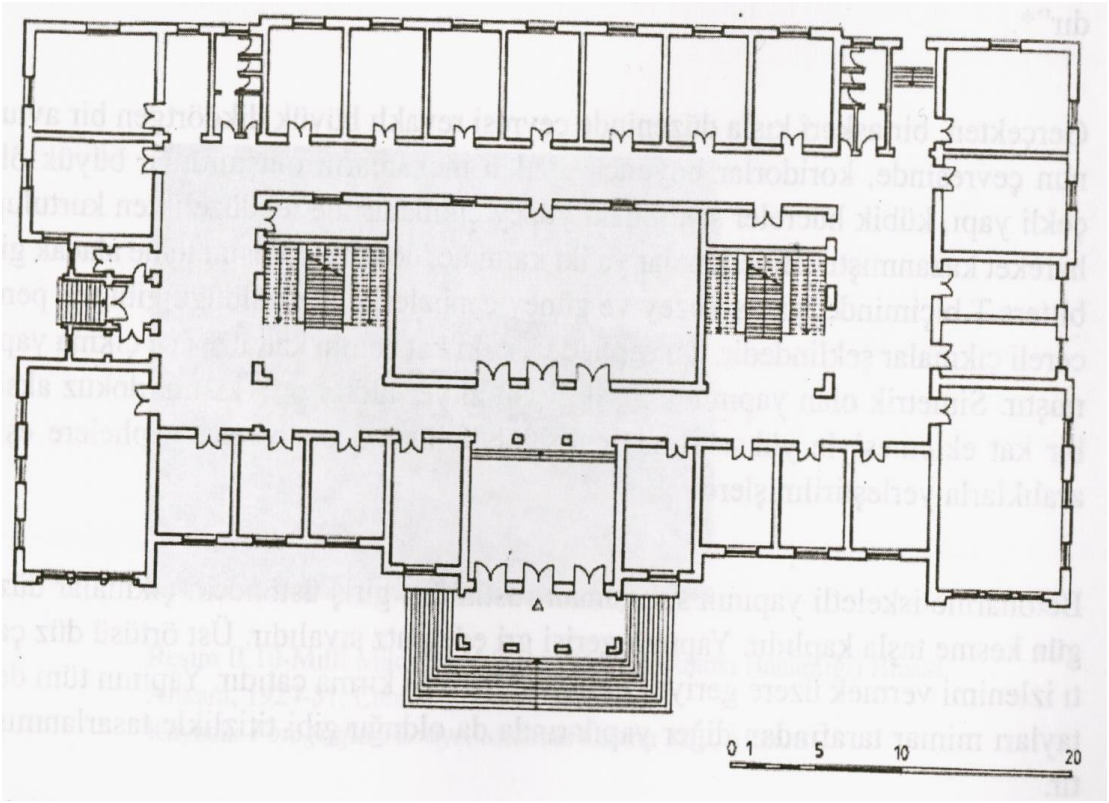
YAVUZ, Y, "Cumhuriyet Ankara'sında Mimari Biçim Endişeleri", Mimarlık, n. 11-12 (1973), s. 35.

Resim 6 - Hariciye Vekâleti (T.C. Kültür Bakanlığı) Binası, Ankara, 1927 Arif Hikmet Koyunoğlu Kaynak: Özel çekim

Resim 7 - Hariciye Vekâleti (T.C. Kültür Bakanlığı) Binası, Ankara, 1927 Arif Nihat Koyunoğlu Giriş Kaynak: Özel çekim

Şekil 3 - Hariciye Vekâleti Binası (T.C. Kültür Bakanlığı), Ankara, 1927 Zemin Kat Planı (yeniden çizilmiştir)

Kaynak: ÇUHA, N, A Restitutive Approach to the Architect A.H. Koyunoğlu's Public Buildings in Ankara, A Doctor of Philosophy Thesis in Architecture, M.E.T.U., March 1989, Fig 59, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

4. Millî Müdafaa Vekâleti Binası

Yeni Adı : Millî Savunma Bakanlığı

Yeri : Bakanlıklar-Ankara

İlk Tasarım : 1927

Yapım Yılları : 1928-1931

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

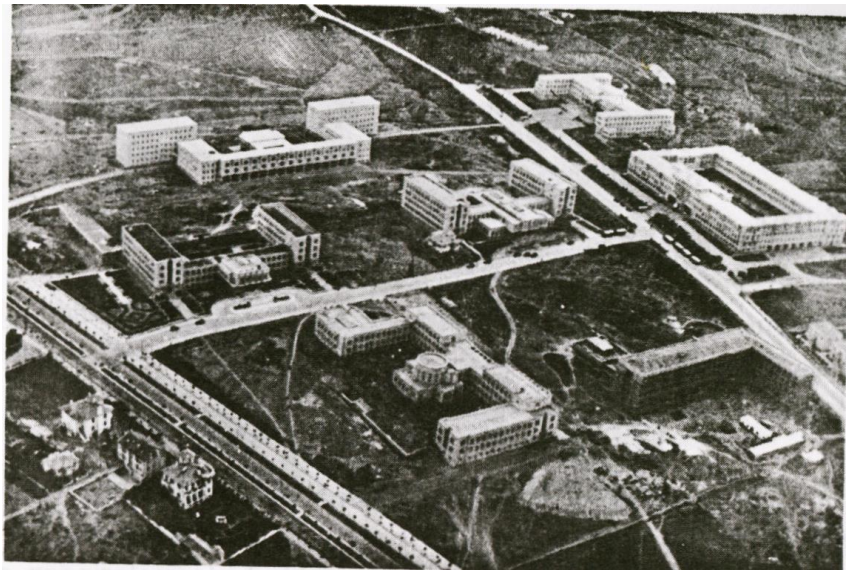
Mimarın Ankara'da tasarladığı ilk yapıdır. Planlarını Viyana'da hazırladığı bu binanın yapımına, Ankara'nın planı henüz yapılmadığı için şehrin dışında rastgele bir yerde başlanmıştır. "Kemalist Ankara" adlı yazısında J.H. Lambert Ankara'da yükselen önemli kamu yapılarından söz ederken bu yapı için şunları söylüyor:

"Portikli müstatil bir bahçeyi ihata eden, haricî cephelerinde iki katlı masif bir subasman üstünde üst katlara ait hücrelerin girintileri bulunan vâsi bir vadi. Bu kombinezon bir Türk hususiyeti olup bir diğer nev'ine ordu evinde rastlanmaktadır"*.

Gerçekten, bir askerî kışla düzeninde çevresi revaklı büyük dikdörtgen bir avlunun çevresinde, koridorlar boyunca dizilen mekânların oluşturduğu büyük ölçekli yapı, kübik hücreler şeklindeki yüzey çıkmaları ile tekdüzelikten kurtulup hareket kazanmıştır. Bu çıkmalar ya iki katın üç, dört penceresini içine alacak gibi ters T biçiminde, ya da kuzey ve güney cephelerinde görüldüğü gibi tek pencereli çıkmalar şeklindedir. Ön cephede üst iki kat zemin katı üzerine çıkma yapmıştır. Simetrik olan yapının anıtsal girişinin yer aldığı orta kısım, dokuz akslı bir kat eklemesiyle yükseltilmiştir. Eş büyüklükteki pencereler cephelere eşit aralıklarla yerleştirilmişlerdir. Betonarme iskeletli yapının subasmanı rustik taş, giriş üstündeki çıkmalar düzgün kesme taşla kaplıdır. Yapının gerisi gri edelputz sıvalıdır. Üst örtüsü

düz çatı izlenimi vermek üzere geriye çekilmiş kiremitli kırma çatıdır. Yapının tüm detayları mimar tarafından diğer yapılarında da olduğu gibi titizlikle tasarlanmıştır.

* J.H. LAMBERT, "Kemalist Ankara", Nafıa İşleri Mecmuası**,** n. 7 (1936), s. 81

Resim 8 - Hükümet Mahallesi'nin (Bakanlıklar) 1936 yılında uçaktan görünümü Kaynak: Nafia İşleri Mecmuası, n.5. (1936), s.152.

Resim 9 - Millî Müdafaa Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) Binası, Ankara, 1927-31, Clemens Holzmeister Kaynak: Fotoğraflar Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara.

5. Dâhiliye Vekâleti Binası

Yeni adı : İçişleri Bakanlığı

Yeri : Bakanlıklar-Ankara

Yapım Yılları : 1932-1934

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Yapı, Clemens Holzmeister ile birlikte İl Bayındırlık Başmühendisliği' ne verilmiş, inşaat, müteahhit-mühendis Abdurrahman Naci Bey tarafından taahhüt edilmiştir. İnşaatı sürdüren Mühendis Galip Bey'dir.

Yapıda, İç İşleri Bakanlığı yanı sıra Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü yer almaktadır. Üç yatay ve üç dikey bloğun aralarında önleri açık, revakla çevrili iki avlu oluşturacak şekilde birleşmelerinden oluşmuştur. Merdivenle ulaşılan ana giriş, ayaklar üzerinde bir kat yükseltilen ortadaki dik yöndeki kütledendir. Arkada uzun kütlenin ortadaki on beş çıkmalı aksı ayaklar tarafından taşınır. Bu ayakların oluşturduğu revak yoluyla yapının büyük tören alanına bağlantısı sağlanmıştır.

İçeride mekânlar uzun koridorlar boyunca dizilmişlerdir. Bloklarda eş büyüklükteki pencereler tekdüze bir biçimde gri serpme sıvalı cephelere yerleştirilmiştir. Bu sıralama yapıya biteviyelik vermekle beraber mimarın yer yer uyguladığı yüzey çıkmaları cephelere üç boyutluluk kazandırmıştır. Girinti ve çıkmalarıyla daha hareketli bir cephe düzenlemesinin görüldüğü avlu içindeki uzantının yüzeyi Ankara taşıyla kaplıdır. Taşlar yatay etki verecek biçimde paralel sıralar oluşturmaktadır.

Yapısal sistemin betonarme iskelet olduğu binada bordürlerle biten kütleler, kiremit kaplı gizli eğimli çatı ile örtülmüştür.

Resim 10 - Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Binası, Ankara, 1932-1934
Clemens Holzmeister
Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara

Resim 11 - Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Binası, Ankara, 1932-1934
Clemens Holzmeister
Kaynak: Orta Avlu, Özel çekim

6. Nafıa Vekâleti Binası

Yeni adı : Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Yeri : Bakanlıklar - Ankara

İlk Tasarımı : 1929

Yapım Yılları : 1933-1934

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Vakit Gazetesi'nde "Ankara'da Yeni Nafıa Binası Açılırken" başlıklı yazıda bu yapıdan şöyle söz ediliyordu:

"...Yeni üslûpta, aydınlık, tertemiz, yenilik ve tazelik kokan bir saray: Nafıa"[1].

Yapı, zemin üzerine dörder katlı, girişin önündeki caddeye dik iki blokla, bunları birleştiren zemin ve iki katıyla bir yatay ve ana girişin bulunduğu orta kütleden oluşmuştur[2]. Öne çıkan orta bloktaki merdivenli ana girişten başka, yapıya yanlarda yüksek bloklardan da girişler vardır. Orta girişten sonra mermerle kaplı holden gene mermer bir merdivenle bakanlık makamına ve tören salonuna çıkılır. Yüz yetmiş beş oda kütleler boyunca uzanan koridorlar etrafına dizilmişlerdir. Orta giriş kütlesi yan cephelerde dışa taşan ve köşelerde balkon oluşturan çıkmaları ve ön cephesinin beş akslı girinti ve çıkmalarıyla diğer kısımlara göre daha hareketli bir biçimlenmeye sahiptir. Tekdüze pencere yerleştirilişi bu yapının bloklarında da görülmektedir. Pencereler çıkıntılı taş çerçeveler içine alınmışlardır.

Yapının temelleri, Devlet Mahallesi'nin zeminini oluşturan kil tabakasına betonarme sömeller üzerine oturtulmuştur. Bodrum taş, diğer kat duvarları tuğladır. Kat döşemeleri ve çatı betonarmedir. Çatının üstü rüberoit ve kurşunla kaplıdır. Ana girişin bulunduğu orta akstaki çıkmanın ilk katı yatay derzleriyle taş kaplama, diğer yüzeyler sıvalıdır. Bahçenin geometrik düzenlemesini Fransız mimar ve bahçe tasarımcısı Theo Leveau yapmıştır. Holzmeister'in binaya ait eskizlerinden bir ön

görünüş-perspektif çiziminde cephe boyunca dikilecek, üzerlerinde rölyefler olan altı adet kare kesitli sütun önerdiği, ancak bunların gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır.[3]

Notlar:

1- Nafıa İşleri Mecmuası, n. 6, (İkinci Teşrin 1934), s. 21

2- Caddeye dik olan blokların üzerine sonradan birer kat eklenmiştir.

3- Clemens Holzmeister Bauten, Ennvürfe und Handzeichnungen, Verlag Anton Pustet, Salzburg-Leipzig, 1937, s. 238

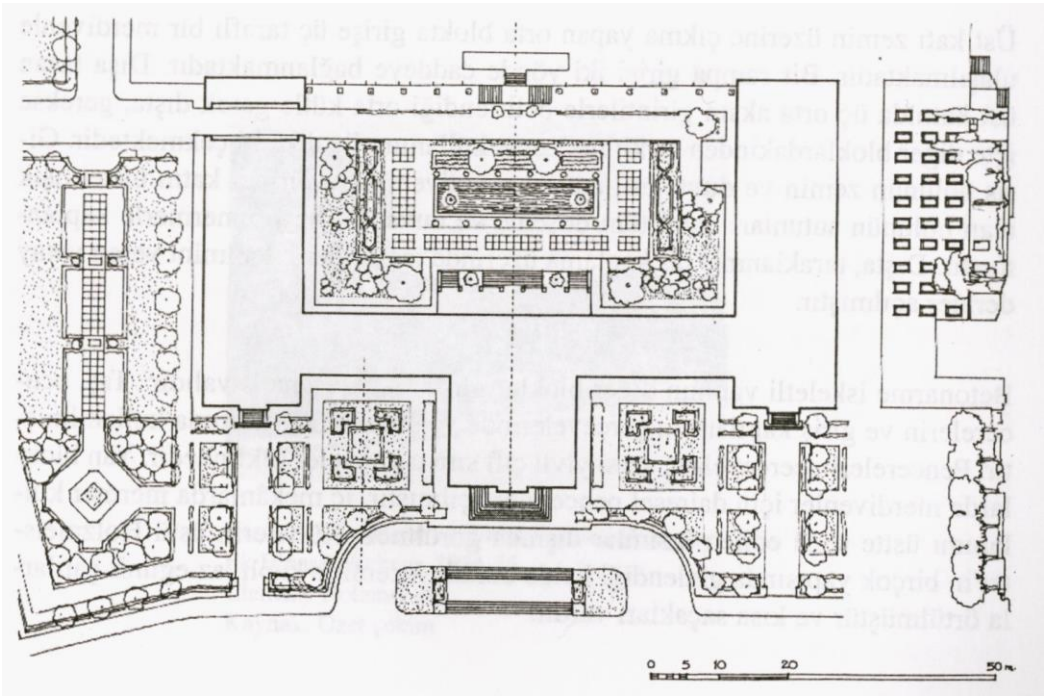

Resim 12 - Nafia Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) Binası, Ankara, 1933-1934 Clemens Holzmeister
Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 5 (Fevrier 1935), s. 30.

Resim 13 - Nafıa Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) Binası, Ankara, 1933-1934 Clemens Holzmeister, Giriş Kütlesi

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara.

Şekil 4 - Nafıa Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı), Ankara, 1933-1934, Bahçe Düzenlemesi

Kaynak: Bayındırlık İşleri Dergisi, Yıl: 2 (İlkteşrin 1935), Sayı 5, ss. 216-217 arası

7. İktisat Ve Ziraat Vekâleti Binası

Bugünkü işlevi : Yargıtay Ek Binası
Yeri : Bakanlıklar-Ankara

Yapım Yılları : 1934-1935

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Yapı, kütlelerinin düzeni ve simetrisiyle aynı sırada, yakınındaki Bayındırlık Bakanlığı binasına benzerlik gösterir. Zemin üstüne üçer katlı caddeye dik iki blok', ana girişin bulunduğu zemin üstüne tek katlı, aynı yönde uzanan bir orta blok ve bunları birleştiren zemin ve ikişer katıyla yatay iki kütleden oluşmuştur. Ayrıca orta kütlenin her iki yanında bodrum üzerine birer katlı geriye çekilmiş alçak kütleler vardır. Üst katı zemin üzerine çıkma yapan orta blokta girişe üç taraflı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Bir rampa girişi iki yönde caddeye bağlanmaktadır.

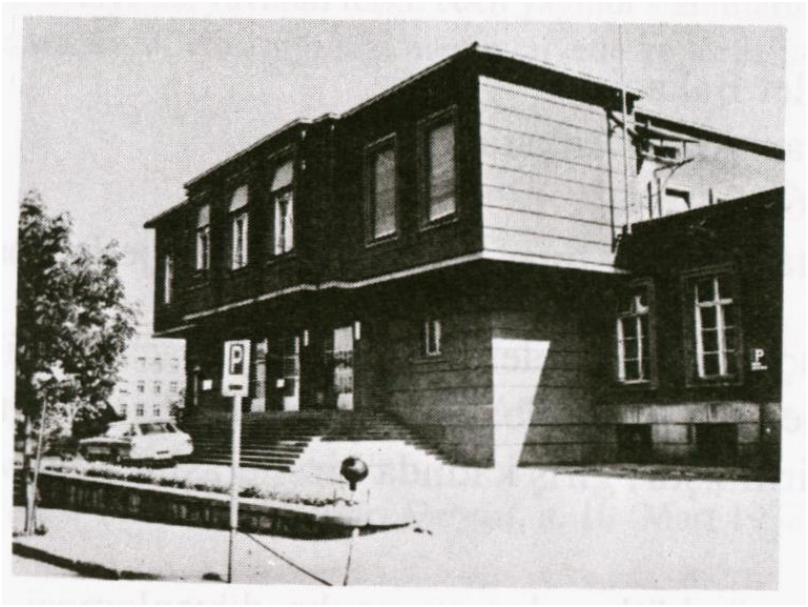
Dışa taşan üst katında üç orta aksın girintilerle belirlendiği orta kütle gerek dışta, gerekse içte diğer bloklardakinden farklı malzeme kullanımı ile dikkati çekmektedir. Giriş holünün zemin ve duvarları, anıtsal merdivenler ve birinci katın üstten ışık alan holünün sütunları dahil tüm döşeme ve duvarları beyaz mermerle kaplanmıştır. Dışta, taraklanmış taş kaplama üzerinde taş sıralar izlenimini veren yatay derzler açılmıştır.

Betonarme iskeletli yapının diğer blokları dıştan gri serpme sıvalıdır[2]. Taş, pencerelerin ve giriş kapılarının çerçevelerinde ve subasman kısmında kullanılmıştır. Pencerelerin çerçeveleri, arası yivli çift sıra taş söveler şeklindedir. Yan bloklarda merdivenler için dairesel pencereler açılmıştır. İç mekânlarda mermer kullanımı üstte sözü edilen kısımlar dışında görülmez. Kütlelerin üstü Holzmeister'in birçok yapısında gizlendiği halde burada kiremitle kaplı, az eğimli çatılarla örtülmüştür ve kısa saçakları vardır.

Notlar:

1-Bu kütleler sonradan birer kat yükseltilmiştir.

2-Yapının blokları, diğer birçok resmî binada olduğu gibi geçen yıl koyu pembe renge boyanmıştır.

Resim 14 - İktisat ve Ziraat Vekâleti (bugünkü Yargıtay Ek Binası), Ankara, 1934-1935 Clemens Holzmeister Kaynak: Özel çekim

Resim 15 - İktisat ve Ziraat Vekâleti (Yargıtay Ek Binası), Ankara, 1934-1935

Clemens Holzmeister Kaynak: Özel çekim

8. Adliye Vekâleti Binası

Yeni adı : Adalet Bakanlığı

Yeri : Bakanlıklar - Ankara

Yapım yılları : 1936-1939

Tasarım : Nafıa Vekâleti İmar ve Yapı İşleri Proje Bürosu

Yapı, zemin üzerine üçer katlı kütlelerin H biçimi yapacak şekilde düzenlenmesinden oluşmuştur. Mekânlar, diğer bakanlık yapılarında olduğu gibi uzun koridorlar üzerine yerleştirilmiştir; giriş katında bir merasim holü vardır.

Yapının genel görünümü, kütle, plan ve cephe düzenlemesi Devlet Mahallesi'ndeki diğer bakanlık binalarının tipleşen biçimine uydurulmuştur; bina sanki bir başka Holzmeister tasarımı gibidir[1]. Ancak Holzmeister'in cephelerde kullandığı girinti ve çıkmalar bu yapıda yoktur.

Yan cephelerden parka bakan kuzey cephesinde tüm katlar yüksekliğince uzanan revakla yapıya anıtsal bir anlatım verilmeye çalışılmıştır. Bu motifin kullanılma gerekçesi Arkitekt dergisinde, "Binanın bu cephesi Vekâletler Mahallesi'nin başlangıcını teşkil etmesi hasebiyle zengin düşünülmüştür" gibi bir nedenle açıklanıyor[3]. Batı cephesi alçak revakıyla aynı kaynakta şu eleştiriye uğruyor: "...On küsur sütundan oluşan kolon yalnız bir katı ihtiva etmesi ve çok yayvan olması itibariyle aksine talî bir cephe tesiri vermektedir. Halbuki esas giriş bulunan ve tûlani mihverin geçtiği ana caddeye nazır olan bu caddede orta motifin monumental bir ifadesi olması icabederdi"[4]. Bu sözler anıtsallığın elde edilebileceğine olan inancı gösteriyor.

Betonarme iskeleti olan yapı dışta Ankara taşıyla mozaik sıvanmış ve sun'î taş olarak taraklanmıştır. Saçak kornişleri, sütunlar, pencere söveleri, subasman Ankara taşındandır. Ana giriş, şeref holü zemini ve duvarları beyaz mermerle kaplıdır.

Yerler linolyum, bakan odası ve toplantı salonlarının duvarları tavana kadar meşe lambri ile kaplanmıştır.

Notlar:

1-Bu benzerlik, Arkitekt'te çıkan şu sözlerle mazur gösterilmeye çalışılmıştır:

"...Teşekkül etmiş iyi veya kötü bir mimari karakteri olan bu mahalleye tamamen ayrı bir üslûp ve prensiple bir bina inşa etmek iddialı ve müşkül bir hareket teşkil ederdi."

"Adliye Vekâleti Binası", Arkitekt, n. 1 (1941), s. 7.

2-Bu konuda aşağıdaki satırlar dikkati çekiyor:

"Binanın harici hacimlerinde, ne Dahiliye, ne de Nafıa Vekâletleri'nde görüldüğü gibi Türk mimarisi ile hiçbir alâkası olmayan ve ancak inşaat güçlüğü doğuran çıkmalar ile harici tabiat tesirlerine maruz kaldığından dolayı toz yuvaları teşkil eden yağmur sızıntılarına ve lekelere sebebiyet eren birtakım girintilere tesadüf etmediğimizi memnuniyetle kaydedelim."

a.e., a.y.

3- a.e., a.y.

4- a.e., a.y

Kaynaklar:

N. V. İmar ve Yapı İşleri Reisliği Proje Bürosu, "Adliye Binası – Ankara", Arkitekt, n. 1 (1941), ss. 1.7.

- "Adliye Vekâleti Binası", Bayındırlık İşleri Dergisi, n. 10 (10 Mart 1938), ss. 54-60

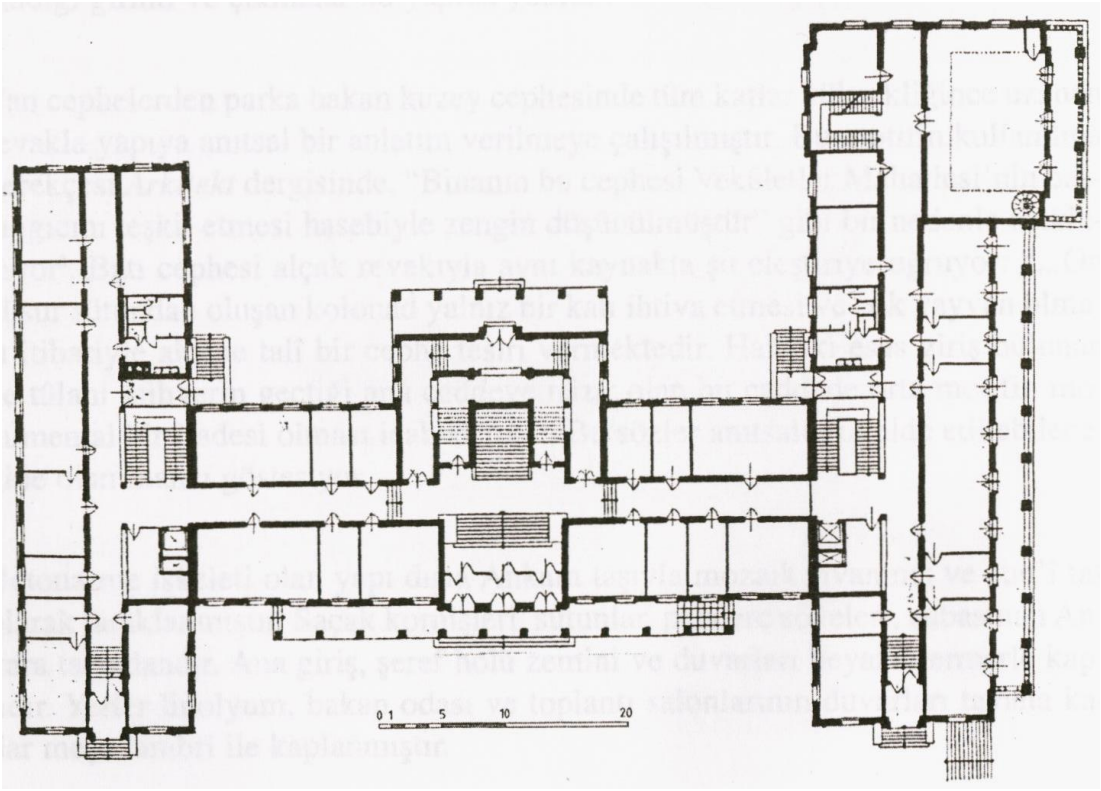
Resim 16 - Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı) Binası, Ankara, 1936-1939

Doğu Cephesi Kaynak: Özel çekim

Resim 17 - Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı) Binası, Ankara, 1936-1939

Kuzey Cephesi Kaynak: Özel çekim

Şekil 5 - Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı) Binası, Ankara, 1936-1939

Giriş Katı Planı

Kaynak: "Adliye Vekâleti Binası-Ankara", Arkitekt, n. 1 (1941), s. 2.

C.GÜVENLİK YAPILARI

1. Adliye Sarayı Binası

İlk İşlevi : Adliye Vekâleti

Bugünkü İşlevi : Adalet Bakanlığı Ek Binası

Yeri : Ulus - Ankara

Yapım Yılları :1925-1926
Tasarım : Tahsin Bey

Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan üç katlı yapının simetrik plan düzeninde mekânlar U biçimi yapan koridorlar etrafına dizilmiştir*. Simetri akşındaki kemerli girişten sonra iki yanındaki ışıklıktan aydınlanan anıtsal üçlü bir merdivene ulaşılır. Birinci katta, doğuya doğru uzanan ve 1940'lı yıllarda eklendiği söylenen büyük mahkeme salonunun tavanı düz, döşemesi görüş açıklığı için eğimli olarak yapılmıştır.

Yapının uzun kütlesi, orta ve köşe aksları da önde dışarıya doğru taşırılmıştır. Girişin üzerinde, sekizgen bir kasnağa oturan kubbe sonradan kaldırılmıştır. Arka cephenin iki köşe aksı ve kısa cephelerin orta bölümleri de dışarı doğru çıkmaktadır. Basık kemerli pencereleriyle alt, yalın dikdörtgen biçimli açıklıklarıyla orta ve sivri kemerli pencereleriyle üst katlar birbirlerinden farklılaşmışlardır. İçeride de bazı açıklıklarda basık kemer kullanılmıştır. Taşla kaplı subasman düzeyinden bir silme ile ayrılan zemin katını pencere aralarına yerleştirilen süslü bir şerit sarmaktadır. İkinci bir silme üst katı orta bölümden ayırmaktadır. İlk ulusal mimarlık döneminin özelliklerinden olan geniş saçaklar, sivri ve basık kemerler ve üst katın kemer alınlıkları ile üstlerini çinilerle doldurarak yapılan bezemeleri ilk bakışta göze çarpmaktadır.

İçte bir kışla görünümünde olan büyük ölçekli ve yüksek tavanlı yapının büyük mekânları, aynı yıllarda yer döşemesi olarak kullanılan desenli karo ile odaları

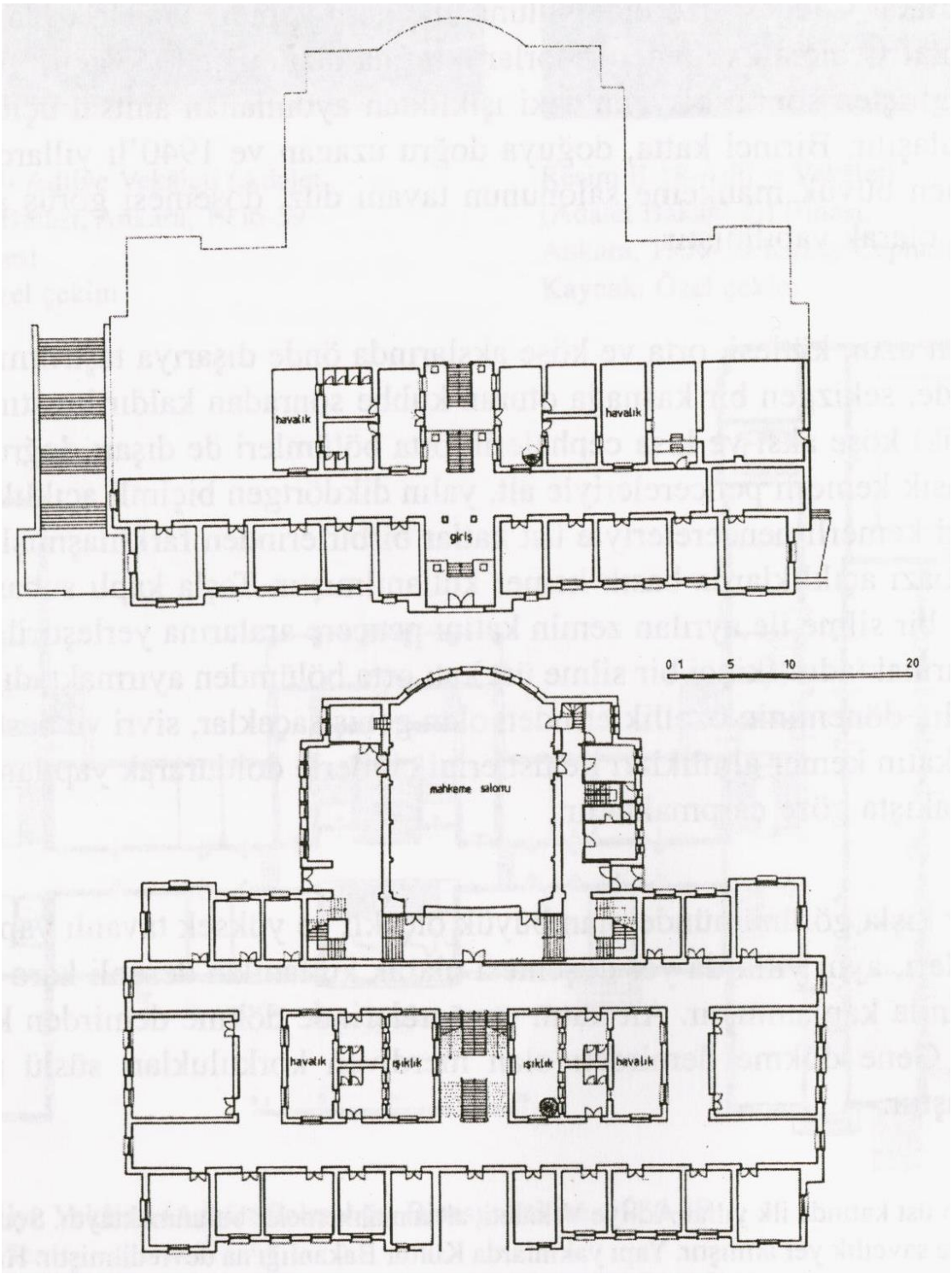
linolyumla kaplanmıştır. Alt katın pencerelerinde dökme demirden korkuluklar vardır. Gene dökme demirden olan merdiven korkulukları süslü panolardan oluşmuştur.

* Yapının üst katında ilk yıllar Adliye Vekâleti, altta mahkemeler bulunmaktaydı. Sonra ceza mahkemesi ve savcılık yer almıştır. Yapı yakınlarda Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Halen restarasyonu süren binada mahkeme salonunun sinema ve multivizyon gösteriler için ayrılması düşünülmektedir.

Resim 18 - Adliye Sarayı, Ankara, 1925-1926, Tahsin Bey

Kaynak: Özel çekim

Şekil 6 - Adliye Sarayı, Ankara, 1925-1926,

Zemin ve Birinci Kat Planları

Kaynak: T.C. Kültür Bakanlığı Arşivi

2. Orman Çiftliği Jandarma Karakolu

Yeri : Atatürk Orman Çiftliği-Ankara

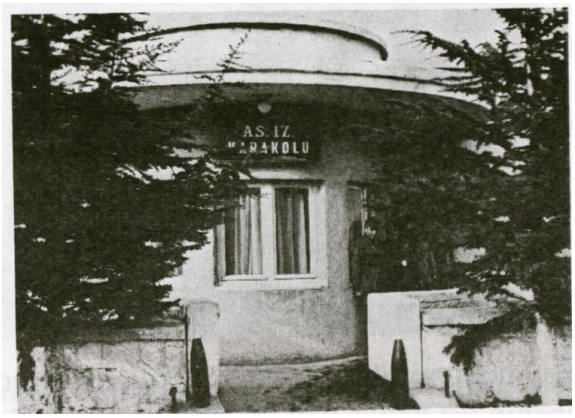
Yapım Yılı : 1934

Tasarım : Nafıa Vekâleti İnşaat Dairesi

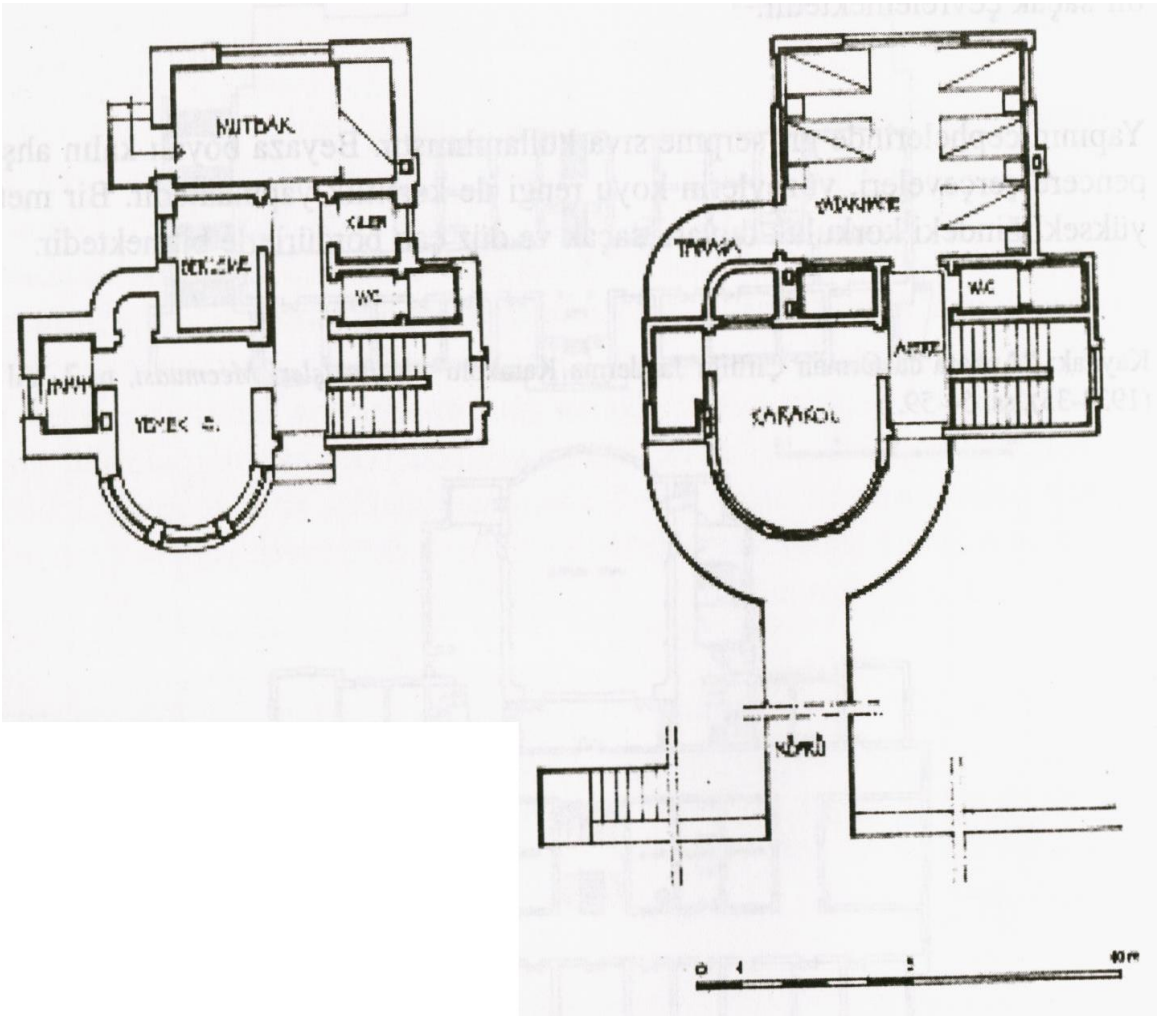
Yapı günümüzde de aynı işlevi sürdürmektedir. Yol düzeyinden 3.30 metre aşağıda olan iki katlı binanın üst katına uzun bir köprü ile ulaşılmaktadır. Jandarma için mutfağı, kileri, banyosu, yemek salonu ve yatakhanesi ile hem barınak, hem de güvenlik görevini sürdüreceği bir yer olarak tasarlanmıştır. Aynı yılların özelliklerinden olan kütlenin yarım silindirik uzantısı, küçük bir konut ölçeğinde ve görünümünde olan bu yapının asimetrik plan düzeninde de uygulanmıştır. Giriş katında bu uzantının üstünü, yarım daire biçimini daha da ortaya çıkaran geniş bir saçak çevrelemektedir.

Yapının cephelerinde gri serpme sıva kullanılmıştır. Beyaza boyalı kalın ahşap pencere çerçeveleri, yüzeylerin koyu rengi ile karşıtlık yapmaktadır. Bir metre yüksekliğindeki korkuluk duvarı, saçak ve düz çatı bordürlerle bitmektedir.

Kaynak: "Ankara'da Orman Çiftliği Jandarma Karakolu", Nafıa İşleri Mecmuası, n. 7, Yıl 1, (1934-1935), ss. 54-59.

Resim 19 - Orman Çiftliği Jandarma Karakolu, Ankara, 1934, Nafıa Vekâleti İnşaat Dairesi Kaynak: Özel çekim

Şekil 7 - Orman Çiftliği Jandarma Karakolu, Ankara, 1934

Zemin ve Birinci Kat Planları

Kaynak: "Ankara'da Orman Çiftliği Jandarma Karakolu", Nafıa İşleri Mecmuası, n. 7, Yıl 1, (1934-1935), ss. 38, 39.

D. TEKEL YAPILARI

1. İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük Binası

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım yılı : 1928

Tasarım : Giulio Mongeri (1873-1953)

Ulus Meydanı yakınında bir köşeye yerleştirilen yapı ilk ulusal mimarlık üslûbunda tasarlanmıştır. Kütleleri L biçiminde düzenlenen, bodrum ve zemin üzerine iki katlı yapının girişi köşedendir. Sekizgen biçimindeki bu köşe yükseltilmiş, üstüne kurşunla kaplı bir kubbe oturtularak kule görünümü verilmiştir*. Bodrumda ambarlar, mahzen ve kömürlükler, zemin katta yine ambarlar ve satış büroları yer almıştır. Tonozların daire biçimine dönüştürdüğü tavanıyla zemindeki sekizgen giriş holü, çalışma alanlarının bulunduğu birinci katta başmüdür odası olarak kullanılmaktadır. Üst iki katta mekânlar bir koridor üzerine yerleştirilmiştir. En üst katın bir bölümü lojman olarak düzenlenmiştir.

Ana caddeye bakan cephede üst iki katın üç orta aksının yanındaki birer aks dışarı taşırılmış, altta taştan destekler ve üstte hata-i tarz kabartma işlemeleri taşıyan uzantılarla belirtilmişlerdir. Pencereler bu iki kat yüksekliğince uzanan plasterlerle birleştirilmiştir. Zemin ve ikinci katın pencereleri ile kubbenin altındakiler ve üçlü girişin açıklıkları sivri kemerlidir. Arka cepheler öndekilere kıyasla çok yalındır.

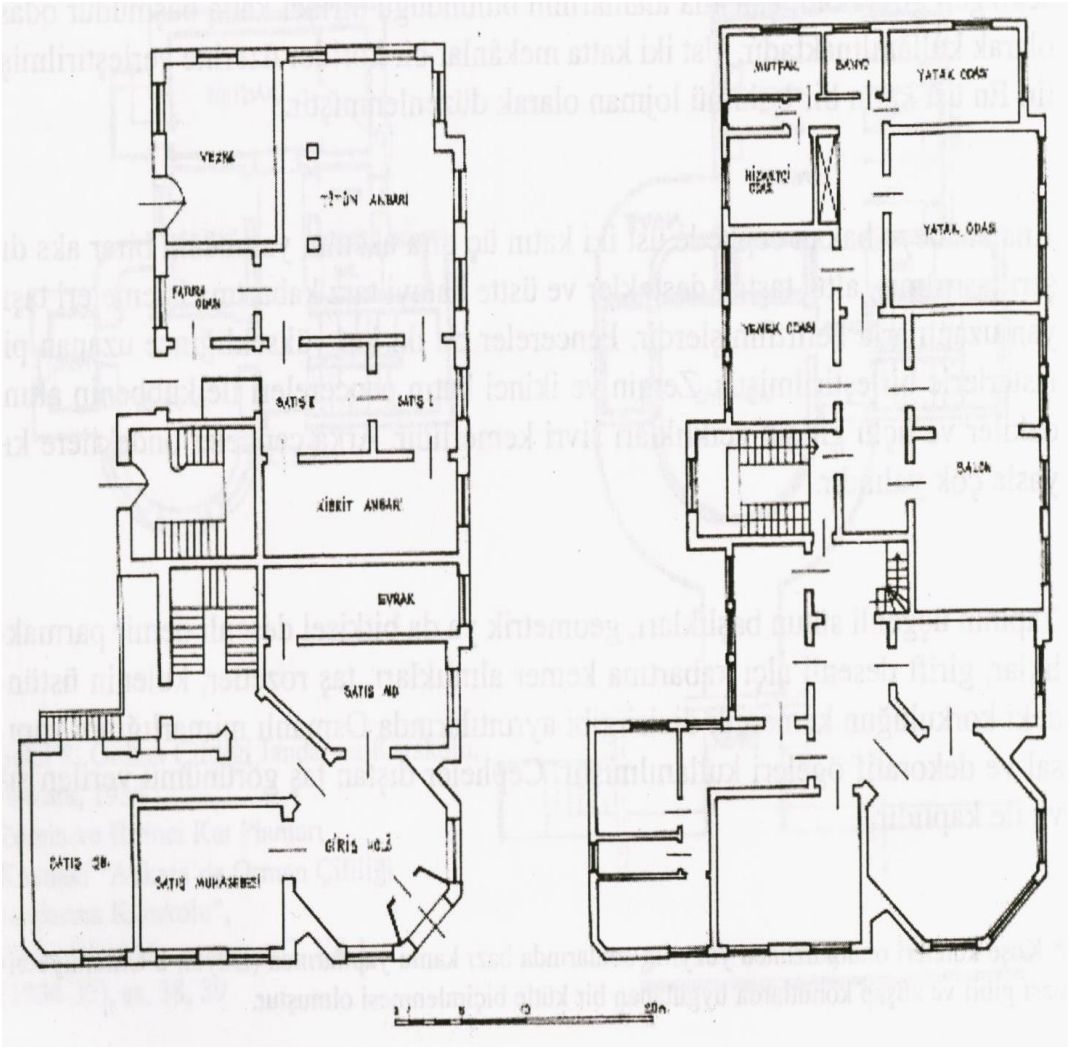
Yapının üçgenli sütun başlıkları, geometrik ya da bitkisel desenli demir parmaklıklar, girift desenli alçı kabartma kemer alınlıkları, taş rozetler, kulenin üstündeki korkuluğun küçük kemer dizisi gibi ayrıntılarında Osmanlı mimarlığının yapısal ve dekoratif öğeleri kullanılmıştır. Cepheler dıştan taş görünümü verilen sıva ile kaplıdır.

* Köşe kuleleri on dokuzuncu yüzyılın sonlarında bazı kamu yapılarında (Düyûn-u Umumiye binası gibi) ve ahşap konutlarda uygulanan bir kütle biçimlenmesi olmuştur.

Resim 20 - Tekel Başmüdürlük Binası, Ankara, 1928, Giulio Mongeri

Kaynak: Özel çekim

Şekil 8 - İnhisarlar (Tekel) Baş Müdürlük Binası, Ankara, 1928

Zemin ve İkinci Kat Planları

Kaynak: Tekel Başmüdürlüğü Arşivi

2. İnhisarlar Umum Müdürlük Binası

Bugünkü İşlevi : Başbakanlık

Yeri : Bakanlıklar-Ankara

Yapım yılları : 1937-1938

Tasarım : Sedat Hakkı ELDEM (1908-1988)

1934 yılında Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti için düzenlenen uluslararası yarışmada birinci seçilen bu yapının projesinin bir yıl sonra isim değiştirerek İnhisarlar Umum Müdürlüğü olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. İnşasına 1937'de başlanmış, aynı yıl bir bölümü tamamlanmıştır.

Yapı, üç dikey ve bunları birleştiren iki yatay bloktan oluşmak üzere tasarlanmış, ancak sonradan değiştirilmiştir. Merdivenli ana girişin bulunduğu önden iki, arkadan üç katlı dikey orta blok daha kısaltılmış, buna paralel uzanan beşer katlı yan blokların ön cephede yatay uzantıları kaldırılmıştır. Giriş kütlesine paralel olan arka blok yapılmamış, buraya sonradan ikinci bir giriş kütlesi inşa edilmiştir. Ana girişin yanlarındaki tek katlı kütleler sütunlar üzerinde yükseltilerek arkaya geçitler sağlanmıştır.

Aynı dönemin kamu yapılarında yeğlenen Neo-klâsik tutum simetrik olmasına karşın bu yapı için söz konusu değildir. Farklı yükseklikte olan bloklar arasındaki uyum, özellikle ön cephede kütlelerin taşıyıcılar üzerinde yükseltilmeleri, ya da çıkma yapmaları, değişik pencere boyutları, yapının kütle ve cephelerini aynı yılların kamu yapılarında rastlanan biteviyelikten kurtarmıştır. Yapının ana cephesinde görülen çıkma ve pencere oranlarında mimarın geleneksel Türk evinden esinlenmesi sonradan eleştiriye uğramıştır[1]. Kütlelerdeki renk ve malzeme birliği, özellikle çevredeki gri serpme sıvalı bakanlık binaları arasında olumlu etki yapan pembemsi rengiyle taş kaplama yüzeyler, iyi cephe oranları ve ayrıntıları ile dönemin tutarlı kamu yapıları arasındadır. Bakanlıklar bölgesinde yer alacağı için Ankara İmar

Raporu'nda bu bina için, "Prof. Jansen'in tetkik ve tasvibinden sonra yapılmıştır" denmektedir[2].

Yapı betonarme karkas ve arası tuğla ve taş dolgu olarak inşa edilmiştir. Döşemeler kaburgalı betonarmedir. Dış cepheler 4 cm. kalınlığında sun'î taş levhalarla kaplanmıştır. Bunlar iki dikey ve bir ince yatay sıranın tekrarı şeklinde sıralanmıştır. Çatı ahşap oturtma bağlamalar üzerine kaplama tahtası ve kurşun örtüdendir. Dışta yapıyı çevreleyen kaldırım ve basamaklar Ankara taşındandır.

Notlar:

1- İ. ASLANOĞLU, "1928-1946 Döneminde Ankara'da Yapılan Resmî Yapıların Mimarisinin Değerlendirilmesi", Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri, Ankara 1984, s. 277

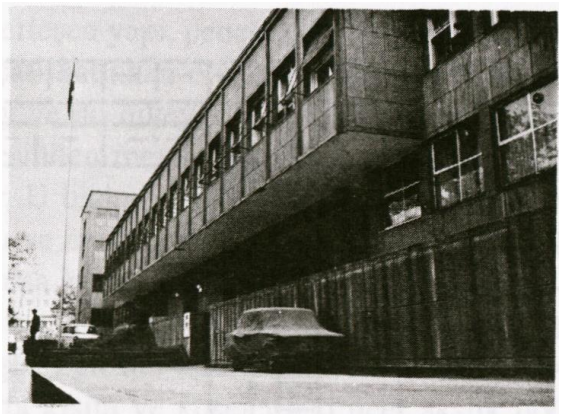
2- Ankara İmar Planı Raporu, Alaaddin Kıral Matbaası, İstanbul,1937,s.37

Kaynaklar:

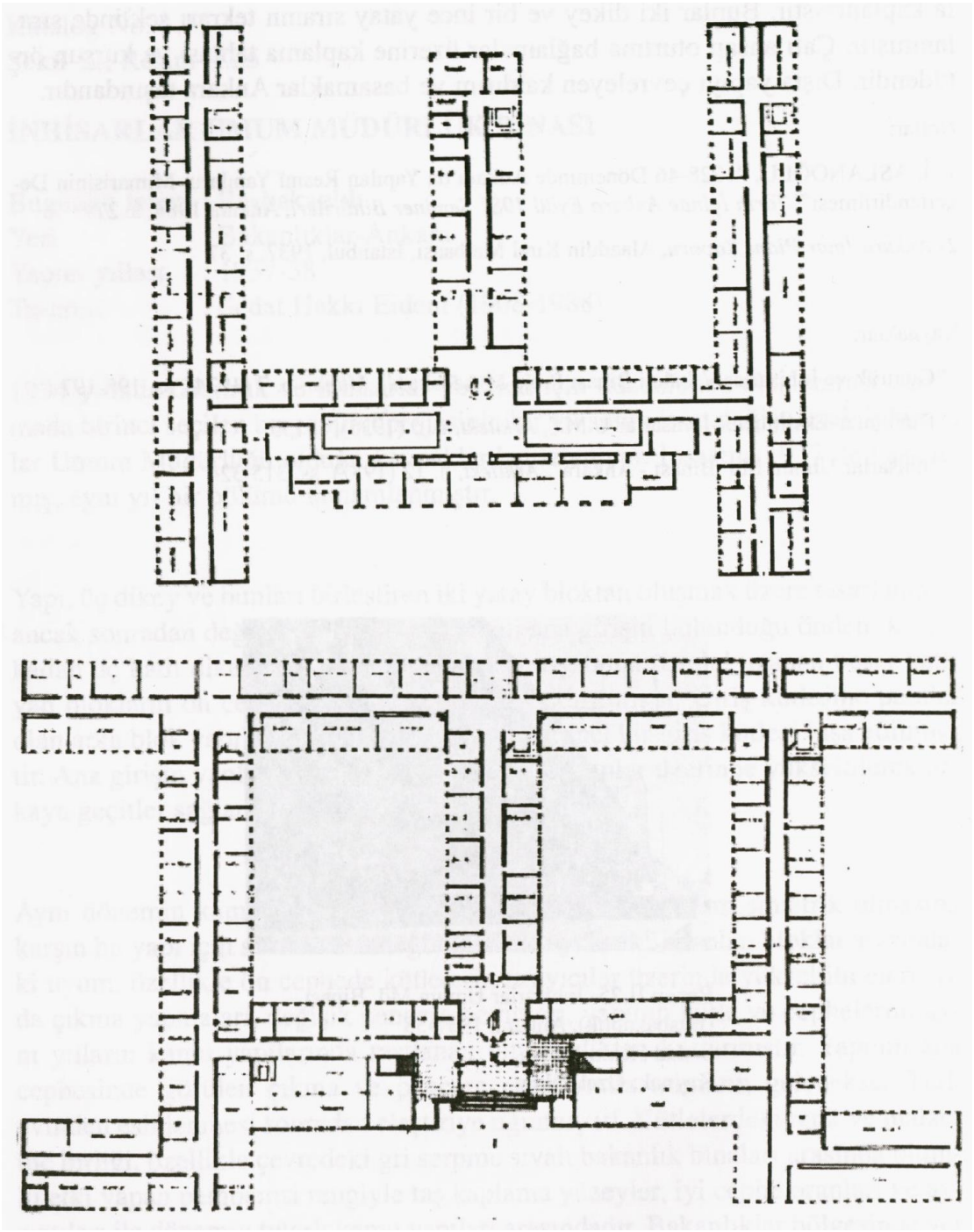
-"Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Binası Proje Müsabakası", Mimar, n. 7 (1934), ss. 195-197

-"Duyumlar-Eksiltmeler-İnhisarlar U.M.", Arkitekt, n. 5 (1935), s. 155

-"İnhisarlar Umum Md. Binası - Ankara", Arkitekt, n. 12 (1937),ss.315-324

Resim 21 - İnhisarlar Umum Müdürlüğü Binası (Başbakanlık), Ankara, 1937-1938
Sedat Hakkı Eldem Kaynak: Özel çekim

Şekil 9 - İnhisarlar Umum Müdürlük Binası (Başbakanlık), Ankara, 1937-1938

Kat Planları Kaynak: "Gümrükler ve İnhisarlar Vekâleti Binası, Proje Müsabakası", Mimar, n. 7 (1934), s. 197.

E. DİĞER KAMU YÖNETİM YAPILARI

1. Divan-ı Muhasebat Binası

Sonraki adı : Sayıştay*

Yeri : Ulus-Ankara

Değişiklik Yılı : 1930

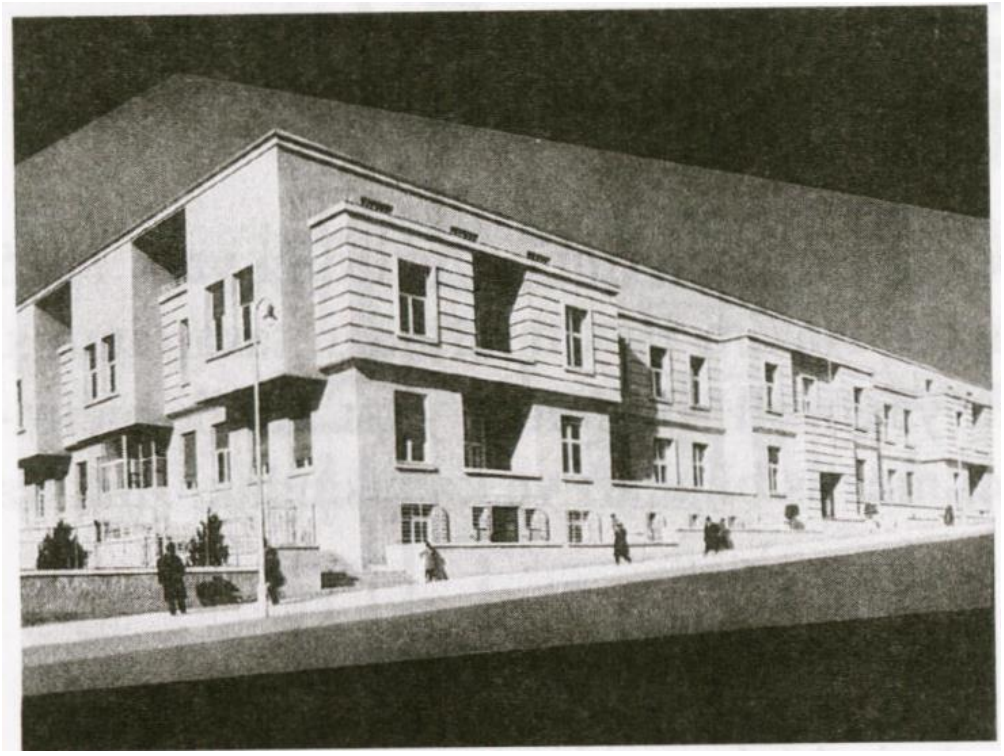
Tasarımcısı : Ernst A. Egli (1893-1974)

Mimar Egli'nin modern görüntü vermesi için cephelerini değiştirdiği yapı 1925 yılında Birinci Ulusal Mimarlık üslûbunda, Nazım Bey tarafından tasarlanmış, müteahhitliğini Arif Hikmet Koyunoğlu yapmıştı. Bugünkü yapı kübik biçimlenmesiyle iki yanındaki birinci ve ikinci meclis binaları ve karşısındaki Ankara Palas'la büyük üslûp ayrılığı gösterir.

Eğimli yol üzerine yerleşen yapı, pencereleri oldukça yüksekte olan bodrum, zemin, birinci kat ve çatı katından oluşmuştur. Böylece ilk binanın yüksekliğine uyulmuştur. İki yatay ve iki dikey kütlenin içte aydınlık için bir mekân bırakacak şekilde birleşmesinden meydana gelen yapının plan düzeninde, farklı büyüklükteki mekânlar, U biçimi yapan geniş koridorların etrafına dizilmişlerdir. Mekânların bir kısmı ve merdivenler ortadaki aydınlığa bakmaktadır. İçerde girişin karşısındaki Bursa kemerli açıklık yapının geçmişinin bir kalıntısıdır. Simetrik olan önceki binanın giriş cephesinde orta bölüm üç aks halinde yükseltilerek dışarı taşırılmıştı. Egli'nin tasarımında ise gene simetrik olan ön cephede girişin bulunduğu orta kısım ve köşelerdeki üçer akslık bölümler çıkmalarıyla cepheye hareket, girintileriyle de derinlik ve gölge-ışık efektleri getirmişlerdir. Zeminin üstüne taşan ve yüzeylerinde derin yatay yivlerin açıldığı bu çıkmaların birleştirilmesiyle arada kalan odalara balkonlar sağlanmıştır. Simetri aksında olan giriş üst kata balkon yapan bir başka çıkmanın içindedir. Çıkmalar kuzey cephesinde köşelerde yinelenmiştir. Batı cephesinde ise zemin katta çatı kornişine kadar yükselen ikişer pencereli üç çıkma vardır. Bunları zemin kat yüksekliğince sonradan eklenen ayaklar

taşımaktadır. Bu kez yatay yivler geride kalan birinci kat duvarlarını sarmaktadır. Bu cephe düzeni bitişiğindeki II. Meclis binasının batı cephesindeki üç taşkın akslı biçimlenmeye uymaktadır. Doğu cephesi düzdür. Kütleler iki sıra ince kornişle bitirilmiş, yükseltilen duvarların arkasında kalan eğimli çatılarla örtülmüşlerdir. Yapıdaki değişiklikler iki yüz elli bin Türk Lirasına mal olmuştur.

* Cumhuriyet döneminde 374 sayılı yasayla bağımsız kuruluş niteliğini kazanan Sayıştay, 20 Nisan 1924 tarihli anayasanın 100. Maddesinde yer almakla anayasal kuruluş niteliğini korumuştur.

Resim 22 - Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) binası, Ankara, 1930.

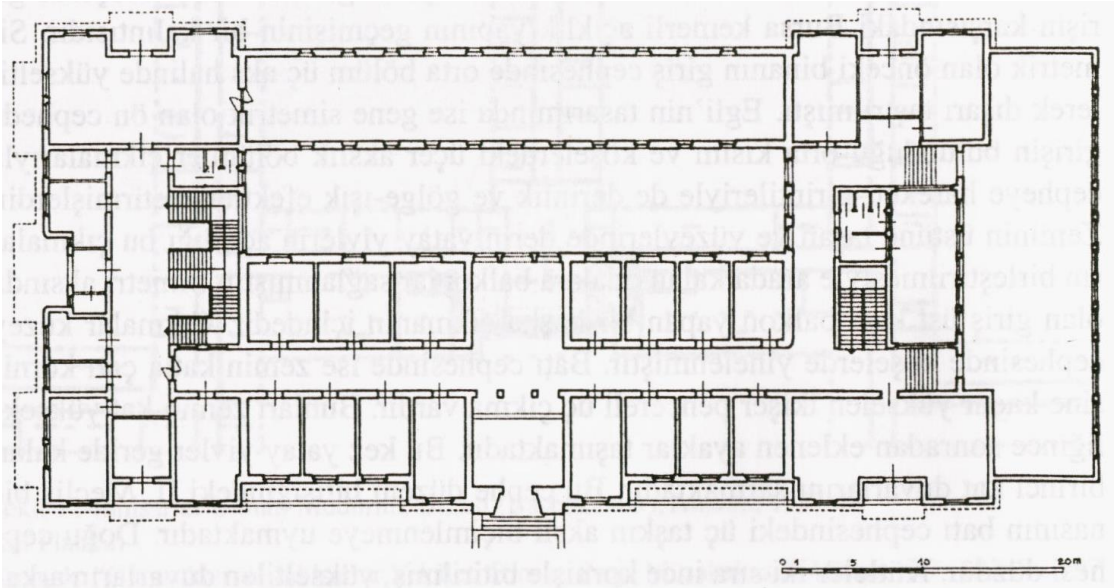
Ernst A. Egli,

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 6, (Avril 1935), s. 26.

Resim 23 - Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) Binası, Ankara, 1930

Ernst A. Egli Ön cepheden ayrıntı Kaynak: Özel çekim

Şekil 10- Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) Binası, Ankara, 1930 Zemin Kat Planı

Kaynak: Sayıştay Arşivi

2. Erkânı Harbiye Reisliği Dairesi

Yeni Adı : Genel Kurmay Başkanlık Binası

Yeri : Bakanlıklar-Ankara

Yapım Yılları : 1929-1930

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Yanındaki Millî Savunma Bakanlığı'ndan sonra Devlet Mahallesi'nin ilk yapılarından olan bu büyük ölçekli bina, dörder katlı üç uzun kütlenin H biçiminde birleşmesinden oluşmuştur. Rustik taşla kaplanmış yüksek bir tabana oturmaktadır. Yarım silindir biçimli ikişer katlı uzantılar, birbirine paralel uzanan iki uzun bloğun uçlarına dik olarak eklenmişlerdir; bunlardan kuzeye bakan ikisi sonradan yıktırılmıştır*. Bu uzantılar ve girişteki gene yarım daire kesitli, yanlarında çıkmalı kanatların uzandığı bölüm, yapının dik açılı katı geometrisini yuvarlatılmış çizgileriyle biraz olsun yumuşatmaktadır. Yarım silindir biçimli uzantılar aynı yıllar hem Türkiye'de, hem batı ülkeleri mimarlığında her tür yapıya uygulanan bir kütle özelliğidir. Mimarın Türkiye'deki yapılarında uyguladığı yüzey çıkmaları burada tek pencereli kübik hücreler şeklinde köşe blokların ön cephelerinde ve birinci kat hizasında görülmektedir. Cephelerde eş büyüklükteki pencereler eşit aralıklarla dizilerek sıralar oluşturmuşlardır.

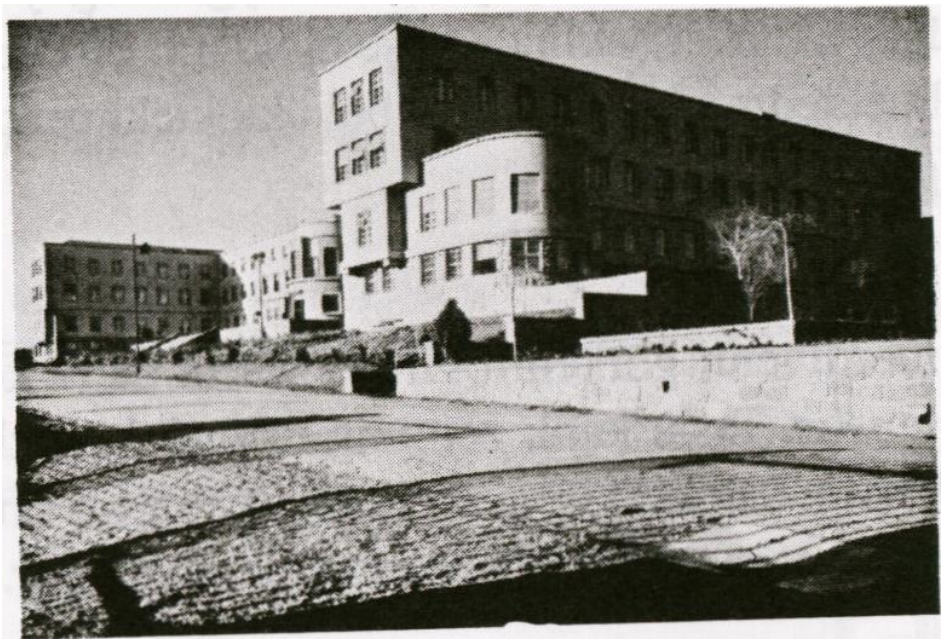
Simetri akşındaki merdivenli görkemli girişin yarım daire kesitli vestibülü Ankara taşıyla kaplanmıştır. Taşla kaplı zeminin üstündeki katlar sıvalıdır. Dıştan düz görünümündeki çatı, arkada kiremitle kaplı eğimli bir örtüyü gizlemektedir. Böylece kütleler yalın geometrilerini korumuş olmaktadırlar.

* Yapı sonradan önü yüksek taş revaklı bir ek kısımla Milli Savunma Bakanlığı binası ile birleştirilmiştir.

Resim 24 - Erkân-ı Harbiye Reisliği Dairesi (Genel Kurmay), Ankara, 1929-1930

Clemens Hozmeister Kaynak: Tarih IV, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s. 151, Resim 175.

Resim 25 - Erkân-ı Harbiye Reisliği Dairesi (Genel Kurmay), Ankara, 1929-1930

Clemens Holzmeister Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara

3. Temyiz Mahkemesi Binası

Yeni Adı : Yargıtay Binası

Yeri : Bakanlıklar-Ankara

Yapım Yılları : 1933-1935

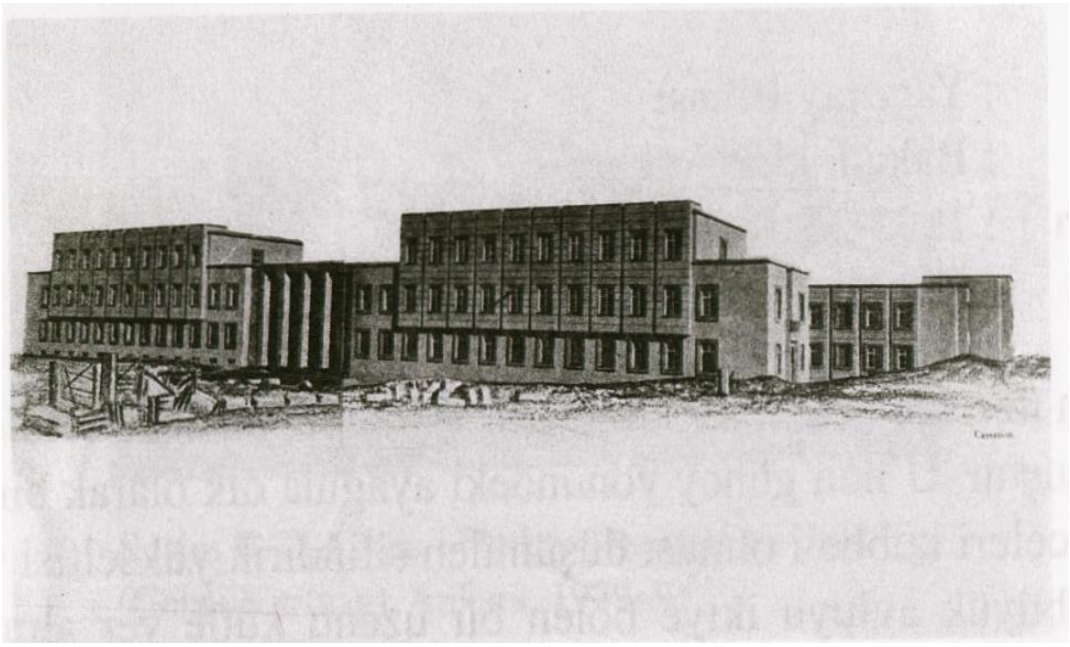
Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Yapı, bodrum üzerine üçer katlı kütlelerin U biçimi yapacak şekilde birleşmelerinden oluşmuştur. U'nun güney yönündeki ayağına dik olarak bir kütle saplanmaktadır. Önceleri kubbeli olması düşünülen silindirik yükseltisi ve üç yöndeki taşmalarıyla büyük avluyu ikiye bölen bir uzantı kütle yer almaktadır. Uzun bloklarda mekânlar, uçlardaki balkonlu açıklıklardan aydınlanan koridorlar boyunca dizilmişlerdir.

Girişte merdivenle ulaşılan ve kirişlerle üstten bağlanan taş kaplama yüksek ayaklar düzeni yapıyı mimarın diğer bakanlık binalarından ayırıp Alman neo-klâsisizmine yaklaştırmaktadır. Bu ana cephenin yan kanatlarında ortadaki dokuzar akslık bölümler birinci katın üzerine çıkma yapmaktadır. Çıkmalar üzerindeki pencereler, dikey yönde yivler arasına alınmışlardır. Pencere aralarının yivli düzeni yapının diğer kütlelerinde de görülmektedir. Holzmeister'ın Hükümet Mahallesi'ndeki bu son yapısının cephe ve kütleleri önceki bakanlık binalarına kıyasla girinti ve çıkmaları ve yivleriyle daha hareketlidir ve üzerinde daha çok uğraşılmış izlenimi vermektedir.

Yapıda malzeme kullanılışı mekânların önemine göre değişmektedir. Örneğin, iki katlı girişin zemini, tavana dek duvarları ve merdivenlerinin kapalı korkulukları beyaz mermerle kaplanmıştır. Mermerin bu denli fazla kullanımı soğuk bir etki yapmaktadır. Buna karşın yan kanatların koridorlarında karo, balkonlarda döşeme malzemesi olarak mozaik kullanılmıştır. Cephelerde pencere ve kapı çerçeveleri, girişteki ayaklar, subasman ve kütlelerin üst katının yaptığı çıkmalar Ankara taşındandır. Diğer yüzeylerde serpme sıva kullanılmıştır. Kırma çatı,

kütlelerin yükseltilen korkuluk duvarları arkasında gizlenmiştir. Bodrum pencerelerinde karelerden oluşan ilginç demir korkuluk mimarın aynı yıl tasarladığı Emlâk Bankası'nda da görülmektedir.

Resim 26 - Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) Binası, Ankara, 1933-1935,
Clemens Holzmeister *Kaynak:* La Turquie Kemaliste, no. 5 (Fevrier 1935), ss. 30-31

Resim 27-Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) Binası, Ankara, 1933-1935,
Clemens Holzmeister Kolon adlı Giriş Kaynak: Özel çekim

4. Devlet Demir Yolları Ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü

Yeni Adı : DDY İşletmeleri Genel Müdürlüğü Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1938-1941

Tasarım : Bayındırlık Bakanlığı Yapı İmar Reisliği Proje Bürosundan Mimar Bedri Uçar

Önceleri bugünkü toptancı halinin yerine yapılması düşünülerek projelendirilen yapı daha sonra demiryollarına ait binalar grubunun yakınına az bir değişiklik yapılarak yerleştirilmiştir. Tasarım hem bu nedenle, hem de savaş yüzünden tam olarak uygulanamamıştır. 1940 yılında kaba inşaatı, 1941 sonunda da tümü bitmiştir.

Yapı, bodrum üzerine dörder katlı, ortada büyük bir açık alan oluşturan dört bloğa yanlarda kanatların eklenmesinden oluşmuştur. Bu kanatların bodrumları sığınak olarak yapılmıştır. Girişin bulunduğu orta kütle avluyu ikiye ayıracak şekilde uzamıştır. Kütle düzeni giriş aksına göre simetriktir. Ortadaki ana giriş, merdivenler ve dört kat yüksekliğince uzanan ayaklarla belirlenmiştir. Gerekli çeşitli mekânlar kütleler içindeki uzun koridorlar boyunca dizilmişlerdir. Kütle ön cephede çok uzundur. Yarattığı ezici ölçek anıtsal sütun düzeniyle daha da güçlenmiştir.

Yapının iskeleti betonarme, döşemeleri asmolendir. Yer döşemeleri için kullanılan malzemenin seçiminde mekânların önem dereceleri göz önüne alınmıştır. Giriş holünün büyük bir bölümü renkli Hereke ve Bilecik mermerleriyle kaplıdır. Diğer kısımlarda parke, linolyum ve mozaik kullanılmıştır. Dışta plasterlerle subasman ve yapının orta bölümü Ankara taşı ile, diğer yüzeyler yapay taşla kaplanmıştır.

Arkitekt dergisinde bu yapı vesilesiyle kamuoyunun Türk ve yabancı mimarlar konusundaki yargısı şöyle dile getirilmiştir:

“Türk mimarının kafasından ve ruhundan çıkan böyle sade fakat olgun ve karakter sahibi eserler çoğaldığı zaman memleketimiz de maalesef hâlâ çalışma alanı bulan yabancı unsurların düşüncesiz bir israfla meydana koydukları şarlatan eserlerin değersizliği açık olarak belirecek ve hâlâ yabancı mimarları tutmak isteyenler utanacaklardır”[1]. “DDY Umum Md. binası Ankara’nın en muvaffak olmuş bir eseridir. Anıtkabir proje müsabakasında jüri heyeti reisi bulunan Prof. Bonatz, Ankara’yı baştan başa gezdikten sonra, ‘bence Ankara’nın en güzel binası budur’ demiştir”[2]. Gerçekten yapı tüm özellikleriyle Bonatz gibi anıtsal taş mimarlığı öğütleyen bir mimarın beğenisini kazanacak niteliktedir. Dönemin sonunda sık görülen neo-klâsik Alman etkisini gerek ölçeğinde, gerekse cephe düzenlemesinde ve malzemesinde sergileyen biçimci bir tutumla tasarlanmıştır.

Notlar:

1- “DDY Umumî İdare Binası”, Arkitekt, n. 11-12 (1941), s. 242

2- a.e., s. 241

Kaynaklar:

-“DDY Umumi İdare Binası”, Arkitekt, n. 11-12 (1941), ss. 241-247

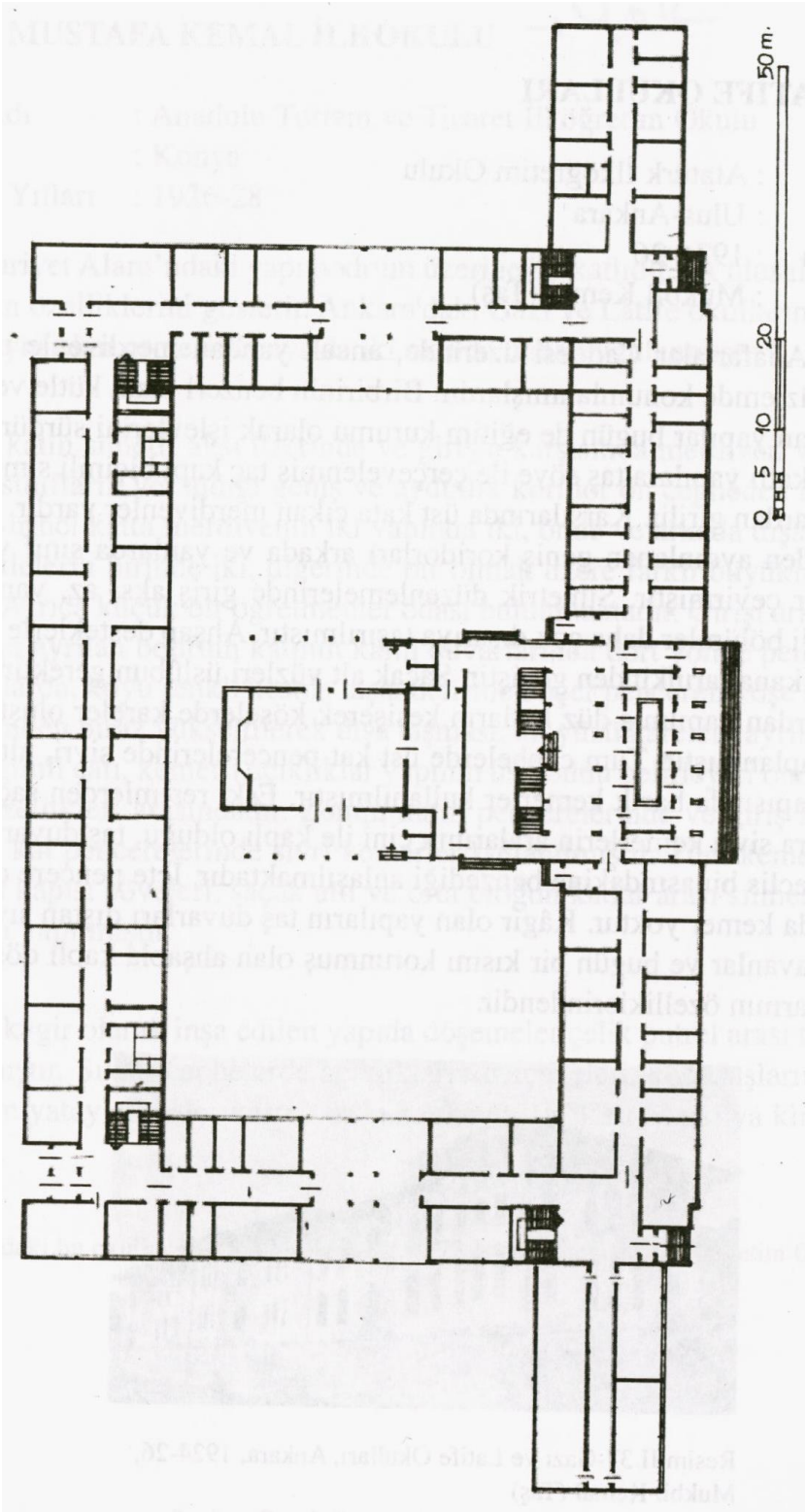
-“Devlet Demir Yolları ve Limanları İşletme Umum Md. Binası”, Bayındırlık İşleri Dergisi, n. 7 (1. Kanun 1938), ss. 57-59

Resim 28 - D.D.Y. ve Limanları İşletme Umum Md. (DDY İşletmeleri Genel Md.) Binası, Ankara, 1938-1941, Bedri Uçar Kaynak: Özel çekim

Resim 29 - DDY Limanları İşletme Umum Md. (DDY İşletmeleri Genel Md.) Binası, Ankara, 1938-1941, Bedri Uçar Kolon adlı Giriş Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Şekil 11 - Devlet Demir Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü (D.D.Y.) İşletmeleri Genel Md.) Binası, Ankara, 1938-1941Zemin Kat Planı Kaynak: D.D.Y. Genel Md. Arşivi

III. KAMU HİZMET YAPILARI

A. OKULLAR

1. Gazi Ve Latife Okulları

Bugünkü Adı : Atatürk İlköğretim Okulu

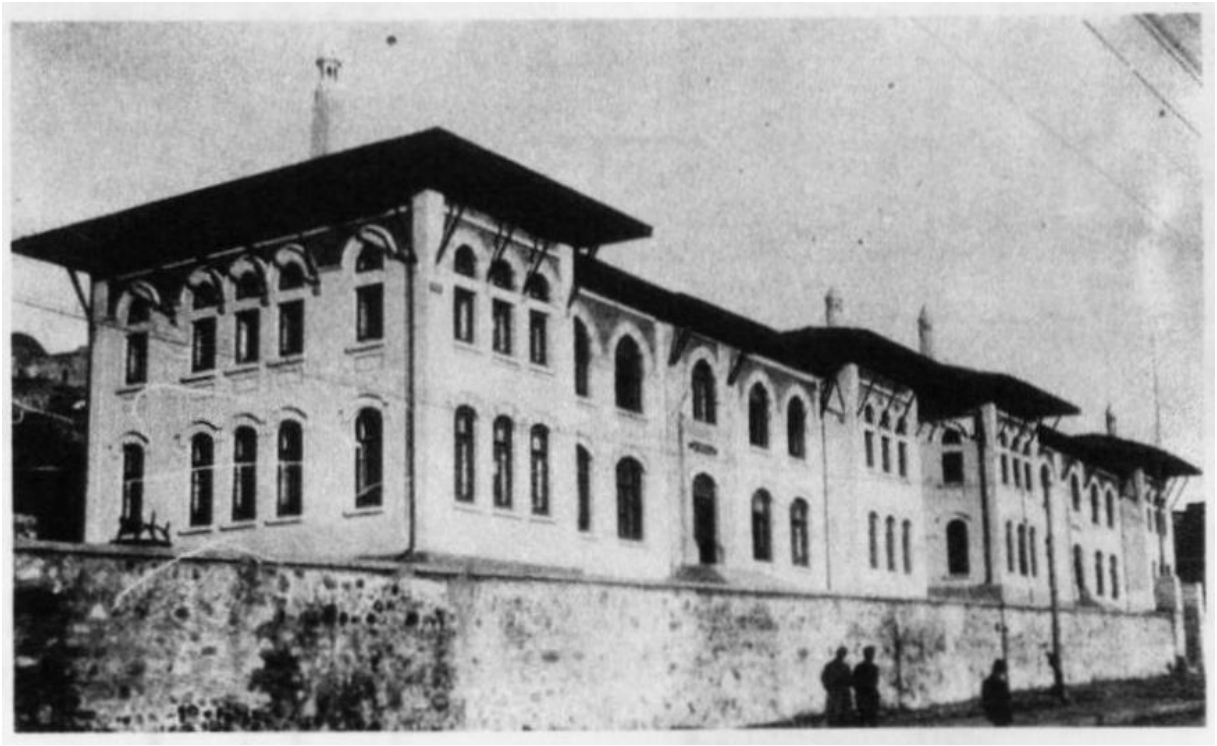
Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılları : 1924-1926

Tasarım : Mukbil Kemal (Taş)

İkiz okullar Anafartalar Caddesi üzerinde, ancak yandan merdivenle ulaşılan yüksek bir düzlemde konumlanmışlardır. Birbirinin benzeri plan, kütle ve cephe düzeninde olan yapılar bugün de eğitim kurumu olarak işlevlerini sürdürmektedirler. İkişer katlı yapılara taş söve ile çerçevelenmiş taç kapı biçimli simetri akşındaki kapılardan girilir. Karşılarında üst kata çıkan merdivenler vardır. Katlarda ön cepheden aydınlanan geniş koridorları arkada ve yanlarda sınıf ve idari amaçlı odalar çevirmiştir. Simetrik düzenlemelerinde giriş aksı az, yanlardaki üçer pencereli bölümler daha çok dışarıya taşırılmıştır.

Ahşap desteklerle taşınan saçakları ara kanatlarınkinden geniştir. Saçak alt yüzleri üslûbun gerektirdiği biçimde, çıtalardan yapılmış düz hatların kesişerek köşelerde kareler oluşturduğu desenlerle kaplanmıştır. Tüm cephelerde üst kat pencerelerinde sivri, alttakiler-de ve giriş kapısında basık kemerler kullanılmıştır. Eski resimlerden saçakların altında üst sıra sivri kemerlerin aralarının çini ile kaplı olduğu, taş duvar yapısının İkinci Meclis binasındakine benzediği anlaşılmaktadır. İçte pencere dışındaki açıklıklarda kemer yoktur. Kagir olan yapıların taş duvarları dıştan sıvanmıştır. Yüksek tavanlar ve bugün bir kısmı korunmuş olan ahşapla kaplı döşemeler dönem yapılarının özelliklerindendir.

Resim 30 - Gazi ve Latife Okulları, Ankara, 1924-1926, Mukabil Kemal (Taş)

Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Resim No. (18-07)

2. Musiki Muallim Mektebi

Bugünkü İşlevi : Mamak Belediyesi
Yeri : Cebeci - Ankara

Yapım Yıllan : 1927-1929
Tasarım : Ernst A. Egli (1893-1974)

Eğitim seferberliğine hız verildiği ilk yıllarda Cumhuriyet'in güzel sanatların müzik dalında bir okul açması, sanata verdiği önemi göstermesi yönünden oldukça anlamlıdır.[1] Amaçlanan, batı müziği alanında bilimsel çalışmaların yapılması, yurt ölçeğinde yaygınlaşıp tanınmasını sağlayacak müzik öğretmenlerinin eğitilmesi ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'na sanatçı yetiştirilmesiydi.

Altta sınıfların, üstte yatakhanelerin bulunduğu avlulu ana kütle okulun ilk yapısıdır. Girişte sağda 1953'de yapılan uzantı, arkada doğu-batı yönünde yerleştirilen yatakhane ek binası 1956'da projelendirilen soldaki kütle ve Sedat Hakkı Eldem'in 1937'de tasarladığı, sekizgen plana bir uzantının eklenmesinden oluşan bir başka ek bina vardır. Bu binalar topluluğunun incelemeye alınan ilk yapısı bodrum üzerine eğim yüzünden önden iki arkadan üç katlıdır. Zemin katında iki yönde koridor üzerine dizilmiş müzik eğitimi için düzenlenen sınıflar, bir tarafta konsertiyatro salonu, batı yönünde de önde merdiven ve revakıyla ana giriş yer alır. Önde dört geniş camlı kapıdan giriş holüne geçilir. Burada bir sıra kare kesitli taşla kaplı sütun ve kirişlerle strüktür okunmaktadır. İkinci katta revir, yatakhanenin bir bölümü ve okuma odası; bodrumda yemekhane ve mutfak yer almaktadır. Avlu üç yönde revaklarla çevrilmiştir. Plan düzeni, su ögeli avlunun çevresine yerleştirilen mekânlarla Osmanlı eğitim kurumu olan medrese düzenini anımsatmaktadır.

Yatay uzanan ana kütlede simetrik ön cephe dönemin biçimci yaklaşımına bir örnektir. Giriş katının yanlarda ikişer pencereli çıkmalarının ve bunları birleştiren revakın üstü özgün durumda ahşap pergolalı ve çift sıra sütunlu bir terastı.[2] Sonradan buraya üstü kiremitli çatıyla kapatılan bir kat ilâve edilmiş, öndeki sütun dizisinin kullanılmasıyla da bu kata bir balkon sağlanmıştır. Böylece yapı önden önceki düz çatılı kübik görünümünü yitirmiştir. Köşelerdeki pencereler, üstü örtülü ikişer

sütunlu düzenlemeler içine alınmışlardır. Bunlar işlevi olmayan biçimsel cephe öğeleridir ve simetriyi güçlendirmektedir. Ortada üç, köşelerde dörder katlı kulelerden oluşan arka kütlenin cephesi de simetriktir ve üst örtüsü kiremitli, geniş saçaklı çatıdır.

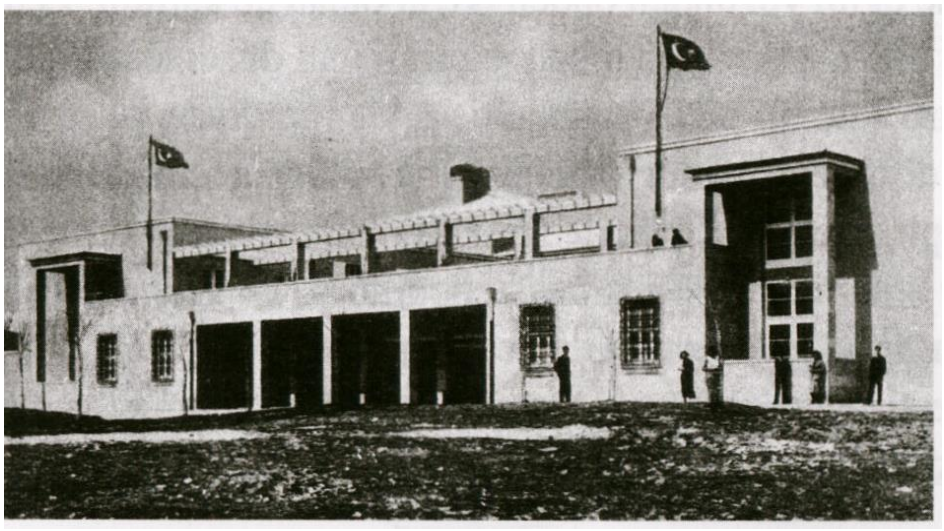
Yapının iskeleti betonarmedir. İçte giriş holündeki sütunlar, ön cephenin dışarı taşan bölümü ve sütunları Ankara taşıyla kaplıdır. Diğer cepheler sıvalıdır. Ankara'nın modern görünüşlü ilk birkaç yapısından biri olan bu bina o yılların malî olanaksızlıklarına rağmen özel olarak tasarlanan çift çeperli duvarları ve maroken (Fas'ta işlenen yumuşak bir çeşit keçi derisi, bu deriden yapılmış ve bu deriyle kaplanmış yer, eşya...) döşeli kapılarıyla ses geçirmez odaları, akustik ve görüş açısının iyi çözümlendiği rahat ahşap koltuklu konser salonu ile bir müzik okulunun gereksinimlerini en iyi şekilde yerine getirildiği belirtilmektedir.

Notlar:

1-Müzik Öğretmen Okulu, ortaokullara müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla 1.9.1924'te kurulmuş, Cebeci'de bir kira evinde on iki öğrenciyle çalışmaya başlamıştı. Birkaç yıl sonra aynı semtte modern yapısına taşınmıştır.

2-Okulun amblemi olan üç "M" harfi Devlet Konservatuarı'na çevrilinceye kadar terasın önünde durmaktaydı. 1936 yılında taşa monte edilen ve yeni ismi gösteren harfler, yapı Mamak Belediyesi olunca ne yazık ki sökülmüştür.

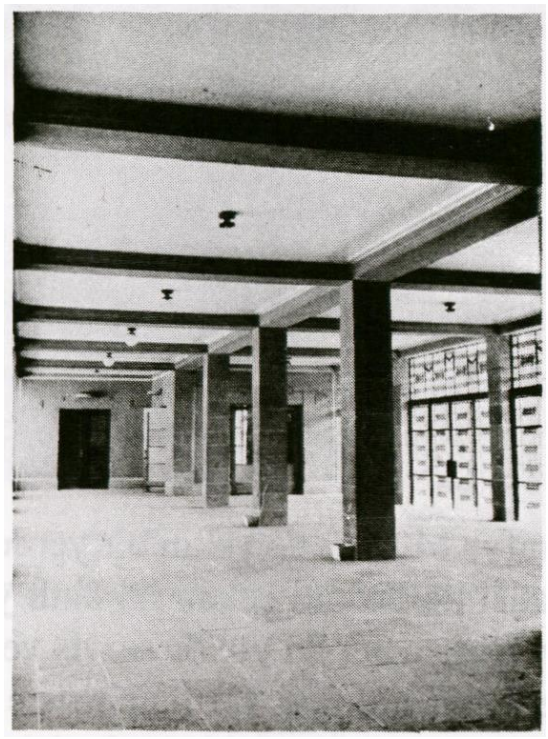
Kaynak: ASLANOĞLU, İ, "Musiki MuallimMektebi",Mimarlık85/1,ss.31-33

Resim 31 - Musiki Muallim Mektebi, Ankara, 1927-1929

Ernst A. Egli

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 1 (Juin 1934), s. 6

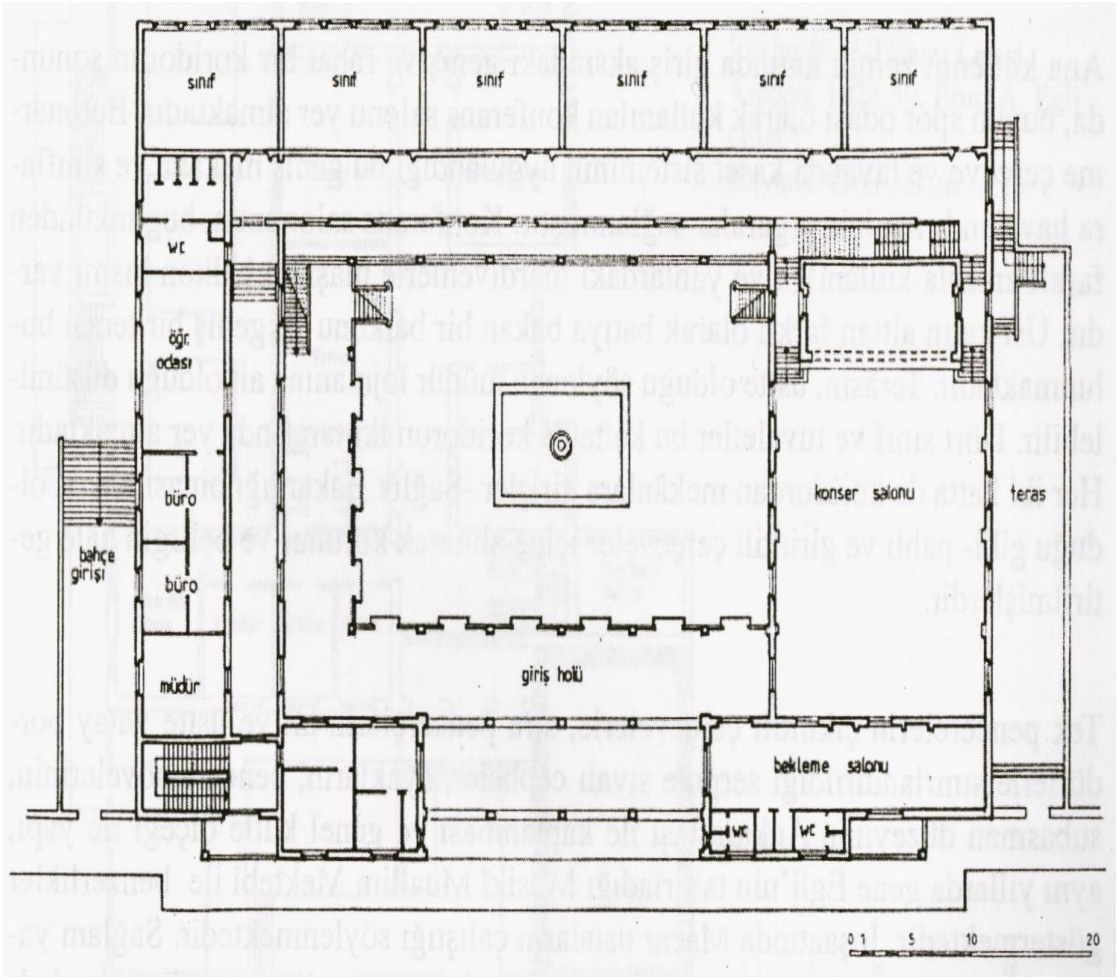
Resim 32 - Musiki Muallim Mektebi, Ankara, 1927-1929, Ernst A. Egli

Giriş Holü Kaynak: Özel çek

Resim 33 - Musiki Muallim Mektebi, Ankara, 1927-1929, Ernest A. Egli

Havuzlu Avlu Kaynak: Özel çekim

Şekil 12 - Musiki Muallim Mektebi (Devlet Konservatuarı), Ankara, 1927-1929

Zemin Kat Planı

Kaynak: Die Bau-und Werkkunst, 7. Jahrgang Heft 14, Selbstverlag der Zentralvereinigung der Architekten Österreichs, Wien, (November 1931), s. 322.

3. Ticaret Lisesi Binası

Bugünkü İşlevi :Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Sekreterlik Meslek Lisesi

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1928-1930

Tasarım : Ernst A. Egli (1893-1974)

Bugün iyi durumdaki yapı Halkevi ve Etnografya Müzesi'ne yakın bir yerde konumlanmıştır. Dik bir eğimi olan kiremitli çatısı ile dikkati çeken iki katlı yapıda ana kütle giriş aksı yönünde uzanmaktadır. Girişte her iki yönde servis ve idarî kısımlarla okuma odasını içeren birer kütle daha vardır. Bunlardan girişte sağdakine, ana kütleye paralel olarak yerleştirilmiş gene iki katlı bir kütle daha eklenmiştir. Yapıya, 1930'ların kalıplaşan üçlü açıklık ve katlar boyu uzanan iki ayaklı giriş düzeninden ulaşılmaktadır. Bayrak direği, iki yüzeyinde saati ve önde küçük bir balkonu olan kulesi yatay kütleleri dengelemektedir.

Ana kütlenin zemin katında giriş aksındaki geniş ve rahat bir koridorun sonunda bugün spor odası olarak kullanılan konferans salonu yer almaktadır. Betonarme çerçeve ve tavanda kaset sisteminin uygulandığı bu geniş mekâna ve sınıflara havalandırma için ızgaralar sağlanmıştır. Konferans salonunun bugünkünden farklı amaçla kullanılan ve yanlardaki merdivenlerle ulaşılan balkon kısmı vardır. Üst katın alttan farklı olarak batıya bakan bir balkonu ve geniş bir terası bulunmaktadır. Terasın, üstte olduğu söylenen müdür lojmanına ait olduğu düşünülebilir. Dört sınıf ve tuvaletler bu katta da koridorun iki tarafında yer almaktadır. Her iki katta da koridordan mekânlara girişler -Sağlık Bakanlığı binasında da olduğu gibi- pâhlı ve girintili çerçeveler içine alınarak korunur ve belirgin hale getirilmişlerdir.

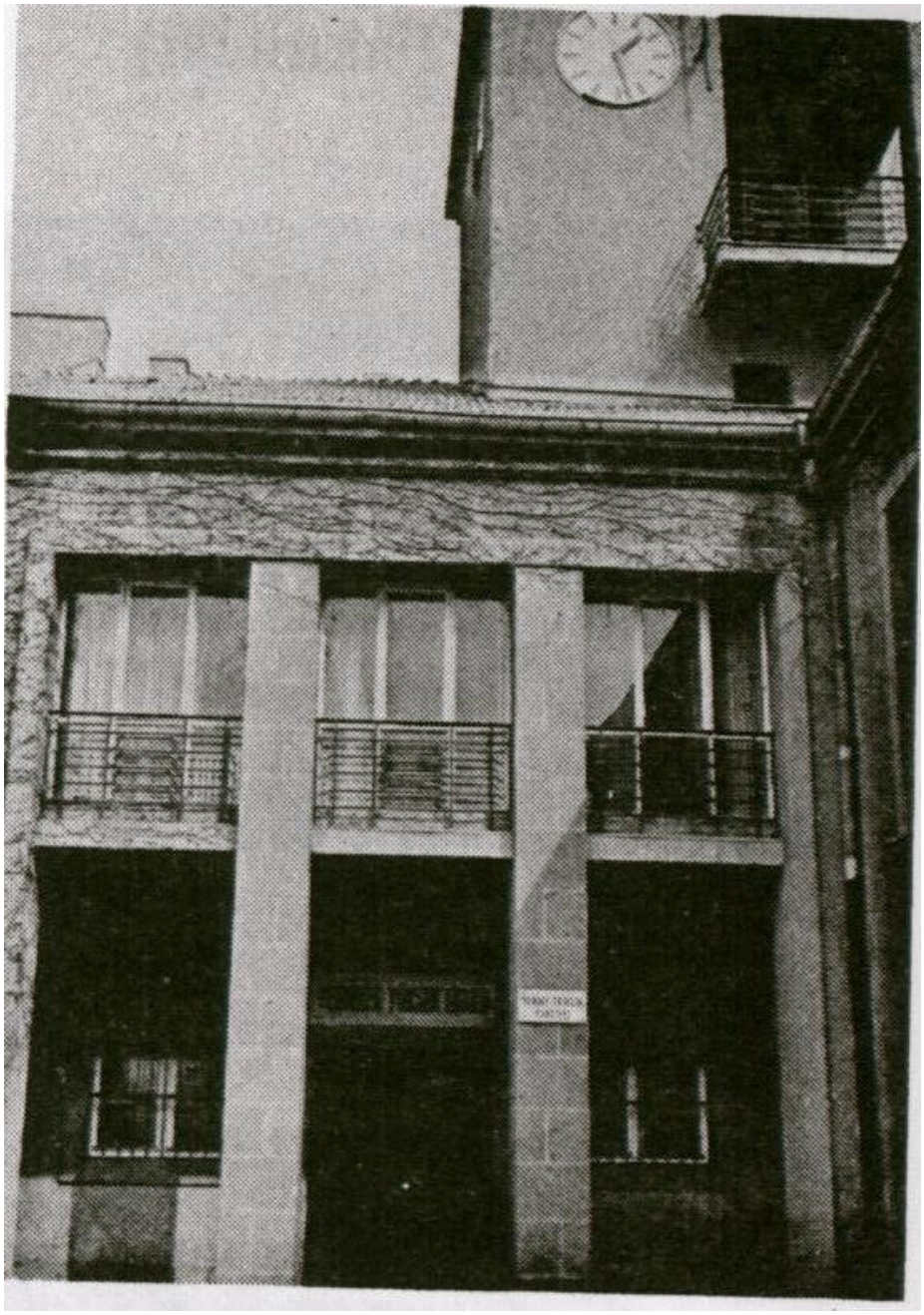
Tek pencerelerin çıkıntılı çerçevelerle, sıra pencerelerin alt ve üstte yatay bordürlerle sınırlandırıldığı serpme sıvalı cepheler, ayakların, pencere sövelerinin, subasman düzeyinin Ankara taşı ile kaplanması ve genel kütle ölçeği ile yapı aynı

yıllarda gene Egli'nin tasarladığı Musikî Muallim Mektebi ile benzerlikler göstermektedir. İnşaatında Macar ustaların çalıştığı söylenmektedir. Sağlam yapısı çok iyi tasarlanmış detayları, ilginç desenler oluşturan balkon, teras, merdiven ve kapının demirden korkulukları, dönemine göre ileri bir tekniği olan ısıtma ve havalandırma sistemi ile bu okul binası Cumhuriyet'in ilk yıllarında kısıtlı olanaklara rağmen neler yapılabileceğinin somut bir kanıtıdır.

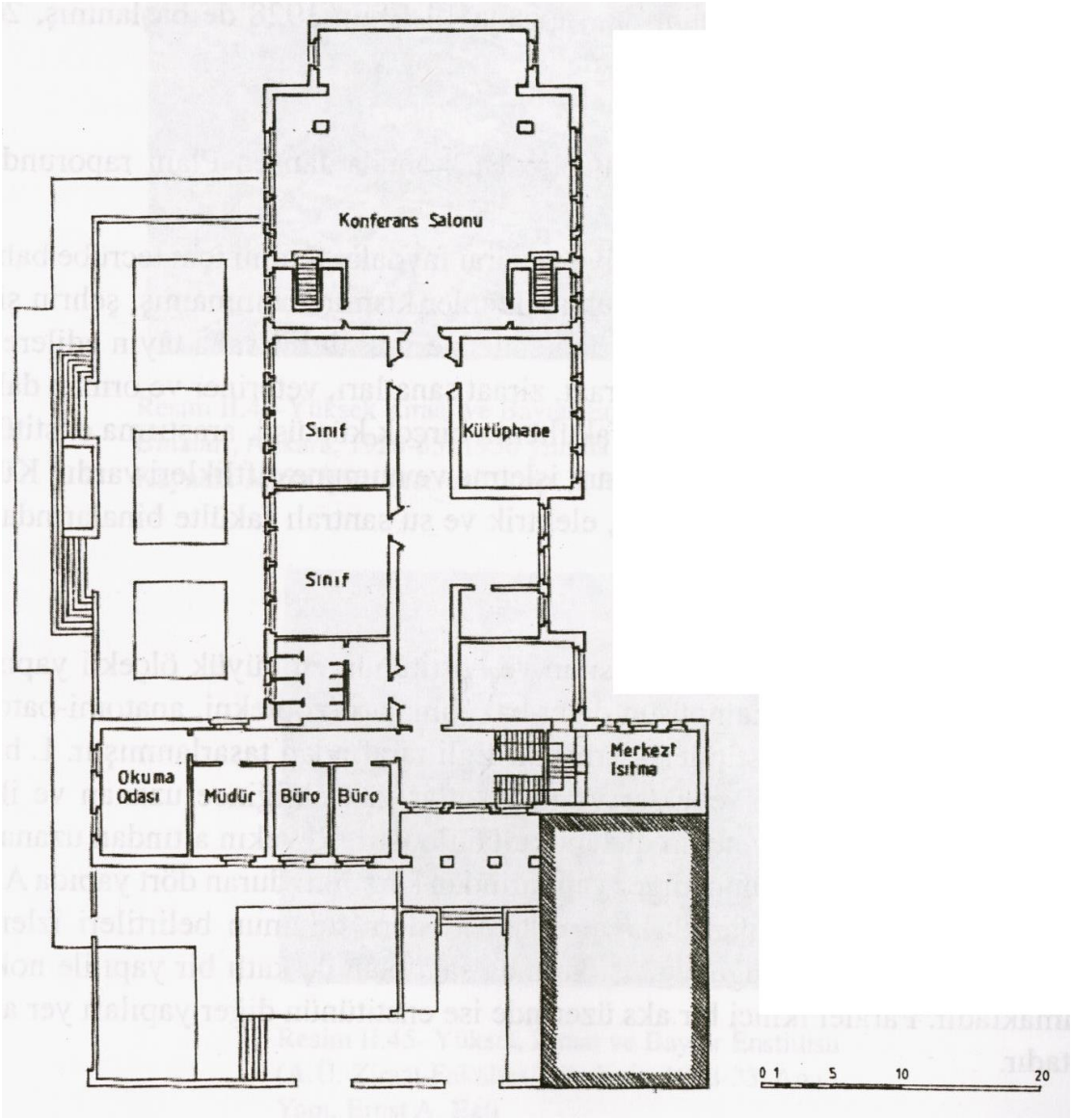
Resim 34 - Ticaret Lisesi, Ankara, 1928-1930, Ernst A. Egli

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara

Resim 35 - Ticaret Lisesi, Ankara, 1928-1930, Ernst A. Egli Giriş

Kaynak: Özel çekim

Şekil 13 - Ticaret Lisesi, Ankara, 1928-1930 Zemin Kat Planı

Kaynak: Die Bau und Werkkunst, 7. Jahrgang Heft 14, Selbstverlag des Zentral vereinigung der Arkitekten Österreichs, Wien, (November 1931), s. 328.

4. Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü Binası

Yeri : Dışkapı-Ankara

Bugünkü İşlevi : Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Yapım Yılları : 1928-1933

Tasarım : Alman Mimarlar ve Ernst A. Egli

17 Haziran 1927'de "Ziraat Tedrisatının İslahı Kanunu"nun onayından sonra kurulması kararlaştırılan enstitünün ilk yapısına 14 Ekim 1928'de başlanmış, 20 Ekim 1933 tarihinde açılışı yapılmıştır.

Yapılar grubu kentin dışında yerleşmiştir. Bu konuda Jansen Planı raporunda şunlar yazılmaktadır: "...Y. Ziraat Mektebi fazla geniş araziye ve ziraî faydalar temini için tecrübe bahçelerine ihtiyaç gösterdiğinden yüksek mektepler kısmına alınmamış, şehrin şimalinde (kuzeyinde) ve Keçiören Caddesi üzerinde kendisine müsait bir saha tayin edilerek verilmiştir"*. Enstitü tabiî ilimler, ziraat, ziraat sanatları, veteriner ve orman dalları olmak üzere planlanmıştır. Her fakültenin birçok kürsüsü, araştırma enstitüleri, deney ve uygulama laboratuvarları, işletme ve numune çiftlikleri vardır. Kütüphane, bakımevi, ciltevi, atölyeler, elektrik ve su santrali fakülte binalarından ayrı olarak tasarlanmışlardır.

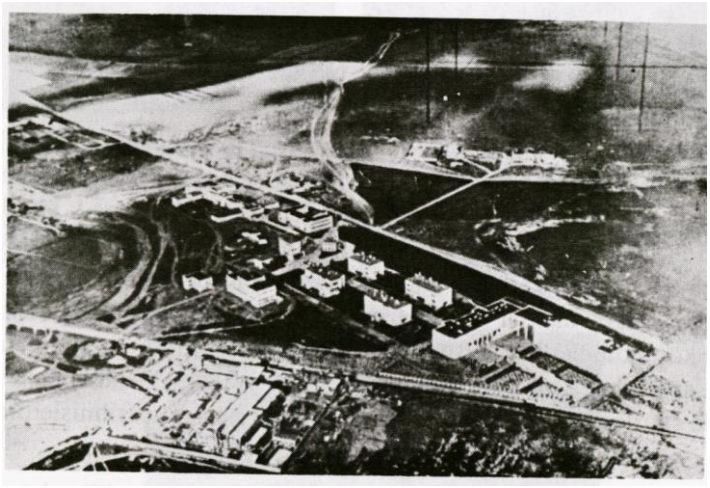
Mimarlıkta ilk modern çabaları yansıtan ve enstitünün en büyük ölçekli yapısı olan Rektörlük binası ve kampüsün diğer bazı binaları (zootekni, anatomi-patoloji binaları, şarap, süt enstitüleri) Ernst A. Egli tarafından tasarlanmıştır. L biçimli Rektörlük binasında revaklar ve tüm katlar yüksekliğince uzanan ve iki kütleyi birleştiren ikili dev sütun düzeni kullanılmıştır. Revakın altından uzanan ale boyunca dizilen enstitünün diğer yapılarından karşılıklı duran dört yapıda Alman tasarımcıların yorumlarıyla aynı erken modern tutumun belirtileri izlenmektedir. Alenin oluşturduğu aks üst katında saat olan üç katlı bir yapı ile noktalanmaktadır. Paralel ikinci bir aks üzerinde ise enstitünün diğer yapıları yer almaktadır.

* "Ankara İmar Planı İzahlı Raporu", Mimarlık, n. 3 (1948), s. 22.

***Kaynaklar**:*

-LAMBERT, J. H., "Kemalist Ankara", Bayındırlık İşleri Dergisi, n. 7 (1936), ss. 82-83.

-"L'Institut d'Agronomie", La Turquie Kemaliste, no. 2 (Aout, 1934),ss.2-5.

Resim 36 - Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü (A.Ü. Ziraat Fakültesi) Binaları, Ankara, 1928-1933, 1936 yılında uçaktan görünüşü.

Kaynak: Nafıa İşleri Mecmuası, No. 5 (1936), s. 154

Resim 37 - Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü (A.Ü. Ziraat Fakültesi), Ankara, 1928-1933, Ana Yapı, Ernst A. Egli Kaynak: Özel çekim

5. İsmet Paşa Kız Enstitüsü Binası

Yeni Adı : Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi

Yeri : Ankara

Yapım Yılı : 1930

Tasarım : Ernst A. Egli (1893-1974)

Bu uygulamalı kız meslek okulu Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim alanında görülen önemli bir kuruluştur'. Yapım yılına göre Ankara'da uluslararası biçimlerin uygulandığı en tutarlı erken örneklerden biridir. Düz çatılı kübik kütlelerin simetri aksına göre düzenlendiği yalın görünüşlü yapı, ortada yatay çizgilerin egemen olduğu dört katlı ana kütle, yanlarda bunu dengeleyen, merdivenlerin de bulunduğu dikey bloklar ve simetriyi güçlendiren, toplantı ve yemek salonlarını içeren köşe kütlelerden oluşmuştur. Her iki yanda, altta bir sıra penceresi olan üstleri sağır duvarlı bu kütleler yapıya 1934 yılında eklenmişlerdir. Uzun ana kütlede sınıflar ve atölyeler koridorun iki tarafına yerleştirilmişlerdir.

Yapıda göze çarpan cephe özellikleri arasında; bir kat yükseltilen köşe bloklardaki dışa taşan bordürle çerçevelenmiş dikey merdiven pencereleri, o yıllarda özellikle Eric Mendelsohn'un uygulamakta olduğu yuvarlatılmış köşelerin üst iki katın balkonlarında ve girişlerde kullanılması aynı yılların yapılarında sık rastlanan koyu renk sıva üzerinde açık renge boyalı bordürlerin ön ve arka cephe pencerelerini yatay yönde birleştirmeleri sayılabilir. Öndekinden değişik boyutlardaki pencerelerin oluşturduğu dizilerle tümüyle kaplı olan arka cephe farklı anlatımdadır. Giriş katı pencerelerinin ve geniş basamaklı merdivenlerin korkulukları dönemin çizgilerini yansıtan yalın demir işçiliği göstermektedir.

***Notlar**:*

1- Bir makalede bu konuda şu satırlar yazılı:

"İnönü Kız Enstitüsü. Burada Türk kadını evinin istinadını teşkil edecek olan ev iktisadının hususiyetleri ile ve kendisini daha caziplendirecek olan fikri kültür ile ünsiyet peyda etmektedir."

J.H. LA M BERT, "Kemalist Ankara", Nafıa İşleri Mecmuası, n. 7, (1936), s. 38

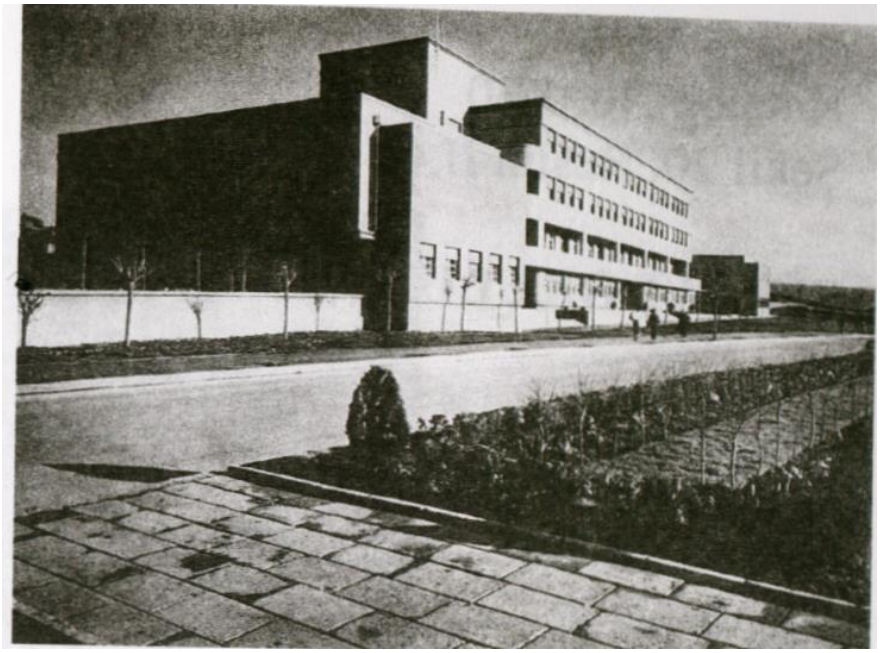
11/10/1928 tarihinde Himaye-i Etfal binalarından birinde orta ihtisas okulu olarak etkinliğe başlayan enstitü, iki yıl sonra yeni binasına taşınmıştır.

2- Bu konuda bk. La Turguie Kemaliste, No. 4, (December 1934), s. 31, resim alt yazısı

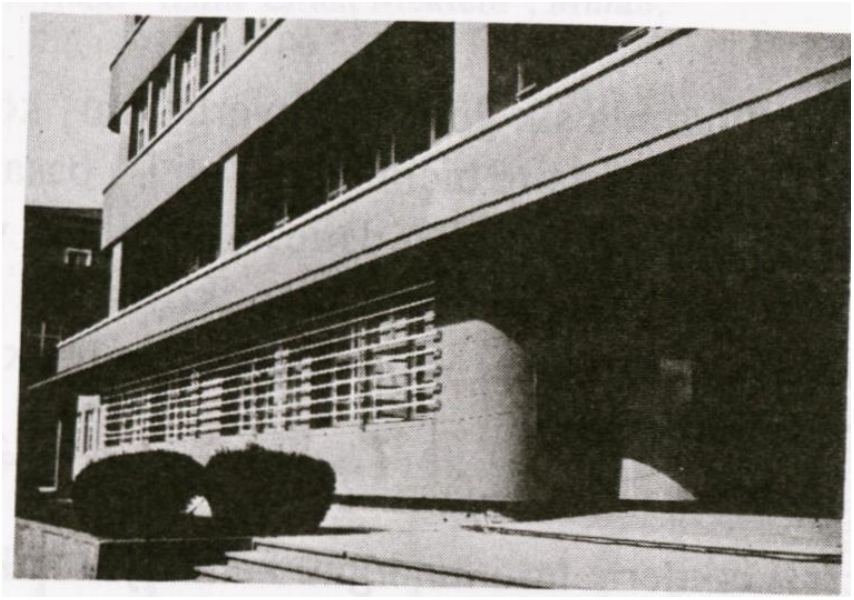
Resim 38 - İsmet paşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi) Ankara, 1930, Ernst A. Egli Yan eklemeler öncesi görünüş

Kaynak: Kartpostal – özel koleksiyon

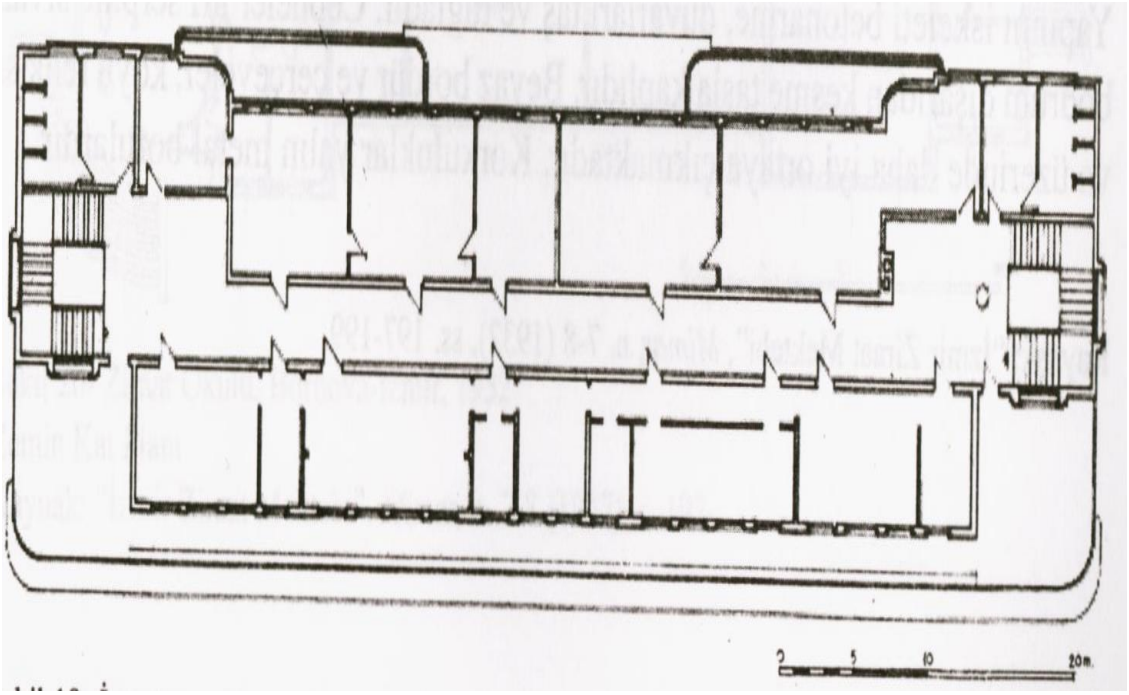
Resim 39 - İsmet paşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi), Ankara, 1930, Ernst A. Egli Köşe kütleler eklendikten sonraki görünüş

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara, 1936.

Resim 40 - İsmetpaşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi), Ankara, 1930, Ernst A. Egli, Giriş

Kaynak. Özel çekim

Şekil 14 - İsmet paşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi), Ankara, 1930 Birinci Kat Planı.

Kaynak: YAVUZ, Y, "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Mimari Biçim Endişesi", Mimarlık, n. 11-12 (1973), s. 35.

6. Hıfzıssıhha Okulu Binası

Yeri : Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü, Kurtuluş

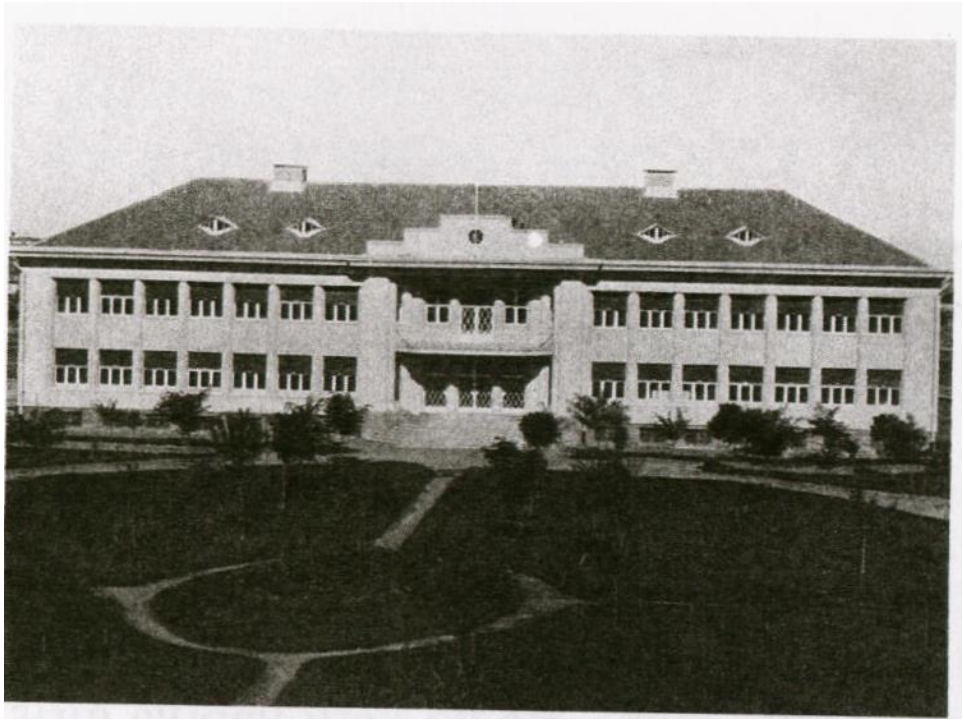
Yapım Yılları : 1928-1932

Tasarım : Robert Örley (1876-1945)

Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün üç yapısından okul ve Merkez bina kuruluşun ilk binası olan üçüncü yapıdan üslûp ve kütle biçimlenmesi yönünden ilk bakışta ayrılırlar. Ön cepheleri ikiz olan bu iki binanın farklılığı arkadaki kütlelerinin değişik oluşundan gelmektedir. Merkez binada ana kütleye arkada dik olarak birleşerek yapıyı T biçimine sokan düzenlemeye karşın bodrum üzerine iki katlı olan okul binası E biçimi yapan kütlelerden oluşmuştur. E'nin orta bloğunun sekizgen formu, aynı aks üzerindeki ana girişin sütunlarında ve merdivenlerinde de yinelenmiştir. Simetri akşındaki iki kat boyunca içeriye çekilmiş olan girişin önündeki bu merdivenin alçak ve geniş basamakları sekizgenin bir parçası biçiminde dışa taşmışlardır. Girişin üstü, bugün mevcut olmayan Kızılay (Hilal-i Âhmer) binasının ikiz kütlelerinde görülen basamaklı cephe uzantılarının benzeri kademeli bir yükseltiyle taçlandırılmıştır. İç mekân düzeninde sınıf ve laboratuvarlar koridorların çevresine yerleştirilmiştir.

Cephelerde zemin ve üst katın pencereleri strüktürel öğelerin arasındaki ortak girintiler içine alınmışlardır. Giriş açıklıklarını koruyan lozanj (eşkenar dörtgen) biçimli demir korkuluklar aynı mimarın tasarımları olan Numune Hastanesi ve Kızılay binasının girişlerinde de görülmektedir.

Dönemin yapısal yönden sağlam binalarından biri olan okulda bodrum kat, dışarıdan kaba yontulu taşla, üst katlar sıva ile kaplanmıştır. Kalın bir saçak kornişi ile biten kütleler kiremitle kaplı çatılarla örtülmüşlerdir. Çatının üçgen ışıklıkları merkez ve lojman binalarında da uygulanmıştır.

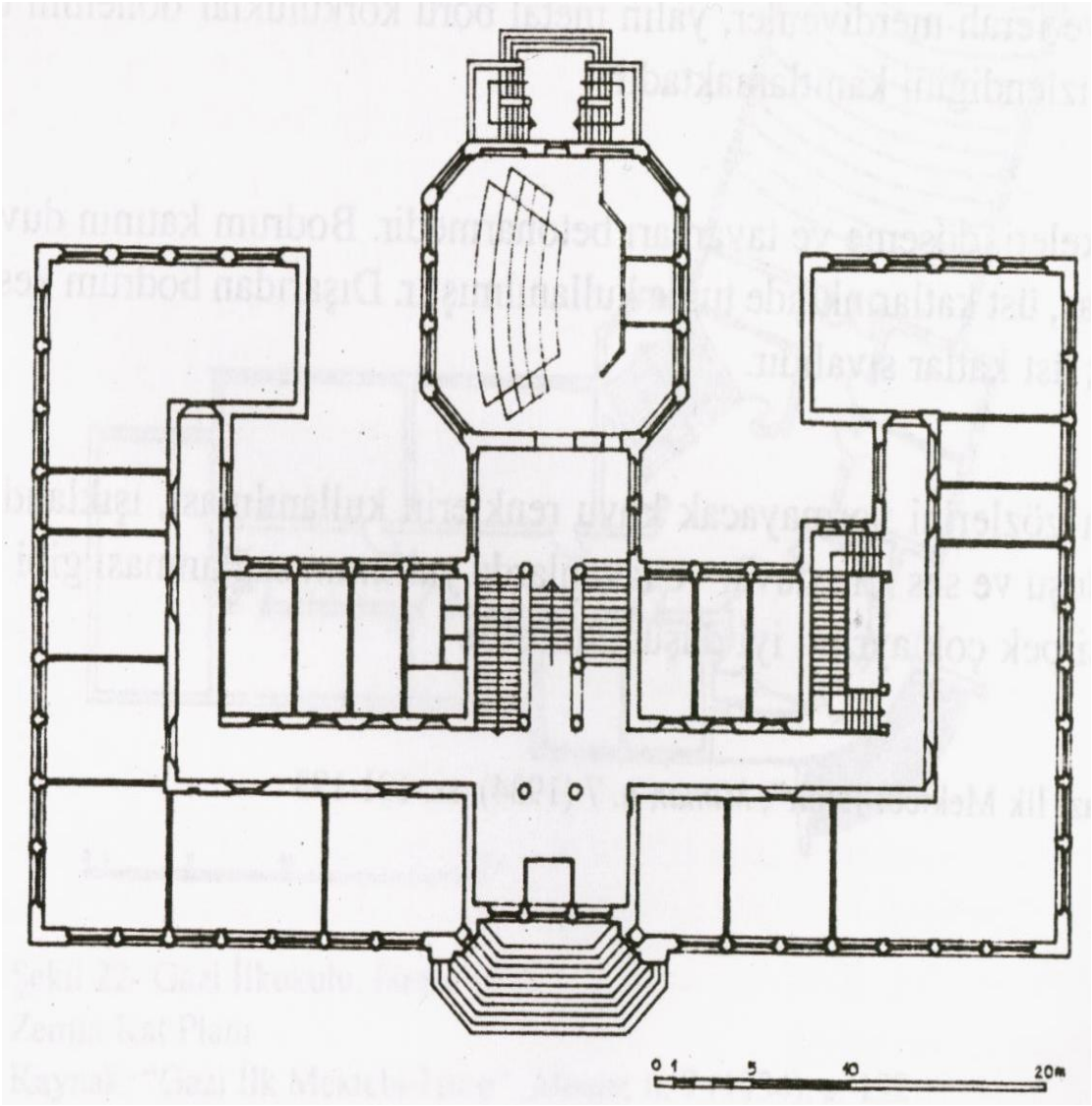
Resim 41 - Hıfzıssıhha Okulu, Ankara, 1928-1932, Robert Örley, Ön Cephe

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no.3, (October 1934), s. 3.

Resim 42 - Hıfzıssıhha Okulu, Ankara, 1928-1932, Robert Örley, Arka Cephe

Kaynak: Özel çekim

Şekil 15 - Hıfzıssıhha Okulu, Ankara, 1928-1932, Zemin Kat Planı

Kaynak: Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Sağlık Okulu Arşivi

7. Polis - Jandarma Okulu Binası

Yeni adı : Polis Koleji

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1934-1937

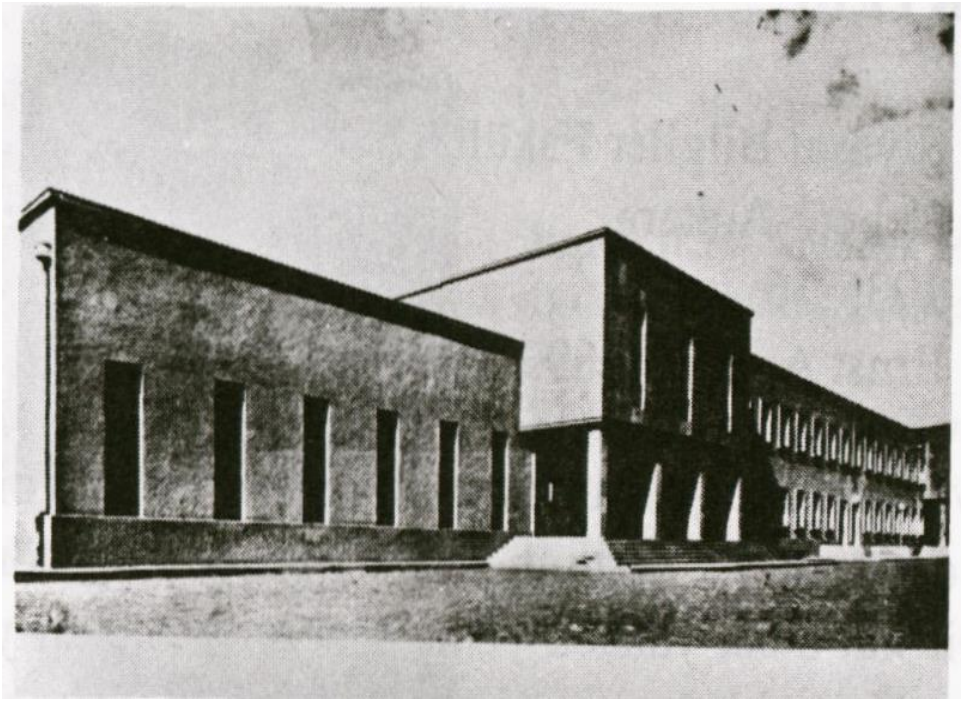
Tasarım : Celâl Biçer, Reşat San (1908-)

Yüksekçe bir konumu olan yapı, iki yatay ve bunları birleştiren üç dikey bloktan oluşmuştur. Böylece arada iki avlu kalmaktadır. Sekiz yüz öğrenci için tasarlanan okulun polis ve jandarma bölümleri dikey kütlelerde yer alan ortak mekânlar dışında ayrı düşünülmüştür. İki katlı bodrumdan alttakinde kalorifer dairesi, üsttekinde yemek salonları, mutfaklar, çamaşırhane, soyunma ve duş için yerler vardır. Zemin katta öne idarî kısımlar, arkaya derslikler ve laboratuvarlar yerleştirilmiştir. Revir ve yatakhaneler üst kattadır.

Öndeki bloğun simetrik olan ön cephesinde uzun bir merdivenli yoldan ulaşılan ana girişin bulunduğu iki katlı orta bölüm, ikincil girişlerin yer aldığı yanlarda öne çıkan, merdivenli ve revaklı kütleler ve uçlarda birer katlı kanatlar vardır. Orta bloktaki dikdörtgen pencereler çıkıntılı taş sövelidir. (Kapı ve pencere çerçevesinin dört yanından her biri, kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, pencere ve kapı kenarlıklarındaki süs kalıpları) Ön cephedeki diğer pencereler ince ve uzun dikdörtgen biçimlidir. Bodrum üzerine üç katlı olan arkadaki uzun bloğun arka cephesi, bordürlerle birleştirilen pencere sıraları ve servislerin bulunduğu dışa taşan iki akslık yan bölümlerdeki dikey merdiven pencereleri ile ön cepheden farklı anlatımdadır. Kütle ve cephe düzeni ve her tür bezemeden arınmış mutlak yalınlığı ile yapı, 1930'lar döneminden kaldığını ilk bakışta ortaya koyarken Holzmeister'in bakanlık binalarının etkisinin hâlâ sürdüğünün de bir kanıtıdır. Arkitekt dergisinde, "İnkılâba lâyık bir mimari örneği" olarak nitelenen bu yapı için "İnkılâp Türkiye'sinin merkezi olan Ankara'da bu bina genç Türk mimarlarının Sergievinden İnhisarlar Vekâleti binasından sonra üçüncü büyük eseridir", deniyor*.

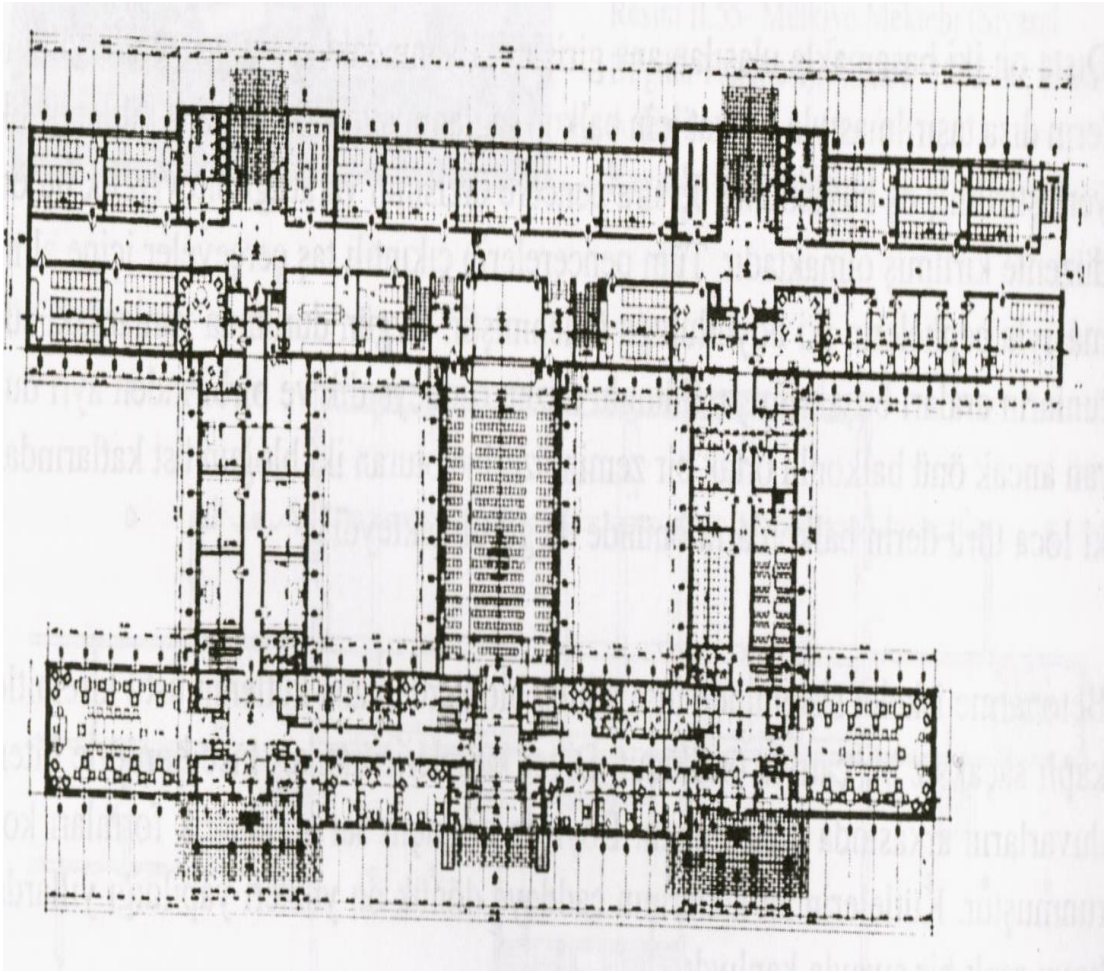
Betonarme iskelet sistemiyle inşa edilen yapının cephelerinde sun'î taş kaplama kullanılmıştır. Bakanlık binalarında olduğu gibi girişlerin döşeme ve duvarları mermerle kaplanmıştır. Kütleler korkuluk duvarları arkasında kalan kiremitle kaplı eğimli çatı ile örtülüdür.

* "Polis Jandarma Mektebi - Ankara", Arkitekt, n. 2 (1938), s. 36

Resim 43 - Polis-Jandarma Okulu, Ankara, 1934-1937, Celâl Biçer, Reşat San

Kaynak: "Polis Jandarma Mektebi – Ankara", Arkitekt n. 2 (1938), s. 34

Şekil 16 - Polis-Jandarma Okulu (polis Koleji), Ankara, 1934-1937, Zemin Kat Planı

Kaynak. “Polis Jandarma Mektebi-Ankara”, Arkitekt, n. 2 (1938), s. 37.

8. Mülkiye Mektebi Binası

Yeni Adı : Siyasal Bilgiler Fakültesi[1]

Yeri : Cebeci-Ankara

Yapım Yılları : 1935-1936

Tasarım : Ernst A. Egli (1893-1974)

Rasyonel fonksiyoncu yaklaşımla tasarlanmış olan fakülte binaları birbirine paralel uzanan ana caddeye dik bodrum üzerine ikişer katlı dört kütle ile ana girişin bulunduğu, bir kat daha yüksek yatay bloğun T biçimi yaparak birleşmelerinden oluşmuştur. Yatay bloğun zemin katında girişin karşısındaki sütunlu mekân büyük bir alan kaplamaktadır. Bu kütleyi boydan boya kat eden koridorun iki ucundaki geniş ve rahat üç ayrı merdivenle ulaşılan üst katlarda profesör ve asistan odaları yer almıştır. İnce uzun dikey kütleler kütüphane gibi ortak mekânlara ayrılmıştır.

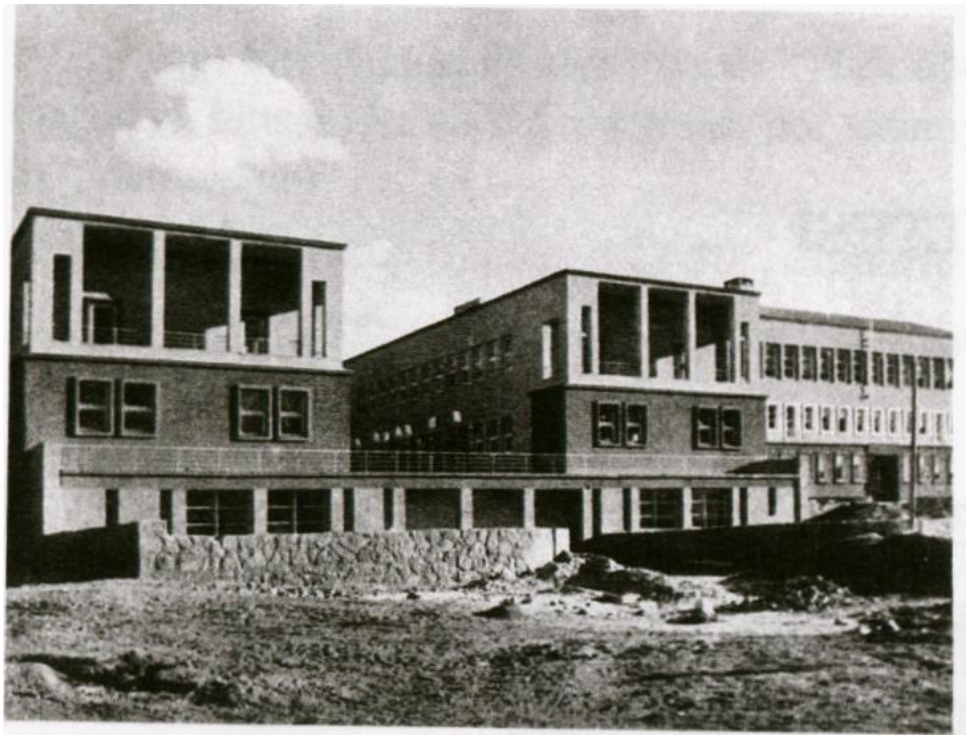
Dışta on iki basamakla ulaşılan ana girişin iki yanındaki sekiz pencereli bölümlerin dışa taşırılmasıyla üst kat için balkon sağlanmıştır. Böylece ana kütlenin sık yerleştirilmiş eş büyüklükte üç sıra pencere dizisinin yarattığı biteviyelik (tekdüze olma durumu, tekdüzelik) bu ön düzenle kırılmış olmaktadır. Tüm pencerelerin çıkıntılı taş çerçeveler içine alınmasıyla cephelerin iki boyutluluğu önlenmiştir. Özgün durumda yanlardaki sütunların araları boşaltılmıştı. Sütunlu düzen caddeye dik ve birbirinden ayrı duran ancak önü balkonlu ortak bir zemin üzerine oturan iki bloğun üst katlarındaki loca türü derin balkonların önünde de görülmekteydi[2].

Betonarme iskelet sisteminde inşa edilen bloklardan ana kütlenin üstü kiremitle kaplı saçaksız bir çatıyla örtülüdür. Diğer kütlelerin çatıları ince bordürle biten duvarların arkasında gizlenmiştir. Böylece dik açılı saf geometrik formları korunmuştur. Kütlelerin alt katlarının caddeye dönük ön yüzleri yapıldığı yıllarda koyu renk bir sıvayla kaplıydı.

Notlar:

1-Okul, 1859 yılında orta ve lise arasında öğrenim vermek üzere kurulmuş, birçok evrelerden sonra, 10.6.1935 tarih ve 2777 sayılı yasayla örgütü genişletilmiş, Siyasal Bilgiler Okulu adını almış, 1936-37 ders yılı başından itibaren bu binaya yerleşmiştir.

2-Yapının kütleleri sonradan değişiklikler geçirmiş, ana bloğun zemin katının köşelerindeki sütun araları doldurulmuş, caddeye dik iki blok birleştirilmiş, açık olan üst kat locaları kapatılmıştır.

Resim 44 - Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi), Ankara, 1935-1936

Ernst A. Egli

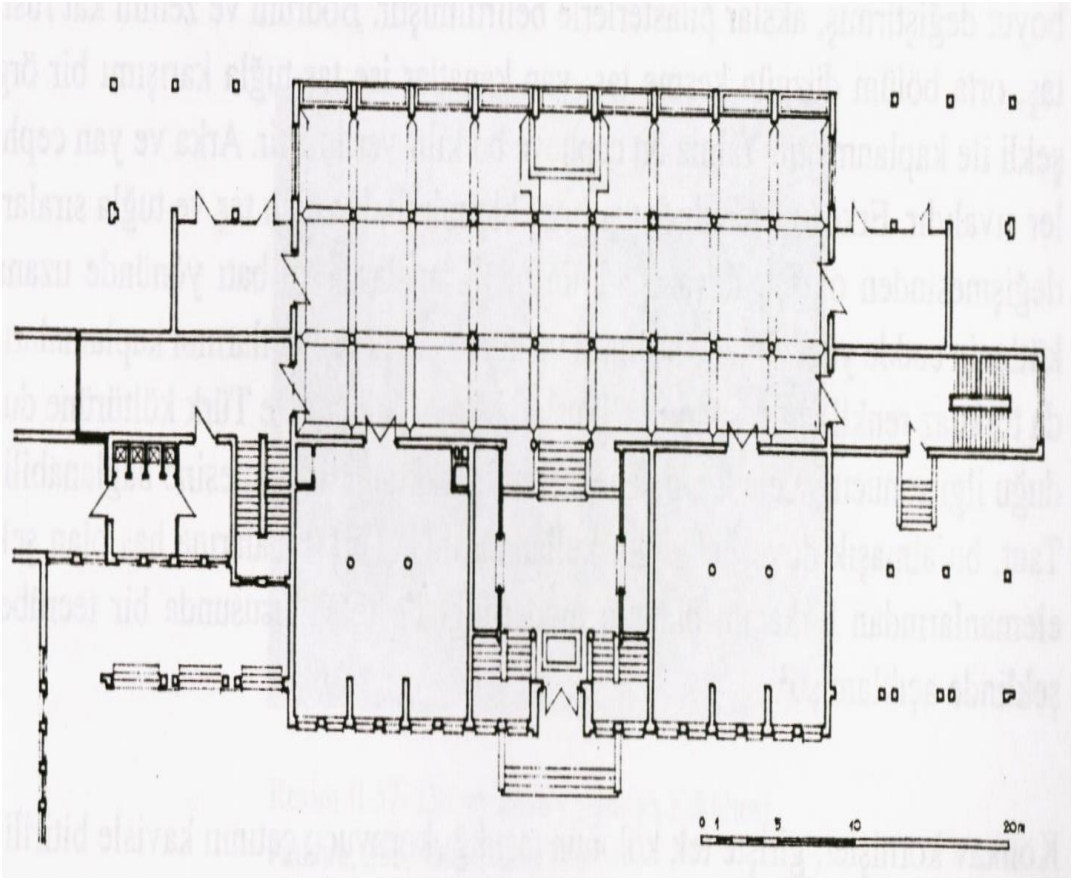
Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 15 (Octobre 1936), s. 26.

Resim 45 - Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi), Ankara, 1935-1936,

Ernst A. Egli

Kaynak: Özel çekim

Şekil 17 - Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi), Ankara, 1935-1936 Ana Bloğun Zemin Kat Planı

Kaynak: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Arşivi

9. Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1937-1939

Tasarım : Bruno Taut (1880-1938)

Ankara Üniversitesi'ne ait bu fakülte 1.10.1935'te kurulmuş, Evkaf Apartmanı'nın bir bölümünde eğitime başlamıştı. İki yıl sonra inşa edilen fakülte binası döneminin görkemli yapılarındandır. Ana kütlesi bulvar boyunca yani kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapı, bodrum üzerine yüksek bir zemin ve dörder katlı kütlelerin birleşmelerinden oluşmuştur. Bunlar, birbirine kaydırılarak eklenen iki yatay kütle ve uçlarda, konferans salonları gibi, büyük mekânlar içeren iki dikey bloktur. Zemin kat, köşeleri yuvarlatılmış girişi ve mermer döşemeli büyük holü ile üst katlardan farklı düzendedir. Buradan görkemli bir merdivenle üstteki dört kata çıkılmaktadır. Katlarda fakültenin çeşitli birimlerine ait sınıf ve idarî mekânlar uzun bir koridor boyunca dizilmişlerdir.

Yapının girişinin bulunduğu orta bölümü dışarı taşmaktadır. Üstte ise Atatürk'ün özdeyişinin harflerinin bulunduğu kısım hafif bir kavis yaparak yükseltilmiştir. Buradaki eş büyüklük ve aralıkta dizilmiş pencereler yan kanatlarda biçim ve boyut değiştirmiş, akslar plasterlerle belirtilmiştir. Bodrum ve zemin kat rustik taş, orta bölüm düzgün kesme taş, yan kanatlar ise taş-tuğla karışımı bir örgü şekli ile kaplanmıştır. Yalnız ön cepheye bu kılıf verilmiştir. Arka ve yan cepheler sıvalıdır. Erken Osmanlı duvar örgü biçimlerinden olan taş ve tuğla sıraların değişmesinden oluşan duvar şeklinin yan kanatlarda ve batı yönünde uzanan kütlenin cadde yüzeyinde görülmesi veya giriş holü taşıyıcılarının kaplamalarında turkuaz renkli çini kullanımı, Taut'un Mimar Sinan'a ve Türk kültürüne duyduğu ilgi sonucu incelediği geleneksel mimarlıktan esinlenmesine bağlanabilir[1]. Taut, bu almaşık duvar tekniğini kullanmasını, "Türk binalarına has olan şekil elemanlarından birkaçını binanın modernliği ile telif hususunda bir tecrübe", şeklinde açıklamıştı[2].

Konkav (İçbükey) kornişler, girişte tek kolonun taşıdığı koruyucu çatının kavisle bitirilişi, ya da güney-batı köşesinde yükselen yarım kolon yapıya ait ilginç detaylar arasındadır. Korkuluk, vb. demir aksamın tasarımı da yapının diğer ayrıntıları gibi Taut'un elinden çıkmadır. Egli'nin tasarımlarında olduğu gibi kübist estetiğe uymayan yapının Orta Avrupa geleneği ile Türk etkilerinin bir sentezi olduğu söylenebilir.

Notlar:

1- Bu yapı konusunda Behçet Ünsal: "Türk olan her şeyi o kadar sevmişti ki, fakat Dil ve Tarih Coğrafya binasında Türk'ü bulabildi mi, sanmıyorum. Hatta o binanın mimarisi bile eleştirilebilir", demektedir.

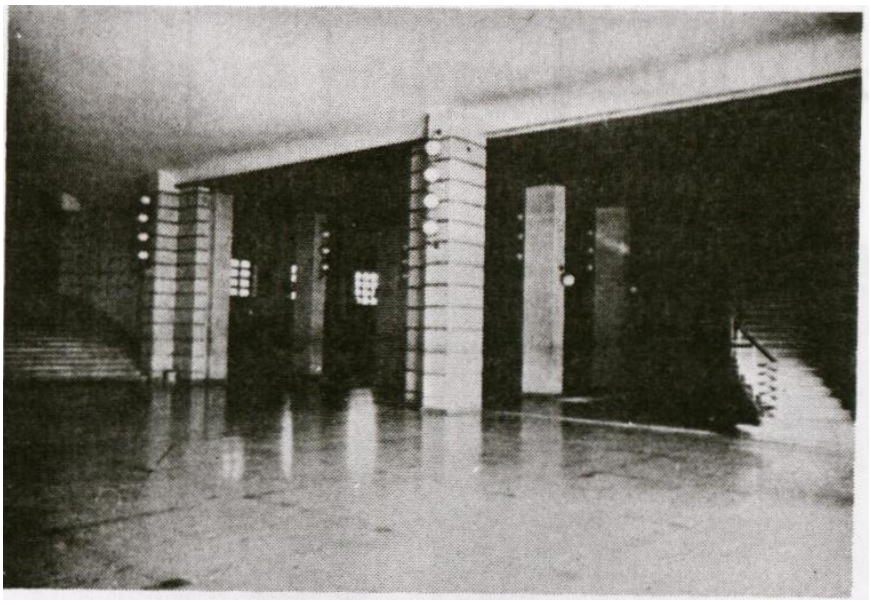
B. UNSAL, "Mimarlığımız 1923-50", Mimarlık, n.2 (1973), s. 38

2- B. TAUT, "Türk Evi, Sinan, Ankara", Her Ay,(1 Şubat 1938),İstanbul, s. 95

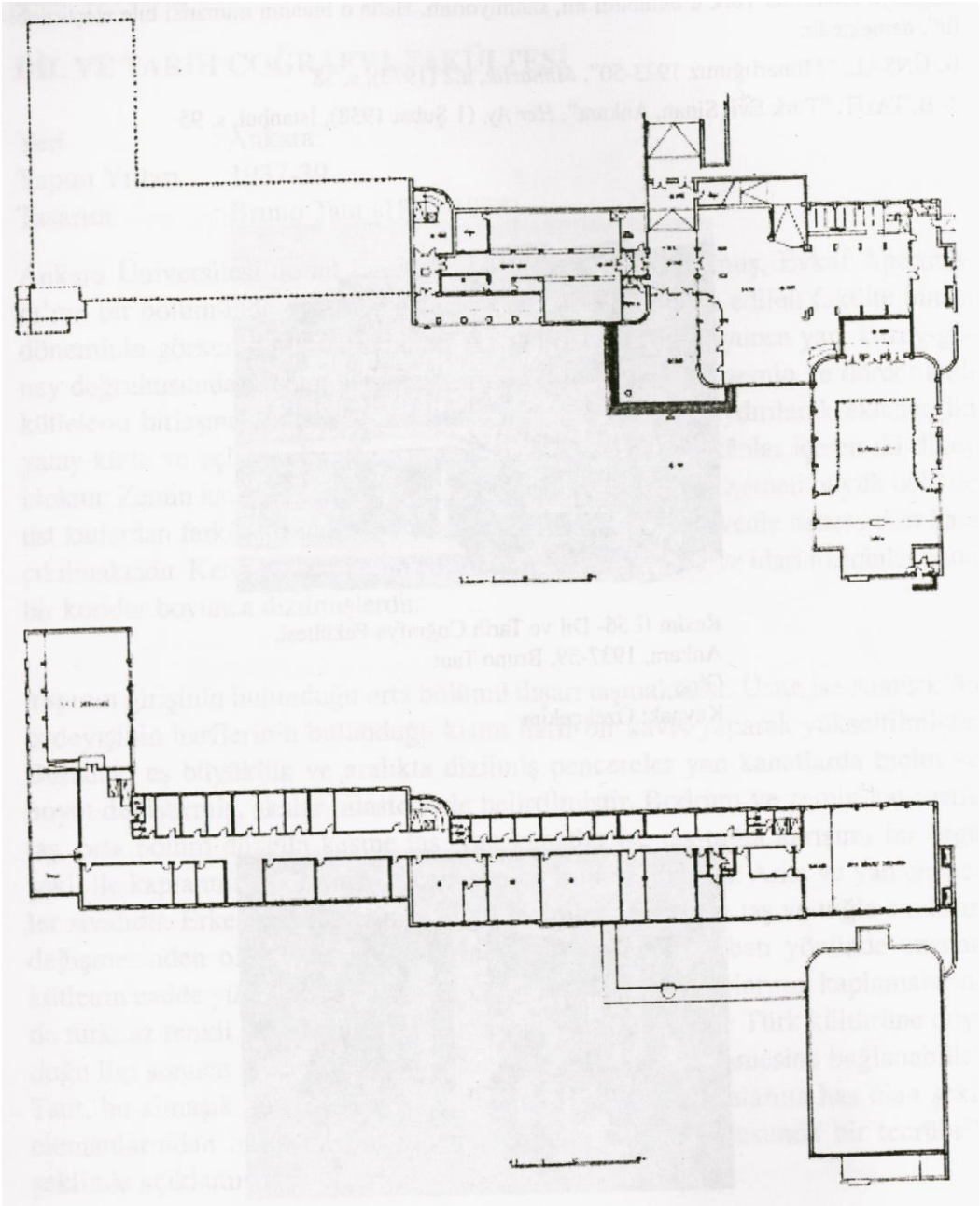
Resim 46 - Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1937-1939, Bruno Taut, Giriş

Kaynak: Özel çekim

Resim 47 - Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1937-1939, Bruno Taut Giriş Holü

Kaynak: Özel Çekim

Şekil 18 - Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara,1937-1939

Zemin ve Dördüncü Kat Planları

Kaynak: Ankara Üniversitesi İnşaat Dairesi Arşivi

10. Cebeci Ortaokulu Binası

Yeri : Cebeci-Ankara

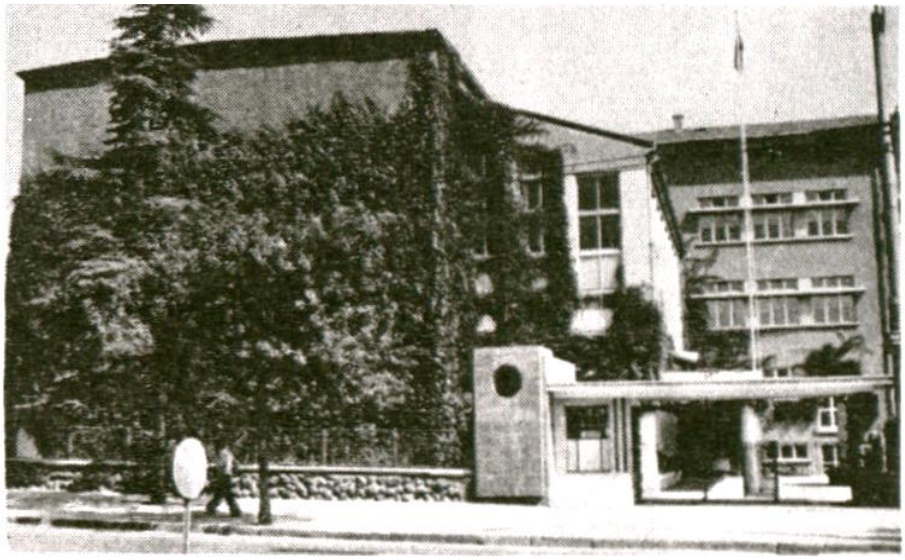
Yapım yılı : 1938

Tasarım : Bruno Taut (1880-1938) ve Franz Hillinger

Okul, mimarın tasarımıyla Türkiye'deki okul yapılarına örnek oluşturmuş rasyonel-fonksiyoncu çizgideki binalarından biridir. Önde öğrencinin kullanımına açık geniş bir gezinti alanına bakan yapı U biçiminde birleşen farklı yükseklikteki kütlelerden meydana gelmiştir. Bunlardan, caddeye sundurmalı bağlantısı olan ana girişin bulunduğu kütlede büyük açıklıklı jimnastik salonu ve onun arkasında kütüphane yer almaktadır. Diğer uçtaki uzantıda ayrı bir giriş bulunmaktadır. Çatısı düz olan bu kütlenin giriş merdiveninin olduğu köşe kütüphanede olduğu gibi yuvarlatılmıştır. Mimarın Dil Tarih-Coğrafya Fakülte binasında ve burada yer yer de olsa, dik açılı köşelerden uzaklaşmaya çalıştığı görülmektedir.

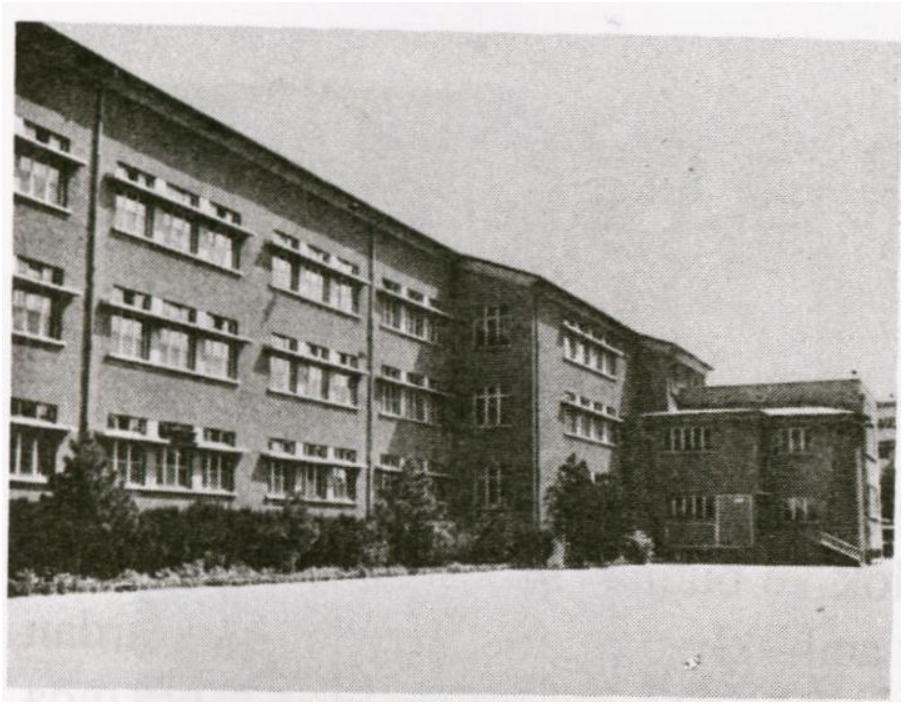
Doğu-batı doğrultusunda uzanan ve bodrum üzerine üç katı olan uzun ana kütlede güneye bakan sınıflar bir koridor boyunca dizilmişlerdir. Her sınıfın güneş siperli üçlü pencere düzeni aynı yıllarda birçok okul binasında uygulanan bir cephe biçimlenmesi olmuştur (Afyon Kız Enstitüsü, Antalya Lisesi gibi). Arka cephe gerisindeki fonksiyonun gereği olarak önden tümüyle farklı bir anlatımdadır. Bu koridor cephesinde altta demir korkuluğuyla dikey pencereler ve bunların aralarında küçük yatay pencereler yer almaktadır.

Yapıda, bir okul tasarımında önemli olan sınıfların ışık düzeni, geniş ve alçak basamaklı merdivenler, rahat koridorlar, iyi ışık alan bir kütüphane tutarlı çözümler bulmuşlardır. İçte ve dışta dönemin yalın çizgilerini yansıtan yapı işlevsel mimarlığa iyi bir örnek oluşturmaktadır.

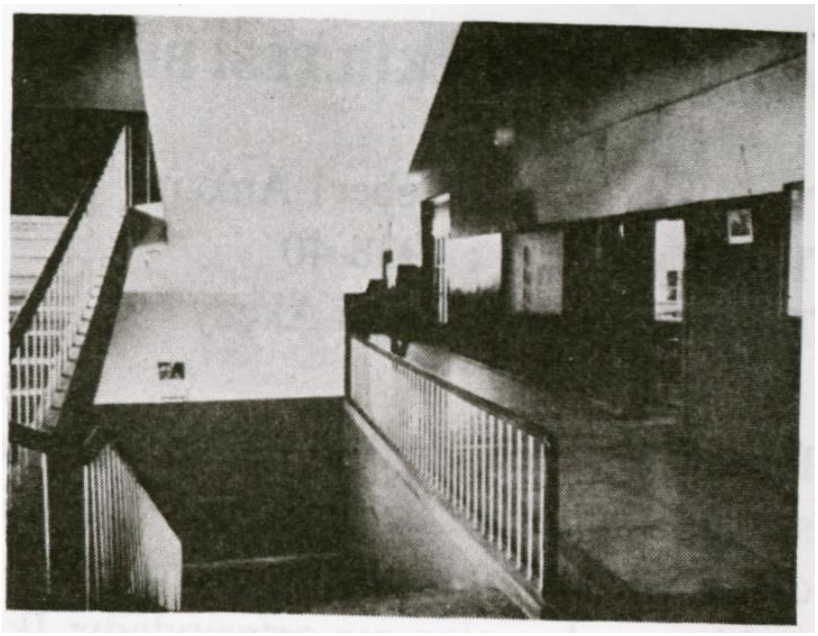
Resim 48 - Cebeci Orta Okulu, Ankara, 1938, Bruno Taut ve Franz Hillinger, Giriş

Kaynak: Özel çekim

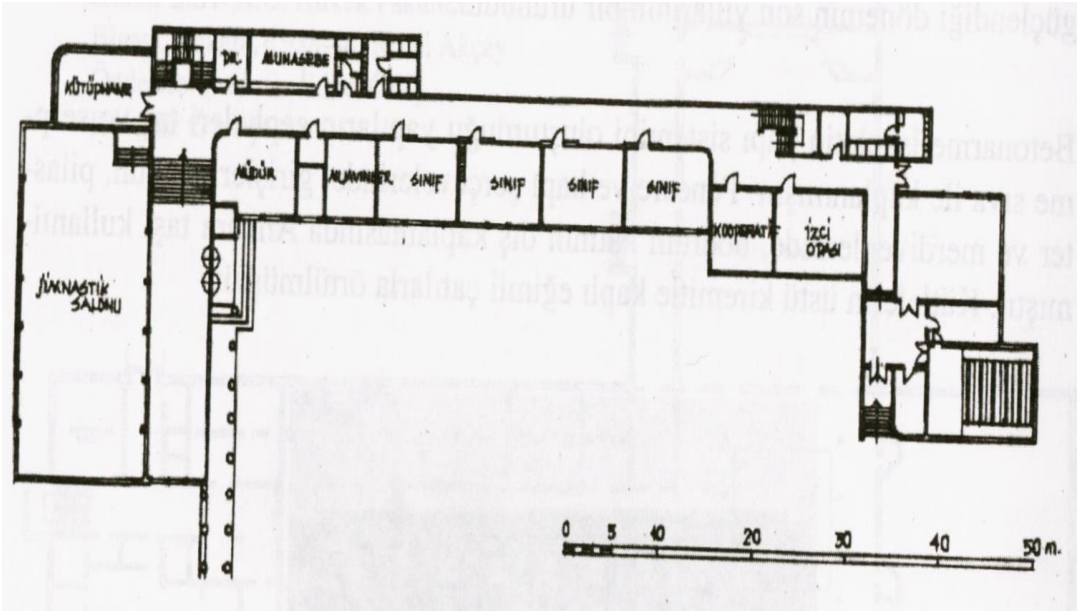
Resim 49 - Cebeci Orta Okulu, Ankara, 1938, Bruno Taut, Franz Hillinger, Ön Cephe

Kaynak: Özel çekim

Resim 50 Cebeci Ortaokulu, Ankara, 1938, Bruno Taut, Franz Hillinger İçeriden Görünüş

Kaynak: Özel çekim

Şekil 19 - Cebeci Ortaokulu, Ankara, 1938, Zemin Kat Planı

Kaynak: Cebeci Ortaokulu Arşivi

11. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Binası

Yeri : Cebeci-Ankara

Yapım Yılları : 1938-1940
Tasarım : Recai Akçay

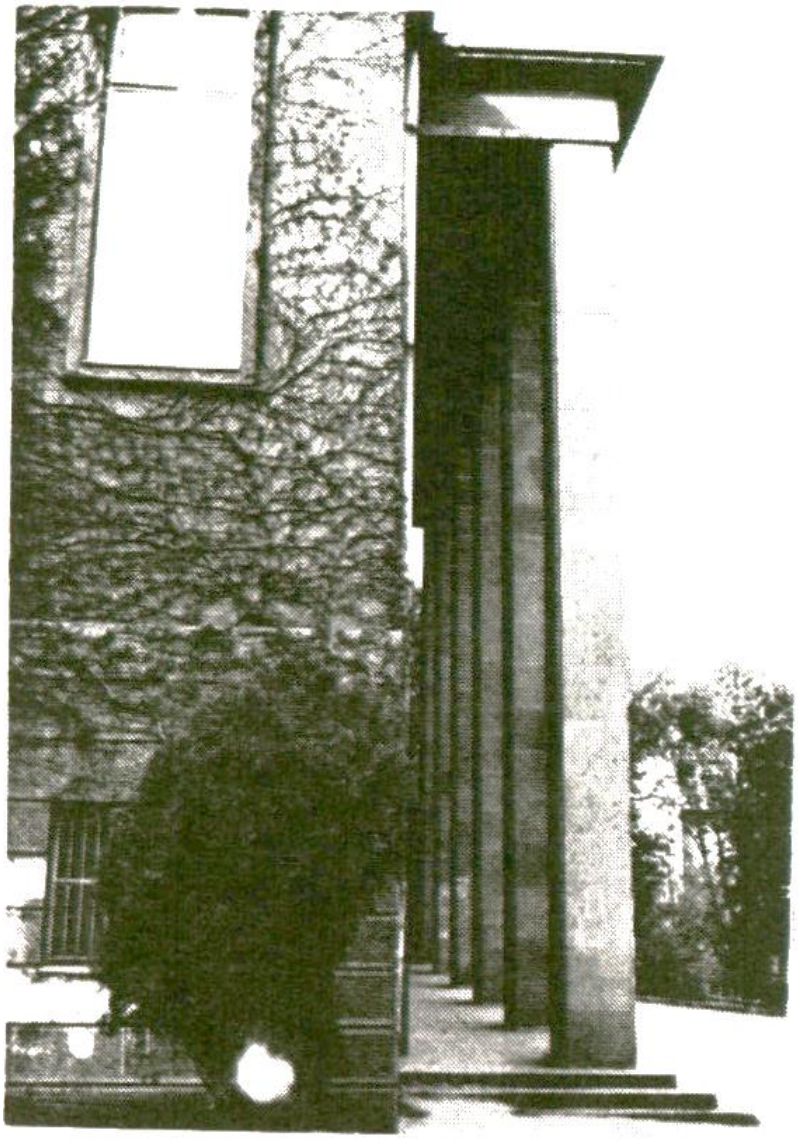
Eğimli bir arazi üzerine yerleştirilen fakülte binaları ana caddeye paralel, yüksekçe bir bodrum üzerine üçer katlı iki blok ve bunları birleştiren ve kesen bir dikey bloktan oluşmuştur. Merdivenli, üç açıklıklı ana giriş, paralel bloklardan caddeye yakın olanının ortasındadır. İki katlı olan dikey bloğun öne uzantısında altı adet yüksek sütunlu düzeniyle ikinci giriş vardır. Merdivenli ve anıtsal kolon adlı girişler, mermerle kaplı giriş salonları ve cephe düzenleri, dönemin yönetim yapılarından bakanlık binalarında (Adalet Bakanlığı) ve DDY Umum Md. binasında rastlananları anımsatmaktadır. Büyük kütleleri ve Neo-klâsik üslûbun uygulandığı cephe düzenleri ile fakülte binaları Alman taş mimarlığı etkisinin güçlendiği dönemin son yıllarının bir ürünüdür.

Betonarme iskeletin yapı sistemini oluşturduğu yapıların cepheleri taş ve serpme sıva ile kaplanmıştır. Pencere ve kapı çerçevelerinde, girişlerin sütun, plaster ve merdivenlerinde bodrum katının dış kaplamasında Ankara taşı kullanılmıştır. Kütlelerin üstü kiremitle kaplı eğimli çatılarla örtülmüştür.

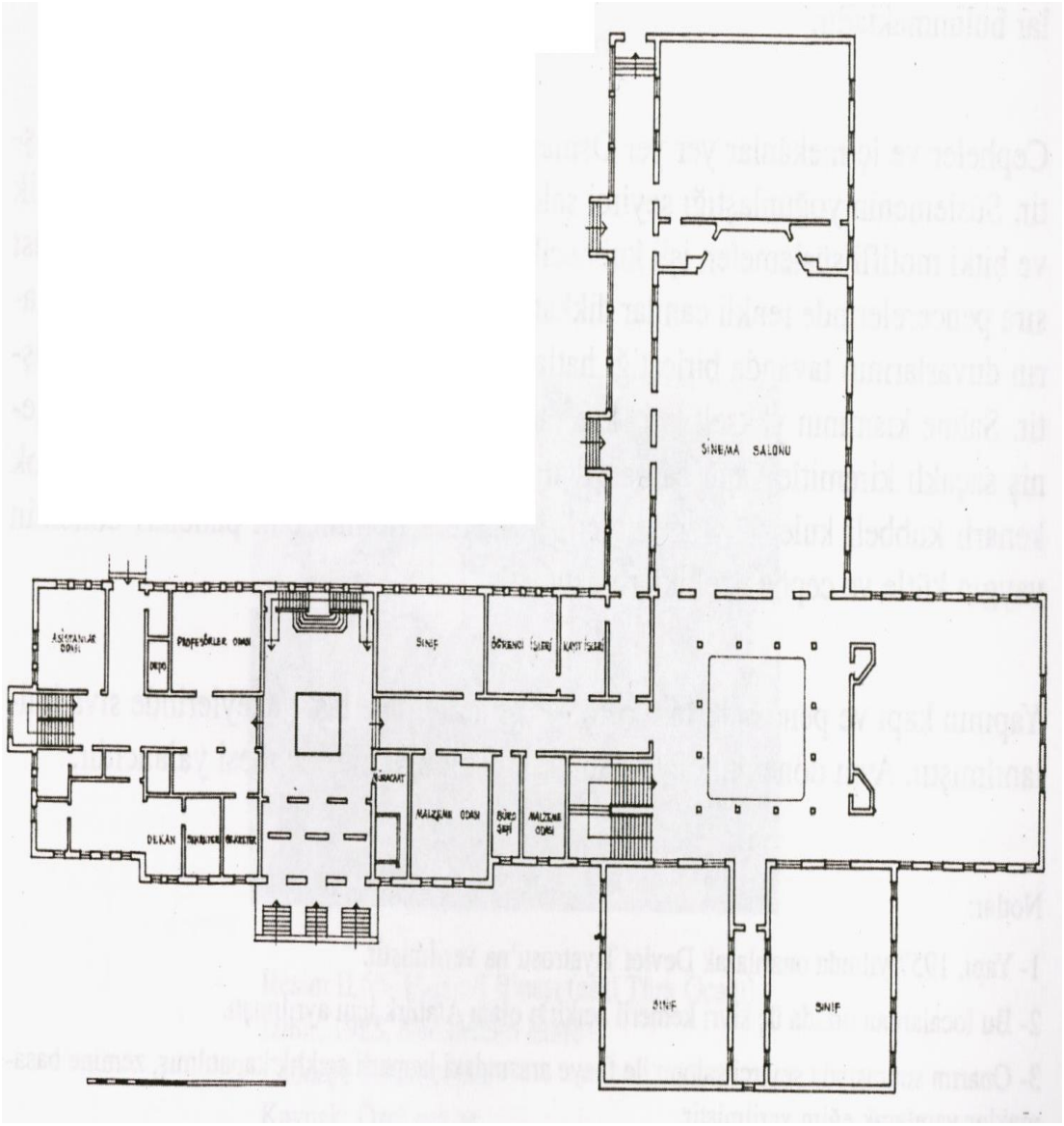
Resim 51 - A.Ü. Hukuk Fakültesi Binası, Ankara, 1938-1940, Recai Akçay, Ana Giriş

Kaynak: Özel çekim

Resim 52 – Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Binası, Ankara, 1938-1940, Recai Akçay Önde Kolon adı ile İkinci Giriş

Kaynak: Özel çekim

Şekil 20 - Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Binası, Ankara, 1938-1940

Zemin ve Birinci Kat Düzeyi Planı

Kaynak: Ankara Üniversitesi İnşaat Dairesi

12. Halkevi Binası

İlk İşlevi : Türk Ocağı Merkezi

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1927-1930

Tasarım : Arif Hikmet Koyunoğlu (1889-1982)

Osmanlı mimarlığından esinlenilerek yapılan, daha çok seçmeci tutumu yansıtan yapının tasarımı yarışma sonucu kazanılmıştır[1]. Etnografya Müzesi'nin yanında, yüksekçe bir yerde, eski adıyla Namazgâh tepesi üzerinde konumlanmıştır.

Üst kata balkon oluşturan yarı açık, süslü bir vestibülden olan ana giriş simetri akşındadır; ikincil girişler arka ve yan cephelerdendir. Bodrumu ve iki katı olan yapının zemin katının ortasına başarılı akustiği ve sahne tesisatıyla tiyatro salonu yerleştirilmiştir. Orta ve yan hacimlerin, arkada sıkışmış gibi görünen birer akslık bölümlere göre az da olsa taşırılıp yükseltilmesi dönemin kalıplaşmış simetrik kütle anlayışına uyulduğunu göstermektedir. Cephecilik anlayışının bir örneğini veren bu yapıda tüm yüzey bezemeleri ön cephede toplanmış, diğer cepheler önemsenmemiştir. Zemin katın pencerelerinde basık, üst katındakiler-de sivri kemerler kullanılmıştır. Önden çatı hattı dantela gibi işlenmiş, yükseltilmiş bir duvarla bitirilmiştir.

Atatürk'ün ilhamını eski Ankara evlerinden almasını öğütlediği Türk odası, tavan boyası ve kartonpiyerlerin kalıplarına kadar, tüm ayrıntılarıyla yapının tümünde de olduğu gibi, mimarın elinden çıkmıştır. Yapım işi, malzemeyi de karşılayacak olan Avusturyalı Rella şirketince, elektrik işleri Siemens, kalorifer ve su tesisatı Körting Hanover kumpanyasınca gerçekleştirilmiştir. Siemens şirketinin imal ettiği lambalar mimarın tasarımıdır.

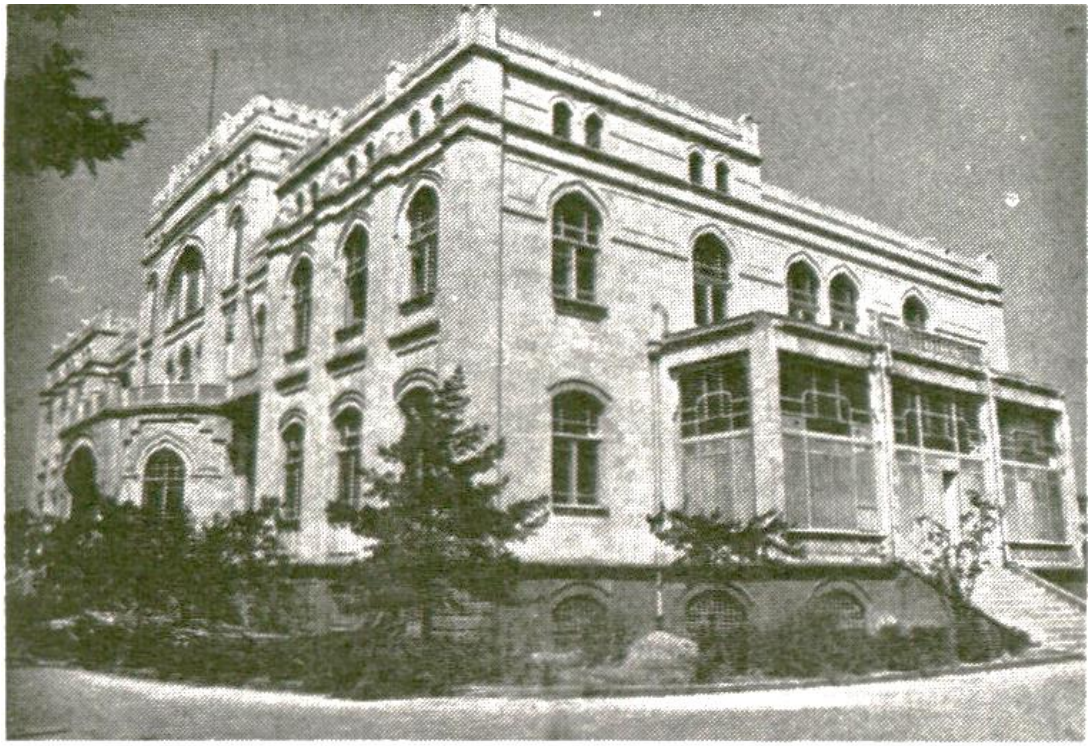
Yapının inşaat sistemi yığmadır; ancak döşemelerde, lentolarda ve bazı kemerlerde betonarme kullanılmıştır. Mimar, anılarında, Ankara'da ilk kez betonun bu binada kullanıldığını söylemiştir[2]. Bodrum katı dıştan yer yer rustik taş, üst katlar ise

Marmara Adası'ndan getirtilen mermer ve Ayaş'ın lezgi taşı ile kaplanmıştır.

Notlar:

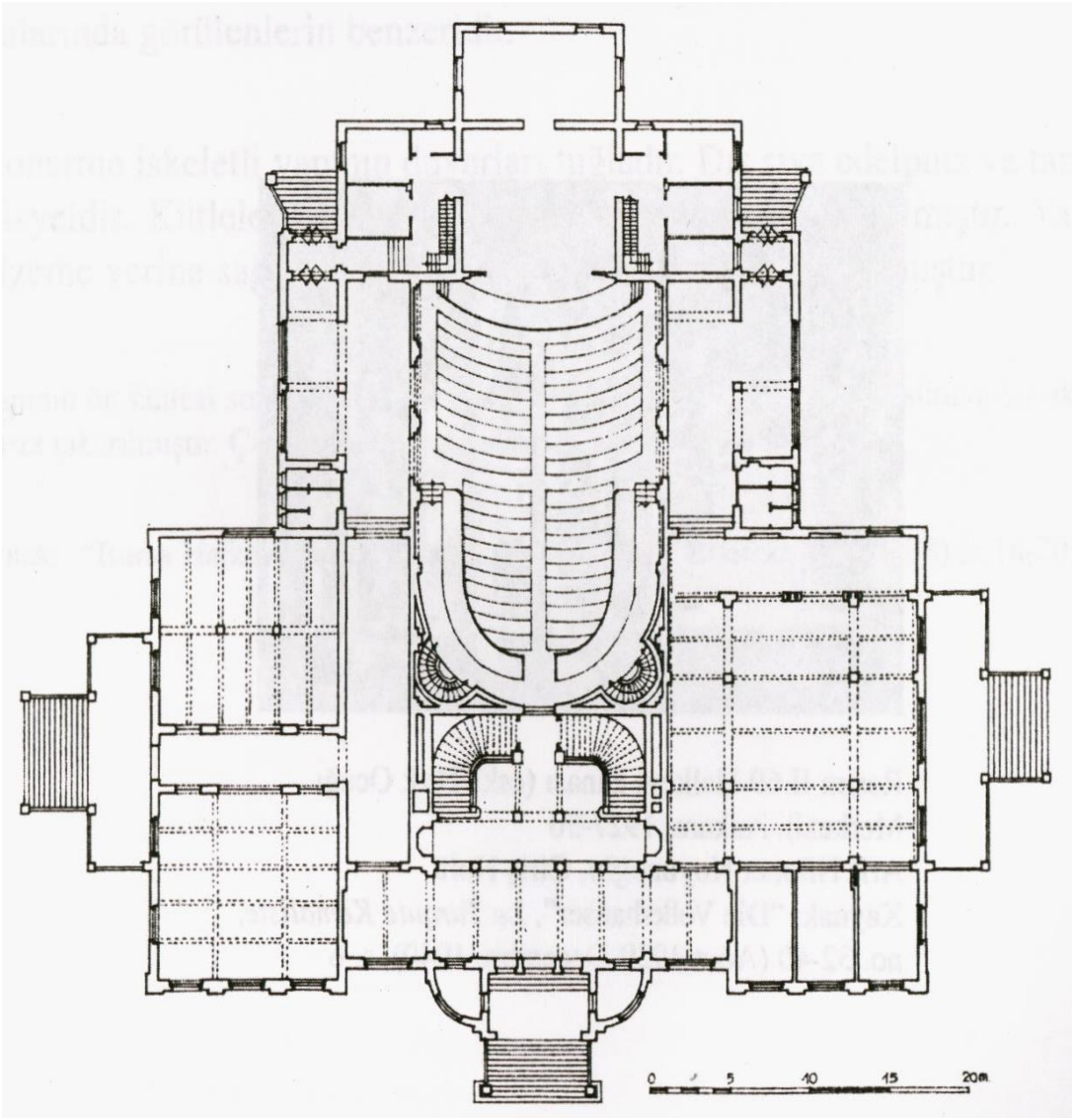
1- Yarışmaya Kemalettin ve Vedat Beyler, Mimar Muzaffer, Giulio Mongeri ile bazı yabancı isimler katılmıştı.

2- EVREN. B., "Arif Hikmet Koyunoğlu Anlatıyor", 207/ Yılların Bozkır Kasabası Ankara, Milliyet Yayınları 1998, s. 193

Resim 53 - Halkevi Binası (Eski Türk Ocağı Merkezi), Ankara, 1927-1930 Arif Hikmet Koyunoğlu.

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

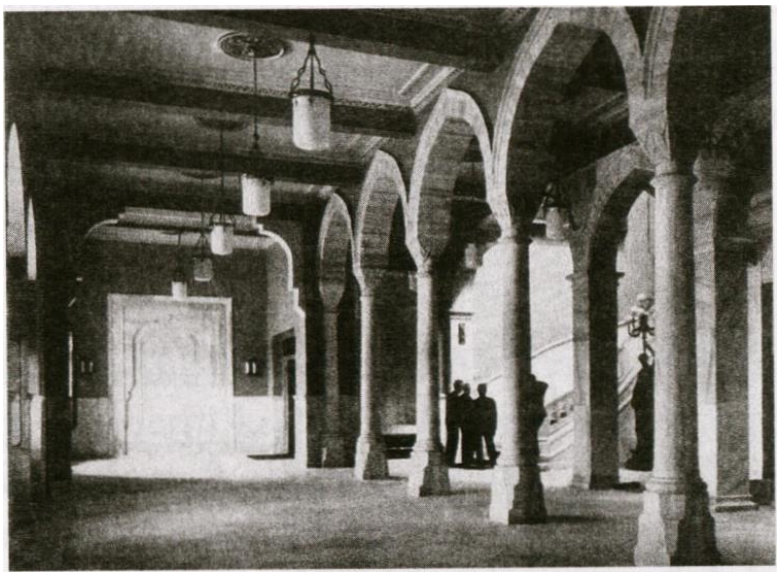
Şekil 21 - Halkevi Binası (Türk Ocağı Merkezi), Ankara, 1927-1930, Zemin Kat Planı

Kaynak: Kültür Bakanlığı Arşivi

Resim 54 - Halkevi Binası (eski Türk Ocağı Merkezi), Ankara, 1927-1930 Arif Hikmet Koyunoğlu, Ön Cepheden Ayrıntı

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Resim 55 - Halkevi Binası (eski Türk Ocağı Merkezi), Ankara,

1927-1930 Arif Hikmet Koyunoğlu, Giriş Holü

Kaynak: "Die Volkshauser", La Turquie Kemaliste, no. 32-40

(Aout 1939-Decembre 1940), s. 6.

B. MÜZELER

1. Etnografya Müzesi

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1925-1927

Tasarım : Arif Hikmet Koyunoğlu (1889-1982)

Müteahhit : Nafiz Bey

Tepe üzerinde (Namazgah Tepesi) Halkevi'nin bitişiğindeki yapı, önden merdivenle ulaşılan bir podyum üzerinde yükseltilmiştir. Bu yükselti arkada alçak bir bodruma dönüşmüştür. Simetri aksı üzerinde, Osmanlı dinî mimarlığında görülenlerin benzeri bir portiği olan anıtsal merdiven düzeni, sonra kubbeli kare mekân, yapıldığında üstü açık ve havuzlu olan sütunlu kısım ve iki katlı idare bölümü yer almaktadır[1]. İki yanda birinden diğerine geçilen odalar sergileme alanı olarak kullanılmaktadır. Bunlardan girişte köşedekiler dışarı taşırılıp yükseltilerek portik çıkmasıyla birlikte dönemin kütle biçimlenmesini yansıtmaktadır. Sivri Osmanlı kemerleri, mukarnaslı ve baklavalı sütun başlıkları, kemer alınlıklarında rozetler, köşe taşmalarının ve portiğin orta aksının soyut Osmanlı bitki motifleriyle bezeli tepelikleri, gene köşelerde mihrabiye biçimli öğeler ve çör-tenleriyle yapı, bir Osmanlı yapısını ilk ulusal üslûpla yapılan diğer binalardan daha çok anımsatmaktadır. Sekizgen kaideye ve Türk üçgenli kuşağına oturtulan kubbenin iç yüzü Osmanlı süsleme motifleriyle bezenmiştir.

Betonarme olan yapının bodrum katı dışarıdan koyu renk, üst kısımlar açık renk düzgün kesme taşla kaplanmıştır. Ara kanatlarda pencerelerin içlerine alındıkları dikdörtgen panolar, sütunlar, merdivenler, tepelikler, süslü kornişler, köşe aksların ön yüzlerinin büyük bölümü, girişte kubbeli ve sütunlu mekânların yer döşemeleri Marmara Adası'ndan büyük zorlukla getirtilen mermerdendir. Kubbe dışarıdan kurşunla kaplıdır. Mimar anılarında belirttiği gibi, yapıyı en ince ayrıntısına kadar tasarlamış, zor koşullar altında büyük özveriyle gerçekleştirmiştir[2].

Notlar:

1-Önceleri yapının Arkeoloji Müzesi olarak kullanılması düşünülüş, sonra Resim ve Heykel Okulu olmasına karar verilmişti. Açılış töreninden sonra yapıya bugünkü işlevi verilmiştir. Anıtkabir yapılana dek Atatürk'ün aziz na'şını barındırmıştır.

Y. YAVUZ, "Ankara'da Mimari Biçim Endişesi", Mimarlık, n. 11-12 (1973), s.32

2- "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi", Mimarlık, n.1(1977), s.10

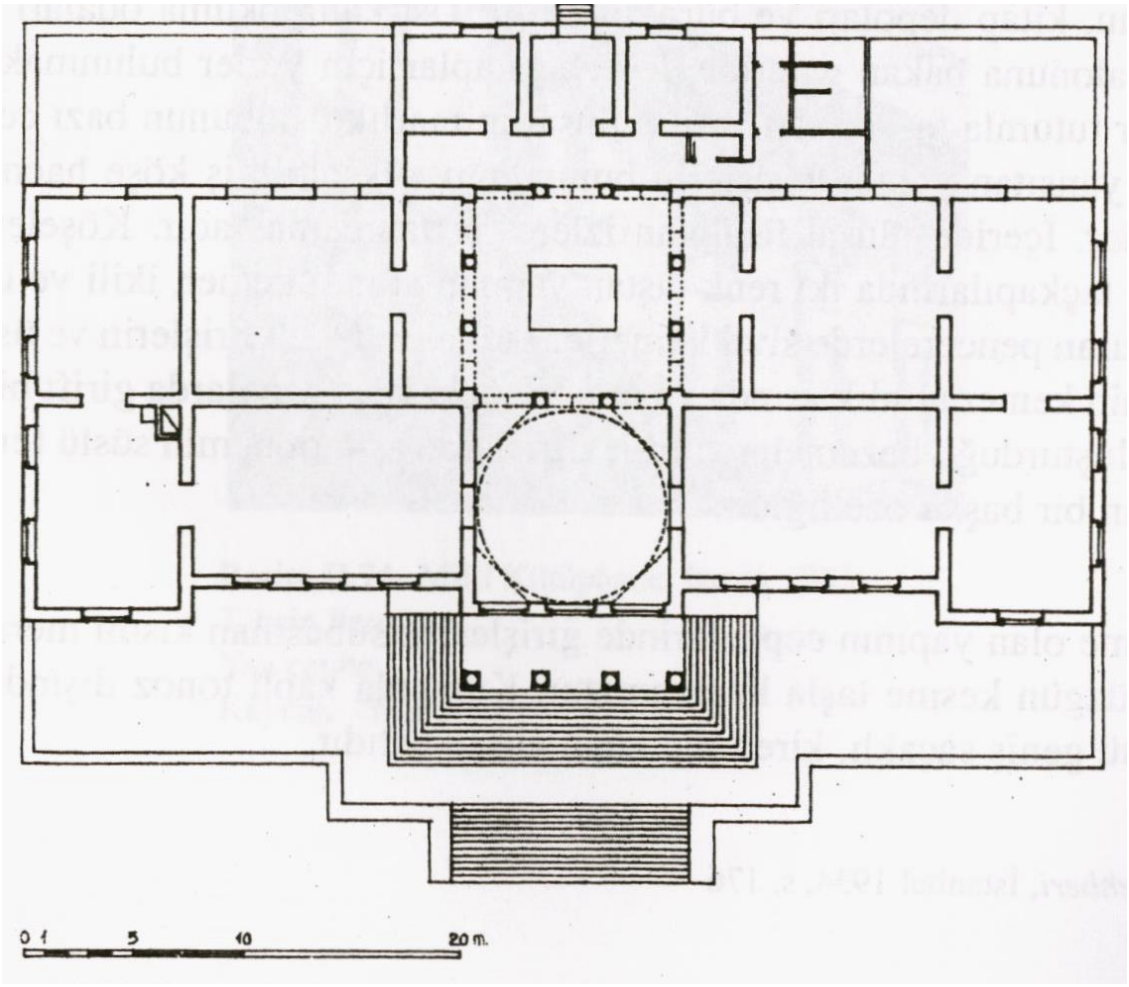
Resim 56 - Etnografya Müzesi, Ankara, 1925-1927, Arif Hikmet Koyunoğlu

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Resim 57 - Etnografya Müzesi, Ankara, 1925-1927, Arif Hikmet Koyunoğlu
Kubbenin içeriden görünüşü.

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Şekil 22 - Etnografya Müzesi, Ankara, 1925-1927, Zemin Kat Planı

Kaynak. Etnografya Müzesi arşivi

2. Sergi Evi Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1933-1934

Tasarım : Şevki Balmumcu (1905-1982)

Tasarımın Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin düzenlediği uluslararası bir yarışmada birinciliği alması Türk mimarlarının geleceği açısından ümit verici bir gelişme olmuştur[1].

Yapının uzun kütlesi caddeye (eski Cumhuriyet Caddesi) paralel olarak yerleştirilmiştir[2]. Yatay ve dikey kütle ve çizgilerin dengelendiği kompozisyonda, iki dar kenarı yuvarlatılmış, alt ve üst sıra şerit pencereleri ile yatay etkisi daha da artan ana kütle, girişin üstündeki yükseltilmiş üç dikey tesisat kütlesi ve kule ile asimetrik bir denge içindedir. 1937 yılında yapılmış olan Gar Gazinosu, kütle anlayışı ve genel görünümü ile Sergi evini izlemiştir. İç düzende döşeme farklılıkları ve asma katlar yapılmıştır. Sergi alanı tüm kütleyi çevreleyen şerit pencerelerden ve üstten ışık almaktadır. Geometrik yalınlık ve pürist yaklaşım yapının iç ve dışta, kütle düzeni ve ayrıntılarında ilk göze çarpan özelliğidir. Işıklandırma için alt yüzü cam olan giriş saçağının yuvarlatılmış köşesiyle uzun yatay kütlesinin, ana kütle ve girişinin köşelerinin yuvarlatılması, kütlelerin üstte bitimini belirleyen bordürler dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Temeli betonarme kazık üzerine mütemadi sömel (Temel duvarı ya da kolonlar altına yükü daha geniş alana yaymak amacıyla yapılan temel elemanları) olan yapının iskeleti betonarmedir. Kule 0.20 m kalınlığında betonarme duvarlıdır. Dış duvarlar bir buçuk tuğla kalınlığında örülmüş, arada 0.36 m. boşluk bırakılmıştır. Dış sıva önde Ankara taşı renginde sun'î taş, geri kalan yüzeylerde fildişi renginde sıvadır. Pencere çerçeveleri demir ve çıralı doğramadır. Farklı yükseklikteki kütlelerin dört yerinde dilatasyon (Birbirine sınır olan, aynı tipte veya farklı tipteki imalatları birbirinden ayırmak için bırakılan boşluklar) derzleri yapılmıştır.

Yarışma şartnamesindeki “Bina modern mimari tarzında olacaktır” koşulu, yalnız başkentin değil tüm Türkiye’nin en iyi birkaç modern yapısından biri olan bu binada yerine getirilmiştir[3].

Notlar:

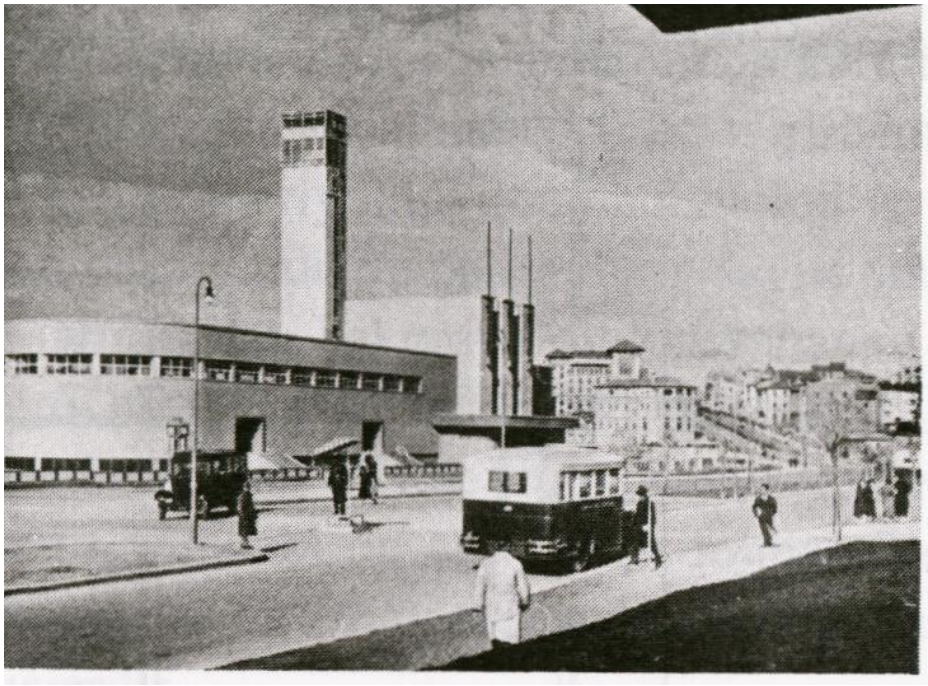
1-Bu konuda Arkitekt dergisinde Sergievi için yazılanlardan birkaç satır şöyle:

“...Yabancı birçok büyük yapılar arasında ulusal varlığını kuvvet ve olgunlukla iddia eden, Türk arkitektinin görüş ve duyuş kertesini açıkça ortaya koyan Sergi Evi yabancı arkitektlere, bütün zaaflarına rağmen, körü körüne bağlanmaların boş olduğunu gösterdi.” “Sergi Evi-Ankara, 1. Ödül”, Arkitekt, n. 4 (1935), s. 97

2-Yarışma şartnamesinde Cumhuriyet Caddesi’ne ve arkada parka bakan cephelerin “güzel” olması istenmiştir.

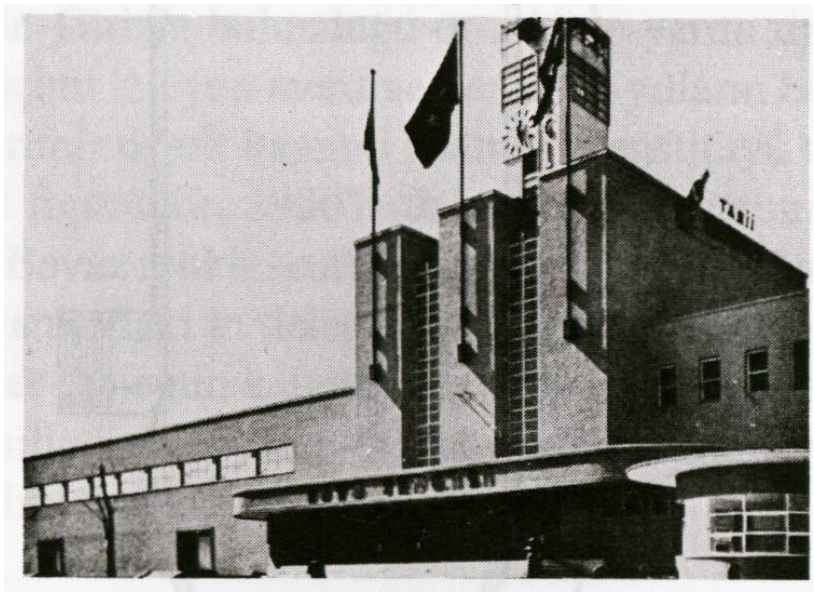
“Sergi Binası Müsabakası-Ankara”, Mimar, sayı 5 (1933) s. 132

3- a.e., a.y.

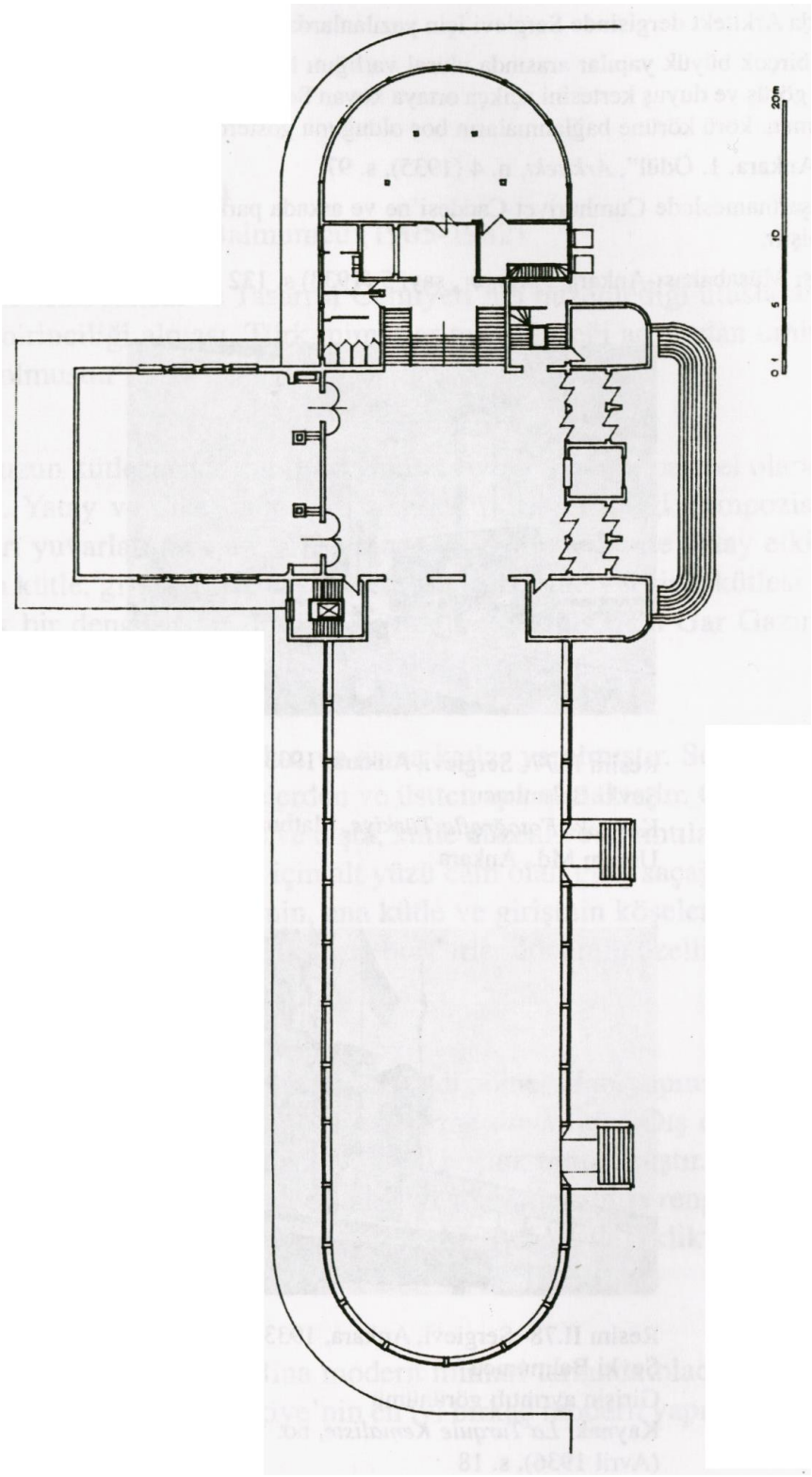
Resim 58 - Sergievi, Ankara, 1933-1934, Şevki Balmumcu

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Md. Ankara

Resim 59 - Sergievi, Ankara, 1933-1934, Şevki Balmumcu, Girişin ayrıntılı görünümü

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 12, (Avril 1936), s. 18

Şekil 23 - Sergievi Ankara, 1933-1934, Zemin Kat Planı

Kaynak: "Sergievi - Ankara", Arkitekt, n.4 (1935), s. 98.

C. SAĞLIK YAPILARI

1. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yıllan : 1927-1932

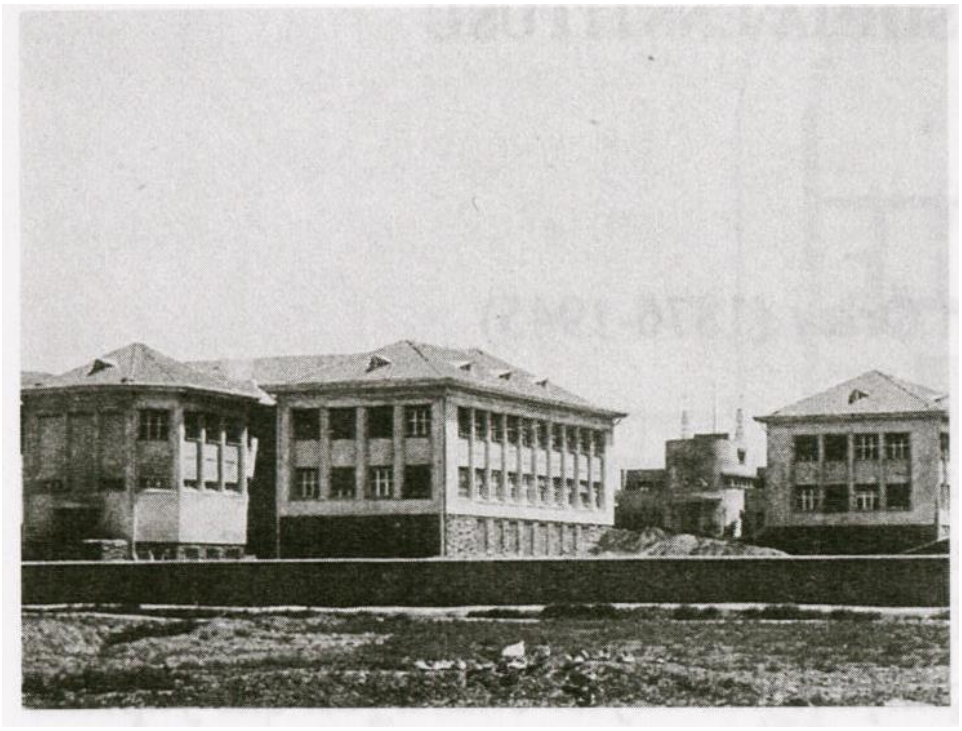
Tasarım : Theodor Jost ve Robert Örley (1876-1945)

Rockefeller Vakfı'nın yardımıyla meydana getirilen bu kuruluş modern cihazlarıyla ilk dönemin sağlık hizmetleri alanındaki önemli girişimlerindendir*. Başlandığı 1928 yılında kimya, bakteriyoloji, immünobiyoloji ve farmakodinami olmak üzere dört şubeden oluşuyordu ve çalışanların sayısı sınırlıydı. İlk yapılan ve Theodor Jost'un tasarımı olan bakteriyoloji, kimya hane (aşı üretim) binası, sonra inşa edilen Robert Örley'in projelendirdiği Hıfzıssıhha Okulu ve T biçimli Merkez bina (serum müessesesi) büyük bir orta avlunun üç yanına yerleşmişlerdir. Merkez binanın arkasındaki on altı daireli lojman binası ile aşı üretim merkezinin arkasındaki ahırlar da Örley tarafından tasarlanmışlar ve aynı yıllar içinde gerçekleştirilmişlerdir.

Ana girişin solundaki aşı üretim merkezi 1927-1929 yıllan arasında inşa edilmiştir. Simetrik düzeninde arkada prizmatik, önde yarım silindir biçimli uzantısıyla üç katlı bir blok, ikişer katlı yan kollarla gene aynı yükseklikteki iki uç kütle ile eklemlenmişlerdir. Girişin bulunduğu orta kütle yarım daire kesitli uzantısı ve aynı çember biçimi izleyen merdivenleriyle o yılların bir özelliğini yansıtmaktadır. İlginç tasarımlı demir kapının üstündeki enstitüyü simgeleyen yüksek kabartma kadın atlet figüründe, 1930'lardaki heykel sanatının kaba yalın çizgileri gözlenmektedir. Beyaz renkli ortak bordürlerle birleştirilerek şerit görünümü verilen pencereler, yanlardaki kütlelerin üst sıra pencerelerinin gölgeliği ile gri serpme sıvalı yüzeyler dönemin kalıplaşmış diğer özellikleri arasındadır. Pencerelerdeki süreklilik silindiri de yanlarda sarmaktadır. Bordürler yan kanatlarda yatay etkiyi güçlendirmektedir.

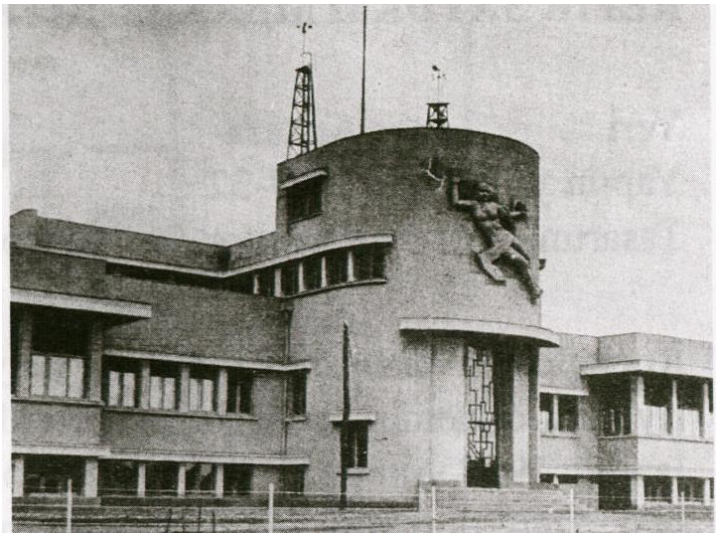
1929-1932 yıllan arasındaki ikinci aşamada gerçekleştirilen enstitünün diğer iki yapısı ile yakındaki profesörler lojmanının çatılan üçgen ışıklıklarıyla kiremitli eğimli çatılar oldukları halde farklı bir üslûp sergileyen ilk binanın öndeki uzantı dışında kütlelerini örten az eğimli çatı, yükseltilen duvarların arkasında gizlenmiştir.

* Enstitünün tüm yapıları için harcanan 1.349.915 TL'si, Maliye, Evkaf Umum Md. ve Sahil Sıhhat Umum Müdürlüğü bütçeleri ve Rockefeller Vakfı'nın katkısıyla sağlanmıştır. T.C. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi - Türk Hıfzıssıhha ve Tecrübi Biyoloji Mecmuası, c.l. No.l (1936), s.21.

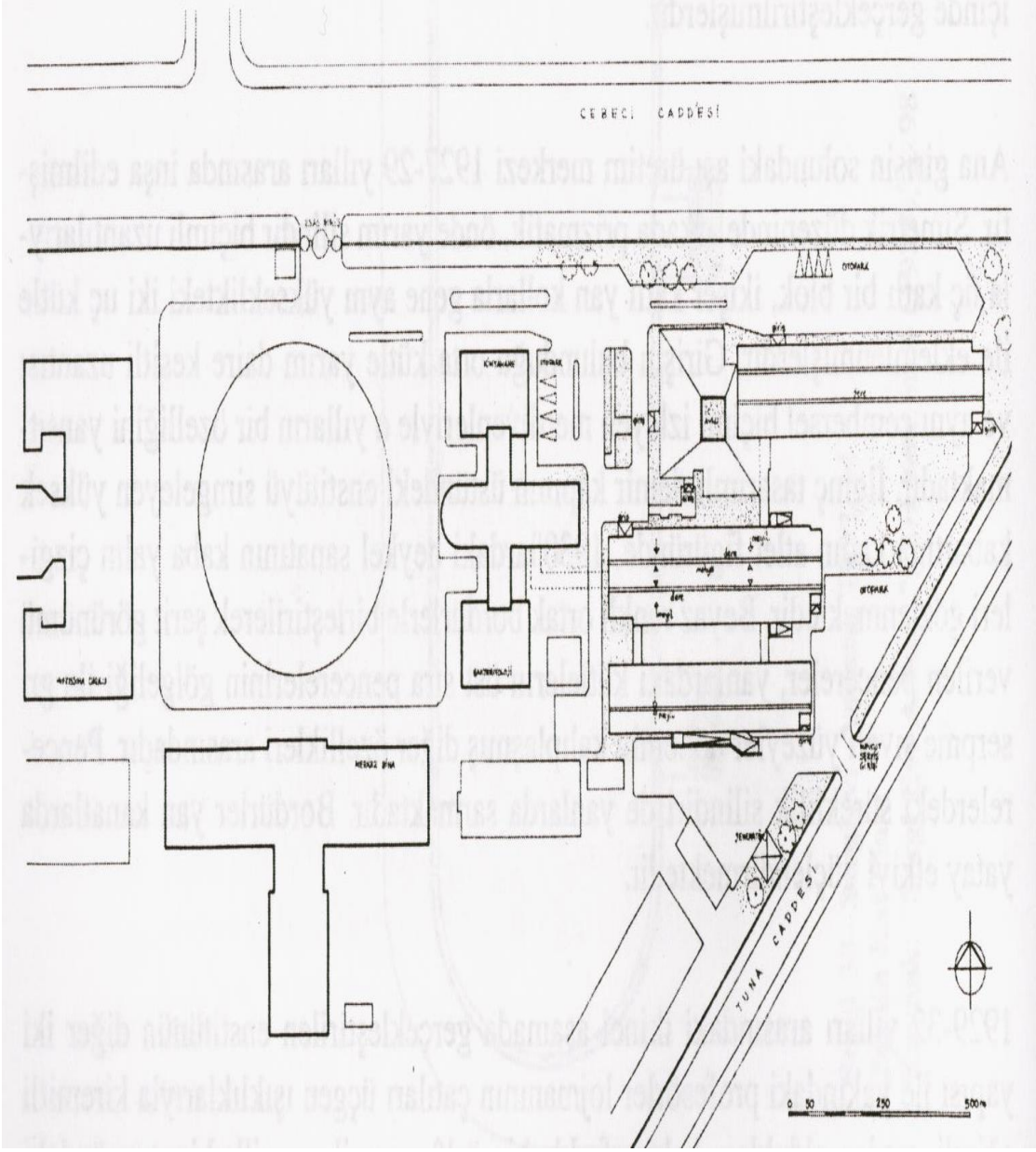

Resim 60 - Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü binalarının toplu görünüşü, Ankara, 1927-1932

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 3, (Octobre 1934), s. 5.

Resim 61 - Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü, Kimyahane-Barteriyoloji Binası, Ankara, 1928, Theodor Jost
Kaynak: Tarih IV. İstanbul, Devlet Matbaası, 1934, s. 137, Resim 154

Şekil 24 - Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü, Ankara, 1927-1932

Yerleşim Planı

Kaynak: Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Arşivi

2. Numune Hastanesi-İsmet Paşa Pavyonu Binası

Yeri : Ankara

Yapım yılı : 1933

Tasarım : Robert Örley (1876-1945)

1924 yılında açılan Numune Hastanesi sonradan yıktırılan üç ayrı yapıda çalışmaya başlamıştı[1]. Gereksinimlerin artmasıyla 1927 yılında elli yataklı Refik Bey (Saydam) Pavyonu, altı yıl sonra da üç yüz yataklı İsmet Paşa Pavyonu (Bakım yeri) yapıldı. Kısa bir süre sonra kapasitesi yüz yatak artırılan hastanenin planları Almanya'nın Mannheim kentindeki Taeresien Krankenhaus'tan olduğu gibi alınmıştır[2].

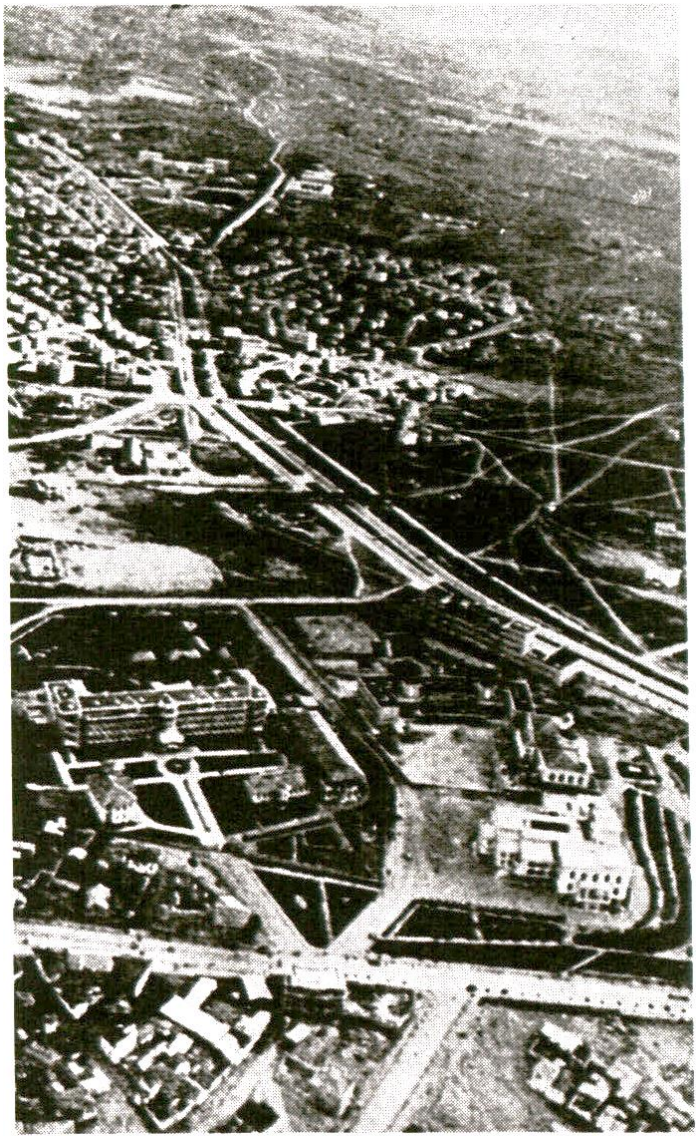
Zamanında Türkiye'nin en büyük hastanesi olan yapının uzun kütlesi doğu-batı yönünde yüksekçe bir arazi üzerine yerleştirilmiştir. 1930'lu yıllarda henüz oldukça boş olan çevresinde manzaraya hâkim konumu ile Ankara'nın sayılı büyük ölçekli yapılarından biriydi. Bodrum üzerine üç kat ve bir çatı katından oluşan bloğun güneye doğru uzayan ve ana bloğa yuvarlatılarak birleşen üçer katlı iki köşe kütlesi vardır. Farklı büyüklükteki odalar yapının U formunu izleyen uzun koridorun iki tarafına dizilmişlerdir. Giriş düzenlemesi dışa bir uzantı yapmaktadır. Buranın üst kısmı bina yüksekliğince çok köşeli bir çıkıntı şeklinde uzanmaktadır.

Girişin ve köşe merdivenlerinin sekizgen biçimleri, pencere oranları, üçgen ışık-lıklarıyla çatı biçimlenmesi, sağlam görünümü, girişin demir korkulukları ve kapı tokmaklarına varıncaya dek birçok ayrıntısıyla yapı, aynı yıllar tasarlanan diğer bazı sağlıkla ilgili yapılarla benzerlikler göstermektedir. Modern akımın gereği olan kübist biçimlerden uzak, düz yerine kiremitli eğimli çatısı ve çatı pencereleri ile bina Orta Avrupa geleneğindeki kamu yapılarının görüntüsünü vermektedir.

Notlar:

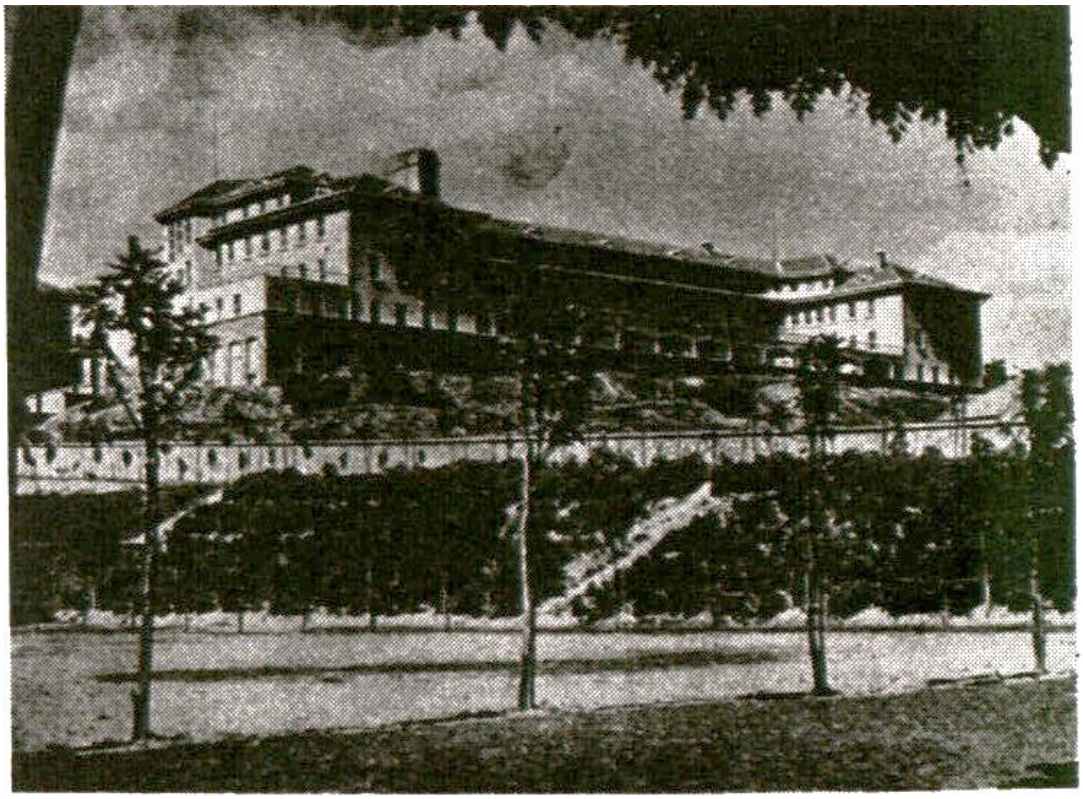
1-Bunlardan Merkez Pavyon, İsmet Paşa Pavyonunun yerindeydi. Diğer ikisi Taş Pavyon ve Hariciye Pavyonu olarak adlandırılmıştı.

2-Hastanenin ilk başhekimi olacak Dr. Ömer Vasfi Aybar, Sağlık Bakanlığınca Avrupa'ya hastaneler üzerinde incelemeler yapmaya gönderilmiş, kendisi Mannheim'da ki adı geçen üç yüz yataklı hastaneyi beğenerek planlarıyla dönmüştü.

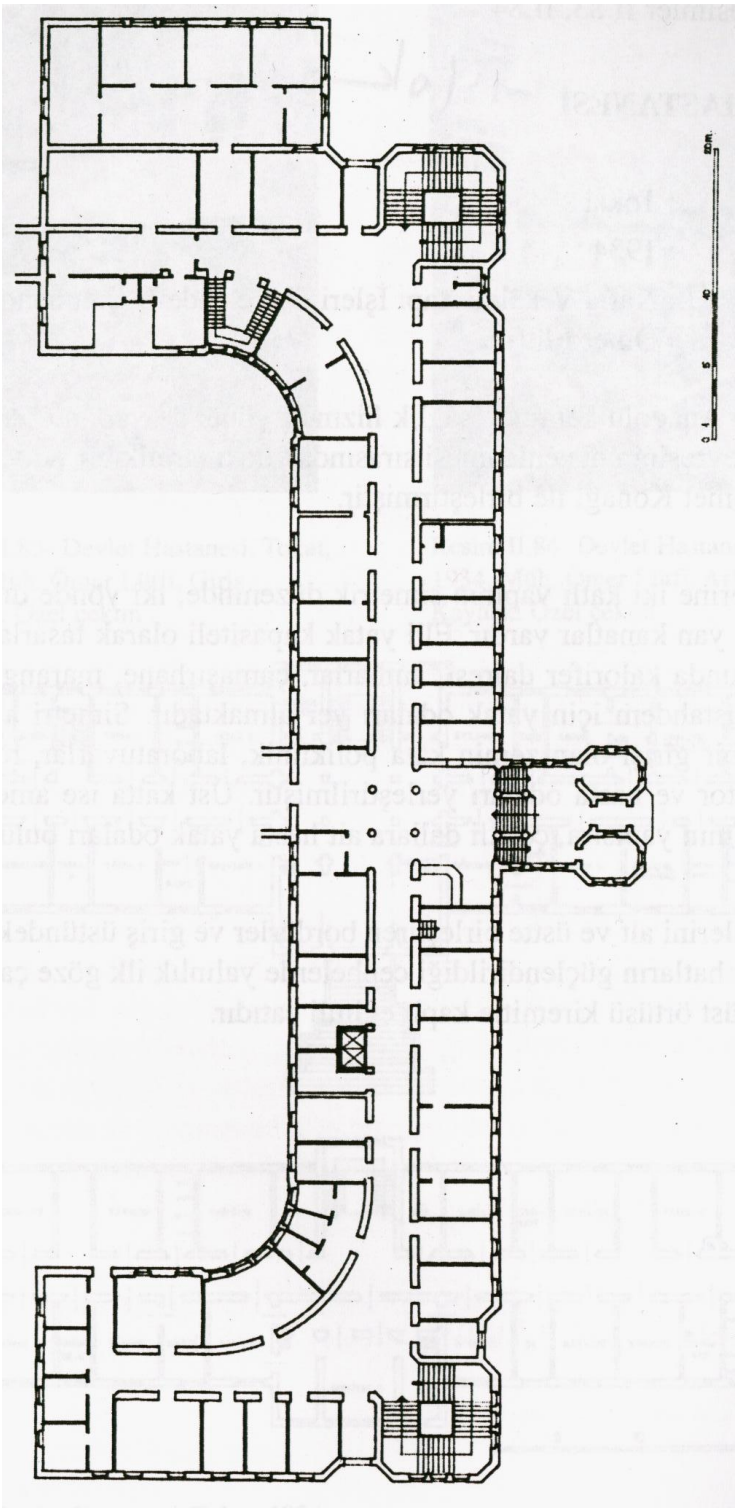
Resim 62 - Numune Hastanesi ve Pavyonlarının 1936 yılında uçaktan çekilmiş görüntüsü

Kaynak: Nafıa İşleri Mecmuası, n. 5 (1936), s. 148.

Resim 63 - Numune Hastanesi-İsmet Paşa Pavyonu, Ankara, 1933
Robert Örley

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Müdürlüğü Ankara

Şekil 25 - Numune Hastanesi-İsmet Paşa Pavyonu, Ankara, 1933
Zemin Kat Planı

Kaynak: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Arşivi

D. İLETİŞİM VE ULAŞIMLA İLGİLİ YAPILAR

1. Orman Çiftliği Posta Telefon Telgraf (Ptt) Binası

Yeri : Atatürk Orman Çiftliği-Ankara

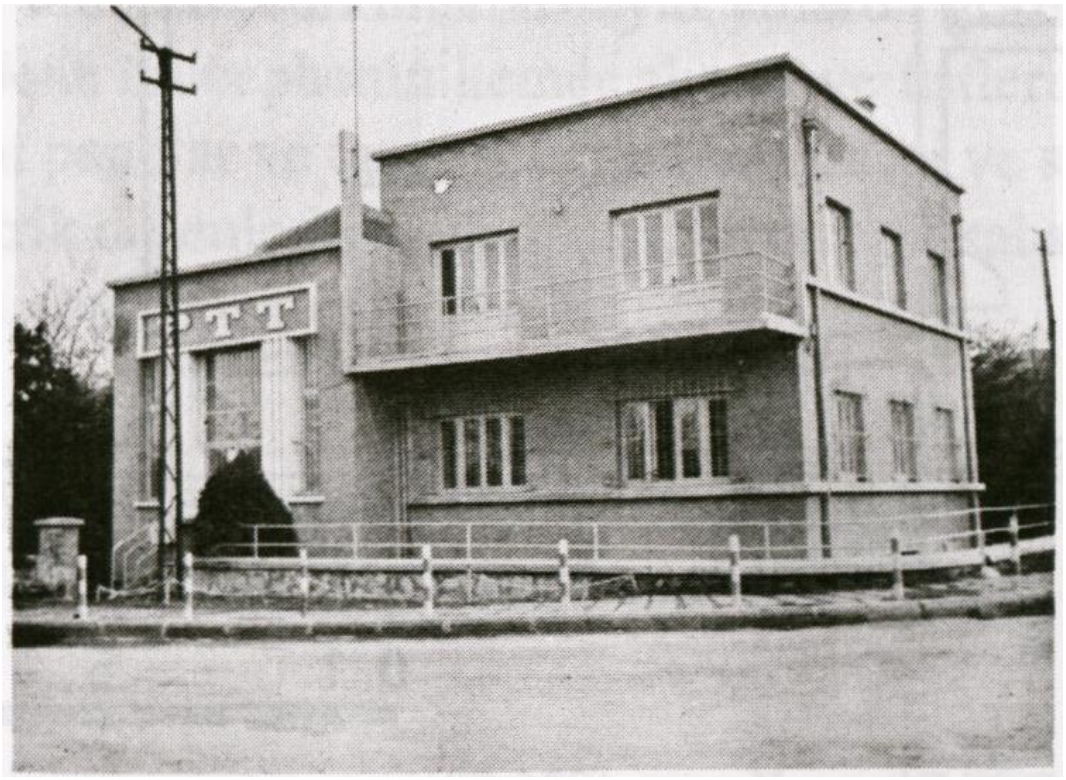
Yapım Yılı : 1934

Tasarım : Nafıa Vekâleti Yapı Fen Heyeti Dairesi

Gazi Çiftliği'ndeki sınırlı yerleşmeye hizmet edeceği için postane binasının ölçeği küçük tutulmuştur. Bodrum üstüne iki katlı yapının merdivenle çıkılan giriş katında müşteri holü, çalışma, müdür ve konuk odaları olan postane kısmı, üst katta teras, iki oda ve servisleriyle müdür evi bulunmaktadır. Girişteki PTT yazısı ve kapıyı çevreleyen düzenleme olmasa yapı bir konutu anımsatmaktadır Üst katın konut olarak tasarlanmış olması da bu izlenimi güçlendirmektedir. Merdivenli girişin iki yanındaki yivli plasterler ön cephenin bu kısmını, tip postane binalarının giriş motifine yaklaştırmaktadır.

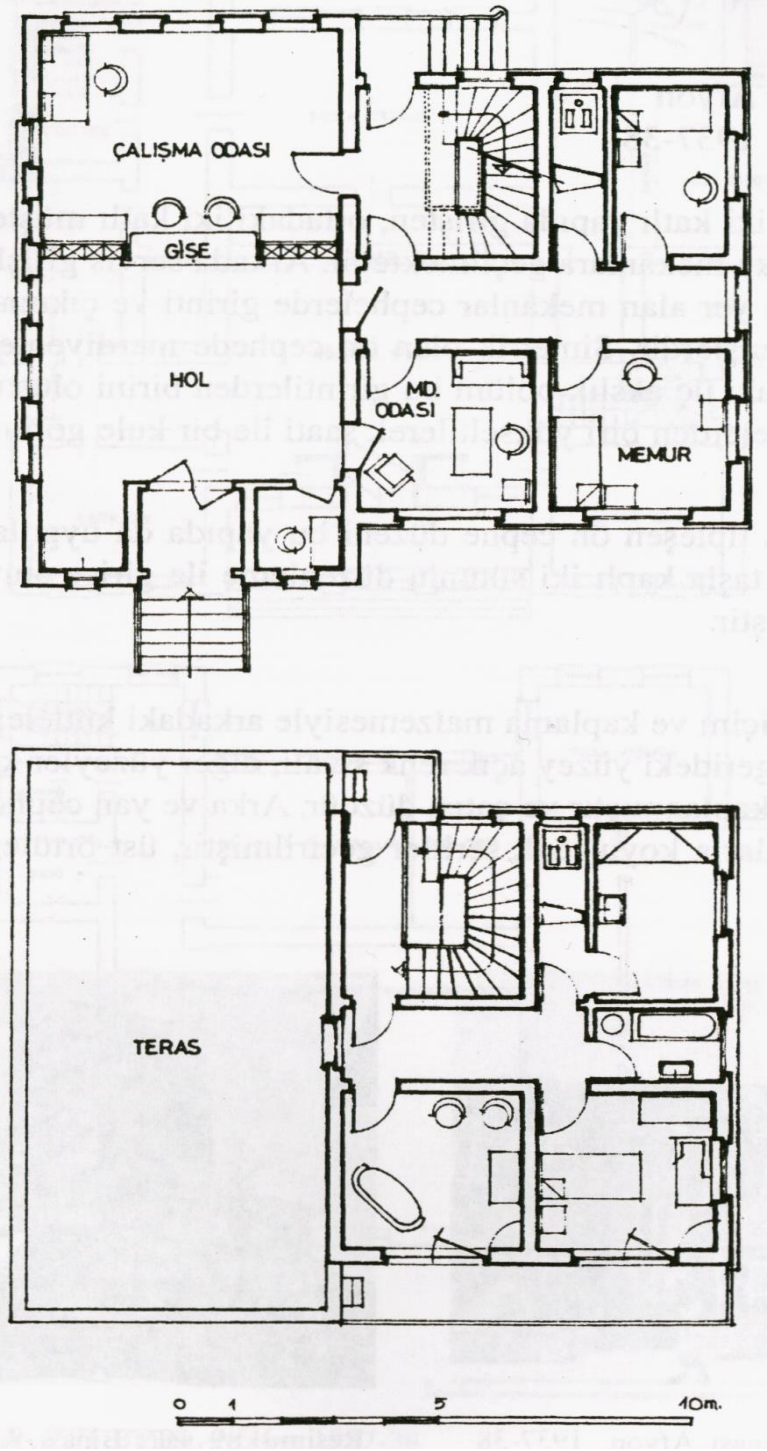
Yükseltilen korkuluk duvarları arkasında kalan ve bordürle biten düz çatı, pencere oranları, pencerelerin altta bordürlerle birleştirilmeleri, balkon, merdiven ve bahçe korkuluklarının yalın biçimleri ve gri edelputz sıvası (Homojen renkte ve büyüklükte elenmiş özel çakıl ve en az söndükten sonra bir ay dinlendirilmiş beyaz kireç hamuru ve renkli çimento kullanılarak hazırlanan dekoratif amaçlı sıva) ile dönemin mimarlık özelliklerini üstünde toplamış bir yapıdır.

Kaynak: "Orman Çiftliği PTT Binası-Ankara", Bayındırlık İşleri Mecmuası, n. 8 (1934), ss. 78-84.

Resim 64 - Orman Çiftliği PTT Binası, Ankara, 1934, Nafıa Vekâleti Yapı Fen Heyeti Dairesi.

Kaynak: Özel çekim

Şekil 26 - Orman Çiftliği PTT Binası, Ankara, 1934, Zemin ve Birinci Kat Planları

Kaynak: "Orman Çiftliği PTT Binası", Bayındırlık İşleri Mecmuası, n.8 (1934), ss. 80-82.

2. Gazi Çiftliği İstasyon Binası

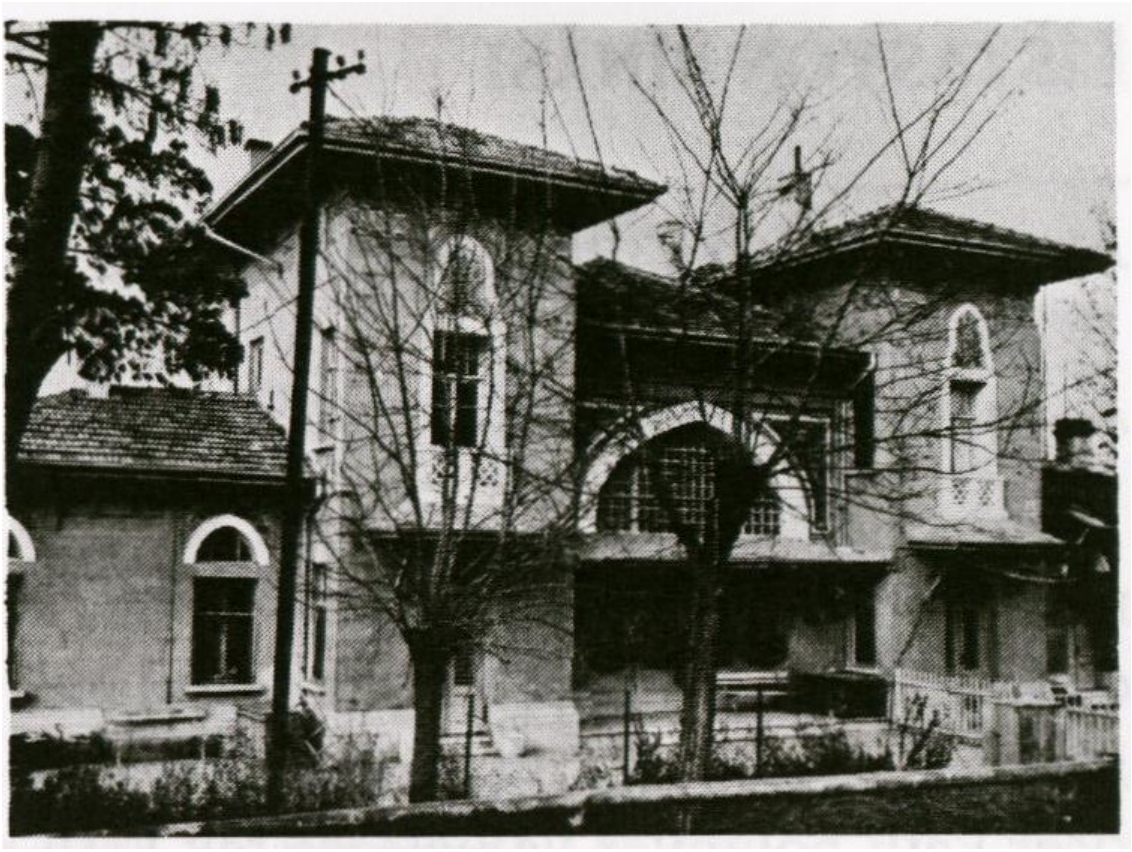
Yeri : Atatürk Orman Çiftliği-Ankara

Yapım yılı : 1926

Tasarım : A. Burhaneddin Tamcı (-1938)

İlk ulusal mimarlık üslûbu anlayışı ile tasarlanan simetrik yapı, ortada kare biçimli bekleme salonu, yanlarda iki yönde dışarı taşırılarak ince uzun dikdörtgen kesitli kütleler haline gelen, geniş saçaklı ayrı çatıları ve dar cepheleriyle kule görünümündeki ikişer katlı bölümler ve uçlarda tek katlı yan kanatlardan oluşmuştur. Alt katlar gar idaresine, üst katlar üç ailenin oturduğu lojmanlara ayrılmıştır. Gerek bekleme salonuna girişler, gerekse yapının diğer girişleri ahşap görünümündeki demir desteklerin tuttuğu geniş saçaklarla korunmaktadır. Salonun aynalı tonozlu üst örtüsü, diğer bölümlerde olduğu gibi dıştan kiremitle kaplı, alt yüzlerinde kare motifli bezemeleriyle geniş saçaklı eğimli ahşap çatıyla kapatılmıştır.

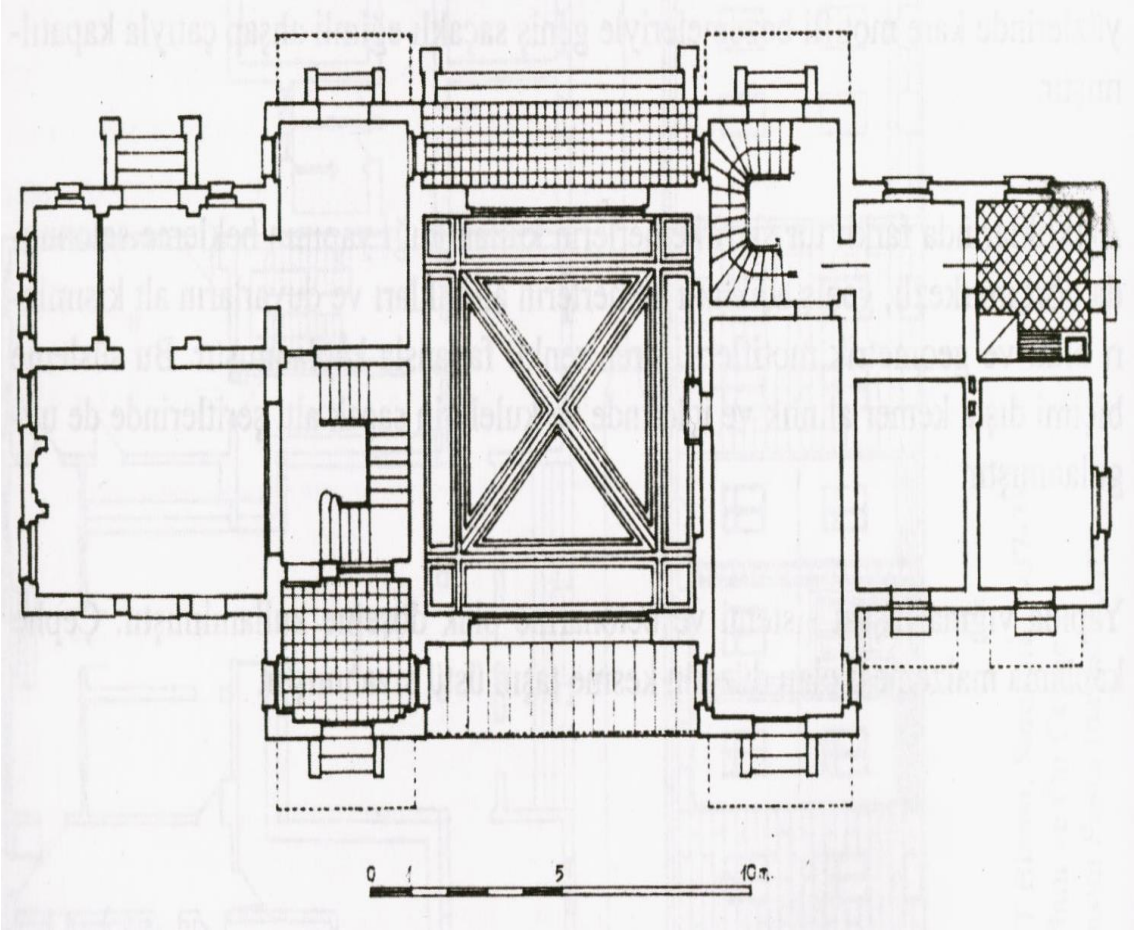
Açıklıklarında farklı tür sivri kemerlerin kullanıldığı yapının bekleme salonunda dört merkezli, geniş açıklıklı kemerlerin alınlıkları ve duvarların alt kısımları bitki ve geometrik motifleri içeren renkli fayansla kaplanmıştır. Bu süsleme biçimi dışta kemer alınlık ve içlerinde ve kulelerin saçak altı şeritlerinde de uygulanmıştır.

Resim 65 - Gazi Çiftliği İstasyon Binası, Ankara, 1926, A. Burhaneddin Tancı

Arka Cephe

Kaynak: Özel çekim

Şekil 27 - Gazi Çiftliği İstasyon Binası, Ankara, 1926, Zemin Kat Planı

Kaynak: YAVUZ, Y. "Cumhuriyet Döneme Ankara'sında Mimari Biç im Endişesi", Mimarlık, n. 11-12 (1973), s. 36.

3. Gar Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1935-1937

Tasarım : Sekip Akalın (1910-1965)

Gelişen yeni başkent için yetersiz kalan eski istasyonun yıkılmasıyla yerine yapılan gar binası, görkemli boyutlarıyla kente giriş kapısı olma niteliğine lâyık bir yapı olarak tasarlanmıştır. Bu konuda bir dergide şu satırlara rastlanıyor:

"...Ankara'ya ayak basanın karşısına, yapısının sağlamlığı, güzelliği ve temizliği ile yeni Türkiye'nin timsali gibi çıkan gar, yolcunun gözlerini dinlendiren, muhayyelesini şehirde göreceği harikalara hazırlayan bir manzara teşkil eder."*

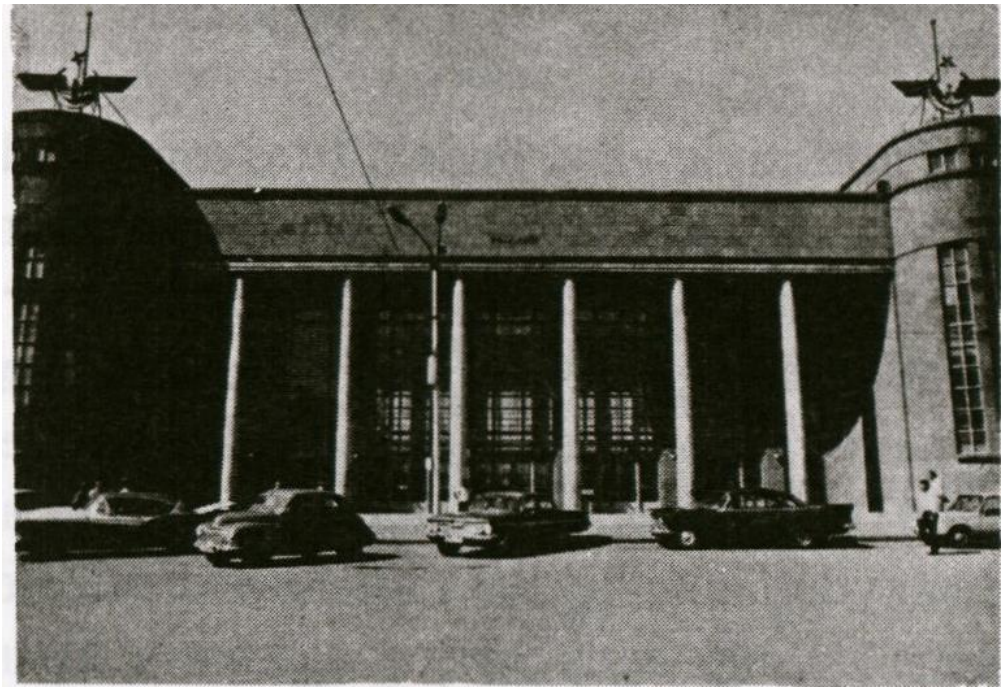
Simetrik olan uzun yatay kütlesiyle yapı, öndeki İstasyon Meydanı boyunca kuzey batı - güney doğu yönünde uzanmaktadır. Hat boyunca uzanan "tek taraflı" istasyon yapıları türüne bir örnek oluşturmaktadır. Çember bir hat izleyen ikili sütunlar düzeni ile gazinoya bağlanmıştır. Giriş kütlesinin her iki yanında yer alan bodrum üstüne üçer, sonra ikişer ve sağ uçta tek katlı kütlelerden oluşmuştur. On iki metre yükselen ortadaki ferah salon üstten ve ön ve arka cephelerinin geniş cam yüzeylerinden aydınlanmaktadır. Yanlardaki bekleme salonları ve bilet gişeleri bu orta mekâna açılmaktadır. Girişte sağdaki iki katlı kütlenin üst katı lojmandır. Yan kanatların alt katları berber, postane, lokanta ve gar müdürlüğüne ait mekânları içermektedir.

1930'ların Neo-klasikliğinin anıtsal sütun düzeni ile merdiven kulelerinin yuvarlatılmış hatları dönemin egemen mimarlık tutumlarının birleştirilerek kullanıldığını göstermektedir. Çatı bitimi ve pencere altlarını belirleyen yatay bordürler, dikey merdiven pencereleri de o yılların diğer mimarlık özellikleri arasında sayılabilir.

Betonarme iskeleti olan yapı dıştan Ankara taşıyla kaplanmıştır. Giriş kütlesindeki, iki cepheden ve tepeden ışık alan orta holün üstü, yirmi üç metre uzunlukta altı çelik makasla geçilmiştir. Sonradan yapının tren yoluna bitişik platformunun üstü de çelik ve camdan oluşan bir örtü ile kapatılmıştır. Öndeki onar metre yüksekliğindeki sütunlar ve üstlerindeki yatay şerit Hereke taşındandır. Giriş-teki merdiven, orta holün yer döşemesi ve duvarlarının alt kısımları mermerle kaplıdır. Giriş kapılarında krom kaplı metal öğeler, gişelerin mermer turnikeleri ve metal aksamı yalınlık ve iyi ayrıntılarıyla göze çarpmaktadırlar. Yapı iyi işçiliği, titizlikle düşünülmüş ayrıntıları, kısaca genel görünümü ile dönemin bir Türk mimar tarafından tasarlanan tutarlı bir kamu hizmet yapısıdır.

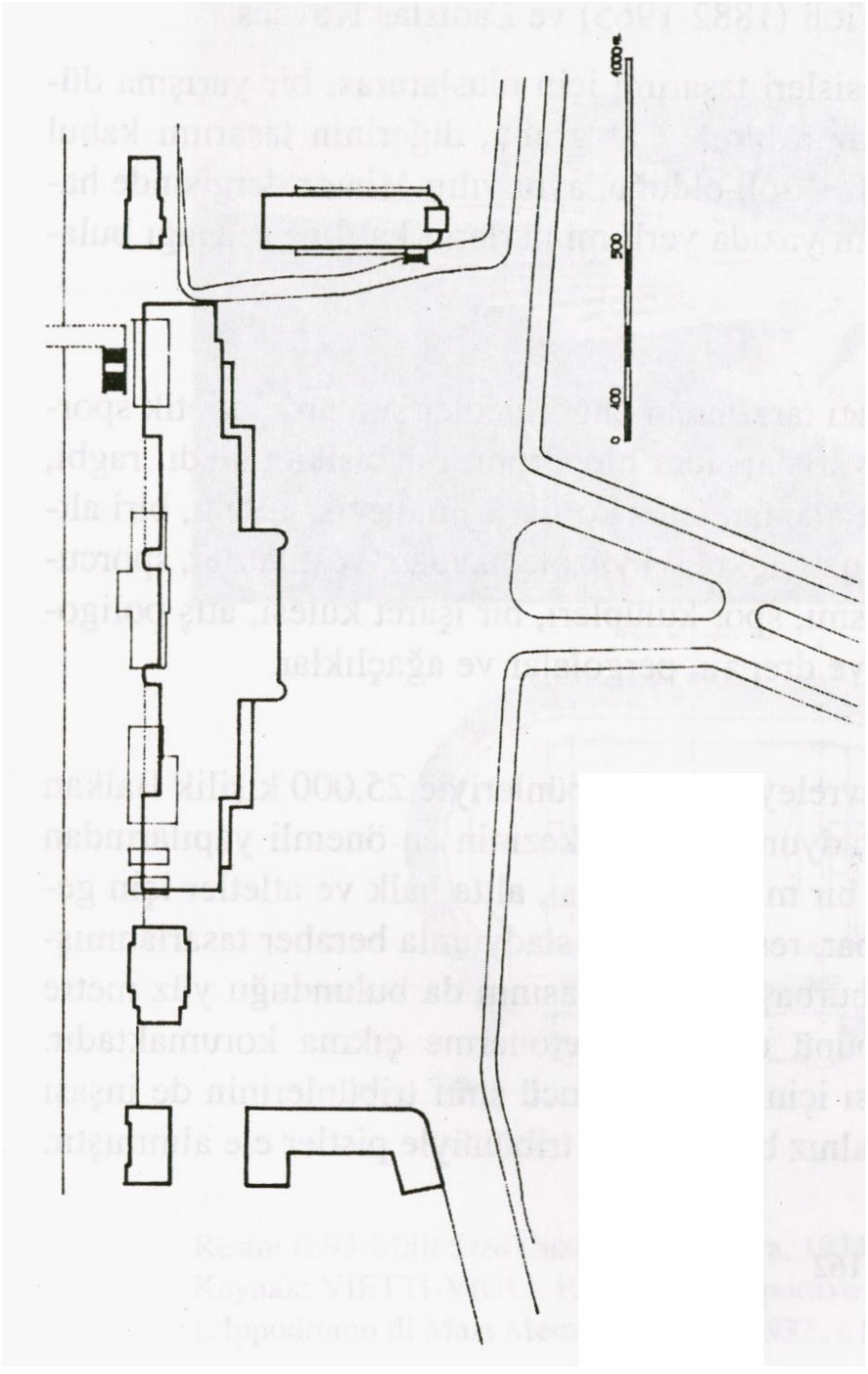
* E. ŞEVKET, "Avrupa'nın En Modern İstasyonu Ankara Garı", Yediğim, sene. 7, No. 325, cilt: 13, (30 Mayıs 1939), s. 15.

Kaynak: Anonim, "Ankara Garı'nın Açılma Töreni", Bayındırlık İşleri Dergisi, Yıl 4, Sayı 6 (Teşrinisani 1937), ss. 96-99

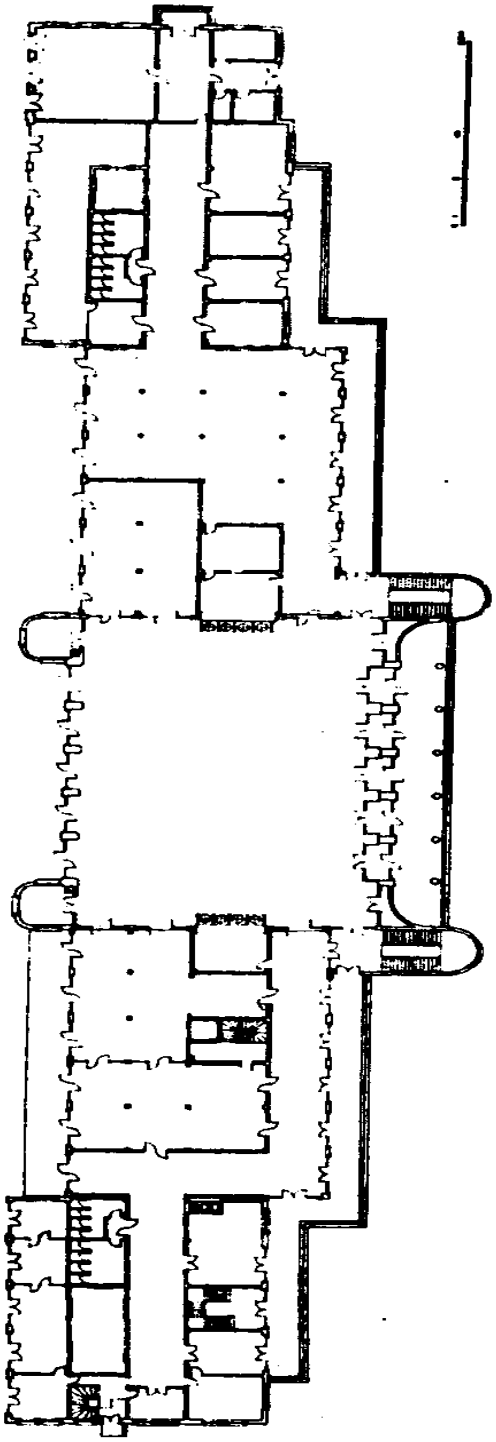
Resim 66 - Gar Binası, Ankara, 1935-1937, Şekip Akalın

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Şekil 28 - Gar Binası, Ankara, 1935-1937 Yerleşim Planı

Kaynak: Devlet Demir Yolları Genel Müdürlük Arşivi

Şekil 29 - Gar Binası, Ankara, 1935-1937, Zemin Kat Planı

Kaynak: Devlet Demir Yolları Genel Müdürlük Arşivi

E. BANKALAR

1. Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası

Yeni Adı : T.C. Ziraat Bankası Genel Md.

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılları : 1926-1929

Tasarım : Giulio Mongeri (1873-1953)

İlk ulusal mimarlık döneminin karakteristik yapılarından olan banka binası 26/11/1929 tarihinde dönemin başvekili tarafından açılmıştır. Bodrum ve yüksek zemin üzerine iki kat, bir asma kat ve çatıdan oluşmuştur. Simetri akşındaki giriş üste balkon oluşturan, üç açıklığı da basık kemerli bir dehlizdir. Köşeleri pahlı (kenarı eğik olarak kesilmiş olan) ve sütun celi ayaklarda dönemin diğer bazı yapılarında da görülen fenerler asılıdır.

Katlarda mekânlar ortada banka holü çevresine yerleştirilmiştir. Mermerle döşeli dikdörtgen banka holü katlar boyunca yükselerek ışığı üstten, demir strüktürlü, vitrayla süslenmiş üst örtüsünden almaktadır. Bankanın ambleminin de olduğu renkli camlar Milano'da Corvaya-Bazzi & C. tarafından imal edilmiştir. Holün çevresindeki sivri kemerli arkadlar üstte Selçuk yıldız motifli korkulukları olan galeriyi taşımaktadır. Kemer alınlıkları, altıgen yıldız desenli turkuaz renkli çini panolarla kaplanmıştır. İçte tüm öğeler Selçuklu ve Osmanlı süsleme sanatından alıntılarla zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Yapının köşeleri yükseltilip dışarı taşırılarak kule görünümü almıştır. Bu kulelerin desteklerle taşınan kiremitle kaplı eğimli çatıları vardır. Geniş saçaklarının alt yüzeyleri Selçuk geometrik motifleriyle bezelidir. Cephelerde değişik biçim ve boyutlu öğeler dikey girintiler içinde birleştirilmiştir. Her kat için ayrı açıklıklı ve türde kemerleri olan pencereler kullanılmıştır. Taş rozetler, kabartma Osmanlı motifleri, mermerden oyulmuş geometrik desenli balkon korkulukları, kuleler

arasındaki kütlelerin korkuluk duvarları, baklavalı sütun başlıkları, mukarnaslı kornişler kullanılan Selçuklu ve Osmanlı sanat ve yapı öğeleridir. Hatay-i tarz Osmanlı süsleme dışta, içte banka holünün duvarlarında, masif ahşaptan kapı ve mobilyada, bronz lamba ve fenerlerde ve pencerelerin bazı demirlerinde kullanılmıştır.

Zemin kat dışarıdan rustik taş kaplamadır. Üst katların yapay taş kaplaması İtalyan taş ustası Salvatore Genovesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Arka ve yan cepheler öne kıyasla daha yalındır. Yapıda uygulanan betonarme iskelet sistemini Holzman Firması, elektrik işlerini Zeiss Şirketi üstlenmiştir. Yapının tasarım ve yapım sürecinde Mongeri'nin yanısıra üç öğrencisi*, danışman mimarlar, Macar, İtalyan ve Türk işçi ve ustalar çalışmışlardır.

* Bu öğrencilerden ikisi Sedad Hakkı Eldem ve Arif Hikmet Koyunoğlu'dur.

Kaynaklar:

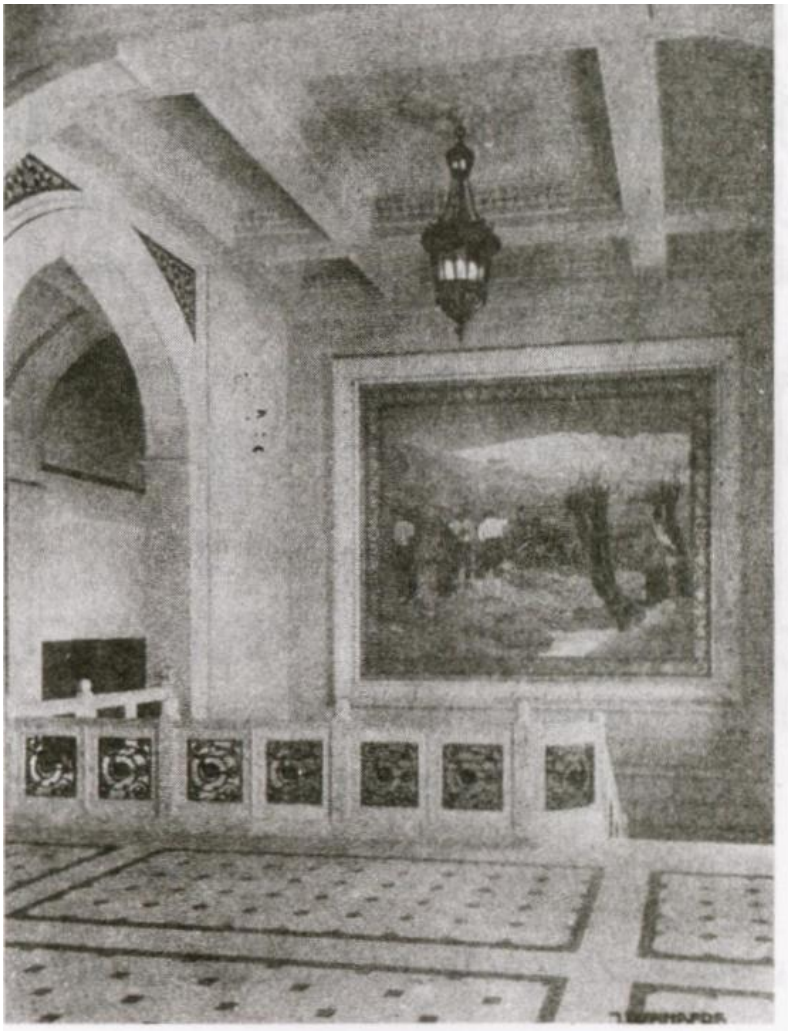
-HAZAR, N., T.C. Ziraat Bankası, 1963-1983, Fon Matbaası, Ankara, 1986, ss 304-326

-ASLANOĞLU, İ.,"Two Italian Architects: Giulio Mongeri and Paolo Vietti - Violi During the Periods of First Nationalism and Early Modernism in Ankara", Atti del Convegno Architettıira e Architetti ltaliani ad İstanbul tra il XIX e il XX Secolo, İstanbul, 27-28 November 1995, pp. 13-19

Resim 67 - T.C. Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası
(Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü)
Ankara, 1926-1929, Giulio Mongeri

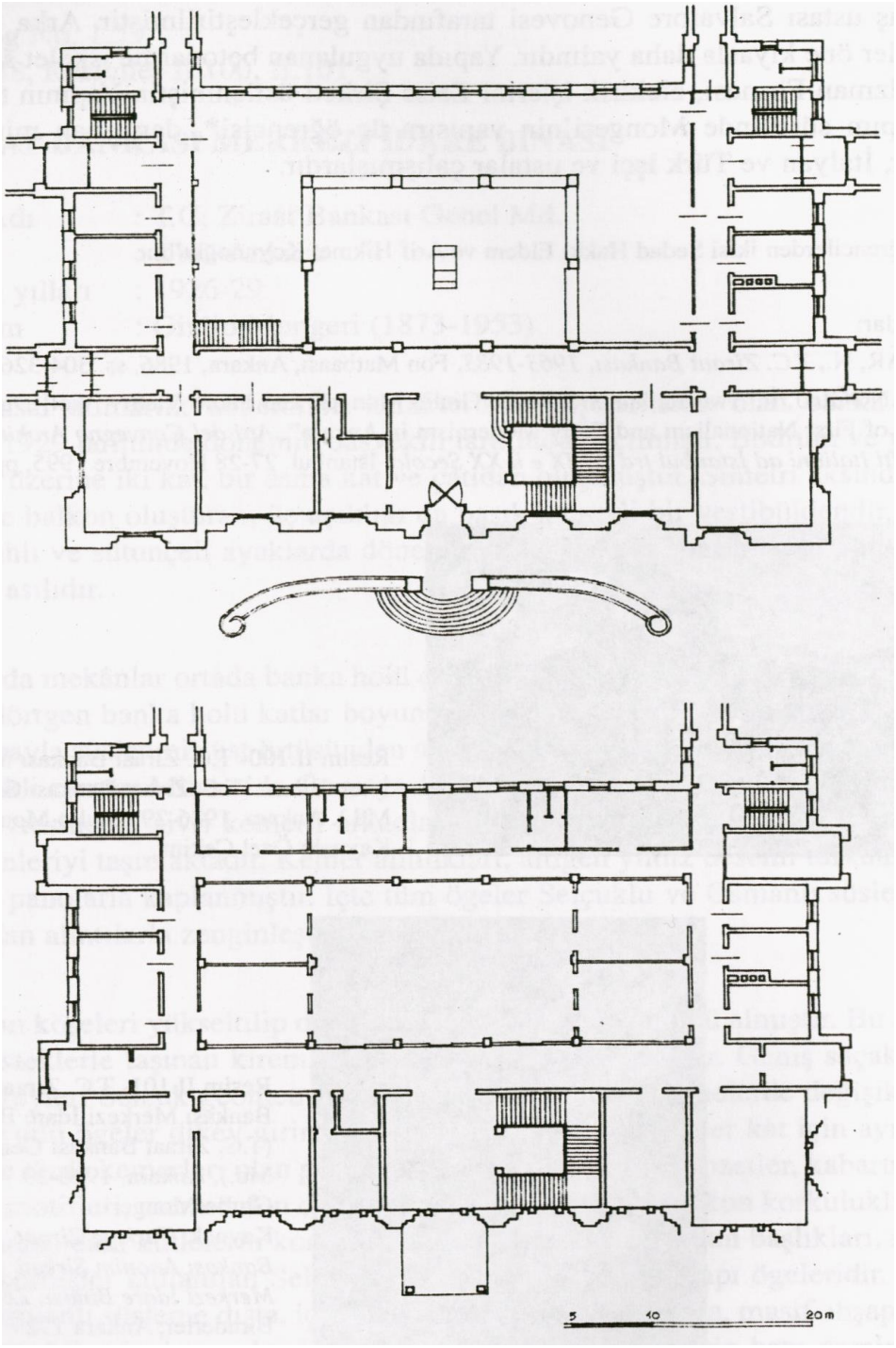
Kaynak: Özel çekim

Resim 68 - T.C. Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası
(Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü)
Ankara, 1926-1929, Giulio Mongeri.

Kaynak: Türkiye Ziraat Bankası Anonim Şirketi Merkezi İdare Binası, Zelliç Biraderler, Ankara, 1929 (Banka Broşürü)

Foto: Jean Weinberg

Şekil 30 - Ziraat Bankası Merkezi İdaresi
(T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü)
Ankara, 1926-1929, Zemin ve Birinci Kat Planları

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası İnşaat Dairesi Arşiv

2. Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi Binası

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılı : 1926

Tasarım : Giulio Mongeri (1873-1953)

İlk ulusal mimarlık üslûbunda tasarlanmış olan Ulus'taki bu yapı Atatürk Bulvarı'yla İstanbul Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Bodrum üzerine üç katlı yapıda iki kez basamaklarla çıkılan zemin katın ortasında banka holü ile çevresinde çalışma alanları vardır. Dar bir dikdörtgen olan banka holünün üstü karelere bölünerek camla kapatılmış, süslü kornişlerle çerçevelenen uzun bir altıgen ışıklıkla örtülüdür. Bursa kemerlerinin bağladığı ayaklarla yanlardaki mekânlardan ayrılan hol ayrıca pencerelerden de ışık almaktadır. Yan mekânların yalın kirişleriyle strüktürü açıkça izlenmektedir. Birinci kat iki lojman olarak planlanmıştır. En üstte tüm katı kaplayan yarı açık bir teras vardır. Ana giriş-İş Bankası'nda olduğu gibi-yuvarlatılmış köşeden beklenecekken, yapının Atatürk Bulvarı'na bakan cephesi üzerindedir. Giriş ve banka holünü kat eden aks bu caddeye diktir.

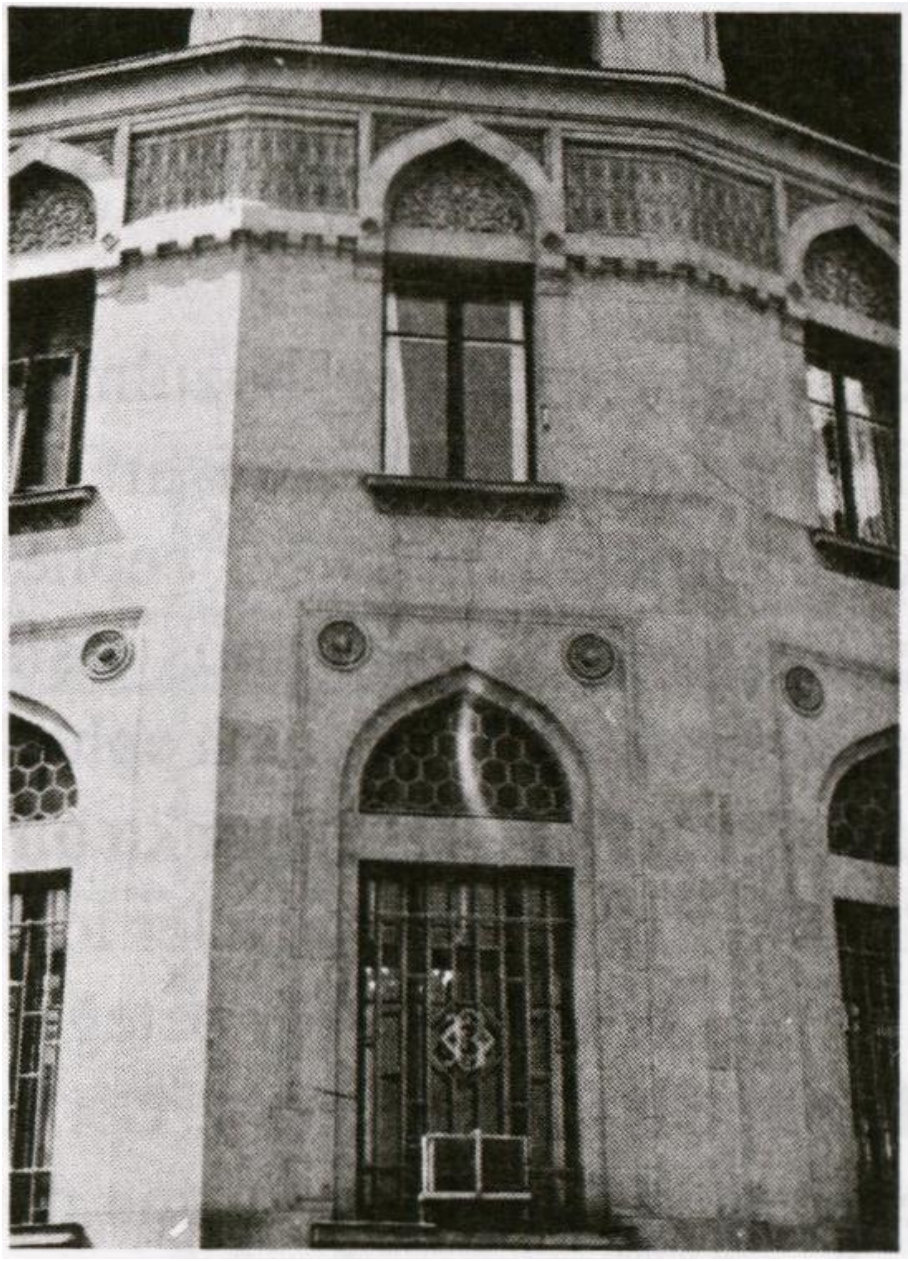
Binanın yalnız giriş cephesi, eğimle kısmen bozulmasına rağmen, simetriktir. Tüm öğeler simetri aksının iki yanında yinelenmiştir. Özellikle cumba vari cephe çıkmaları bu simetriyi güçlendirmektedir. Diğer cepheler fonksiyonlarının gerektirdiği biçimde düzenlenmişlerdir. Taraklanmış taşla kaplı olan yapıda Osmanlı mimarlığından alıntı pencere düzenleri ve cephe bezemeleri görülür. Ancak cepheler, mimarın aynı bölgedeki diğer iki banka binasındakilere kıyasla daha yalındır ve süsleme ölçülüdür. İnce taş çerçeveler içine alınan birinci kat pencereleri penci (sütunlar arasında bağlantı ve geçişi sağlayan) kemerlidir. Kemerlerin içleri bal peteği desenli demirle kapatılmıştır. Kemer alınlıklarında birer işli rozet vardır. Üst kat pencerelerinin kemer içleri ve alınlıkları girift bitki motifleriyle kabartma olarak bezenmişlerdir. Bu pencerelerin üstlerini Selçuklu geometrik desenlerinin kapladığı kalın bir şerit birleştirmiştir.

Yapısal sistemi betonarme iskelet olan binanın üstü kiremitle örtülü eğimli ahşap çatıdır. Yapı üç yüz bin Türk Lirası'na mal olmuştur.

Resim 69 - Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi, 1926, Giulio Mongeri

Kaynak: Özel çekim

Resim 70 - Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi, 1926, Giulio Mongeri

Köşeden cephe ayrıntıları

Kaynak: Özel çekim

3. Türkiye İş Bankası İdare Merkezi

Yeni Adı : Türkiye İş Bankası Anonim Şirketi Ankara Şubesi

Bitiriliş yılı : 1929

Tasarım : Giulio Mongeri (1873-1953)

Çember dairesel girişiyle Ulus Meydanı'na dönük bu köşe yapısı özgün durumunda ucu yuvarlatılmış ikizkenar bir üçgen biçiminde idi. Üçgenin üçüncü kenarı sonraki eklemeler nedeniyle bugün algılanamamaktadır*. Bodrum üzerine, simetrik olarak planlanmış, ortası avlulu beş katı vardır. Yuvarlatılmış köşedeki ana girişten başka yan cephelerden de yapıya girilmektedir.

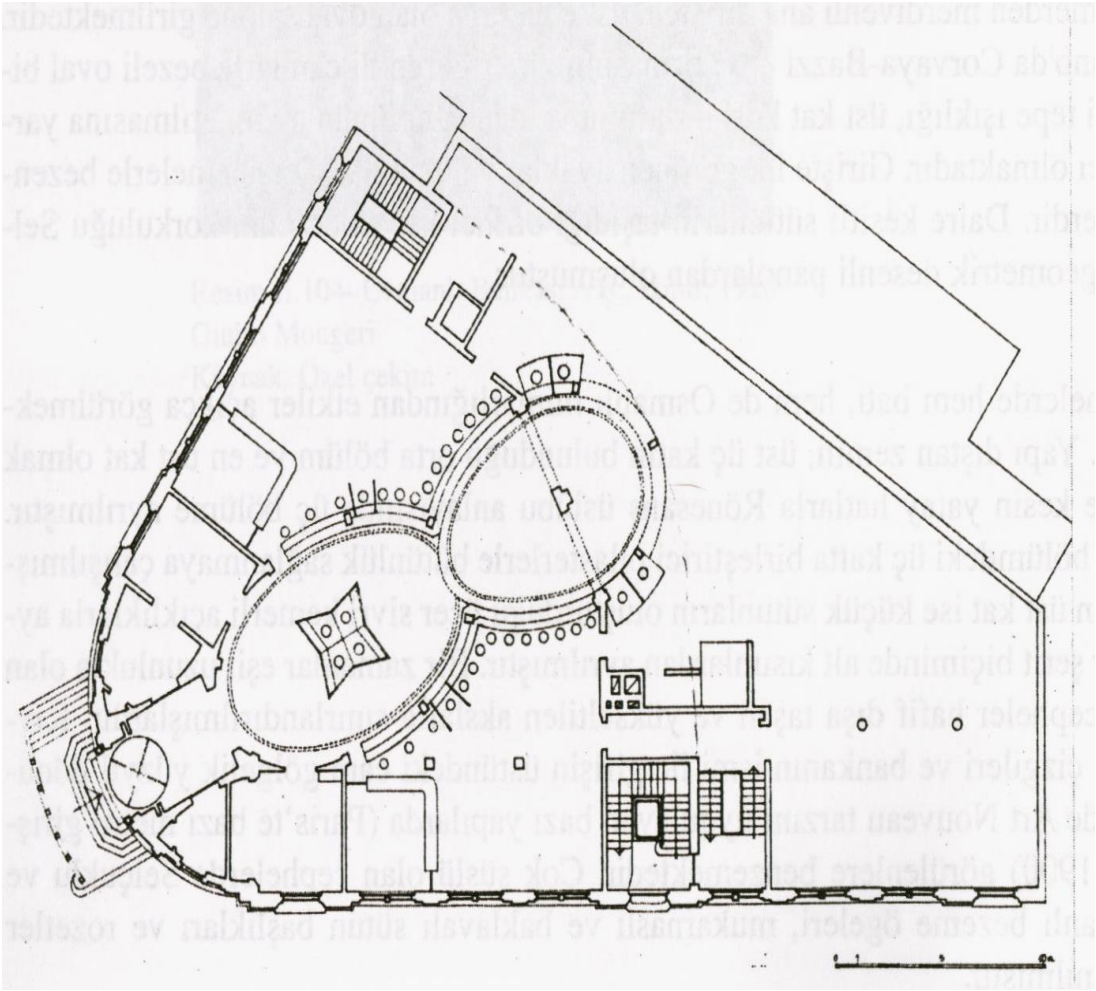
Mermerden merdivenli ana girişten üstte galerisi olan oval salona girilmektedir. Milano'da Corvaya-Bazzi & C firmasının ürettiği renkli camlarla bezeli oval biçimli tepe ışıklığı, üst kat koridorlarının ve banka holünün aydınlatılmasına yardımcı olmaktadır. Girişte ilk görünen ayaklar ve tonozlar alçı işlemelerle bezenmişlerdir. Daire kesitli sütunların taşıdığı birinci kat galerisinin korkuluğu Selçuk geometrik desenli panolardan oluşmuştur.

Cephelerde hem batı, hem de Osmanlı mimarlığından etkiler açıkça görülmektedir. Yapı dıştan zemin, üst üç katın bulunduğu orta bölüm ve en üst kat olmak üzere kesin yatay hatlarla Rönesans üslûbu anlayışında üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölümdeki üç katta birleştirici plasterler ile bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. En üst kat ise küçük sütunların oluşturduğu üçer sivri kemerli açıklıklarla ayrı bir şerit biçiminde alt kısımlardan ayrılmıştır. Bir zamanlar eşit uzunlukta olan yan cepheler hafif dışa taşan ve yükseltilen akslarla sınırlandırılmışlardır. Kıvrımlı çizgileri ve bankanın ismi ile girişin üstündeki cam gölgelik yüzyıl dönümünde Art Nouveau tarzını uygulayan bazı yapılarda (Paris'te bazı metro girişleri, 1900) görülenlere benzemektedir. Çok süslü olan cephelerde Selçuklu ve Osmanlı bezeme öğeleri, mukarnaslı ve baklavalı sütun başlıkları ve rozetler kullanılmıştır. Betonarme iskelet sistemi ve Ankara taşı kaplamanın uygulandığı yapı sekiz yüz bin liraya mal olmuştur.

Resim 71 - Türkiye İş bankası İdare Merkezi
(Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), 1929, Giolio Mongeri.

Kaynak: Tarih IV, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934, s. 129, Resim 144.

Şekil 31 - Türkiye İş Bankası İdare Merkezi
(Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), - 1929

Zemin kat Planı

Kaynak. Türkiye İş Bankası İnşaat Dairesi Arşivi

4. Merkez Bankası Binası

Yeni Adı : T.C. Merkez Bankası A.Ş. Ankara Şubesi

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım yılları : 1931-1933

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

E. Egli ve R. Örley'in da proje teklifleri aldığı, ancak Holzmeister' in eserinin seçildiği yapı Emlâk ve Eytam Bankası için tasarlanmıştı. Henüz inşaat aşamasındayken bankanın kaynaklarının yetersiz kalması üzerine, kurulduğu sırada Ziraat Bankası'nın bir bölümünü işgal etmekte olan Merkez Bankası'na devredilmiştir.[1]

Bodrum ve zemin üzerine özgün durumunda üç katlı olan yapı üstten aydınlanan orta holün çevresine yerleşmiş mekânlardan oluşmuştur[2]. Üst katlarda çalışma alanları bu holün etrafındadır.

Tasarımcının diğer yapılarında izlenen özelliklerden simetrik düzen, anıtsal giriş, taş kaplama dış yüzeyler, eş büyüklükte yalın pencere dizileri ve ince bir bordürle biten gizli çatılı yalın kütle burada da görülmektedir. Merdivenli girişte geniş bir saçağın üstüne gelen üç orta aks katlar boyunca bir girinti içine alınmış, böylece girişteki derinlik üst katlarda da sürdürülmüştür. Bu dikey girinti yatay konsol gölgeliği dengelemektedir.

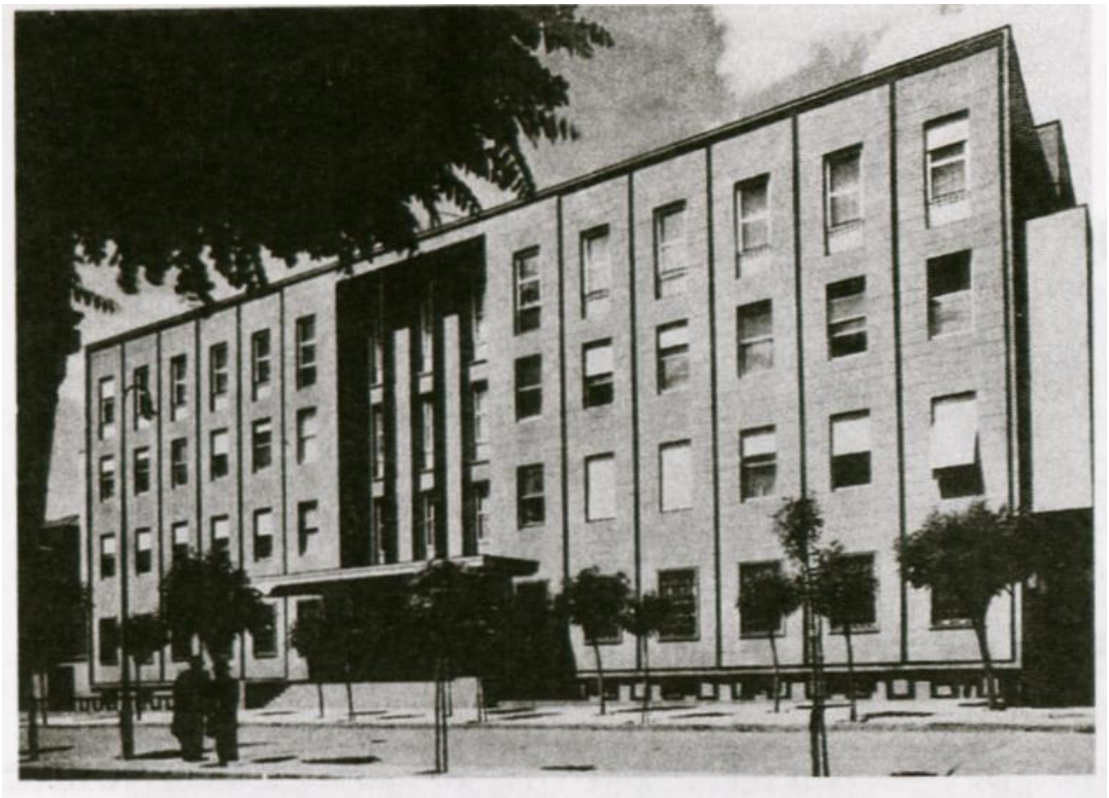
Taşıyıcılar üç kat yükselerek 1930'larda batıdaki Neo-klâsik yaklaşımın etkisiyle kamu yapılarında sık görülen üç açıklık ve iki ayaklı düzen sağlanmıştır. Cephelerde her aks dikey etkiyi artıran birer şeritle yanındakinden ayrılmaktadır. Öndeki girinti ve yan cephelerdeki mermerle kaplı iki kat yüksekliğindeki çıkmalar yapının tekdüze görünümüne hareket getirmiştir.

Bol mermer kullanımı, masif ahşap mobilya, yalın çizgileriyle avizeler dönemin tipik özelliklerini yansıtmaktadır.

Notlar:

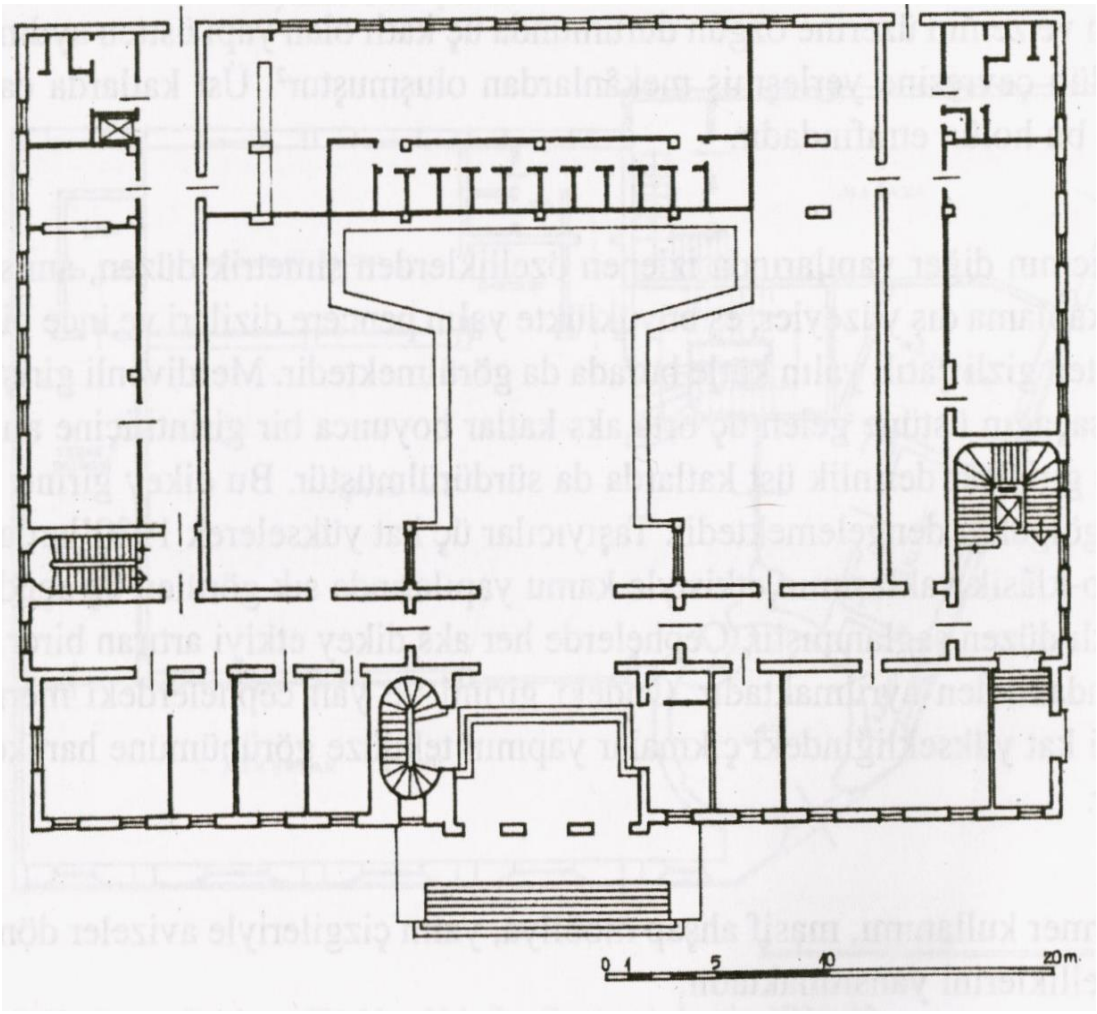
1. GÜVENÇ, M., İŞIK, O., Emlâk Bankası 1926-1998, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Emlâk Bankası, İstanbul: Numune Matbaası, 1999, ss. 38-40

2. Sonradan bir kat yükseltilen binanın yeni yapıldığı sıralarda üst iki katında Anadolu Kulübü yerleşmişti.

Resim 72 - Merkez Bankası Binası (T.C. Merkez Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), Ankara,
1931-1933, Clemens Holzmeister Kat ilâvesinden önceki görünüm.

Kaynak: Fotoğrafla Türkiye, Matbuat Umum Müdürlüğü Ankara

Şekil 32 - Merkez Bankası

(T.C. Merkez Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), Ankara, 1931-1933

Zemin Kat Planı

Kaynak: T.C. Merkez Bankası İnşaat Dairesi Arşivi

5. Emlâk ve Eytam Bankası Binası

Yeni adı : Emlâk Bankası A.Ş. Ankara Şubesi

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım Yılları : 1933-1934

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Ulus'a giden bulvar üzerinde, diğer bankaların genel müdürlük binalarının yer aldığı kesimdeki yapı, bodrum üzerine üç katlıdır. Bodrumla banka holünün bulunduğu zemin katı arkada üst iki kattan daha geniş bir alan kaplarlar. Üst katlar güney yönünde, yani arkada geriye çekilmiştir ve çalışma alanlarının bir koridor boyunca sıralandıkları bir plan düzeni gösterirler. Planda simetri kuzey yönündeki merdivenle bozulmuştur.

Dışarıdan incelendiğinde Holzmeister yapılarının benzer özelliklerini gösteren yapıda, Neo-klâsik mimarlığın gerektirdiği kurallara uygun biçimci bir yaklaşım görülür. Simetrik ön kütlede zemin katın ortadaki yedi aksı dışarıya taşmaktadır[1]. Bu taşma birinci kat için balkon oluşturmuştur. Bir ve ikinci katlarda dış yüzeyleri mermerle kaplı olan bu yedi akslık bölümün geniş saçağını gene mermerden, daire kesitli sekiz sütun taşımaktadır. Bu yüksek sütunlu düzen kamu yapılarının önünde görülen giriş motifinin bir başka çeşididir. Ön kütlede simetri, yanlardaki bayrak direkleri ve pencere görünümündeki çerçevelerle pekiştirilmiştir.

Betonarme iskelet sisteminin uygulandığı yapının dış yüzeyleri, öndeki beyaz Marmara mermeri ve girişin mermerden merdivenleri dışında çevre taş ocaklarından getirtilen düzgün kesilmiş Ankara taşıyla kaplanmıştır. Eğimli çatı, bordürle biten yüksek korkuluk duvarları arkasına gizlenmiştir. İnşaat için gerekli plan detaylarının tümü ile depreme dayanıklılığın göz önüne alındığı malzeme seçimi mimar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Not:

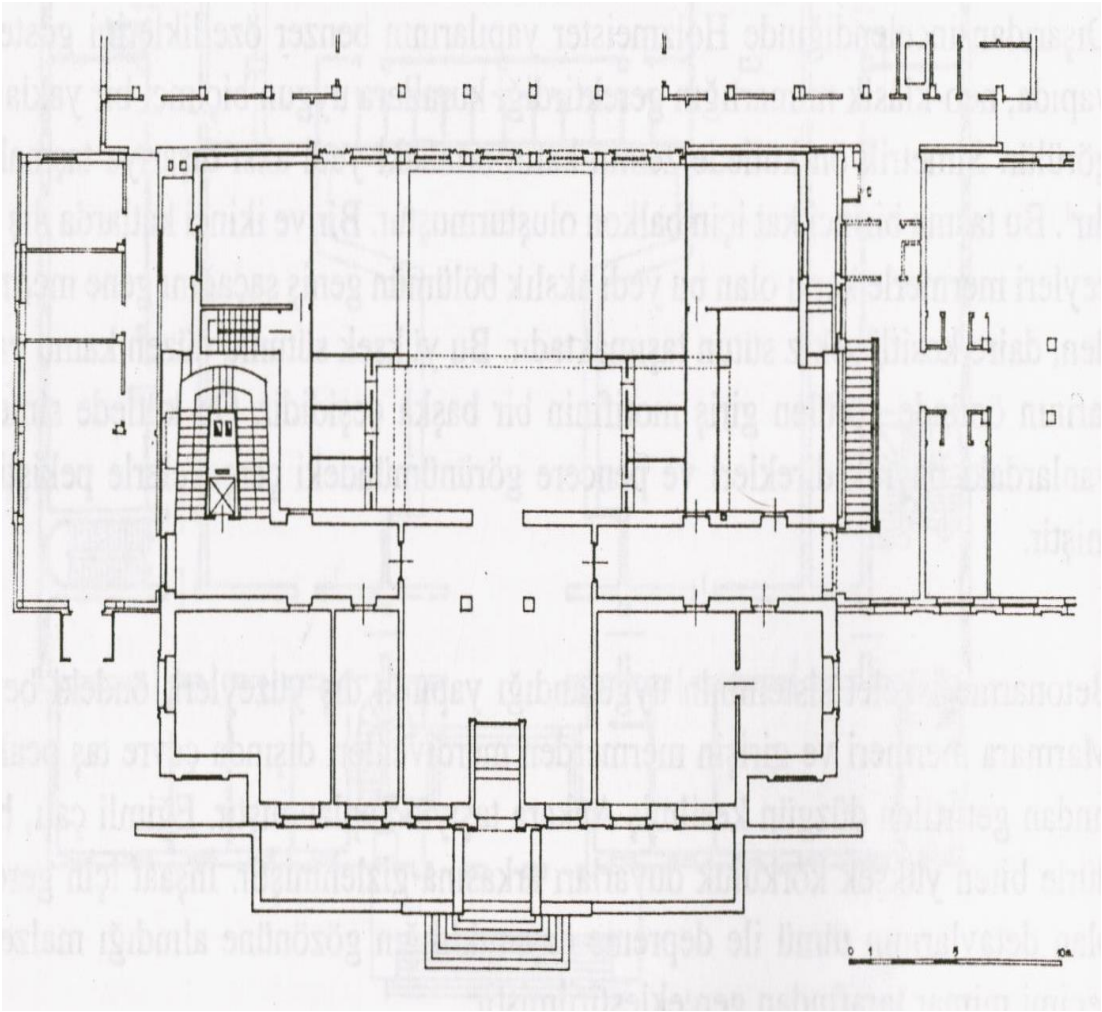
l-Yapının ilk kez bu orta kütlesi yapılmıştır. Zamanla yan kanatlar ve arkadaki ek kısım inşa edilmiştir.

Resim 73 - Emlâk ve Eytam Bankası (Emlâk Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), 1933-1934

Clemens Holzmeister, Yan ilâvelerle bugünkü görünüm

Kaynak: Özel çekim

Şekil 33 - Emlâk ve Eytam Bankası (Emlâk Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), Ankara, 1933-1934, Zemin kat Planı

Kaynak: Emlâk Bankası İnşaat Dairesi Arşivi

6. İlk Etibank Binası

Bugünkü İşlevi : Vakıflar Genel Müdürlüğü

Yeri : Atatürk Bulvarı No. 44, Ulus-Ankara

Yapım Yılları : 1935-1936

Tasarım : Sami Arsev*

Üç kütlenin birleşmesinden oluşan yapı eğimli arazi üzerine yerleştiği için ön kütle üç, arkadaki, bodrum üzerine dört katlıdır. Birbirlerini dik açıyla kesen Atatürk Bulvarı ve İstanbul Caddesi üzerindeki bu iki kütleyi, koridor üzerine dizilmiş çalışma alanlarını içeren bir üçüncü kütle çember biçimiyle dönerek birleştirmektedir.

Mermerle kaplı giriş ve banka holünün yer aldığı öndeki kütlenin giriş cephesi dönemin cephe özelliklerinin toplandığı biçimde düzenlenmiştir. Köşeleri yuvarlatılmış olan giriş bir girinti içine alınmıştır. Çember hatlar giriş merdivenlerinde, üstündeki çıkmada, yapının sağdaki köşesinde kullanılarak düz çizgilerin arasında yer almışlardır. Yapının bazı öğeleri ışıklandırılmaya uygun bordürlerle çevrelenmiştir. Yinelenen dikey taş öğeler, taş sıvaların dikey birleşme yerlerinin yok edilmesi ve abartılarak belirtilmiş yatay derzleriyle dengelenmeye çalışılmıştır. Kısaca ön cephede dikey ve yatay çizgi ve biçimlerle oynanarak elde edilmiş bir düzenleme vardır. Kütlenin diğer cepheleri farklı anlatımlarda tasarlanmıştır. Arkadaki kütle orta çıkması, yanlardaki balkonları ve pencere büyüklük ve oranları ile bir apartman görünümündedir.

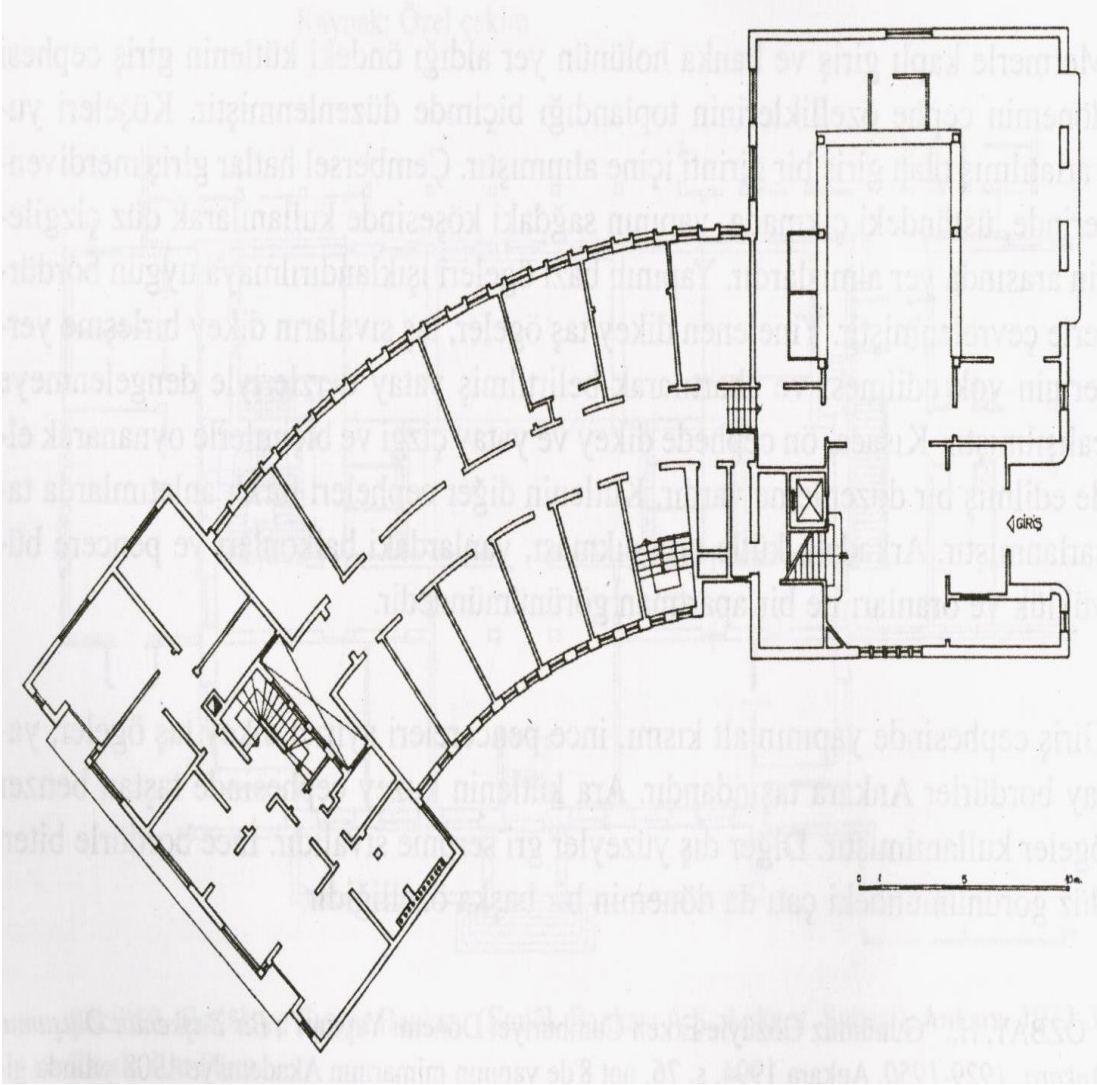
Giriş cephesinde yapının alt kısmı, ince pencereleri ayırıcı dikey taş öğeler, yatay bordürler Ankara taşındandır. Ara kütlenin kuzey cephesinde taştan benzer öğeler kullanılmıştır. Diğer dış yüzeyler gri serpme sıvalıdır. İnce bordürle biten düz görünümündeki çatı da dönemin bir başka özelliğidir.

* ÖZBAY, H, "Günümüz Gözüyle Erken Cumhuriyet Dönemi Yapılan", Bir Başkentin Oluşumu, Ankara, 1929-1950, Ankara 1994, s.76, not 8'de yapının mimarının Akademi'ye 1908 yılında giren Sami Arsev olduğunu yazmaktadır.

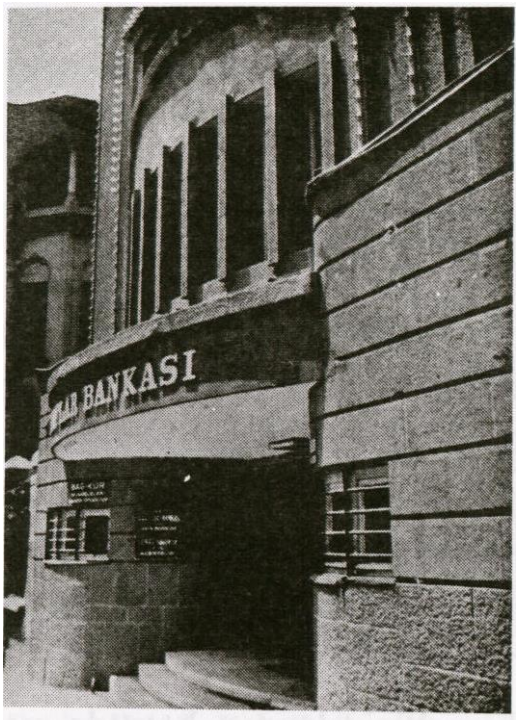
Resim 74 - İlk Etibank Binası (Vakıflar Genel Md.) Ankara, 1935-1936, Sami Arsev

Kaynak: Özel çekim

Şekil 34 - İlk Etibank Binası (Vakıflar Genel Md.), Ankara, 1935-1936, Zemin Kat Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Md. İnşaat Dairesi Arşivi

Resim 75 - İlk Etibank Binası (Vakıflar Genel Md.), Ankara, 1935-1936, Sami Arsev Girişten ayrıntılı görünüm.

Kaynak: Özel çekim

Resim 76 - İlk Etibank Binası (Vakıflar Genel Md.) Ankara, 1935-1936, Sami Arsev İstiklâl Caddesi Cephesi

Kaynak: Özel çekim

7. Belediyeler (İller) Bankası Binası

Yeri : Ankara

Yapım Yılları : 1935-1937

Tasarım : Seyfi Arkan (1904-1966)

Belediyelerin planlı imar işlerini finanse etmek üzere kurulmuş olan bankanın binası bir yarışma sonucu birinciliği alan tasarıma göre yapılmıştır[1]. L biçimindeki yapının bodrum, zemin ve birinci katları bankaya, ikinci katı İmar Fen Heyeti' ne ayrılmış, son kat da dört daireli konut olarak tasarlanmıştır. Banka ve İmar'a ait girişler ayrı düşünülmüştür. Zemin katta yarım daire biçimle biten banka holü giriş akşındadır.

Ankara taşıyla kaplı üst kütle hem biçimlenme, hem de malzeme kullanımı bakımından, önden yapının bir podyum şeklinde üzerine oturduğu zemin katından oldukça farklıdır. Üstte pencere sıralarının ve taş kaplamanın dikey düzenlemesine karşın, altta yatay ve yuvarlatılmış çizgiler egemendir. Ana giriş yanlarda yarım daire çıkmalar arasına alınmıştır. Dükkân olarak tasarlanan girişin yanındaki dikdörtgen mekânın yarım daire biçimle biten uçları sonradan değiştirilerek dik açılı düzenlemeye dönüştürülmüştür. İyi ayrıntıları ve kaliteli malzeme kullanımı ile dikkati çeken bankanın girişi ve holünde kristal cam yüzeyler, dairelerin kesişmesinden oluşan bronz korkuluklar, kartonpiyer tavan ve döşemelerinde mermer kullanılmıştır. Salonlar parke, hol, koridor ve ana merdivenin döşemeleri mermerle kaplıdır. Dışta ön ve yan cepheler ince şeritlerin dikey yivler yapacak biçimde şekillendirildiği Ankara taşı, daha serbest pencere düzeni olan arka cephe piyer artifisyel ile kaplanmıştır. Bankanın tanıtma raporunda mimar, "Binanın içi ve dışı yerli ve yeni ortaya çıkan muhtelif malzemelerle yapılacaktır" diyerek batılı malzeme kullanımının yanı sıra yerel malzemeye (Ankara taşı) de yer verdiğini belirtmiştir[2].

Yapının iskeleti betonarme, duvarları tuğladır. Arsa dolma ve çürük olduğu için yapı betonarme kazıklar üzerine inşa edilmiştir. Zemin kat döşemesinin bir kısmı ile üst katınkiler asmolendir. Katlarda tesisat ve radyatörler gizlidir.

Notlar:

1- Yarışmaya Türk ve yabancı on sekiz mimar katılmıştı. Jüride bulunanlar arasında Ernst A. Eg-li de vardı.

2- "Belediyeler Bankası Proje Müsabakası" (Sur rumuzlu proje izah raporu), Arkitekt, sayı 10 (1935), s. 288

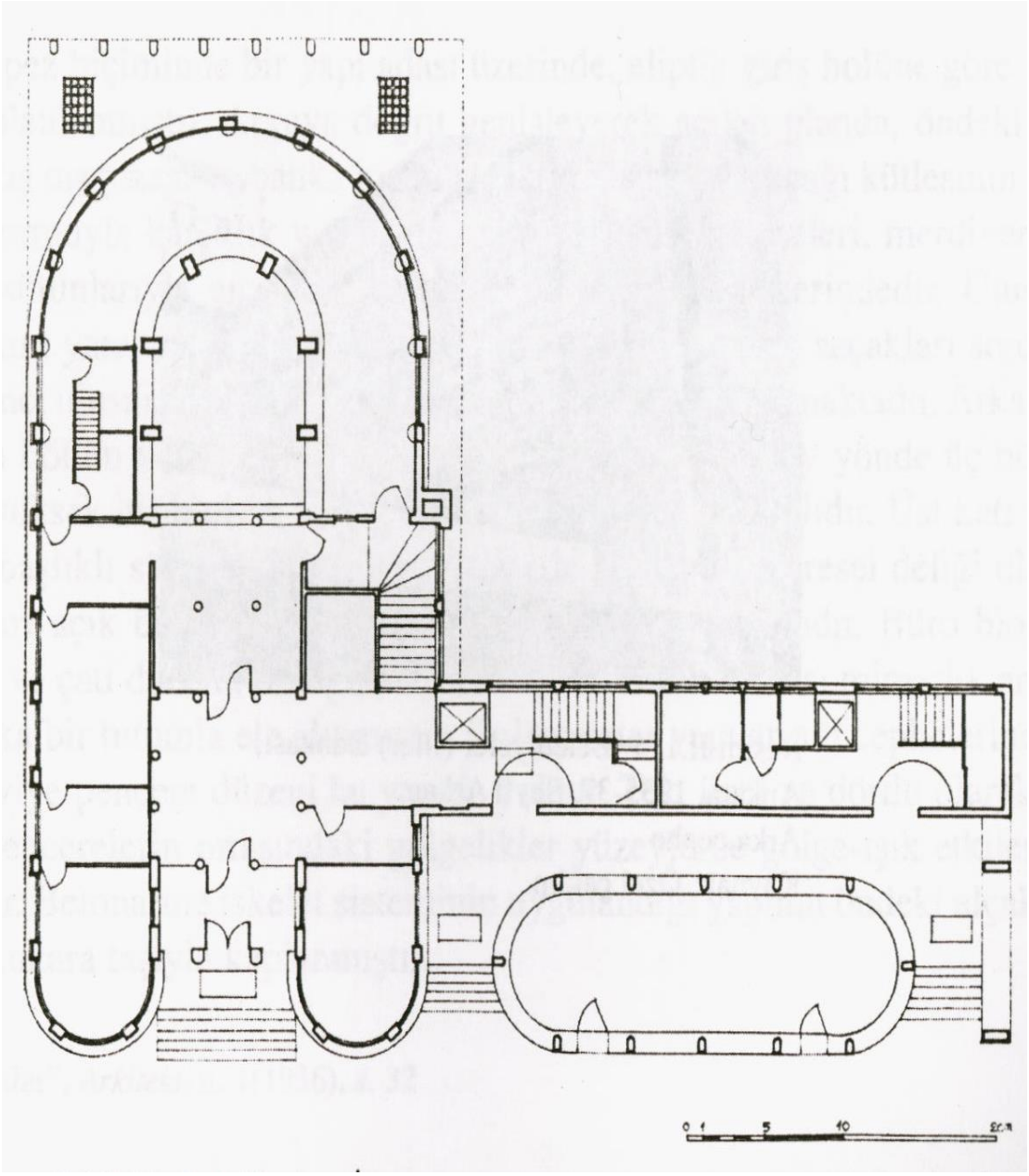
Kaynaklar:

"Belediyeler Bankası Proje Müsabakası (1. Ödül)", Arkitekt, n.10 (1935), ss. 287-294

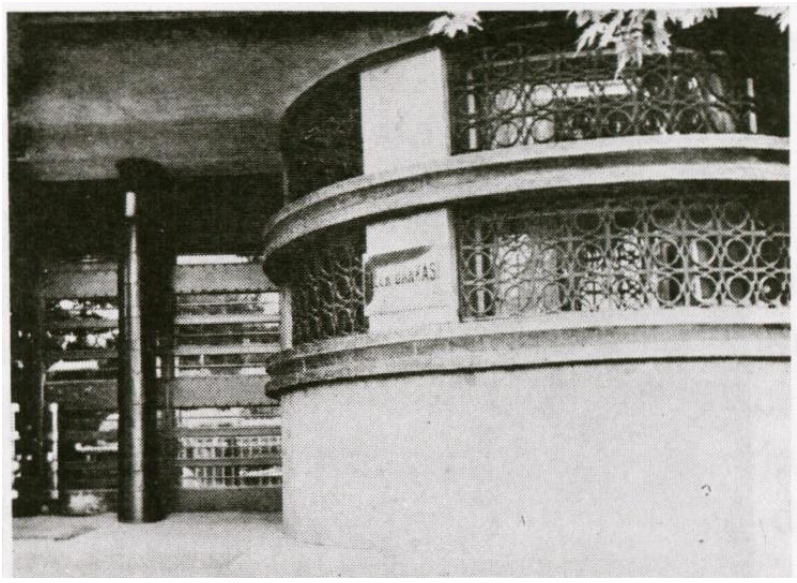
Resim 77 - Belediyeler (İller) Bankası, Ankara, 1935-1937 Seyfi Arkan

Kaynak: Özel çekim

Şekil 35 - Belediyeler (İller) Bankası Binası, Ankara, 1935-1937 Zemin Kat Planı

Kaynak: "Belediyeler Bankası, Ankara", Arkitekt, n. 1 (1938), s. 3.

Resim 78 - Belediyeler (İller) Bankası, Ankara, 1935-1937, Seyfi Arkan

Girişten ayrıntılı görünüm

Kaynak: Özel çekim

Resim 79 - Belediyeler (İller) Bankası, Ankara, 1935-1937, Seyfi Arkan

Arka cephe

Kaynak: Özel çekim

8. Sümerbank Genel Müdürlük Binası

Yeni Adı : Sümer Holding A.Ş.

Yeri : Ulus - Ankara

Yapım Yılları : 1937-1938

Tasarım : Martin Elsaesser (1884-1957)

Uluslararası mimarlık ilkeleriyle yapılan bu bina 1936 yılında ihaleye çıkartılmıştı*. Aynı yılın Arkitekt dergisinde "Sümerbank Proje Müsabakası" yazısı altında, yarışmaya birçok önemli Türk ve bazı yabancı mimarın katıldığı, birinci gelen tasarımın Seyfi Arkanın ki olduğu görülüyor. Fakat yapı, sonradan yarışmaya katılanlar arasında adı geçmeyen Martin Elsaesser tarafından tasarlanmıştır. Mimarın yapı üzerinde çalışırken yanında kurallara göre gerektiği halde, Türk mimar çalıştırmaması, zamanında eleştirilere yol açmıştı.

Bina trapez biçiminde bir yapı adası üzerinde, eliptik giriş holüne göre simetrik olarak planlanmıştır. Arkaya doğru genişleyerek açılan planda, öndeki Sümerbank satış mağazası ve banka kısmı alçaktır. Dışbükey saçağı kütlesinin hafif içbükey formuyla karşıtlık yapmaktadır. Yuvarlatılmış köşeleri, merdiveni ve pirinçten sütunlarıyla ana giriş burada ve simetri aksı üzerindedir. Uluslararası yaklaşımın yanı sıra, alçak bloğun ahşap kirişli geniş saçakları sonraki yılların ikinci ulusal mimarlık akımı yapılarındakini anımsatmaktadır. Arkadaki genişleyen bölüm zemin üzerine beş büro katından ve dikey yönde üç bölümden oluşan yüksek bir bloktur ve alçak kısımdan oldukça farklıdır. Üst katı önceleri mantar başlıklı sütunların taşıdığı, üzerinde üç büyük dairesel deliği olan örtüsüyle yan açık bir teras durumundaydı, bugün ise kapalıdır. Büro bloğundaki pencere ve çatı düzeni, örneğin, Holzmeister'in uluslararası mimarlık anlayışından başka bir tutumla ele alınmıştır. Holzmeister yapıların cephelerinde görülen biteviye pencere düzeni bu yapıda yoktur. Tek, üçlü ve dörtlü olarak yerleştirilen pencerelerin ortasındaki gölgelikler yüzeylerde gölge-ışık etkileri yaratmaktadır. Betonarme iskelet sisteminin uygulandığı yapının öndeki alçak kütlesi dıştan Ankara taşıyla kaplanmıştır.

* “Duyumlar”, Arkitekt, n. 1(1936), s. 32

Kaynak: Arkitekt, n. 1 (1936), ss. 68-84

Resim 80 - Sümerbank Genel Md. Binası (Sümer Holding A.Ş.), Ankara, 1937-1938

Martin Elsaesser

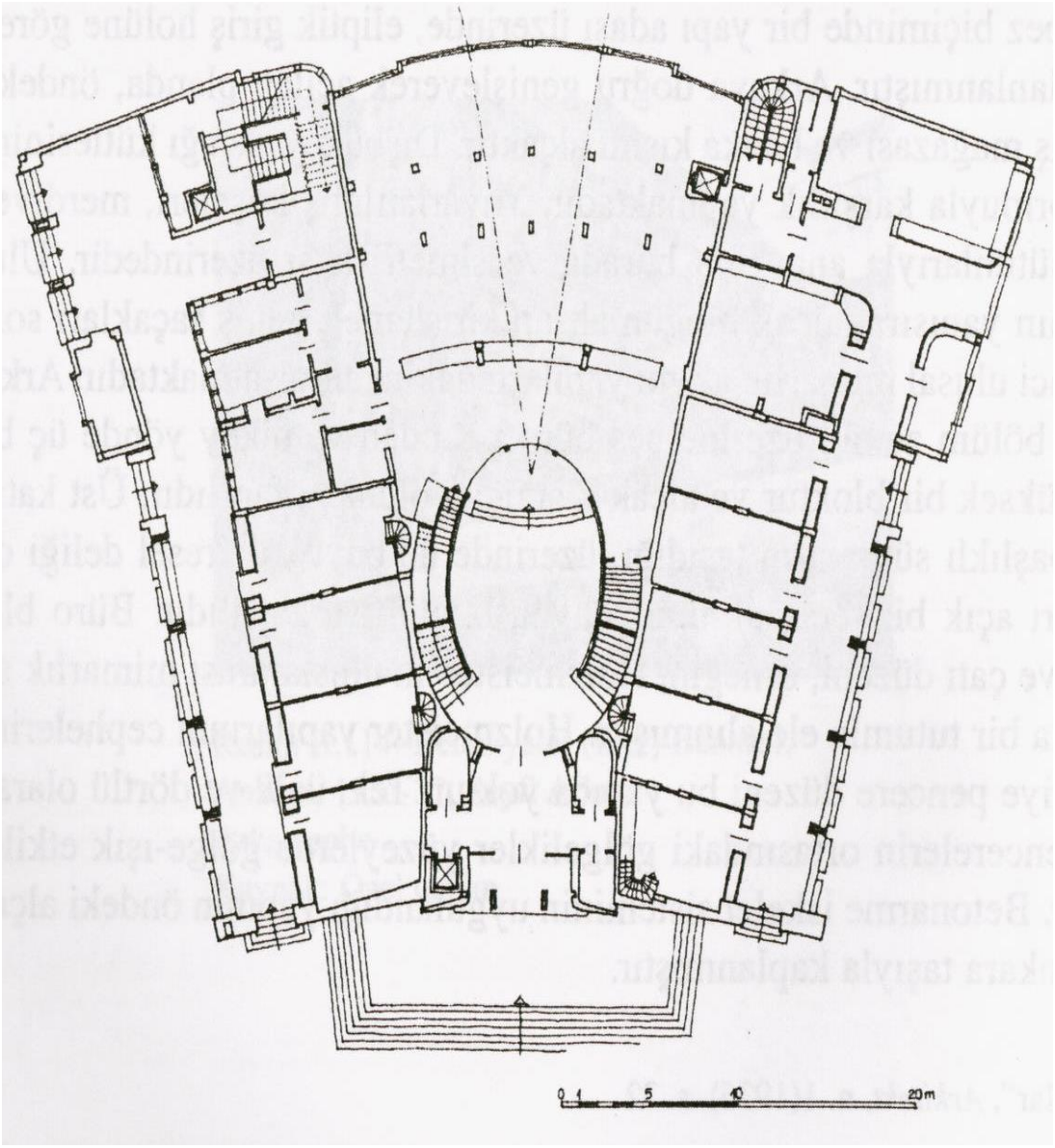
Kaynak: Özel çekim

Resim 81 - Sümerbank Genel Md. Binası (Sümer Holding A.Ş.), Ankara, 1937-1938

Zemin kat Planı

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

Şekil 36 - Sümerbank Genel Md. Binası (Sümer Holding A.Ş.), Ankara, 1937-1938

Zemin Kat Planı

Kaynak: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Slayt Arşivi

F. OTELLER

1. Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas)

Bugünkü İşlevi : Dış İşleri Bakanlığı Devlet Konuk Evi

Yeri : Ulus-Ankara

Yapım yıllan : 1924-1928

Tasarım : Önce Vedat Tek (1873-1942)

Sonra A. Kemalettin Bey (1870-1927)

Yapıya önce Sıhhiye Vekâleti' ne ait bir bina olarak Vedat Bey'in tasarımına göre başlanmış ancak Kemalettin Bey'in yeni tasarımı doğrultusunda Vakıflar İdaresine devredilerek tamamlanmıştır. İkinci Meclis binasının karşısındaki bu binanın yapım amacı, Kemalettin Bey'in sözleriyle, "Yerli ve Avrupalı müşterilere Avrupa otellerindeki refahı temin etmek"ti[1]. Yapı ayrıca uzun yıllar politika çevresinin bir kulübü şeklinde işlev görmüş, resmî davet ve balolar için başkentin en önemli yapısı olmuştur.

Bodrum üzerine iki katı ve çatısı olan yapının zemin katı, ortada üstten ışık alan geniş balo salonu ve çevresinde koridorlara açılan otel odalarıyla farklı büyüklükteki mekânlardan oluşmuştur. Bu katın planında simetri, batı yönüne yerleştirilen sütunlu geniş çay salonu ile bozulmuştur. Odalar giriş katında kuzey ve doğu yönüne, simetrik olan üst katta tüm çevresine ve ortaya yerleştirilmiştir. Kuzeye bakan üst kat odalarının kıvrımlı desteklerin taşıdığı yıldız desenli korkulukları olan balkonları vardır.

Tepeliği ve kemerinin çini kaplı alınlıklarıyla büyük bir taç kapı düzeni içine yerleştirilen merdivenli girişin bulunduğu kubbeli orta hacim dışa taşırılmış ve yükseltilmiştir. Bu yükselti, üstündeki soğan kubbeyle daha da artmıştır. Bu orta bölümün üst katında eyvan türü balkonu olan bir oda bulunmaktadır. Köşelerdeki

birer akslık bölümler de yükseltilip dışarı taşırılarak kule görünümü almışlardır. Osmanlı süsleme motifleriyle kaplı geniş saçaklarının altında sivri küçük kemer dizisinden oluşan korniş altı süslü şeridi, kuleleri üstte genişletmiştir.

Orta ve yanlarda dışarı çıkan kütle anlayışı ile ön cephesi çok simetrik olan yapı, ulusal mimarlık döneminin ilginç bir örneğidir. Ön cephede zemin katın balkon ve pencere kemerleri sivri, üst katın pencereleri düzdür. Arka cephe önle hiçbir ilintide olmayan bir biçimde düzenlenmiştir; birkaçı dışında pencereleri kemersizdir. Tüm Osmanlı yapı ve bezeme öğelerinin ön cephede toplanması gibi, kabartma Osmanlı bezeme motifleri, çini panolar, alçıdan tavan süslemeleri ve mukarnaslı sütun başlıklarının oluşturduğu iç süsleme de giriş katında yoğunlaşmıştır; üst kat daha yalındır.

Betonarme karkas olarak inşa edilen yapının biçimci bir tutumla tasarlandığı, kubbesinin içte görülmemesinden de anlaşılmaktadır. Masraflı olacağı gerekçesiyle cephelerin düzgün kesme taşla kaplanmasından kaçınılan yapı o yıllar için uygun bir fiyat olan dört yüz küsur bin liraya malolmuştur[2].

Notlar:

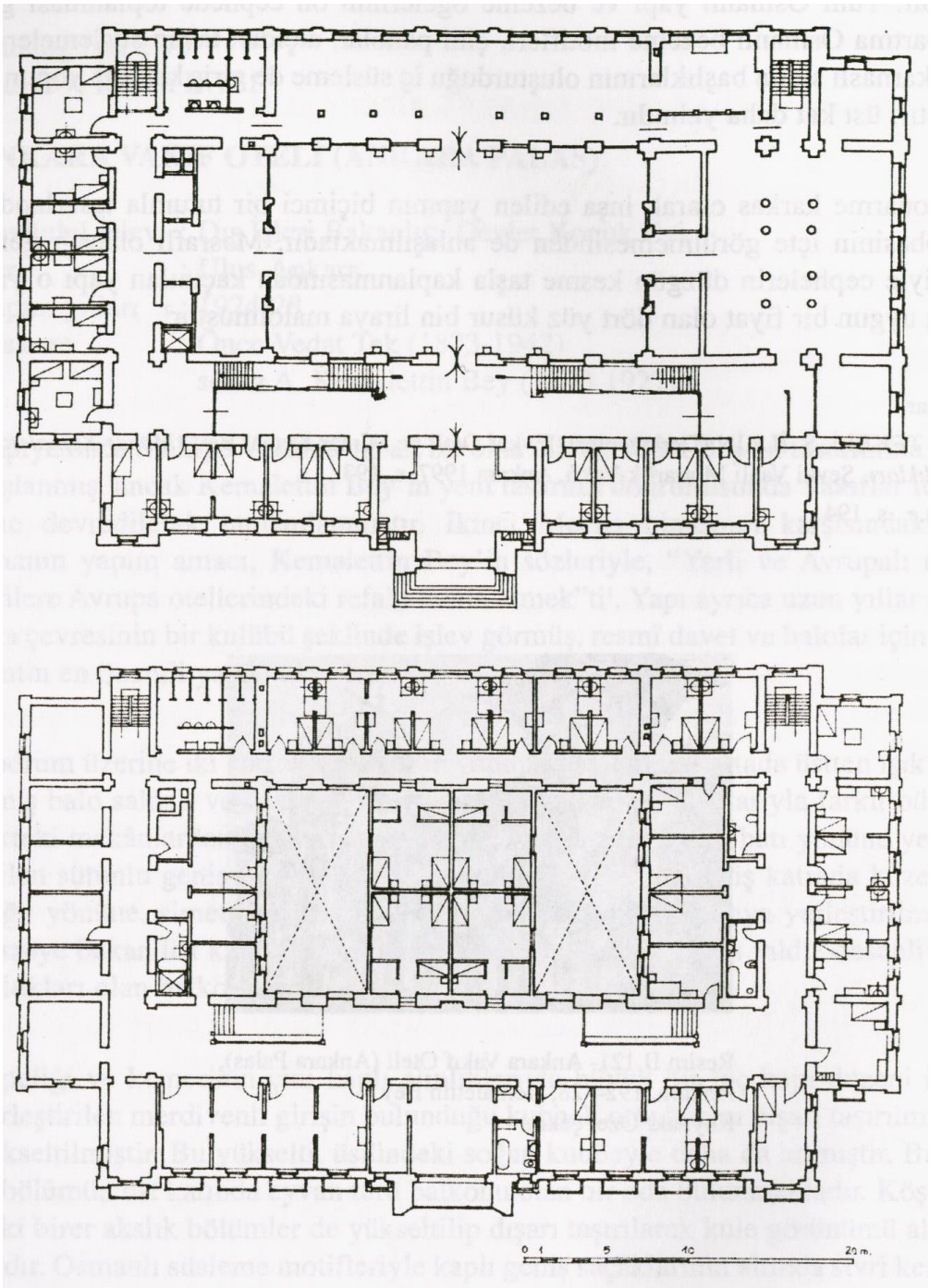
1- İ. TEKELİ, S. İLKİN (Derleyenler) “Evkaf Oteli ve Mimar Kemal Bey” Mimar Kemalettin Yazdıkları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara 1997, s. 193

2- a.e., s. 194

Resim 82 - Ankara Vakfı Oteli (Ankara Palas) Ankara, 1924-1928, Kemalettin Bey

Kaynak: Özel çekim

Şekil 37 - Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas), Ankara, 1924-1928

Zemin ve Üst Kat Planları

Kaynak: YAVUZ, Y. "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi".

Mimarlık, n. 11-12 (1973), s. 33

2. Orduevi Binası

Yeri : Sıhhiye - Ankara

Yapım yılları : 1929-1933

Tasarım : Clemens Holzmeister (1886-1983)

Atatürk Bulvarı üzerindeki yapı, zemin üstüne üç katlı U biçiminde ana kütle ve doğu-batı yönünde U'nun ayaklarından birinin uzatılmasından oluşmuştur. Bu uzayan kısım özgün durumunda zemin üzerine teras katından oluşmaktaydı. Giriş katında mağazalar, restoran, kulüp gibi ortak mekânlar yer almaktadır. Üst katlarda koridor boyunca banyolu konuk odaları sıralanmıştır.

Birinci katın düz olan yüzeyi ikinci katta balkon girintileriyle değişmiştir. Bu katın birinci katla aynı düzeyde olan üç orta ve birer yan cephe çıkması üçüncü kat odalarının balkonlarını oluşturmuştur. Böylece bir atlayarak elde edilen ve köşelerde çatı hizasına kadar uzayan çıkmalarla dışa bakan yüzeylere derinlik ve gölge-ışık efektleri kazandırılmaya çalışılması, mimarın bazı bakanlık binalarının (Millî Savunma Bakanlığı) cephe düzenlemelerini anımsatmaktadır. Çıkmalar ayrıca koyu renk çerçevelerle daha da belirginleştirilmiştir. Gerideki yüzeylerde de birer pencereli aks derin olmayan girinti ve çıkmalar şeklinde düzenlenmiştir. Yapı sonradan yükseltilince çıkmalı düzen altta kalmış, kütle biçimlenmesi eski anlamını yitirmiştir*. Pencereler, hatta balkon kapıları eş büyüklüktedir ve eşit aralıklarla dizilmişlerdir. Zemin kattaki kulüp gibi ortak mekânların pencereleri büyüktür.

Kütlenin kübik görüntüsünü bozmamak için kiremit kaplı eğimli çatı arkada gizlenerek düz çatı görünümü verilmiştir. Zemin kat dışarıdan taşla, üst katlar serpme sıvayla kaplanmıştır.

Holzmeister'in çıkmalı cephe tasarımları, Josef Hoffmann'ın 1904'te tasarladığı Purkersdorf Sanatoryumu'ndaki yalın ön cephe biçimlenmesini çağrıştırarak Viyana kübik mimarlık geleneğini sürdürmüş olmaktadır.

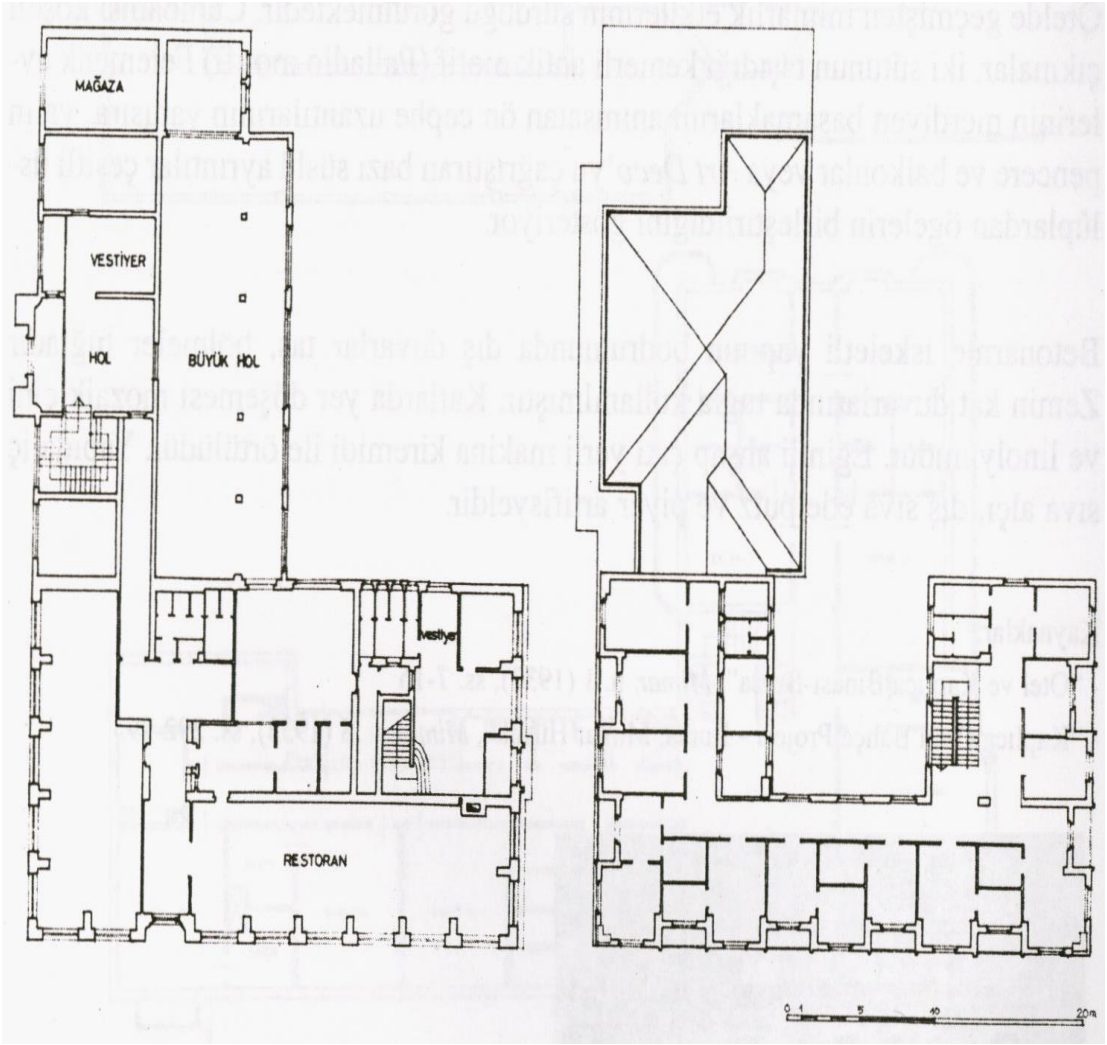
* Yapının üstüne sonradan iki kat çıkılmış, güney cephesindeki uzantı yükseltilerek ayrı bir blok durumuna sokulmuştur.

Resim 83 - Orduevi, Ankara, 1929-1933, Clemens Holzmeister

Kat ilâvesi öncesi özgün durum

Kaynak: La Turquie Kemaliste, no. 5 (Fevrier 1935), s. 30

Şekil 38 - Orduevi Binası, Ankara, 1929-1933 Zemin ve İkinci Kat Planları

Kaynak: Ankara Belediyesi İmar Md. Arşivi

1. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası
2. Maliye Vekâleti
3. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti
4. Hariciye Vekâleti
5. Milli Müdafaa Vekâleti
6. Dâhiliye Vekâleti
7. Nafia Vekâleti
8. İktisat ve Ziraat Vekâleti
9. Adliye Vekâleti
10. Adliye Sarayı
11. Orman Çiftliği Jandarma Karakolu
12. İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlüğü
13. İnhisarlar Umum Müdürlüğü
14. Divanı Muhasebat
15. Erkânı Harbiye Reisliği Dairesi

16. Temyiz Mahkemesi
17. DDY ve Limanlar İşletme Umum Müdürlüğü
18. Gezi ve Latife Okulları
19. Musiki Muallim Mektebi
20. Ticaret Lisesi Binası
21. Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü
22. İsmet Paşa Kız Enstitüsü
23. Hıfzıssıhha Okulu
24. Polis-Jandarma Okulu
25. Mülkiye Mektebi
26. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
27. Cebeci Ortaokulu
28. Ankara Hukuk
29. Halkevi Binası
30. Etnografya Müzesi
31. Sergi Evi Binası
32. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü
33. Numune Hastanesi – İsmet Paşa Pavyonu Binası
34. Orman Çiftliği PTT
35. Gazi Çiftliği İstasyon Binası
36. Gar Binası
37. Ziraat Bankası Merkezi İdare Binası
38. Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi
39. Türkiye İş Bankası İdare Merkezi
40. Merkez Bankası Binası
41. Emlak ve Eytam Bankası
42. İlk Etibank Binası
43. Belediyeler (İller) Bankası Binası
44. Sümerbank Genel Müdürlük
45. Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas)
46. Orduevi Binası

SONUÇ

Esas olarak mimarlık, edebiyat, tarih ve sanat tarihi terminolojilerinden yararlanmaya çalıştığım hocalarımızın ve değerli akademisyen hocalarımızın kıymetli görüş ve aştırmalarından yola çıkarak çalışmamın büyük bir kısmını teşkil eden kaynakları sayesinde bu çalışmada; 1920 yılıyla beraber kalkınma ve imar hamleleri içerisindeki genç ve dinamik Cumhuriyetin 1923-1938 tarihleri arasında imar faaliyetlerinin esas olarak yoğunlaştığı on beş yıllık dönem ve öncesindeki durumlar ele alınmıştır.

Türkiye'de tutarlı bir gelişme göstermeyen mimarlık alanında kısa süreler etkili olan üslûpların birbirini izlediği ya da birlikte varlıklarını sürdürdükleri görülür. Bu yıllar içinde ekonomik ve sosyokültürel yapı değişiklikleri, dış dünya ile ilişkiler ve yapı teknolojisindeki gelişmeler bu gelişmeler doğrultusunda evrelerden geçen mimarlıkta üslûp değişmelerine neden olan etmenlerin başında gelmiştir.

Ekonomik sorunların çözümünün özel sektörde arandığı, malî sıkıntılar içindeki ilk dönemde bayındırlık eylemlerinden alt yapı gereksinimleri ve özellikle yurt bölgelerini birbirine bağlayacak demiryolu ağının yapımı, ivedi imar işleri ve Ankara'nın başkent olarak geliştirilmesi ilk planda gelmiştir. Bunların dışındaki ekonomik yapının göstergesi olacak tam bir yapılaşma görülmemektedir. Cumhuriyet'in ilk dört-beş yılı içinde II. Meşrutiyet'ten beri süregelen ideoloji-mimarlık bütünleşmesinin ürünü olan ulusal mimarlık akımı dışarıya henüz kapalı olduğumuz bu yıllarda tek üslûp olarak ortaya çıkmaktadır. Her eylemde aranan "millî" olma mimarlığa biçimsel duygusal bir yaklaşım olarak yansımış, inşa edilen her yapıda ulusal üslûbun uygulanması adeta istenmiştir. Bu üslubun hükümetçe de desteklendiği bilinmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim ve uygulamada Giulio Mongeri dışında yabancı mimar yoktur; bu mimar da 1908 hareketi koşullarında yetişmiş Vedat, Kemalettin ve Arif Hikmet beyler gibi Türk mimarlarının tuttukları yolu izlemiştir. Bu yıllar mimar sayısı çok azdır tümü de bu tarzı benimsemiştir. Yer yer kule tipi çıkmaları, geniş saçaklı kiremitli çatıları ve bazen köşe kubbeleriyle kalıplaşmış

simetrik kütle anlayışı ve çok kez geleneksel yapı yöntemlerinin kullanıldığı yapıların cephelerinde zaman, para ve iyi işçilik isteyen yirminci yüzyıl için geçersiz; çok süslü, cephe düzeninin plandan önce geldiği tarihe dönük bir yaklaşım uygulanmıştır. İlk ulusal mimarlık akımından beklenenler kamu yapılarında daha iyi anlatım bulmuşlar, konutlarda ise üslûp yüzeysel bir klişe niteliğine bürünmüştür. 1927'den sonra artık rağbet görmeyen bu üslubun yerini çağdaş mimarlık biçimlerinin almasına neden olan etmenler arasında akımın en önemli temsilcilerinden Kemalettin Bey'in ölümü Akademi'de Mongeri-Vedat Bey yönetimindeki atölyenin kapatılarak yerine çağdaş mimarlık eğitiminin getirilmesi, Teşvik-i Sanayi Yasası ile batıya açılma olanaklarının tanınması, dolayısıyla dıştaki gelişmelerin izlenebilmesi ve Theodor Jost, Ernst Egli ile Clemens Holzmeister'in dönem sonunda yaptıkları yalın mimarlık örnekleri sayılabilir. Mimarlık ve sanatta evrensel değerlere çoktan ulaşan batı ile her alanda aynı düzeye varmayı amaçlayan Türkiye Cumhuriyet'inde mimarlığın da artık eskiden sıyrılarak yeni değerleri benimsemesi gerekirdi. Böylece, Türkiye'de tarihi simgeleyen süsleme ve yapı öğelerinin gereksizliğinin anlaşılması ve rasyonel-fonksiyoncu yaklaşımın benimsenmesi batıdan uzun yıllar sonra izlenmektedir.

1926 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Güzel Sanatlar Akademisi'ne, 1928'de Mühendishanenin Yüksek Mühendis Mektebi'ne dönüştürülmesi mimarlık eğitimi alanında Cumhuriyet'in ilk toparlanmalarıdır. Mimarların örgütlenme yolunda ilk girişimleri olarak 1927 yılında Ankara'da Türk Yüksek Mimarlar Derneği'ni kurmaları, meslekî haklarını koruma yolundaki çabalarını dile getirdikleri 1931'deki ilk toplantıları ve gene 1931 yılında Mimar dergisini çıkarmaları önemli gelişmelerdir.

Sosyal ve kültürel alanda en büyük değişimler devrimlerle girmiş, batılı biçimde yaşam ve düşünüş özellikle kent topluluklarını etkilemiştir. Yeni fonksiyonların girdiği mimarlık alanının biçimlenmesinde önemli etmenlerden biri gene sosyokültürel yapı değişmeleri olmuştur. Hükümetin ikinci dönemin başında kabul ettiği Altı Ok'tan ulusçuluk ilkesi kültürel alanda etkisini göstermiş, mimarlıkta ikinci ulusal mimarlık düşüncesini hazırlayıcı etmenler arasında yer

almıştır. Halkçılık ilkesi yeni bir mimarlık fonksiyonunun, halkevleri binalarının oluşmasına neden olmuş, devletçilik ilkesi kamuya ait bazı yapı etkinliklerinin ve özellikle de endüstriyel yapıların sayılarının artması şeklinde kendini göstermiştir.

İkinci dönem farklı üslûpların bir arada görüldüğü dış etmenlerle biçimlenme dönemi olarak tanımlanabilir. 1930'lu yıllarda batıda hatta ABD'de bile görülmesine karşın, Türkiye'de hükümetin her alanda olduğu gibi mimarlıkta da çağdaşlaşma yanlısı olmasına rağmen bir üslûp önerisi olmamış, bu serbesti ve rahatlık içinde mimarlar yapılarını istedikleri batılı biçimlerde tasarlamışlardır. Örneğin, ilk Cumhuriyet yıllarında kamuya ait tüm yapıların tasarımı ulusal üslûpta olduğu halde, bu dönemde böyle bir üslûp birliği izlenmemektedir. Gene bu dönem, geleneksel değerlerin unutulup zaman zaman anımsandığı, çağdaş olma isteği ile yabancı mimarların koşutu eserler verme, batı ile mimarlık farkının giderilmesi çabaları içinde geçmiştir. Mimarların batılı biçimlere yönelmesi, devrimcilik ilkesinin doğrudan etkisi yerine bir bilinçlenme süreci sonucu ve yabancılara karşı tepkisi şeklinde yorumlanabilir. Bu bilinçlenmede ulusaldan modern mimarlığa geçiş döneminde bazı aydın ve yazarların Yeni Mimariyi benimseyip desteklemelerinin de rolü olmuştur denebilir. Örneğin, Dar-ül Fünun Müderrisi İsmail Hakkı Bey, 1929 yılında mimarlara, "Türk mimarı için bir yol vardır, o da bütün cihanın yeni mimarları gibi kübist olmaktır", çağrısını yapmakta, "Nasıl kadınlarımız Avrupa kıyafetini kabul etmekle giyinmek hususundaki millî hususiyetlerini kaybetmiyorlarsa, şehirlerimiz de kübizm nev'ine girmekle Türklüklerini kaybetmeyeceklerdir", sözleriyle onları yeni mimarlığı benimsemeleri için teşvik etmekteydi[1].

Bir yandan batının bilimsel yöntemlerini Türkiye'ye getirmeleri ve mimarlık eğitimini çağdaşlaştırmaları için çağırılan yabancı mimarların verdikleri eğitim ve yaptıkları binalar, öte yanda ulusal olan bir mimarlığı yaratma isteği arasında bocalamıştır bir kısım Türk mimarı. Fakat dönem mimarlığını belirleyen en uzun süreli ve egemen tutum, akılcı-fonksiyonel yaklaşım olmuştur. Batıda modern

[1] Müderris İsmail HAKKI, "Mimaride Kübizm ve Türk An'anesi", Darülfünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası, Tarihî, İçtimaî, Dinî, Felsefî, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası Ltd. Şti. 3. Sene, 11. Sayı, Nisan 1929, ss. 130, 131.

tasarımın simgesi haline gelen Bauhaus dönemi sona erdirildiği yıllarda bizde modern mimarinin formel söylemi devam etmiştir. Gereksiz süslemenin bırakılarak yalınlaştırılması, işleve göre biçimlenme ve çağdaş yapı yöntemlerinin ve özellikle çimento ve demirin cömertçe kullanılması ikinci dönem mimarlığının başta gelen özellikleri olmuştur. Fakat bu yalınlık içinde bile belli biçimler kuralmış gibi yerine getirilmiş, uluslararası yaklaşımda asimetrik kübik kütleler, düz çatı, gri sıvalı yüzeyler, şerit pencereler, öğelerin beyaz bordürlerle belirlenmesi, dairesel ya da köşe pencereleri konut dahil tüm yapıların vazgeçilmez kütle ve cephe özelliklerini oluşturmuştur. Bu tarz, küçük kentlere kadar inmiş, yeni yapılardaki uygulamalarıyla kentlerin çehresini değiştirmiştir. Söven milliyetçiliğin güç kazandığı Almanya ve İtalya gibi totaliter rejimlerin mimarlıkta tuttukları yolun etkisiyle gelişen Neo-klâsik yaklaşımın en belirgin biçimsel özelliği ise, büyük ölçekli resmî yapıların taşla kaplı simetrik cephelerinde yüksek revaklarla belirlenen merdivenli anıtsal girişler olmuştur. Ancak batıda sembolik bir anlam taşıyan bu biçimlenmenin bizde yalnızca aktarma bir cephe düzeninden öte bir anlamı olmadığını tekrar vurgulamak gerekir. Kısaca, her iki dönemin cephe düzenlemelerinde de anlayışta ayrılsalar bile biçimci yaklaşım ortak bir yandır. Fakat plândan hareketle içle dışın bir bütün olarak görülmesi ikinci dönemin rasyonel tutumunun en önemli belirtisi olmuştur izlenmiştir. Bu on beş yıllık sürede politik kararların yapılaşmanın dağılımında etkili olduğu görülür. İlk dönemde başkent olarak biçimlenmesine başlanan Ankara dışında İzmir önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bağımsızlık Savaşı'nda önemli bir yeri olan Afyon, Samsun, Eskişehir, zengin tarımsal özellikler gösteren Adana, kuzeyde Tokat, doğuda Malatya yoğun yapı etkinliğinin sürdürüldüğü kentlerin başında gelmişlerdir.

Ulusçuluk ilkesi ışığı altında çağdaş yöntemlerle Türk kültürüne özgü bir mimarlık yaratılması isteği gerçekleşememiştir. Bunun kısa sürede ve yapı teknolojisinin verdiği olanaklarla gerçekleşmesi zaten beklenemezdi. Özellikle ilk dönemde, Cumhuriyet'e miras kalan ilkel düzeydeki yapı teknolojisinde gelişme yok denecek kadar azdır. Üretimin yetmeyişi, standartların olmayışı, kalitesiz işçilik ve yetersiz ulaşım, çözüm bekleyen önemli sorunlar olmuştur, hatta dış ülkelerden yapı ustaları getirtmek dahi gerekmiştir. İkinci dönemde devlet, malzeme ve standartlar

konusunda önlemler getirmeye çalışmış, fakat bunlar yeterli olmamış, fiyatlar bir türlü denetlenemediği belirtilmiştir. Bununla birlikte devletçi ekonomi politikasının sürdürüldüğü bir dönemde yapı teknolojisine devletin daha fazla eğilmesi ve inşaat sektörünün başıboşluğunun önlenmesi için daha etkili önlemler alması gerekirdi. İmar siyasetinin çimento siyaseti şeklinde kabul edildiği dönem mimarlığının en belirgin yapı özelliklerinden biri kuşkusuz betonarmenin yaygın kullanımı olmuştur. Geleneksel yapı yöntemleri yerlerini gerekmese de çoğu kez mal sahiplerince yeğ tutuldukları için betonarme iskelet sistemine bırakmışlardır. Kamu yapıları için harcamalar genel bütçe, özel idareler ve katma bütçelerden sağlanmıştır. Dış yardım Hıfzıssıhha Enstitüsü, dokuma fabrikaları ve Karabük Demir-Çelik İşletmelerinde kullanılmıştır. İnşaat, bir iki yabancı şirket dışında, yerli ve yabancı mimar ve müteahhitler tarafından yürütülmüştür.[2]

Kısaca özetlenirse, on beş yılın sonunda ülke ekonomisine uygun bir yerli yapı ekonomisi kurulamamış, kentlerde yerel malzeme kullanımı bırakılmıştır. Ulusal mimarlığın oluşamamasının tüm sorumluluğunun yabancı mimarlara yüklenmesine karşın, Türk mimarları da batıyı taklitten çekinmemişlerdir. Ortaya çıkan ürünler batıdaki örneklerle bir çok yönden kıyaslanabilecek düzeyde oldukları halde, bunlarda bölgesel malzeme özellikleri ve doğa koşulları dikkate alınmamıştır. Belirli ana ilkeler saptanmadığı için, iyi planlanmamış programsız bir yapı ve imar faaliyeti varlığını sürdürmüştür. Devletçilik ilkesinin yapı programına sanayi yapıları dışında yansıdığı görülmemektedir.

İlginç gelişmelere sahne olan 1930'lar Türk mimarlık tarihinde üzerinde durulması gereken birçok yönden ilerideki gelişmeler için yararlı olabilecek dersin alınabileceği bir dönemdir. Yukarıda yapılan eleştirilere rağmen, bu yılların tanıtılmaya değer modern yaklaşımının gerek bugün mevcut olmayan, gerek de hâlâ yıkılmadan kalmayı başarabilmiş örneklerinin de gösterdiği gibi, Türk mimarlığının gelişme çizgisi içinde önemli bir yeri olduğu da bir gerçektir.

---

[2] Ankara ve İstanbul dışında inşaatı kimlerin yürüttüğü konusunda şu bilgi veriliyor:
"Memleketin diğer şehirlerinde ufak ve orta yapılar yerli ustalar, inşaî tekniğe az miktarda kulak dolgunluğu ile vakıf münevver diğer meslek müntesipleri tarafından şekillendirilmektedir."
Mimar ABİDİN, "Bugünün Türk Mimarı", Mimar, n.2 (1933), s. 34.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

ASLANOĞLU, İnci, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı,* ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1980

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Yapı Kredi Yayınları, 2008

BOZDAĞAN, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası,* 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul 2008

BOZDAOĞAN, Sibel KASABA, Reşat, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik,* 4. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010

CERASİ, M.M., *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi,* Çeviren Aslı Ataöv, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001

CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası A.Ş. Kültür Yayınları: 109, İstanbul 1971

DEMİR, Ataman, *Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar,* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 2008,

ELDEM, Hakkı Sedat, *50 Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı,* 50 Yılda Cumhuriyet 50 Yılda Güzel Sanatlar, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, sayı 8, 1974, s.8 – 71

ERBAY, Fethiye – ERBAY, Mutlu, *Cumhuriyet Dönemi Atatürk'ün Sanat Politikası,* Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 2006

EYÜBOĞLU, Sebahattin, *Köy Enstitüleri Üzerine,* Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999

FEROZ, Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu,* Çev. : Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1995

GÖÇEK, Fatma Müge, *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü,*

Ayraç Yayınları, 1999

KUBAN, Doğan, *Osmanlı Mimarisi*, 1. Baskı, YEM Yayın, İstanbul 2007

KURT, Stenhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi,* C. II, Çev. : Necdet Sander, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş. , 1999

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* çev. : Metin Kıratlı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2004)

ÖNDİN, Nilüfer, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat,* Sanat Dünyamız, S. 100, 2006, s. 364 – 367

PEHLİVANOĞLU, Burcu, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Yurt Gezileri,* M.S. G.S. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, sayı 5, 2006, s. 155 – 162

SÖZEN, Metin- TAPAN, Mete, *50 Yılın Türk Mimarisi,* 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar, İstanbul 1973

SÖZEN, Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı,* 1. Baskı, Ankara 1984

TANSUĞ, Sezer, *Çağdaş Türk Sanatı,* Remzi Kitabevi, 1999

YASA YAMAN, Zeynep, *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi Üzerine Düşünceler,* Arredemanto Mimarlık Dergisi, sayı 107, 1998, s. 68 – 74 ASLANOĞLU, İ, *Ernst A.Egli-Mimar, Eğitimci, Kent Plancısı,* Mimarlık, 84/11-12,ss.15-19

ASLANOĞLU, İ. "1928-1946 Döneminde Ankara'da Yapılan Resmi Yapıların Mimarisinin Değerlendirilmesi", *Tarih içinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, ODTÜ, Ankara 1984, ss.275-288

ASLANOĞLU, İ, "1923-1950 Yılları arasında Ankara'da Çalışan Yabancı Mimarlar", *Ankara Konuşmaları*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 1992, ss.118-127

ASLANOĞLU, İ, "1923-1950 Döneminde Yabancı Mimarların Geleneksel

Türk Mimarlığı Üzerine Düşünce ve Uygulamaları", *Bir Başkentin Oluşumu Ankara 1923-1950,* TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 1994, ss.41-45

TEKELİ, İ, "Ankara'da Tarih İçinde Sanayinin Gelişimi ve Mekânsal Farklılaşması", *Ankara Anakara,* Yapı Kredi Yayınları, 1994, ss.176-182

TEKELİ, İ, "Türkiye'de 1923-1950 Dönemi Mimarlığının Toplumsal Siyasal Bağlamı", *Bir Başkentin Oluşumu Ankara 1923-1950,* TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 1994, ss.19-22

YAVUZ, Y, "Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisi", Ankara Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara 1992, ss.96-107

YAVUZ, Y, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi,* ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Basım İşliği, Ankara, 1981

DİZİN

II. KAMU YÖNETİM YAPILARI

A. Meclis Binası

İkinci Büyük Millet Meclisi Binası (T.C. Kültür Bakanlığı Cumhuriyet Müzesi), Ankara 1924, Vedat Tek, (Şekil 1, Resim l-2)

B. Bakanlık Yapıları

Maliye Vekâleti (Maliye Bakanlığı) Binası, Ankara 1925, Müteahhit Mimar Yahya Ahmet, Mühendis İrfan, (Resim 3-4)

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) Binası, Ankara 1926-1927, Theodor Jost, (Şekil 2, Resim 5)

Hariciye Vekâleti (T.C. Kültür Bakanlığı) Binası, Ankara 1927, Arif Hikmet Koyunoğlu, (Şekil 3, Resim 6-7)

Millî Müdafaa Vekâleti (Millî Savunma Bakanlığı) Binası, Ankara 1927-1931, Clemens Holzmeister, (Resim 8-9)

Dâhiliye Vekâleti (İç İşleri Bakanlığı) Binası, Ankara 1932-1934, Clemens Holzmeister, (Resim 10-11)

Nafıa Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) Binası, Ankara 1933-1934, Clemens Holzmeister, (Şekil 4, Resim 12-13)

İktisat ve Ziraat Vekâleti (Yargıtay Ek binası), Ankara 1934-1935, Clemens Holzmeister, (Resim 14-15)

Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı) Binası, Ankara 1936-1939, Nafıa Vekâleti imar ve Yapı İşleri Proje Bürosu, (Şekil 5, Resim 16-17)

C. Güvenlik Yapıları

Adliye Sarayı (ilk Adliye Vekâleti), Ankara 1925-1926, Tahsin Bey, (Şekil 6 Resim 18)

Orman Çiftliği Jandarma Karakolu, Ankara 1934, Nafıa Vekâleti İnşaat Dairesi, (Şekil 7, Resim 19)

D. Tekel Yapıları

İnhisarlar (Tekel) Başmüdürlük Binası, Ankara 1928, Giulio Mongeri, (Şekil 8, Resim 20)

İnhisarlar Umum Müdürlük Binası (Başbakanlık), Ankara 1937-1938, Sedat Hakkı Eldem, (Şekil 9, Resim 21)

E. Diğer Kamu Yönetim Yapıları

Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) Binası, Ankara 1930, Ernst Egli,(Şekil 10, Resim 22-23)

Erkân-ı Harbiye Reisliği Dairesi Binası (Genel Kurmay Başkanlık Binası), Ankara 1929-1930, Clemens Holzmeister, (Resim 24-25)

Temyiz Mahkemesi (Yargıtay Binası), Ankara 1933-1935, Clemens Holzmeister, (Resim 26-27)

Devlet Demir Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü (DDY İşletmeleri Genel Müdürlük Binası), Ankara 1938-41, Bedri Uçar, (Şekil 11, Resim 28-29)

III. KAMU HİZMET YAPILARI

A. Okullar

Gazi ve Latife Okulları (Atatürk İlköğretim Okulu), Ankara 1924-1926, Mukbil Kemal Taş, (Resim 30)

Musikî Muallim Mektebi (Mamak Belediye Binası), Ankara 1927-1929, Ernst Egli, (Şekil 12, Resim 31-32-33)

Ticaret Lisesi (Anadolu Sekreterlik Meslek Lisesi), Ankara 1928-1930, Ernst Egli, (Şekil 13, Resim 34-35)

Yüksek Ziraat ve Baytar Enstitüsü (A.Ü. Ziraat Fakültesi), Ankara 1928-1933, Alman Mimarlar ve Ernst Egli, (Resim 36-37)

İsmet paşa Kız Enstitüsü (Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi), Ankara 1930, Ernst Egli, (Şekil 14, Resim 38-39-40)

Hıfzısıhha Okulu, Ankara 1928-1932, Robert Örley, (Şekil 15, Resim 41-42)

Polis-Jandarma Okulu (Polis Koleji), Ankara 1934-1937, Celâl Biçer, Reşat San, (Şekil 16, Resim 43)

Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakülte binaları), Ankara 1935-1936, Ernst Egli, (Şekil 17, Resim 44-45)

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1937-1939, Bruno Taut, (Şekil 18, Resim 46-47)

Cebeci Orta Okulu, Ankara 1938, Bruno Taut, Franz Hillinger, (Şekil 19, Resim 48-49-50)

A.Ü. Hukuk Fakültesi Binası, Ankara 1938-1940, Recai Akçay, (Şekil 20, Resim 51-52)

Halkevi Binası

Halk evi Binası (Eski Türk Ocağı Merkezi), Ankara 1927-1930, Arif Hikmet Koyunoğlu, (Şekil 21, Resim 53-54-55)

B. MÜZELER

Etnografya Müzesi, Ankara 1925-1927, Arif Hikmet Koyunoğlu, (Şekil 22, Resim 56-57)

Sergievi, Ankara 1933-1934, Şevki Balmumcu, (Şekil 23, Resim 58-59)

C. SAĞLIK YAPILARI

Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü, Ankara 1927-1932, Theodor Jost ve Robert Örley, (Şekil 24, Resim 60-61)

Numune Hastanesi – İsmet paşa Pavyonu, Ankara 1933, Robert Örley, (Şekil 25, Resim 62-63)

D. İLETİŞİM VE ULAŞIMLA İLGİLİ YAPILAR

Orman Çiftliği PTT Binası, Ankara 1934,Nafıa Vekâleti Yapı Fen Heyeti Dairesi, (Şekil 26, Resim 64)

Gazi Çiftliği İstasyon Binası, Ankara 1926, Ahmed Burhaneddin Tamcı, (Şekil 27, Resim 65)

Gar Binası, Ankara 1935-1937, Sekip Akalın, (Şekil 28-29, Resim 66)

E. BANKALAR

Ziraat Bankası Merkezi İdaresi (TC. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası) Ankara 1926-1929, Giulio Mongeri, (Şekil 30, Resim 67-68)

Osmanlı Bankası A.Ş. Ankara Şubesi, 1926, Giulio Mongeri, (Resim 69-70)

Türkiye İş Bankası İdare Merkezi (T. İş Bankası A.Ş. Ankara Şubesi) Bitiriliş Yılı: 1929, (Şekil 31, Resim 71)

Merkez Bankası (T.C. Merkez Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), 1932-1933, Clemens Holzmeister, (Şekil 32, Resim 72)

Emlâk ve Eytam Bankası (Emlâk Bankası A.Ş. Ankara Şubesi), 1933-1934, Clemens Holzmeister, (Şekil 33, Resim 73)

İlk Etibank Binası (Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ulus-Ankara 1935-1936, Sami Arsev, (Şekil 34, Resim 74-75-76)

Belediyeler (İller Bankası), Ankara 1935-1937, Seyfi Arkan, (Şekil 35, Resim 77-78-79)

Sümerbank Genel Müdürlük Binası (Sümer Holding A.Ş.), Ulus- Ankara 1937-1938, Martin Elsaesser, (Şekil 36, Resim 80-81)

F. OTELLER

Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas), Ankara 1924-1928, Kemalettin Bey, (Şekil 37, Resim 82)

Orduevi, Ankara 1929-1933, Clemens Holzmeister, (Şekil 38, Resim 83)